

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İLK DEFA
YAYINLANAN
BELGELER
IŞIĞINDA

ATATÜRK'Ü ÖLDÜRME PLANLARI

SUIKAST VE DARBE GİRİŞİMLERİ

ÜMİT DOĞAN

krypto

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

8.
BASKI

ÜMİT DOĞAN

ATATÜRK'Ü ÖLDÜRME PLANLARI

SUIKAST VE DARBE GİRİŞİMLERİ

krypto

Atatürk'ü Öldürme Planları, Ümit Doğan, Kripto Kitaplar®

Genel Yayın No: 129

Araştırma & İnceleme: 106

Yazan: Ümit Doğan

Yayın Yönetmeni: Ümit Çıkrıkcı

Kapak Tasarım: Kripto Tasarım Ekibi

Düzeltili: Pınar Öztaş

Baskı: Bizim Büro Basım Evi /Ankara

(Matbaa Sertifika No:42488)

1.Baskı: Kasım 2016

2.Baskı: Ocak 2017

3.Baskı: Nisan 2017

4.Baskı: Aralık 2017

5.Baskı: Aralık 2017

6.Baskı: Aralık 2018

7.Baskı: Haziran 2020

8.Baskı: Şubat 2021

ISBN: 978-605-4991-40-2

Yayıncı Sertifika No: 45134

*Her hakkı saklıdır. Bu yapının aynen ya da
özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılmaz.*

Copyright © 2008-2021, KRIPTO KİTAPLAR Publishing House

Yayımlayan:

kripto

Kripto Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Kültür Mahallesi, Ataç 2 Sokak No:71/B Çankaya / Ankara

Tel: 0312 432 1923 Faks: 432 1933

e-posta: kripto@kriptokitaplar.com

www.kriptokitaplar.com

Satış Direktörü: Murat Alaca

Pazarlama Sorumlusu: Ahmet Mert Öztuğ

ÜMİT DOĞAN

1984 yılında Kırıkkale’de doğdu. İşletme alanında lisans, tarih alanında lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladı. İstiklal Harbi tarihi üzerine bilimsel araştırmalar yapmaya başlayan genç tarihçi, anılan zaman kesitinin üzerinde çok durulmayan ya da araştırılmayan yönlerine derinlemesine nüfuz etmek çabası ile ön plana çıkmıştır. Bu anlayışla kaleme aldığı yayınlanmış on adet kitabı bulunmaktadır. İlk çalışması olan *Mustafa Kemal’in Muhafızı Topal Osman* başlıklı kitabı 2014 yılında yayınlanmış ve çok sayıda baskı yapmıştır. Yazar bu çalışma ile tarihe "Ali Şükrü Bey Hadisesi" olarak geçen olaya net bir şekilde açıklık getirmiştir. Yazarın 2016 yılında yayınlanan ve yine çok az bilimsel araştırmaya konu olan *Türk Papa/İstiklal Harb’inden Erge-nekon Sürecine Papa Eftim ve Türk Ortodoks Patrikhanesi-nin Faaliyetleri* isimli ikinci çalışması, yakın tarihimizin unutulmuş bir sayfasına ışık tutmuş ve birçok kesim tarafından beğeni kazanmıştır. Yazar, *Atatürk’ü Öldürme Planları* isimli üçüncü kitabında, Atatürk’e yapılan otuzdan fazla suikast tertibini ilk defa ortaya çıkarıp yayınladığı belgelere dayanarak anlatmıştır. Yazarın Kurtuluş Savaşı’mızın kazanılması adına Atatürk’ün kontrolünde gerçekleşen istihbarat faaliyetlerine ve kahraman istihbaratçılarımızın eşsiz mücadelelerine yer verdiği *Atatürk’ün İstihbarat Faaliyetleri* isimli dördüncü kitabı, Nisan 2017’de raflardaki yerini almıştır. Ümit Doğan’ın beşinci kitabı *Derin Sultan Abdülhamid* isimli çalışması, Osmanlı Devleti’nin son döneminde yaşananlara ışık tutması amacıyla hazırlanmış olup, Osmanlı sultanları

arasında özel bir yere sahip olan Sultan Abdülhamid Dönemi ile ilgili önemli tespitler yapmaktadır. Ümit Doğan'ın kaleme aldığı *Çarpıtılan Tarihle Hesaplaşma* isimli altıncı kitabı Aralık 2018'de, *Ana Türk /Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım* isimli yedinci çalışması ise Aralık 2019'da okuyucusuyla buluşmuştur.

Ümit Doğan Cumhuriyet tarihi alanındaki araştırmalarından elde ettiği birikimlerini cumhuriyetimizin emanetçisi olan çocuklara aktarmak amacıyla *Çocuklar İçin Atatürk'ün Hayatı*, *Çocuklar İçin Kurtuluş Savaşı Tarihi* ve *Çocuklar İçin Kurtuluş Savaşı Kahramanları* isimli üç tane de çocuk kitabı kaleme almış, bu kitaplar Aralık 2019'da çocuk okurlarla buluşmuştur.

Ümit Doğan, evli ve bir çocuk babasıdır.

İletişim:

E-Posta: tsumut71@gmail. com

Facebook: <https://www.facebook.com/umit.dogan.1650>

Twitter: @tsumut71

Instagram: @umt.dogan

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
GİRİŞ.....	11
İTTİHATÇILARIN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA İLK SUİKAST GİRİŞİMLERİ.....	13
MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MÜTAREKE İSTANBUL'UNDAKİ FAALİYETLERİ VE KENDİSİNE YAPILAN SUİKAST GİRİŞİMİ.....	17
MİLLİ MÜCADELEYİ BAŞLATMAK ÜZERE SAMSUN'A ÇIKAN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA İKİ SUİKAST GİRİŞİMİ.....	19
SİVAS KONGRESİ'NİN TOPLANMASINI İSTEMEYEN İNGİLİZLERİN MUSTAFA KEMAL PAŞA VE RAUF BEY'E SUİKAST GİRİŞİMİ VE ALINAN TEDBİRLER.....	23
ERZURUM KONGRESİ SONRASI SİVAS'A GİDEN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA ERZİNCAN BOĞAZI MEVKİİNDE..... SUİKAST GİRİŞİMİ.....	25
TEMSİL HEYETİ'NİN ANKARA'YA GELİŞİ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA ANKARA'DA İLK SUİKAST GİRİŞİMİ	28
İNGİLİZ GENERALİ, DAMAT FERİT VE SAİT MOLLA ORTAKLIĞINDA MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUİKAST GİRİŞİMİ.....	32
İNGİLİZLER MUSTAFA KEMAL VE İSMET PAŞA'LARI ÖLDÜRMEK İÇİN MAAŞLI SUİKAST GRUBU KURUYOR.....	38
MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA ATACAĞIM HER BİR KURŞUN İÇİN YİRMİ BİN LİRA İSTİYORUM!	39

**GİRESUNLU TOPAL OSMAN AĞA'NIN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI
KORUMAKLA GÖREVLENDİRİLMESİ VE ÇERKEZ ETHEM'İN
İLK SUİKAST GİRİŞİMİN BERTARAF EDİLiŞİ.....44**

**DAMAT FERİT PAŞA MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA
SUİKAST TERTİPLEMESİ İÇİN POLİS MÜDÜRÜ
TAHSİN'İ GÖREVLENDİRİYOR.....52**

**AMERİKA ERMENİ KOMİTESİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI
ÖLDÜRMEK İSTİYOR.....53**

**ÇERKEZ ETHEM'İN ÜÇÜNCÜ SUİKAST GİRİŞİMİNİ
BİZZAT ENGELLEYEN TOPAL OSMAN AĞA,
ETHEM'İ ÖLDÜRMEK İSTİYOR.....56**

**İSTANBUL'DAKİ MUHALİFLER TARAFINDAN MUSTAFA KEMAL
PAŞA'YA SUİKAST YAPMAKLA GÖREVLENDİRİLEN
TEYYARECİ FEZA ANKARA'YA HAREKET EDİYOR.....61**

**İŞGALCİ İNGİLİZ SUBAYI BENNETT VE EKİBİNİN
MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUİKAST GİRİŞİMİ 63**

**MUSTAFA KEMAL'İ ÖLDÜRMEKLE GÖREVLİ
İNGİLİZ CASUSU HİNTLİ MUSTAFA SAGİR
YAKALANARAK İDAM EDİLİYOR 66**

**POLİS MÜDÜRÜ TAHSİN'İN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA
SUİKAST TERTİBİNDE İNGİLİZ PARMAĞI OLDUĞU
ORTAYA ÇIKIYOR.....74**

**ERMENİ FEDAİLERİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI
ÖLDÜRMEK ÜZERE ANADOLU'YA HAREKET EDİYOR 76**

**ÇERKEZ NURİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI ÖLDÜRMEK İÇİN
TÜCCAR KILIĞINA GİRİP YOLA ÇIKIYOR.....77**

**"ERİTERE" ADLI RUM KOMİTESİ LİNÇ EDİLEN İZMİR RUM
METROPOLİTİ HRİSOSTOMOS'UN İNTİKAMI ALMAK ÜZERE
MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUİKAST PLANLIYOR.....78**

**YUNANİSTAN'DA BULUNAN ÇERKEZ ETHEM'İN MUSTAFA KEMAL
PAŞA'YA SUİKAST VE HÜKÜMET DARBESİ YAPMAYI
PLANLADIĞINA DAİR İSTİHBARAT GELİYOR 83**

ALİ OSMAN REİS HADİSESİ	84
İNGİLİZ İSTİHBARAT RAPORLARINA GÖRE YURT DIŞINDAKİ VAHDETTİN MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST DÜZENLEYEREK İKTİDARI YENİDEN ELE GEÇİRMEK İSTİYOR	88
İşin İçinde Almanlar Ve Mussolini De Var	90
MUSTAFA KEMAL'İ ÖLDÜRMEK İSTEYEN ERMENİ KOMİTACI MANUK MANUKYAN'IN İDAMI	91
MUHALEFETİN MUSTAFA KEMAL'İ ÖLDÜRME PLANI: İZMİR SUİKASTI	95
SUİKASTIN ORTAYA ÇIKIŞI VE İLK TUTUKLAMALAR.....	95
ARŞİV VESİKALARINA GÖRE MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSMET PAŞA'YLA MAKİNE BAŞINDA YAPTIĞI GÖRÜŞMELER.....	101
ALİ FUAT VE KAZIM KARABEKİR PAŞALAR TUTUKLANIYOR.....	111
İSTİKLAL MAHKEMESİ VE SANIKLARIN YARGILANMA SÜRECİ	112
Yargılamanın İzmir Evresi	114
Yargılamanın Ankara Evresi	130
İZMİR SUİKASTI HAKKINDA DÜŞÜNCE VE YORUMLAR.....	142
SUİKASTIN ARKASINDA KİMLER VAR?	157
Suikastçiler rejimi değiştirmek istiyorlardı. Padişahı geri getirecekler, ittihat ve terakki hükümeti kuracaklardı... ..	157
SOVYET DESTEKLİ ERMENİ ALTUNYAN VE ÇETESİNİN ATATÜRK'E SUİKAST GİRİŞİMİ	159
GAZİ'YE GÜMÜLCİNE KAYNAKLI SUİKAST YAPILACAĞI HABERİ ÜZERİNE HARİCİYE VEKALETİ TAHKİKAT BAŞLATIYOR	162
RODOS VALİLİLİĞİNDEN GELEN İSTİHBARAT: "GAZİ'YE SUİKAST VE REJİME KARŞI DARBE YAPILACAKI"	163
BEYRUT BAŞKONSOLOSLUĞUNUN BELGESİNE GÖRE ERMENİ VE KÜRT CEMİYETLERİNİN ATATÜRK'E ORTAK SUİKAST PLANI	164
ASKERİ ATAŞE SALİH ADİL BEY ATATÜRK'E DARBE YAPMAK İÇİN ABD'DEN YARDIM İSTİYOR	165

Atatürk'ü Öldürme Planları

AVUSTURYA GİZLİ BELGESİNE GÖRE İKİ ERMENİ VE İKİ TÜRK'TEN OLUŞAN ÇETE ATATÜRK'Ü ÖLDÜRMEYİ PLANLIYOR.....	166
ÇERKEZ ETHEM VE URFA MİLLETVEKİLİ ALİ SAİP URSAVAŞ'IN ATATÜRK'E SUİKAST YAPACAĞI İDDİALARI VE YAPILAN YARGILAMA	168
SUİKAST HABERLERİNE TEPKİ OLARAK YURT GENELİNDE YAPILAN MİTİNGLER	172
SANIKLARIN YARGILANMASI VE MAHKEMENİN KARARI	174
SONUÇ	178
KAYNAKÇA.....	181
DİZİN.....	191
EKLER.....	195

ÖN SÖZ

Bu çalışmamda “Atatürk’e Suikastler” konusunu işlemiş olmamın temel sebebi, konuyu bütünüyle ele alan kapsamlı bir çalışmanın yayınlanmış olmasıdır.

Bu çalışmayı hazırlarken detaylı bir arşiv araştırması yaparak konuyla ilgili daha önce yayınlanmamış arşiv belgelerine ulaştım. Dönemin gazetelerini tarayarak çalışma kapsamına giren gazete haberlerini derledim. Konu ile ilgili kitaplar, makaleler vb. kaynakları temin ettim. Tüm bu kaynakları inceleyip değerlendirdikten sonra sizlere “Atatürk’e Suikastler” konusunu en ince ayrıntısına kadar nakletmeye çalıştım. Elinizdeki bu kitap son derece titiz bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıktı. Kitabı bölümlere ayırmadan, olayları kronolojik sıraya göre sizlere naklettim. Kitabın ekler bölümünde önemli belgelerin fotoğraflarına ve Türkçe çevirilerine yer verdim. Dipnotlarla zenginleştirdiğim ve oluşturduğum dizinle daha kullanışlı hâle getirdiğim bu kitabın; alana katkı sağlayacağını, önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyorum. Bununla birlikte kitapta bazı eksikliklerin olması kaçınılmazdır. Kitap, okuyucuların ve bilim insanlarının yapacağı katkılara her zaman açıktır.

Bu çalışmanın ağırlığını benimle birlikte taşıyan eşim ve oğluma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Genelkurmay ATASE Arşivi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına, zaman zaman konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunduğum Av. İsmail Altay’a ve tarihçiliğe adım atmamı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Ümit Özdağ’a teşekkürü borç bilirim.

Ümit Doğan

9 Ekim 2016, Niğde.

GİRİŞ

Daha önce yayınlanmamış arşiv belgeleri ışığında hazırlanan bu kitapta *"Atatürk'ü kimler, ne zaman, ne şekilde ve hangi planlarla öldürmek istemiş?"* sorularına cevaplar bulabilecek, hayretler içinde kalacağınız suikast girişimlerini okurken *"Atatürk buna suikast girişimini atlatıp ta milli mücadeleyi nasıl kazanmış, nasıl yeni bir devlet kurmuş ve devrimler yapmış?"* demekten kendinizi alamayacaksınız. Kitap ayrıca; tarihçi kisvesi altında Atatürk'e saldıran, cumhuriyet tarihini eğip bükmeye çalışan sözde aydın ve yazarların iddialarına karşı belgeler ışığında verilmiş bilimsel cevapları bulabileceksiniz.

Mütareke yıllarında İstanbul'u işgal eden İngiliz ordusunda istihbarat subayı olarak görev yapan Yüzbaşı Bennett, 1972 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda *"Mustafa Kemal İngiliz taraftarı idi."* diyerek milli mücadeleyi başlatması için Samsun'a gitmek üzere Mustafa Kemal'e kendisinin vize verdiği yönünde açıklamalar yaptı. Daha sonra kitap haline getirilen bu röportaj karşısında hazine bulmuş gibi sevinen alternatif tarih yazarları, Atatürk'ün İngilizlere yakın olduğunu ve milli mücadelenin İngilizlerin bilgisi dâhilinde gerçekleştiğini iddia etmeye başladılar. Bu iddialara göre milli mücadeleyi başlatan İngilizler, Lozan'ı imzalatan İngilizler, yeni Türk devletini istedikleri şartlar altında kurduran yine İngilizler... İngilizlerin bunları yaparken kullandığı kişi ise Mustafa Kemal...(!)

Elinizdeki kitapta, bu asılsız ve trajikomik iddia sahiplerini üzecek çok önemli arşiv belgeleri yer alıyor. *"Mustafa Kemal İngiliz taraftarı idi, Samsun'a gitmesi için ben vize verdim."* diyen Yüzbaşı Bennett'in, Mustafa Kemal'i öldürmek için ekip kurduğunu

gösteren bir dizi belge İngilizlerin Mustafa Kemal'e suikast tertip ettiğini açıkça ortaya koyuyor.

Kitabı okuduğunuzda ayrıca, 30 kişilik subay grubunun İngilizlerce maaş bağlanıp Mustafa Kemal'e suikast için memur edildikten sonra Anadolu'ya gönderildiğine; İngiliz Generali, Damat Ferit ve Said Molla'nın iş birliğinde Mustafa Kemal'e düzenlenecek suikast pazarlığına, İstanbul'da ki gizli gruplardan Ankara'ya nasıl istihbarat gönderildiğine, komitacı Ermenilerin Mustafa Kemal'i öldürme planlarına, Çerkez Ethem'in milli mücadele sırasındaki suikast girişimlerinin yurt dışına kaçtıktan sonra da devam ettiğine, daha Samsun'a çıktığı günlerde Mustafa Kemal'e suikast yapan Pontusçu Rumların suikast tertiplerine Ankara'da da devam ettiklerine, linç edilen İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos'un intikamını almak bahanesiyle Mustafa Kemal'e suikast yapmak için bir komite kurduklarına şahit olacak, İzmir Suikastı hakkında ince detayları ve yurt dışına kaçan Vahdettin'in Mustafa Kemal'e suikast düzenleyip yönetimi ele geçirme çabalarını öğrenecek; yurt dışındaki Çerkez Ethem ve Halife Abdülmecit'in de adının karıştığı suikast tertibinde neler yaşandığını göreceksiniz. Bunların yanı sıra Mustafa Kemal'in korkusuz muhafızı Topal Osman'ın suikastcilere karşı kahramanca duruşuna hayran kalacaksınız. Kitabın sonuna geldiğinizde bahsedilen suikast girişimlerine ait onlarca arşiv belgesini görüp inceleme imkânı bulabileceksiniz.

İTTİHATÇILARIN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA İLK SUİKAST GİRİŞİMLERİ

Selanik – 1909

Mustafa Kemal Paşa'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisi, 1906 yılında arkadaşlarıyla birlikte kurduğu ancak daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyetine katılma kararı alan Vatan ve Hürriyet Cemiyeti ile başlamıştı.

Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, Mustafa Kemal Şam'da bulunduğu sırada Dr. Mustafa Bey'in evinde yapılan bir toplantı sonucunda kurulmuştu. Cemiyetin kurucuları¹, Mustafa Kemal, Dr. Mustafa Bey² ve Lütfi Müfit beylerdi.³ Kudüs, Hayfa, Yafa, Selanik ve Makedonya'da şubeleri bulunan Vatan ve Hürriyet Cemiyeti II. Abdülhamit istibdadına⁴ karşı kurulmuş ilk cemiyetlerden biriydi ve II. Meşrutiyet'in ilanında önemli katkıda bulunmuştu.⁵

¹ E. Semih Yalçın, *İslam Ansiklopedisi'ne atıfta bulunarak cemiyetin kurucularının Dr. Mustafa ve Lütfi Müfit Beyler olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın ise bu cemiyete daha sonra, Ekim 1906'da üye olduğunu söylemektedir. Bkz. E. Semih Yalçın, "Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918- 16 Mayıs 1919)", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 1995, C.17, S. 28, s. 173.*

² Daha sonra Kozan ve Çorum milletvekilliği yapan Dr. Mustafa Cantekin.

³ Kırşehir Milletvekili Lütfi Müfit Özdeş.

⁴ Baskı Yönetimi, Despotizm.

⁵ Osman Demirbaş, *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, s.37.

Mustafa Kemal Şam'da bulunduğu sırada Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin Selanik'te gelişemediğini, bunun sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleştiğini öğrendi. Bu oldubitti karşısında kendisi de İttihat ve Terakki Cemiyetinin bir üyesi olmak zorunda kaldı. Hakkı Baha Bey ve Hoca İsmail Mahir Efendi'nin⁶ çabaları sonucunda 29 Ekim 1907'de gerçekleşen bir törenle⁷ İttihat ve Terakki Cemiyetine katıldı. Üye numarası 322 idi.⁸

İttihat ve Terakki Cemiyetinin tek bir lideri yoktu. Cemiyet birkaç başın etrafında birkaç kola ayrılmıştı. Öne çıkan liderleri Enver, Cemal ve Talat paşalardı. Mustafa Kemal'in baştan beri bu isimlerle yıldızı barışmamıştı. O, cemiyetin üç lider ismine de tabi olamazdı. Üçünün de eleştirdiği yönleri vardı. Ayrıca cemiyetin izlediği politikadan da rahatsızdı.⁹ Bu yüzden cemiyetin doğrudan doğruya Türk milliyetçiliği fikrini savunan radikal kanadına mensuptu.¹⁰ II. Meşrutiyet sonrası Mustafa Kemal, cemiyetin politikalarına sürekli eleştiriler getiriyor ve bundan sonra ne yapılacağı konusunda cemiyetin tutumunu soruyordu. Cemiyet ileri gelenleri ise tam bir kayıtsızlık örneği gösterirken çareyi Mustafa Kemal'i gizli toplantılara çağırmamakta¹¹ bulmuşlardı.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin 22 Eylül 1909'da Selanik'te yapılan kongresine Trablusgarp delegesi olarak katılan Mustafa Kemal, yine bilinen görüşlerini ortaya koydu. Devletin idare sisteminde değişiklik isteyerek ordu mensuplarının İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde yer almamalarını öneren şu konuşmayı yaptı:

⁶ Aynı tez, s. 38; Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul 1958, s.92.

⁷ Aynı tez, s. 38; Kazım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, İstanbul, 1957, s.13.

⁸ Fethi Tevetoğlu, *Ömer Naci*, Ankara, 1987, s.66.

⁹ Aynı tez, s. 38.

¹⁰ Aynı tez, s. 38; Eric Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev: Nüzhet Salihoğlu, İstanbul, 1995, s. 89.

¹¹ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1984, s.48.

*"Ordu mensupları cemiyet içinde kaldıkça hem parti kuramayacağız hem de ordumuz olmayacaktır. Mensuplarının pek çoğu cemiyet üyesi olan III. Ordu günün manasıyla modern bir ordu sayılamaz. Orduya dayanan cemiyette, millet bünyesinde kök salamamaktadır. Bunun için biran evvel cemiyetin muhtaç olduğu zabitleri veyahut cemiyette kalmak isteyen ordu mensuplarını istifâ suretiyle ordudan çıkaralım ve bundan sonra zabitlerin ve ordu mensuplarının herhangi bir siyasî cemiyete girmelerine mâni olmak için kanunî hükümler koyalım."*¹²

Mustafa Kemal'in bu girişimi cemiyet içinde kendisine karşı mevcut olan kızgınlığı daha da şiddetlendirmişti. İttihat ve Terakki ileri gelenleri şimdiye kadar sadece can sıkıcı bir adam olarak gördükleri Mustafa Kemal'i artık tehlikeli birisi olarak görecekteler ve ondan kurtulmanın yollarını arayacaklardı. Sonunda tetikçilerini devreye sokarak cemiyet üyelerinden genç bir subayı Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmak için görevlendirdiler. Genç subay sözde kongrede ortaya attığı meseleyi konuşmak üzere Mustafa Kemal'in çalıştığı büroya geldi. Mustafa Kemal aniden bürosuna gelen bu kişinin davranışlarından şüphelenmişti. Bir yandan genç subayın sorularını cevaplayan Mustafa Kemal bir yandan da masasının çekmecesini açarak silahını çıkartıp masanın üzerine koydu. Konuşma ilerledikçe genç subay suikast fikrinden vazgeçti. Artık biliyordu ki karşısında duran adam vatanını çok seven ve bu uğurda canını dahi vermekten çekinmeyecek bir insandı. Genç subay parti ileri gelenlerinin aldığı bir karar gereği kendisini öldürmek maksatlı geldiğini Mustafa Kemal'e söyleyerek affını istedi. Mustafa Kemal suikastçı subayın yanına giderek elini sıktı, kendisini affettiğini söyledi.

¹² Abdurrahman Çaycı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)*, Ankara, 2002.

Atatürk'ü Öldürme Planları

İlk suikast girişimi başarısız olmuş ancak tehlike geçmemişti. Mustafa Kemal bir gece evine giderken yolda karşısına çıkan gruptan, karanlıklar içindeki kapı girintisi sayesinde kurtulmuş, gizlendiği yerden peşindekilerin bazılarını tanıyabilmişti. Bunlar, Enver Paşa'nın kendisinden iki yaş küçük amcası Halil ile İttihat ve Terakkinin iki ünlü silahşoru Canpolat ve Abdülkadir'di.¹³

¹³ Ali Kuzu, *Atatürk'e Yapılan 41 Suikast*, İstanbul, 2008, s.38-39.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MÜTAREKE İSTANBUL'UNDAKİ FAALİYETLERİ VE KENDİSİNE YAPILAN SUIKAST GİRİŞİMİ

İstanbul – 1918

1918 yılının sonlarına gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin ağır yenilgisi ile sonuçlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa ise özellikle Çanakkale Savaşı'nda yaptığı başarılı savunma nedeniyle oldukça itibar kazanmıştı. Savaşın bitmesiyle ülkenin dağılma noktasına geldiğini gören Mustafa Kemal Paşa siyasi çözüm arayışlarına başlamış, Talat Paşa Kabinesi'nin istifa etmesi üzerine hükümeti kurmakla görevlendirilen Tevfik Paşa'nın bu işi başarmakta zorluk çektiğini duyunca saray başyaveri aracılığı ile padişaha bir telgraf çekmişti. Telgrafında bir an önce barış yapılması gerektiğinin altını çizen Mustafa Kemal Paşa, bununla beraber kendisinin de içinde bulunacağı Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nin kurulmasını gerekli gördüğünü belirtmiş, kendisi için de Harbiye Nezareti'ni uygun bulmuştu. Ne var ki Tevfik Paşa'nın hükümeti kuramaması üzerine yeni kabineyi kuran Ahmet İzzet Paşa, Rauf ve Fethi Beylere de yer verdiği kabineye Mustafa Kemal Paşa'yı almamıştı. Cepheden İstanbul'a geldiği gün Beyoğlu'nda bulunan Pera Palas Oteli'ne yerleşen Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak Rauf Bey'le görüştü. Ahmet İzzet Paşa'yı da konağında ziyaret etti. O sırada henüz güvenoyu almamış olan Tevfik Paşa'nın fiilen sadrazam olmadığı ve Ahmet İzzet Paşa'nın gayret göstermesi durumunda sadarete kalabileceği kanaatindeydi. Ahmet İzzet Paşa'nın hükümete gelebilmesi için Tevfik Paşa Kabinesi'nin güvensizlik oyu ile düşürülmesi yanında Vahdettin'in

de ikna edilmesi gerekmektedir.¹⁴ Mustafa Kemal Paşa veliahtlığı sırasındaki Almanya seyahatinde Vahdettin'e refakat ederek¹⁵ onu tanıma, iyi ve kötü yanlarını tartma ve samimi bir sohbet etme imkânı bulmuştu. Bu tanışıklığın verdiği rahatlıkla padişahla bir görüşme yaptı ancak bu görüşmeden tam bir hayal kırıklığı içinde döndü.

Ne var ki Mustafa Kemal Paşa'nın padişahla yaptığı görüşmeler onun padişahın yakını sanılmasına neden olmuştu. Ayrıca Vahdettin'in müşahibi İbrahim Bey'in onu Vahdettin'in kızı Sabiha Sultan'la evlendirmek istediği dedikoduları yayılmış, Mustafa Kemal Paşa'nın Enver Paşa'nın yerine geçmek istediği söylentileri çıkmıştı. İstanbul'a geldiğinden beri siyasi hedeflerinin hiçbirini başaramayan Mustafa Kemal Paşa'nın şimdi de canı tehlikedeydi. Bunun bilincinde olduğu için de her an tetikte geziyordu. Bu sırada bir gece, Dr. Râsim Ferid ile birlikte eve gitmek üzere Akaretler yoluyla iniyorlardı. Valide Çeşmesi'nden az aşağıda yolun daraldığı Vişnezâde Camii'ne giden köşesine geldiklerinde kendilerini birinin takip ettiğini fark eden Mustafa Kemal Paşa yavaşça: *"Doktor, tabancan var mı?"* diye sordu. O, *"Yok."* deyince, *"Benim sol ceket cebimde bir tane var. Al ve tetiğini aç, arkamızdan bir adam geliyor, bir suikast yapacak."* dedi. Doktor tabancayı alınca, Mustafa Kemal Paşa da sağ tarafındaki tabancayı çekip döndü ve arkadan gelen adama, *"Dur!"* dedi. Adının İdris olduğunu öğrendikleri iri yarı adam şaşırıp eline almış olduğu Parabellum tabancasını yere düşürmüştü. Doktor eğilip tabancayı aldı ve çavuşu önlerine katarak eve geldiler. Mustafa Kemal Paşa kendi adamına İdris Çavuş'u içeri alıp misafir etmesini ancak üzerini yoklamasını söyledi. İdris Çavuş sorguya çekilince Mustafa Kemal'i öldürmekle görevlendirildiğini itiraf etti.¹⁶

¹⁴ Serkan Ünal, "Mustafa Kemal Paşa'nın Mütareke İstanbul'undaki Faaliyetleri", *Tarih Okulu Dergisi*, Eylül 2014, S. 19, s.604-605.

¹⁵ Mehmet Önder, "Atatürk'ün Almanya Gezisi (15.12.1917-4.1.1918)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.8, S.24, s.570.

¹⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk, Hayatı ve Eseri*, Ankara, 1963, C.1, s.154.

MİLLİ MÜCADELEYİ BAŞLATMAK ÜZERE SAMSUN'A ÇIKAN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA İKİ SUİKAST GİRİŞİMİ

Mayıs – 1919

İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken Doğu Karadeniz bölgesinde, özellikle Samsun ve çevresindeki Rum azınlıklar silahlı çeteler kurarak Türk halkına saldırıyor, kanlı eylemlerde bulunuyorlardı. Rum çeteleri Karadeniz'de devriye gezen savaş gemilerinden sürekli silah ve cephane yardımı alıyorlardı. Türk halkı da kendini korumak için silaha sarılmış, çeteler kurarak Rum çeteleriyle çarpışmaya başlamıştı.¹⁷ Özellikle Giresunlu Topal Osman Ağa'nın varlığı Pontusçu Rumları oldukça rahatsız ediyordu. Rum çeteler her fırsatta İngiliz Yüksek Komiserliğine Türklerden zulüm gördüklerini belirten mektuplar gönderiyor, özellikle Osman Ağa'yı şikâyet ediyorlardı.

İngiliz Yüksek Komiserliği Nisan 1919'da Damat Ferit Paşa'ya bölgedeki Türk çetelerinin Rumlara karşı yaptığı sözde katliam olayları ile ilgili bir rapor vermişti. Raporda; Karadeniz bölgesinde Türk çetecilerin Rum vatandaşlara zulüm ve katliam yaptıkları, bu olayların derhal sona erdirilmesi gerektiği ve eğer sona erdirilmezse kendilerinin bu bölgeye müdahale edecekleri bildiriliyordu. 25 Nisan 1919 günü Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı bölgedeki durumun araştırılması, bölgedeki cephanenin toplanması ve sözde Türk çete olaylarının önlenmesi için

¹⁷ Alptekin Müderrisoğlu, "Vahdettin'in Kurtuluş Savaşını Başlatması İçin Mustafa Kemal Paşa'ya 400.000 Altın ve 400.000 Kağıt Lira Verdiği Gerçek Dışı Bir İddiadır", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1995, S.15, s.291.

görevlendirdi.¹⁸ İngilizlerin gönderdiği raporla ilgili dosyayı okuyup incelemesi için kendisine verdi. Bu görevlendirme Mustafa Kemal Paşa'yı fazlasıyla memnun etmişti. İstanbul'daki siyasi çabaları hiçbir somut başarı getirmemişti ancak şimdi Milli Mücadele'yi başlatması için beklediği fırsat ayağına gelmişti. 9. Ordu Müfettişi sıfatı ile görevlendirilen Mustafa Kemal Paşa, görevi ile ilgili bilgileri topladıktan sonra 15 Mayıs 1919 günü Albay Refet Bey'e gizlice haber gönderdi. 16 Mayıs'ta Galata rıhtımından hareket eden Bandırma Vapuru 17 Mayıs'ta İnebolu'ya, 18 Mayıs'ta Sinop'a 19 Mayıs'ta ise nihayet Samsun'a vardı.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a ayak bastığında yalnızca *"Anafartalar Kahramanı"* olarak ün yapmış bir Osmanlı paşası değildi. *"Dokuzuncu Ordu Müfettişi ve Padişahın Fahri Yaveri"* unvanını taşıyordu. Anadolu'da yabancı işgallere karşı koymak için örgütlenmeye başlayan Türk yurtseverlerin kıpırdanışlarını bastırmakla görevlendirilmişti ve bu görevi yerine getirmesi için büyük yetkilerle donatılmıştı.¹⁹ Ancak Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'yi başlatmak gibi bambaşka ve kutsal bir niyeti vardı.

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığı sırada şehirdeki başıboşluktan yararlanıp terör estiren Pontusçular Samsun'a tamamen hâkim olmuşlar, Türk halkını yaptıkları katliam ve baskılardan dolayı sindirmişlerdi. Ne var ki Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da çalışmalarına başlayınca bölgedeki durumun tahmin ettiğinden farklı olmadığını anlamış; Avrupa'ya kurtların kuzu, kuzularında kurt olarak tanıtıldığını dehşetle görmüştü. Buradan İstanbul'a giden haberler, büsbütün tersineydi. Rum çetecilerin Türklere yaptığı işkenceler, Türkler tarafından Rumlara yapılmış gibi gösteriliyordu. Şehirde asayiş o kadar bozulmuştu ki Mustafa Kemal Paşa'ya bir de suikast girişimi olmuştu. Bir kişi Mıntıka Palas Otel'i'ne gelerek Mustafa Kemal Paşa'nın yanına kadar çıktı. *"Bana sizi*

¹⁸ BCA, DH, İUM, 19-6/1-70_7; Belge için bkz: *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922)*, Ankara, 2002, s.8.

¹⁹ Müderrisoğlu, *a.g.m.*, s.292.

vurma görevi verdiler pašam, git o padişah düşmanı vatan haini paşayı vur dediler... Üç gündür peşinizdeyim, vatandaşla konuşmanızı dinledikten sonra sizin vatan haini olmayacağınızı anladım.” diyerek cebinden çıkardığı tabancayı Mustafa Kemal Paşa’ya verdi. Bir anlık şaşkınlıktan sonra tetikçiye “O tabancayı beline sok evlat, tabancasız, silahsız olursak Pontusçular hepimizi keserler.”²⁰ diyerek karşılık veren Mustafa Kemal Paşa Samsun’dan bir an evvel ayrılmaya karar verdi ve Havza’ya hareket etti.²¹

Bölgede terör estiren Pontusçular Mustafa Kemal Paşa’yı da elbette öldürmek isteyeceklerdi. Pontusçuların suikast girişimini önceden hesap eden Mustafa Kemal Paşa, Havza’ya giden heyetle birlikte hareket etmemiş, onları iki kilometre geriden takip ederek bu suikasttan kurtulmuştu. Suikastı yapan çetenin sağ kalan elemanı Kara Statis, yıllar sonra verdiği röportajda olayı öyle anlatıyordu:

“M. Kemal Paşa, Samsun’daki temaslarını sürdürürken, Samsun’daki Rumların gizli örgüt şefi, beni ertesi sabah, yani 20 Mayıs 1919 günü Ayutepe’de konaklamış olan Pontusçu Rum çeteci Kosmidis’e yolladı. M. Kemal’in Samsun’dan ayrılış tarihini ve izleyeceği yolu çeteciye bildirecek, Kemal Paşa’yı vurması için de kendisine gösterecektim.

Çeteci Kosmidis, adamlarının arasından en iyi 20 kişiyi seçti ve 21 Mayıs gecesi Samsun-Kavak yolu üzerinde pusuya yattık. Bir kayalığın arkasına gizlenerek M. Kemal’i getirecek olan konvoyu beklemeye koyulduk. Güneş. . . oğmasından 3 saat sonra, uzaktan etrafı süvarilerle çevrilmiş bir arabanın bize doğru geldiğini gördük. Ben arabada bulunanların arasında M. Kemal’i teşhis etmeye çalışıyordum. Aradaki mesafe giderek kısalıyordu.

‘İşte orada, arabada solda oturan, uzun boylu kalpaklı olan!’ diye heyecanla fısıldadım. Kosmidis tüfeğini doğrulttu, adamlarına da ateş etmelerini söyledi. Bir anda silahlar

²⁰ Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan*, İstanbul, 1986, s.77

²¹ Ümit Doğan, *Mustafa Kemal’in Muhafızı Topal Osman*, Ankara, 2014, s.63.

patladı. Arabanın içindeki üç kişi de kanlar içinde devrildiler. Arabacı atları kamçılıyarak dörtnala kaldırıırken, muhafız jandarmalar da bize doğru ateş açtılar. Kosmidis geri çekilmemiz için emir vermeseydi, belki de vurulup gidecektik. İzimizi kaybettirdikten sonra, kestirme yollardan şehre döndük. Sanki bir şey olmamış gibi davranmaya çalışıyorduk.

Beklediğimiz haber ancak ertesi sabah geldi. Bir haberci, M. Kemal Paşa'nın yolunun kesildiğini söylüyor fakat kendisinin sağ olduğunu bildiriyordu. Donduk kaldık! Adeta yıkılmıştık... M. Kemal'i kendi elimizle kurşunlamamış mıydık? Ne olmuştu? Nasıl olmuştu da suikasttan kurtulmuştu? Anlayamıyorduk! Sonradan öğrendik ki, meğer Paşa pusuya düşürüleceği ihtimalini göz önüne alarak, kurşuna tuttuğumuz arabanın 2 km kadar gerisinden geliyormuş. Öndeki arabada da general üniformasını giydirdiği bir fedaisini oturtmamış mıymış?

Eğer Mustafa Kemal Paşa, o gün tehlikeyi sezip tedbiri almamış olmasaydı, bugün Türkiye, belki de bugünkü Türkiye olmazdı..."²²

²² Cem Başar, "Atatürk'ü Rumlar Samsun'da Vurmak İstediler", *Yıllar Boyu Tarih*, Ocak 1981, S.1, s.5-8.

SİVAS KONGRESİ'NİN TOPLANMASINI İSTEMEYEN İNGİLİZLERİN MUSTAFA KEMAL PAŞA VE RAUF BEY'E SUİKAST GİRİŞİMİ VE ALINAN TEDBİRLER

Ağustos - 1919

Samsun'da yapılan iki suikast teşebbüsünden sağ kurtulan ve Havza'da Kurtuluş Savaşı'nın ilk sinyalinı veren Mustafa Kemal Paşa, buradan Amasya'ya geçti. Amasya'da yayınladığı genelgede *"Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır."* diyerek Türk Kurtuluş Savaşı'nın gerekçe, amaç ve yöntemini de belirledikten sonra Erzurum'a hareket etti. Burada Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanan Erzurum Kongresi'nde Türk milletinin varlığını sürdürmesi konusunda önemli kararlar alındıktan sonra, Sivas'ta da bir kongre toplanması konusunda uzlaşıldı. Milli Mücadele'nin liderine Sivas yolu gözüküyordu.

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler Erzurum'daki temaslarını tamamlayıp "as'a doğru yola çıkmaya hazırlandıkları sırada kendilerine önemli bir istihbarat geldi. Ankara 20. Kolordu Kumandanlığından gelen 21 Ağustos 1919 tarihli istihbarata göre; Sivas Kongresi'nin toplanmasını önlemek amacıyla Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i öldürtmeyi düşünen İngilizler, bu iş için *"Sufi Ziya Paşa"* ve *"Ahmed Nuri Bey"* isminde iki kişiyi görevlendirmişler, bu iki suikastçı ve beraberindeki otuz kişilik çete kılık değiştirerek Sivas'a doğru yola çıkmışlardı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 23 Ağustos 1919'te Sivas 3. Kolordu Kumandanlığına durumu bildirip (Ek-1)²³ özellikle kongrenin toplandığı ve müzakerelerin sürdüğü sırada merkezde bir inzibat taburu bulundurulmasını ve kongreye gelen kişilerden

²³ ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:182; Bkz. Ekler, (Ek-1).

ulaştırmada sıkıntı yaşayanların Beşinci Fırka mıntıkasından, bilhassa Havza taraflarından gelmeleri ihtimaline karşı icap edenlere gerekli talimatın gönderilmesini istediler. Mustafa Kemal Paşa, Rauf ve Hüsrev Beyler aynı gün Ankara 20. Kolordu Kumandanlığına gönderdikleri ve gerekli tedbirlerin alındığını haber veren şifrede hem teşebbüsün vukuu bulması ihtimalini uzak gördüklerini bildirdiler hem de *"Siz kardeşlerimizce ne ve nasıl münasip görülürse ol tamamıyla yapıyor efendim."* diyerek onların yüreğine su serptiler (Ek-2).²⁴ 28 Ağustos 1919'da ise 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Trabzon Mevki Kumandanlığı ve 3. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği şifrede İngilizlerce Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'e suikast için görevlendirilen Kürt ve Arnavut çetelerin harekete geçtiği bilgisini verdikten sonra, bunlarla irtibatlı diğer kişilerin Trabzon ve Samsun'dan giriş yapmasının muhtemel olduğunu vurgulayarak bu kişilerin uğrayabilecekleri Kavak, Havza, Zile, Tokat, Kayseri gibi yerlerde gerekli tedbirlerin alınmasını istedi (Ek-3).²⁵ Böylece bütün tedbirler alınmış, yola çıkma vakti gelmişti. Daha fazla zaman kaybetmek olmazdı, zira onların alelade bir yolculuk değil, bir istiklal yürüyüşüydü.

²⁴ ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:183; Bkz. Ekler, (Ek-2).

²⁵ ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:183; Bkz. Ekler, (Ek-3).

ERZURUM KONGRESİ SONRASI SİVAS'A GİDEN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA ERZİNCAN BOĞAZI MEVKİİNDE SUİKAST GİRİŞİMİ

Erzincan – 1919

29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılıp Sivas'a doğru yola çıkan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını bir başka suikast girişimi bekliyordu. Mustafa Kemal Paşa'yı Sivas'a ulaşmadan ortadan kaldırmayı hedefleyen İngilizler Elazığ Valisi Ali Galip aracılığıyla Dersim aşiretlerinden biriyle görüşüp suikast yapılması için para vermişlerdi. Parayı alan aşiret Erzincan boğazında Mustafa Kemal ve beraberindekilerin yolunu kesti. Fakat, beklenenin aksine aşiret reisi Mustafa Kemal'e bağlılığını bildirerek suikast için verilen parayı da Milli Mücadele'de kullanılmak üzere kendisine teslim etti.²⁶

Kendilerine verilen yüksek miktarda parayı hiçe sayan bu Dersim aşiretinin veya aşiret reisinin kim olduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Bazı kaynaklar aşiretin reisinin Dersimli Diyar Ağa olduğunu söylese de bunu doğrulayan belge mevcut değildir. Güneri Cıvaoğlu söz konusu aşiret reisinin Diyar Ağa'nın ağabeyi Haydar Ağa olduğundan bahsederek olayı şöyle anlatmıştır:

"Erzurum Kongresi sonrası Mustafa Kemal Sivas'a geçecektir. Sarayın emriyle Elazığ Valisi Galip Bey, Dersim'in en güçlü isimlerinden Haydar Ağa'yı çağırır. Ona yüklüce bir para verir. Görevi, Mustafa Kemal'i pusuya düşürmek ve öldürmektir. Vali Galip Bey bu görevi verirken yanında bugünlerin de güçlü politik isimlerinden birinin dedesi vardır. Mustafa Kemal yola çıkar, 'Kutu Deresi' mevkiinde otomobili

²⁶ Kağan Gökaltın – Suat Bulut, *Dersimli Diyar Ağa*, Ankara, 2011, s. 102.

*Haydar Ağa ve silahlı adamları tarafından çevrilir. Mustafa Kemal, vakur bakışlarla onları süzer ve 'Kastınız beni öldürmek mi?' mealinde bir soru sorar. Haydar Ağa, 'Hayır paşam, bunu vermektir, mücadeleniz için lazım olur' diye yanıtlar ve Elazığ Valisi Galip Bey'den aldığı yüklüce parayı sunar. Mustafa Kemal duyulanır. Teşekkür eder.'*²⁷

Celal Yıldız da "Kronolojik Dersim Tarihi" adlı çalışmasında "Erzincan boğazında Diyar Ağa'nın kardeşi Mustafa Ağa, Mustafa Kemal'in geçişine yardımcı olur. Diyar Ağa'nın sonradan mebus olmasında bu yardım olayının etkisi vardır." diyerek söz konusu aşiret reisinin Diyar Ağa'nın kardeşi Mustafa Ağa olduğunu ifade etmiştir. Bu iki kaynak bahsi geçen aşiret reislerinin Diyar Ağa'nın kardeşi Mustafa veya Haydar Ağa olduğunu belirtse de Diyar Ağa'nın Mustafa ve Haydar adında kardeşi yoktur.²⁸

Mustafa Kemal Paşa, Erzincan boğazında geçen olayı Nutuk'ta şöyle anlatmakta ve herhangi bir isim veya diyalogdan söz etmemektedir:

"Erzincan'dan batıya doğru yola çıktığımız günün sabahı, Erzincan boğazına gelir gelmez, birtakım jandarma erlerinin ve subaylarının heyecanlı ve korkulu bir davranışla otomobillerimizi durdurduklarını gördük. Durumu açıkladılar: 'Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlardır. Tehlike var. Geçilemez.'

Bir subay, kuvvet gönderilmesini merkeze yazmış, o kuvvet gelince gerekli düzenlemeyi yapacak, saldırıp haydutları püskürtecek ve yolu açacakmış... Pek iyi ama, bu haydutların kuvveti nedir; neresini, nasıl tutmuş; ne kadar kuvvet gelecek, ne zaman gelecek? Bu bilmeceler çözülmünceye değin, geriye Erzincan'a dönmek ve kim bilir kaç gün beklemek gerek! Bizim ise işimiz pek ivediydi. Ben Erzurum ile Sivas arasındaki yolu belli süre içinde aşıp belli günde Sivas'ta bulunamazsam şurada burada, şundan ya da bundan ötürü korktuğum ve beklediğim, Sivas'ta ve her yerde duyulursa bozgun başlayabilir, işler altüst olabilir. Öyleyse karar? Tehlikeyi göze alıp yola devam etmek. Başka türlü de yapamazdık.

²⁷ Güneri Civaoglu, "Ata'nın Hayatını Dersimli Kurtardı", *Milliyet*, 19 Kasım 2011.

²⁸ Gökalp – Bulut, *a.g.e.*, s. 102.

*Yalnız küçük bir düzenleme yapmayı uygun buldum. Ellerin-
de hafif makineli tüfekler bulunan özverili arkadaşlarımız-
dan birkaçını (Şimdi bir alay komutanı olan Osman Bey, ki
Tufan Bey adıyla tanınmıştır, bunların başında idi) bir oto-
mobil ile kendi otomobilimizin önüne geçirdik. Sağdan sol-
dan gelecek, uzaktan açılmış ateşlere önem verilmeyerek
otomobiller hızla karayolu üzerinde ileri yürümeye devam
edecekler. Vurulan, ölen olursa onlarla ilgilenilmeyecek...
Tam karayolu üzerinde ve yakınında, yolu kapayan haydut-
larla karşılaşılırsa hepimiz otomobillerden atlayacağız ve
bunlara saldırarak yolu açacağız ve kalanlar gene, kullanı-
labilecek durumda olan otomobillere binerek ve hızla ilerle-
yerek yola devam edecekler... İşte verilen buyruk da buydu...*

*Bu düzenleme ve davranışı akla uygun ve güvenilir gör-
meyenler bulunabilir. Gerçi o günlerde Elazığ Valisi Ali Galip
Bey'in Dersim'de (Tunceli) dolaştığı ve bazı oyalayıcı işler
yapmaya ve türlü düzenler kurmaya çalıştığı biliniyor idiyse
de, açıklayayım ki ben, her şeyden önce, boğazın gerçekten
tutulduğuna inanmadım. Bunu, İstanbul Hükümeti'nin yar-
dakçısı olabileceğini sandığım bazı kimselerin, özellikle beni
durdurmaya zorlamak için uydurdıkları bir düzen saydım.
İkincisi, Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlarsa bunların yapabi-
lecekleri işin, uzak tepelerden yola ateş etmekten başka bir
şey olamayacağını çok iyi kestiriyordum. Kısacası, yürüdük,
boğazı geçtik ve 2 Eylül 1919 günü Sivas'a vardık.”²⁹*

²⁹ Nutuk, C.2, “Sivas Yolunda”.

TEMSİL HEYETİ'NİN ANKARA'YA GELİŞİ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA ANKARA'DA İLK SUİKAST GİRİŞİMİ

Ankara – 1919

Erzincan boğazından sağ salım geçen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Sivas'a gelmişlerdi. Nihayet 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'ni toplayarak İstanbul Hükümeti'ne karşı başlatmış oldukları meydan okumayı başarıyla sonuçlandırmışlar ve Sivas halkının huzurunda Anadolu'nun her türlü direnişe hazır olduğunu bütün dünyaya ilan etmişlerdi. Temsil Heyeti böylece Sivas'taki görevini de tamamlamış bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa bir müddet daha çalışmalarını Sivas'ta sürdürdükten sonra önceden karar verildiği gibi Ankara'ya gitmek üzere 18 Aralık 1919'da beraberindekilerle birlikte Sivas'tan ayrıldı.

27 Aralık 1919 Cumartesi günü öğleden sonra Ankara Dikmen sırtlarına gelindi. Dokuz günlük yolculuk boyunca inceleme ve görüşmeler için Kayseri ve Mucur'da birer gün kalınmış, yedi gün yolda geçmişti.³⁰ Üç otomobille Ankara'ya gelen heyette şu isimler yer almaktaydı: *"M. Kemal Paşa, Rauf Bey, Heyeti Temsiliye İstişari Üyesi Ahmet Rüstem ve Yaver Yüzbaşı Cevat Abbas, Heyeti Temsiliye Üyesi Mazhar Müfit ve Hakkı Behiç Beyler'le Sivas Kongresi Delegeleri İbrahim Süreyya Bey ve Sekreterler, Dr. Binbaşı Refik Bey, Hüseyin Bey ve hizmetliler."*³¹ Mustafa Kemal Paşa, kendisini ve Heyet-i Temsiliye'yi çok samimi, parlak ve güven verici duy-

³⁰ Şapolyo, *a.g.e.*, s. 357.

³¹ Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968, s. 9.

gularla karşılaşmış olan Ankara halkı ile daha yakından tanışmayı ve fikir alışverişinde bulunmayı gerekli görmüştü. İstanbul'a gidecek mebusların, Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere Ankara'ya gelmelerinin beklendiği bir sırada Ankaralıları verilecek bir konferans yararlı olacaktı.³² Bu sebeple 28 Aralık 1919 günü şehrin ileri gelenleri Ziraat Mektebine davet edildi. Mustafa Kemal Paşa Ankara halkına yaptığı konuşmada³³ ülkenin siyasi ve askerî durumunu anlattı.³⁴

Mustafa Kemal Paşa Ankara'da bu faaliyetleri sürdürürken Ankara Merkez Kumandanı Binbaşı Abdülkadir Bey de, kardeşi Nuri Bey'i komiser muavini olarak görevlendirmiş, onu istasyon karakol amirliğine tayin ederek Ankara'ya dışarıdan gelecek kişileri gözden kaçırmamasını ve istasyonu sıkı bir denetim altında tutmasını istemişti. Nuri Bey bir gün istasyon civarında dolaşırken kılık kıyafetlerinden yabancı oldukları anlaşılan üç kişinin tavır ve hareketlerinden şüphelendi. Bir saat kadar adamları izledikten sonra cebinden bir sigara çıkartarak kibriti yokmuş gibi yanlarına yaklaşıp ateş istedi. Adamların çat pat Türkçe konuştuklarını görünce her ihtimale karşı onları karakola götürüp sorgulamaya başladı. İçlerinden en yaşlısı iri yarı, esmer, palabıyıklı Todori'ydi. Türkçesi nispeten daha anlaşılır oldu. İçin cevapları o veriyordu. Fakat diğerleri de lafa karışınca ifadeler birbirini tutmuyordu. İlk ifadenin sonunda üçünün de evli olduğu, İstanbul'dan ilk defa geldikleri ve Ankara'da kimseyi tanımadıkları anlaşılmıştı. Rum oldukları anlaşılan üç kişi kâh Atina'lı kâh Girit'li olduklarını söylüyorlardı. Ankara'ya ticaret yapmak için geldiklerini söylediklerinde üzerleri arandı ancak para çıkmadı. Nuri Bey para olmadan nasıl mal almayı düşündüklerini soruyor ve şüphe-

³² Cemil Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları*, Ankara, 1989, s. 62.

³³ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, Ankara, 1981, s. 4.

³⁴ E.Semih Yalçın, "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 1994, C.10, S.29, s. 333-338.

leri iyice artıyordu. Nuri Bey'in falaka cezasından sonra Todori her şeyi itiraf etmeye başladı. Kendilerini Pontusçuların gönderdiğini, Samsun'dan vapurla İstanbul'a oradan da trenle Ankara'ya geldiklerini söyledi. Nuri Bey ne için gönderildiklerini sorduğunda Todori şu sözlerle kendini savundu: *"Bizi aldattılar. Kimse size bir şey demez Ankara nah böyle karışık, panayır gibi... Kimse kimseye bakmaz, serbesttir. Orada İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar var. Lazım olursa onlar sizi muhafaza eder. Kimse bir şey yapamaz dediler, aldattılar."* Nuri Bey ne yapmak için gönderildiklerini tekrar sordu. Todori *"Biz yapmayacaktık, onlar yapın dediler. Çok söylediler. Yoksa ben bir şey yapmayacaktım. Amma onlar yapın, yapacaksın dediler."* diyerek lafı geveleyince Nuri Bey *"Neyi yapacaksın dediler? Onu söyle!"* dedi. Todori korkmuş bir halde *"Şey, hani Paşa var ya... Mustafa Kemal Paşa... İşte onu... Vurun, öldürün dediler."* deyince Nuri Bey öfkeleni, *"Sen ha... Mustafa Kemal Paşa'yı öldürecektin ha..."* diyerek Todori'yi kafasına vurduğu bir yumrukla yere serdi. Hıncını alamayan Nuri Bey *"Vay melun vay! Yaptığınız melanetler yetmiyor da bir de Paşa'ya kıyacaksınız ha... Kıy bakalım şimdi... Seni namussuz seni!"* diye yumruklarını sıralarken Todori'nin kıpırdamadığını gören polisler onun bayıldığına hükmederek yüzüne su serptiler. Kendine gelemeyince doktor çağrıldı. Todori yumrukların etkisiyle ölmüştü.

Savcı çağrıldı. Todori'nin darptan öldüğü şeklinde rapor tutuldu. Nuri Bey *"Öldüresiye vurmam. Kendimi tutamadım. Melun yüzüme karşı Mustafa Kemal Paşa'yı öldüreceğini söyleyince beynim attı. Geberdi ha? Canı cehenneme. Amma keşke ölmeseydi de diri kalsaydı. Nasıl olsa darağacına gidecekti."* dedi, diğer mahkûmların odasına gitti. Todori'nin her şeyi itiraf ettiğini söyleyerek Mustafa Kemal Paşa'yı nasıl öldürmeyi planladıklarını sordu. Suikastçiler Pontusçuların Ankara'da bekleyen komitacı bir adamlarının olduğunu ve bu kişinin kendilerine silah ve dinamit temin edeceğini söylediler. Hemen savcılığa haber verildi, meçhul komitacı aranmaya başlandı.

Nuri Bey, Todori'yi darp sonucu öldürdüğü için tutuklandı. Yaşananları duyan Mustafa Kemal Paşa, Merkez Kumandanı Abdülkadir Bey'i çağırarak şöyle dedi:

*"Aferin! Şerirleri vaktinde yakalamaya muvaffak oldunuz. Bu teyakkuzunuzdan dolayı sizi tebrik ederim. Yalnız Nuri Bey'in maruz kaldığı akıbeta çok üzıldüm. Beni öldürmek isteyen ve bunu açıkça itiraf eden bir adam karşısında, beni seven bir arkadaş vakıa başka türlü hareket edemezdi amma, yumruğu bu kadar kuvvetli olmamalı idi. Ne çare ki, olmuştur. Buna müteessirim. Ancak kanun, kanundur. Hepimiz ona mutavaata mecburuz. Yalnız gidin benim namıma da hatırını sorun, bir ihtiyacı varsa temin edin. Umarım ki, nasıl bir vatani his ve tesir altında heyecana gelerek hareket ettiği nazarı dikkate alınarak mazureti kabul edilir. İnşallah kurtulur."*³⁵

»

³⁵ Feridun Kandemir, *Atatürk'e İzmir Suikastından Aynı 11 Suikast*, İstanbul, 1955, s. 9-21.

İNGİLİZ GENERALİ, DAMAT FERİT VE SAİT MOLLA ORTAKLIĞINDA MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUIKAST GİRİŞİMİ

Nisan – 1920

Her geçen gün daha fazla taraftar toplayan ve çığ gibi büyüyen milli hareketin yeni bir siyasi ve askerî güç haline gelmesi İngilizleri ve Damat Ferit Hükümeti'ni oldukça rahatsız ediyordu. Damat Ferit, özellikle IV. Sadareti döneminde İngilizlerin ve Padişah Vahdettin'in tam desteğini arkasına alarak milli hareketi durdurmak için türlü yola başvuracaktı.

11 Nisan 1920 tarihli Takvim-i Vekâyi gazetesini; İstanbul'un Mustafa Kemal Paşa ve milli harekete karşı *"Padişah Hatt-ı Hümayunu"*, *"Damat Ferit Hükümeti Beyannamesi"* ve *"Şeyhülislam Fetvayı Şerifesi"* olmak ve birbirini tamamlamak üzere üç koldan saldırı başlattığını gösteriyordu. Daha önce sırasıyla İttihatçı ve Bolşevik ilan edilen Mustafa Kemal ve arkadaşları şimdi de anayasa ve kanunlara karşı gelen, padişah ve halifeye isyan eden, ülkenin iç huzurunu bozan, ülkeyi parçalamak isteyen kişiler olarak suçlanmışlar³⁶ ve katledilmeleri istenmişti. Şüphesiz ki bu saldırıyla Anadolu halkının dinî hassasiyeti ve Halife'ye olan bağlılığından yararlanılıp Millî Mücadele'nin İslam dinine karşı bir hareket olduğu iddia edilerek Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını yalnız bırakma amacı güdülmüştü. Diğer taraftan bu saldırı, İstanbul'un

³⁶ Osman Akandere, "11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekayi'de Kuvayı-millîye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı. 24, Kasım, s.417- 449.

Ankara'dakilere karşı hukuki anlamda bir şeyler yapacağının da bir göstergesiydi.

Padişah Vahdettin, yayınladığı Hattı Hümayun'da Kuvayı Milliye hareketini bir isyan hareketi olarak değerlendirmiş, ülkede yavaş yavaş düzelmeye başlayan siyasi havanın milliyet adı altında yapılan karışıklıklarla tekrar tehlikeli bir hâl almaya başladığına dikkat çekmişti. Bu karışıklıkların devam etmesi hâlinde ülkenin daha tehlikeli bir duruma sürükleneceğini söyleyen Vahdettin; halkı Millî Mücadele'ye teşvik eden kişiler hakkında gerekli kanunî işlemin yapılmasını, halkın padişah ve halifeye olan sarsılmaz bağlılığının daha da güçlendirilmesini ve İtilaf Devletleriyle olan samimi ilişkilerin kuvvetlendirilmesini hükümetten istemekteydi. Gazetede *"Hükümetin Pek Mühim ve Tarihi Bir Beyânname"* başlığıyla yer alan Damat Ferit Hükümeti Beyannamesi'nde ise birtakım fitne fesat, hırs ve menfaat düşkünü insanların Teşkilât-ı Milliye adı altında toplanarak ülkenin siyasi durumunu tehlikeye attıklarından, bunların harp yıllarında yaptıkları su istimal ve cinayetlerine mütarekeden sonra da devam ettiklerinden ve böylece Avrupa kamuoyunu aleyhimize çevirdiklerinden bahsedilerek Sevr'i imzalayan İstanbul Hükümeti değilmiş gibi İstanbul'un da Kuvayı Milliyecilerin bu faaliyetleri yüzünden işgal edildiği vurgulanıyordu. Beyannamede devamla Teşkilât-ı Milliye denilen isyan hareketinin Anadolu'yu korkunç bir istilaya sokmaya ve devletin başını gövdesinden ayırmaya çalıştığı belirtilerek yalancı milliyet davası güdenlerin devletin en büyük düşmanları olduğu ilan ediliyordu. Damat Ferit Hükümeti yayınladığı bu beyannameyle Kuvayı Milliye aleyhine kamuoyu oluşturarak, girişeceği mücadelede halkın desteğini sağlamayı amaçlıyordu.³⁷ Gazetede ayrıca Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi'nin Millî Mücadele'ye ka-

³⁷ Osman Akandere, "Damat Ferit Paşa'nın IV. Hükümeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.43, Bahar 2009, s. 359.

tilanların katlinin vacip olduğunu belirten ve birbirini tamamlayan beş fetvası³⁸ yayınlanarak Padişah Hatt-ı Hümayunu ve Damat Ferit Hükümeti Beyannamesi'nin dinî açıdan desteklenmesi amaçlanmıştı. Fetvalarda Millî Mücadele hareketi ve Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki lider kadrosu çok ağır ithamlarla suçlanmaktaydı. Millî Mücadele'yi başlatanlar ve bu hareketi yönetenlerin hak hukuk tanımayan hain, canî, isyancı, Hilafet ve Saltanat'ı yıkmaya teşebbüs eden kişiler oldukları, kişisel çıkarları için zorla halktan vergi aldıkları ve akset topladıkları, padişahın gönderdiği memurları görevlerinden alarak kendi adamlarını iş başına getirdikleri, bu arada İstanbul ile bütün bağlantıları kestikleri huzur ve sükûnu bozmak için de yalan haberler uydurarak karışıklıklara sebep oldukları belirtiliyordu. Anadolu hareketi padişaha karşı bir ayaklanma sayılıyor, Kuvayı Milliye Harekâtı kötüleniyor ve Padişahın sadık tebaasına zulmedenlerin katledilmele-ri gerektiği ileri sürülüyordu.³⁹

Bütün bunların İngilizlerin onayından geçmeden yapılması elbette mümkün değildi. Damat Ferit Paşa, 8 Nisan'da İngiliz Yüksek Komiserliğine gitmiş, milli hareketi bastırmak programıyla başa geçtiğini belirtmişti. Milliyetçiler aleyhinde yayınlanacak ferman ve fetvaları eldeki iki uçakla Anadolu'ya hatta Hindistan'a dağıttırmak için Yüksek Komiser De Robbeck'ten yardım istemiş, İngiliz makamlarının onaylayacağı şekilde çalışmaya hazır olduğunu ancak bazı siyasi düşmanlarından kurtulması gerektiğini

³⁸ Bu işleri yapan yukarıda söylenmiş elebaşılar ve yardımcıları ile bunların peşlerine takılanların dağılmaları için çıkarılan yüksek emirlerden sonra bunlar, hâlâ kötülüklerine inatla devam ettikleri takdirde işledikleri kötülüklerden memleketi temizlemek ve kulları fenalıklardan kurtarmak dince yapılması gerekli olup Allah'ın "öldürünüz" emri gereğince öldürülmeleri şeriata uygun ve farz mıdır?" Beyan buyruldu? Allah bilir ki olur. Bkz. Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İzmir, 1987, C. I, sayfa 369-370.

³⁹ Akandere, 11 Nisan 1920... , s.443.

ifade etmişti.⁴⁰ Ayrıca Damat Ferit, İstanbul Hükümeti'nin askerî güç kullanmasına izin verilmeyecekse İngilizlerin bazı stratejik noktaları işgal etmeleri gerektiğini söylemişti.⁴¹ İngilizler, hükümetin yayınladığı beyanname ile özellikle Şeyhülislâm Dürrişâde'nin fetvalarından oldukça memnun kalmışlardı. Hatta İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck, fetvayı tercüme ettirmiş ve bir nüshasını da Londra'ya İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a göndermişti.⁴² Fetvanın Anadolu'ya duyurulması görevini İngiliz konsolosları ve Rum-Ermeni teşkilatı üstlenmişti. Ayrıca Yunan uçakları Anadolu semalarında dolaşarak fetva yazılı kağıtları dağıtmaktaydılar. Gelişmeler üzerine Anadolu'da endişe başlamış, ulema ikiye bölünmüş, halk ve askerî katar arasında bölünmeler hissedilir seviyeye ulaşmıştı. Bu durumdan hiç hoşnut olmayan Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere Kuvâyı Milliye hareketinin ileri gelenleri, Şeyhülislam Dürrişâde'nin fetvasına karşı en etkili tedbirin, bir karşı fetva yayınlama yoluyla alınabileceğine karar vermişlerdi. Bunun üzerine Ankara Müftüsü ve Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mehmet Rıfat Efendi başkanlığında yirmi kişiden oluşan heyet tarafından bir fetva hazırlanmış, 14 Nisan 1920 tarihinde hazırlanan bu fetva 16 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa tarafından Anadolu'daki diğer müftü ve din adamlarının onayına sunulmak üzere gönderilmiş ve bu konuda mülki ve askerî yetkililerden yardımcı olmaları istenmişti.⁴³

⁴⁰ Hülya Özkan, *Damat Ferit Paşa'nın Sadaretleri Döneminde İstanbul Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Faaliyetleri*, Ankara, 1992, s. 144.

⁴¹ Orhan Tınmaz, *Ulusal Kurtuluş Savaşına Karşı Bir Örgüt: "Kuvayı İnzibatiye"*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.62; Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Ankara, 1973, s.102.

⁴² Aynı makale, s.447; Erol Ulubelen, *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, İstanbul, 1967, s. 27.

⁴³ Aynı makale, s. 449; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV, s. 311.

Bu arada Damat Ferit Hükümeti, 18 Nisan 1920'de çıkarttığı bir kararnameyle Kuvâyı Milliyecilerin imhası için Kuvay-i İnzibatiye ordusu teşkil edilmesine; erlere 30, teğmenlere 60, komutanlara ise 150 lira maaş verilmesine karar vermiş,⁴⁴ Kuvay-i İnzibatiye komutanlığına kolordu komutanı yetkisi ve maaşına ek olarak 500 lira ödenek verilmek suretiyle Süleyman Şefik Paşa atanmıştı.⁴⁵

Damat Ferit Hükümeti'nin Takvim-i Vekayi gazetesinde yayınlanan beyannamesinde *"bir hafta içinde pişman olarak, padişaha bağlılıklarını gösterenlerin affedileceği"* duyurulmuştu. Bu sürenin bitmesinden sonra İstanbul gazetelerinde Kuvâyı Milliye ileri gelenlerinin *"Divan-ı Harbi Örfi'ye"* verildiklerine ilişkin haberler çıkmaya başlamıştı. Peyam-ı Sabah gazetesi *"Mustafa Kemal ve hempaları Divan-ı Harb-i Örfi'ye verildi"* başlığıyla bu haberi duyururken, Alemdar gazetesi ise *"Hükümetin beyannamesi ile belirlenen, Anadolu'daki isyanın tertip ve teşvikçilerinden Mustafa Kemal ve hempaları, Divan-ı Harb-i Örfi'ye tevdi edilmiştir"* haberini veriyor,⁴⁶ böylece Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yargılanma süreci de başlamış oluyordu.

24 Nisan 1920'de başlayıp 11 Mayıs 1920'de tamamlanan mahkeme sonunda giyaben yargılanan Mustafa Kemal Paşa, Kara Vasıf Bey, Ali Fuat Paşa, Midillili Alfred Rüstem Bey, Dr. Adnan Bey, Halide Edip Hanım idam cezasına çarptırılmışlardı.⁴⁷ Peyam-ı Sabah gazetesi 13 Mayıs 1920'de *"Divan-ı Harbi Örfi Riyasetinden"* başlıklı haberiyle Kuvâyı Milliyeciler hakkında açılan davanın sonuçlandırıldığını bildirmiş ve *"İdam Kararı-Mustafa Kemal ve Hempalarının İdamı"* başlığıyla da mahkemenin verdiği hüküm

⁴⁴ Tınmaz, a.g.t. , s. 63.

⁴⁵ Özkan, a.g.e. s. 150; Tınmaz, a.g.t. , s.64.

⁴⁶ Akandere, Damat Ferit Paşa'nın... , s. 370.

⁴⁷ Aynı makale, Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Ankara, 1982, s.83

mazbatasının yani karar tutanağının tamamına yer vermişti.⁴⁸ Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında verilen bu idam kararı Damat Ferit Paşa tarafından 16 Mayıs 1920'de Padişah Vahdettin'e sunulmuş, nihayet 24 Mayıs 1920'de Vahdettin tarafından onaylanmak suretiyle yürürlüğe girmiş ve konuyla ilgili *"İrade-i Seniyye"*⁴⁹ 27 Mayıs 1920 tarihli Takvim-i Vekâyi gazetesinde yayınlanmıştı.

Söz konusu idam kararları 15 Temmuz 1920'de TBMM gündemine de taşınmış ve İstanbul Hükümeti'nin *"keenlemyekün"* olarak değerlendirildiği, yani yok sayıldığı için ona bağlı olarak görev yapan Divan-ı Harbi Örfi kararlarının ayrıca yok sayılmasına gerek olmadığı vurgulanmıştı. Elaziz Mebusu Hüseyin Bey'in 15 Temmuz 1920'de, Damat Ferit Hükümeti zamanında Dersaadet Divân-ı Harb-i Örfisinde verilen hükümlerin *"keenlemyekün addolunmasına"* (yok sayılmasına) dair verdiği teklifin okunmasıyla birlikte milletvekillerinden *"Zaten keenlemyekündür."* nidaları yükselmişti. Canik Mebusu Nafiz Bey'de yaptığı konuşmada memleketin daha önemli işleri olduğuna ve bu gibi önemsiz konularla zaman harcanmaması gerektiğine dikkat çekerek şöyle diyordu: *"Meclisi Âli gayesine vasil olduktan ve memleketi kurtardıktan sonra böyle şeyler mevzuubahis olabilir. Eğer Meclis gayesine vasil olmazsa o zaman memleket maazallah bitmişti."*⁵⁰

Gerçekten de idam kararlarının açıklandığı günlerde Mustafa Kemal Paşa çok daha önemli işlerle uğraşıyor, yeni bir devletin müjdecisi olan TBMM'de vatanın düşman işgalinden nasıl kurtulacağı konusuna kafa yoruyordu. Anadolu TBMM'nin kontrolünde olduğu için İstanbul Hükümeti'ne bağlı Divan-ı Harbi Örfinin idam hükümleri yerine getirilememişti. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin önce İttihatçılık, sonra Bolşeviklikle suçladığı; Hattı Hü-

⁴⁸ Aynı makale, s.372; *Peyam-ı Sabah*, 13 Mayıs 1920.

⁴⁹ Padişah emri.

⁵⁰ Aynı makale, s.384.

mayun, Hükümet Beyannamesi ve Fetvayı Şerife ile öldürülmele-
rinin farz olduğunu ilan ettirdiği, hatta “Kuvâ-yı İnzibatiye” teşkil
etmek suretiyle imha etmeyi umduğu fakat hiçbirisinde başarılı
olamadığı Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında idam ka-
rarı aldırmasındaki temel sebep; onları hukuki olarak hükümlü
konumuna sokmak ve İngilizlere karşı “Biz elimizden gelen her şe-
yi yapma yolunda azimliyiz, fakat ne yapsak başarılı olamıyoruz.”⁵¹
deme hakkına sahip olmaktı.

Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin bölgedeki çıkarlarının önün-
deki en büyük engel durumundaydı. İngilizler Samsun’da itaatkâr
bir Osmanlı paşası beklerken, Mustafa Kemal hiç hesapta olma-
yan bir hareket başlatmıştı ve onun başlattığı bağımsızlık hareke-
ti yoluna sapasağlam devam etmekteydi. Ne İngilizler ne Damat
Ferit Hükümeti bir türlü başarılı olamamışlar, türlü yollar dene-
yerek engellemek istedikleri Anadolu Hareketi’ni durdurmayı ba-
şaramamışlardı. Böyle bir süreçte daha önce deneyip başarılı
olamadıkları⁵² yola tekrar başvurarak Mustafa Kemal Paşa’yı bir
suikast sonucunda ortadan kaldırmak, İngilizlerin planlarının
kaldığı yerden devam etmesini sağlayabilirdi.

İngilizler Mustafa Kemal ve İsmet Paşa’ları Öldürmek İçin Maaşlı Suikast Grubu Kuruyor

1 Mart 1921 tarihli, üzerinde isim ve imza bulunmayan bir is-
tihbarat raporunda otuz kişilik bir subay grubunun Mustafa Ke-
mal Paşa ve İsmet Paşa’ya suikast düzenlemeye memur edilerek
Kuvâyi Milliyeciler arasına gönderildiği bilgisi veriliyordu. Bu su-
bayların İstanbul’daki ailelerine İngilizlerce 150 lira maaş verile-
cek, suikast yapan subayların aileleri de ayrıca 10.000 lira ikra-

⁵¹ Aynı makale, s. 385.

⁵² Sivas Kongresi’nin toplanmaması için yaptıkları suikast girişimlerinde başarılı
olamamışlardı. Bkz. “Sivas Kongresinin Toplanmasını İstemeyen İngilizlerin
Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey’e Suikast Girişimi ve Alınan Tedbirler”.

miye ile mükâfatlandırılacaklardı. Üsteğmen Zeki isimli bir şahıs ve arkadaşları da suikast için İstanbul'dan götürülmüşlerdi (Ek-4).⁵³ Daha sonra Süleymaniyeli Piyade Yüzbaşısı Mevlüt Efendi bu suikast grubuna para ve talimat götürmek üzere Anadolu'ya gönderilmiş, bu durum gerekli yerlere bildirilerek tedbirli davranılması istenmişti (Ek-5).⁵⁴

Mustafa Kemal Paşa'ya Atacağım Her Bir Kurşun İçin Yirmi Bin Lira İstiyorum!

4 Nisan 1921 tarihli bir başka istihbarat raporunda ise Madam Antrel Korinlof, bir gün önce Şevket adlı şahısla görüşüp ağzından laf almayı başardığını vurgulayarak Mustafa Kemal Paşa'ya yapılacak bir suikast girişiminin detaylarını anlatmıştı.

Korinlof'un raporun hemen başında yazdığı *"İş bu suikast İstanbul'da doğmuş değildir."* cümlesi, taraflar arasında suikast girişimiyle ilgili daha önce de bilgi paylaşıldığını, bu raporun ise ilkinin devamı niteliğinde yazılmış açıklayıcı rapor olduğunu düşündürmekteydi. Raporun sonlarına doğru *"e ilki raporlarda otuz kişilik subay grubunun suikast düzenleme çabasında olduğu bilgisinin verildiğinden"* bahsedilmesi ise söz konusu raporun ilk raporun devamı niteliğinde yazıldığı konusunda şüphe bırakmıyor, biraz önce bahsettiğimiz ilk istihbarat raporunun da Madam Antrel Korinlof tarafından yazıldığını öğrenmemizi sağlıyordu.

Korinlof'un suikastçılardan biri olan Şevket'ten aldığı bilgiye göre suikast planı ilk defa Erzincan'ın Horan mahallesinde ortaya çıkmıştı. *"Çatladı Hoca"* namıyla bilinen bir şahsın evinde yapılan toplantıda Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapılması konusunda karar kılınmış ve suikastçılar tedarik edilmişti. Buradan Merzifon ve civarına gelen suikastçılar, Bozok İsyanı'nda parmağı olan Be-

⁵³ TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No:16, Belge No: 16001; Bkz. Ekler, (Ek-4).

⁵⁴ ATASE Arşivi, İŞH, K:112, Gömlek No:743, Belge No:130; Bkz. Ekler, (Ek-5).

kir Bey isimli birisinin davetiyle İstanbul'a gelerek İngiliz generali ve Damat Ferit Paşa'ya takdim edilmişlerdi. Damat Ferit Paşa'nın bilgisi dâhilinde Adil, Şevket ve Sülaymaniyeli Pepe Salim tarafından bir istihbarat teşkilatı kurulmuştu. **Adil, Mustafa Kemal Paşa'ya atacağı her bir kurşun için ailesine yirmi bin lira ikramiye verilmesini talep etmekteydi.** Bu sırada işe Necmettin Hüseyin Bey ve Said Molla da karışmışlardı. Damat Ferit tarafından çıkarılan ve merkeze alınan Adil, (Anadolu'ya) gitmekten vazgeçmişti. Onun yerine Üsteğmen Topçu Zeki Efendi teşkilata dâhil edilmişti. Zeki Efendi, daha sonra teşkilattan ayrılıp katıldığı Hilafet Ordusu lağvedilince Anadolu'ya geçmeye karar vermişti (Ek-6).⁵⁵

Üsteğmen Zeki, daha önce suikast yapmak üzere görevlendirilen otuz kişilik subay grubuna katılacağına dair yemin ettikten sonra, buna karşılık Eski Üsküdar mıntıka yüzbaşılardan Kürt Albülkerim'den diğer suikastçı subaylara da verilen 150 liralık ücreti almıştı. Raporun sonunda Korinlof, muhataplarını Zeki Efendi'nin şu an Anadolu'da olduğu konusunda uyarıyor ve bir ipucu bulmaya çalışacağını söylüyordu (Ek-6/1).⁵⁶

Raporda suikastçılarla görüşen İngiliz Generalinin adı verilmediğinden, söz konusu generalin Yüksek Komiser John De Robbeck mi, General Harington mu, yoksa bir başka yüksek rütbeli İngiliz Subayı mı olduğu konusunda net bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Raporda iki defa "**Damat Paşa**" olarak bahsedilen kişinin daha sonra "**Ferit Paşa**" şeklinde zikredilmesi, söz konusu kişinin Damat Ferit Paşa olduğu konusunda şüphe bırakmamaktadır. Suikast planına sonradan dâhil olanlardan Said Molla, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucusu olan Said Molla'dan başkası değildir. Said Molla, yüzelliliklerden⁵⁷ olup Türki-

⁵⁵ TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No: 41, Belge No: 41-001; Bkz. Ekler, (Ek-6).

⁵⁶ TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No:41, Belge No: 41-A001; Bkz. Ekler, (Ek-6/1).

⁵⁷ Kurtuluş Savaşı sonrası düşman iş birlikçisi olarak görülen ve Türkiye'den sürgün edilen, hepsi üst düzey makamlarda yer alan kişilere verilen

ye'nin İngiliz mandasına girmesi konusunda en faal çalışmış kişilerden birisidir. Said Molla ile İngiliz Ajanı Papaz Frew arasındaki yazışmalar daha sonra ele geçirilmiş ve bu mektuplarda Said Molla'nın üstad diye hitap ettiği Frew'dan yüklü miktarlarda para aldığı ve bu paraları isyan çıkartmak amacıyla Anadolu'daki bazı şifreli isimlere gönderdiği⁵⁸ anlaşılmıştır. Hristiyan halkı Kuvâyi Milliye'ye karşı kışkırtan Said Molla, Papaz Frew'e yazdığı mektuplardan birinde Kürt Teali Cemiyeti mensuplarına doğudaki faaliyetleri için para verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁹ Suikast planına sonradan karıştıkları belirtilen kişilerden bir diğeri Necmeddin Hüseyin Bey'dir. Bu zat, Kürdistan Teali Cemiyetinin önde gelen isimlerinden Kerküklü Necmeddin Hüseyin Bey olmalıdır. Necmeddin Hüseyin Bey, *"Osmanlı İdaresinde Özerk Kürdistan"* tezine karşı çıkarak *"Bağımsız Kürdistan"* tezini savunan radikallerin Kürdistan Teali Cemiyetinden ayrılarak kurmuş oldukları *"Teşkilât-ı İhtimaiye Cemiyeti"* içinde yer almıştır.⁶⁰ Said Molla, Kürdistan Teali Cemiyeti ve İngilizler arasında bağlantıyı sağlayan kişidir. Necmettin Hüseyin Bey'in suikast planına Said Molla ile birlikte dâhil olması da bu iki şahsın birlikte hareket ettiklerini göstermektedir. Arada Said Molla olmasa bile Kürdistan'ın bağımsız olması gerektiği fikrini savunan Necmeddin Hüseyin Bey'in, aynı fikri destekleyen İngilizlerle temas halinde olması normal karşılanmalıdır. Bu bilgilerden yola çıktığımızda Damat Ferit ve İngiliz Generalinin içinde bulunduğu bir suikast tertibine,

isimdir. 150'likler adı verilen ve 23 Nisan 1924 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin oturumunda saptanan listeye 1 Haziran 1924 tarihindeki kararla "Köylü Gazetesi" sahibi Refet Bey de eklenerek nihai şekliyle 150 kişi olarak kabul edilmiştir ve bu kişiler 28 Mayıs 1927'de kabul edilen bir yasa ile yurttaşlıktan çıkarılmışlardır. Bkz. Mehmet Noyan, *Milli Mücadelede Yüzellilik Olayı ve Rıza Tevfik Bölükbaşı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.38.

⁵⁸ Nutuk, C.III, Belgeler, Mister Frew'e Yazdığım Mektup.

⁵⁹ Nutuk, C.III, Belgeler, Sait Molla Nasıl Çalışıyordu?, Mektup No:11.

⁶⁰ İsmail Göldaş, *Kürdistan Teali Cemiyeti*, İstanbul, 1991, s.196-197.

sonradan Said Molla ile beraber katılan Necmettin Hüseyin Bey'in, yukarıda bahsettiğimiz Necmettin Hüseyin Bey'den başkası olma ihtimali oldukça zayıftır.

Raporda, Adil isimli şahsın suikastten vazgeçtiği için onun yerine Üsteğmen Zeki isimli bir subayın dâhil olduğu, daha sonra Kuvayi İnzibatiye'nin teşkil edildiği bilgisi verilmektedir. Ayrıca yine o sıralarda Mustafa Sagir'in meydana çıktığından bahsedilmektedir. Kuvayi İnzibatiye'nin 18 Nisan 1920 tarihli bir kararname ile kurulduğu, Mustafa Sagir'in de 1920 yılı Mayıs ayında İstanbul'a geldiği düşünüldüğünde *"Adil'in Mustafa Kemal Paşa'ya atacağı her bir kurşun için ailesine 20.000 lira verilmesini"* talep ettiği suikast toplantısının 1920 yılı Nisan ayında yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Görünen o ki suikast toplantısı Kuvayi İnzibatiye teşkil edilmeden ve Mustafa Sagir İstanbul'da ortaya çıkmadan kısa süre önce yapılmıştır.

Emniyet Umumiyet Müdüriyetinden Emniyet Müfettişi Faik Bey'in İcra Vekilleri Riyaseti ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye gönderdiği bir telgrafta söz konusu rapordan bahsediliyor ve Hüsameddin Bey'e gelen 4 Nisan 1921 tarihli raporda Anadolu suikastının başlangıcında Erzincan'ın Horan mahallesinde *"Çatladı Hoca"* namıyla bilinen bir şahsın hanesinde ilk çalışma yapıldığı suikastçılara dâhil olan 51. Alayda bulunan Topçu Mülazım-ı Evvel Zeki'nin Anadolu'da bulunduğu bilgisi veriliyordu (Ek-7).⁶¹ Telgrafta 4 Nisan 1921 tarihli raporun Hüsameddin Bey'e yazıldığı bilgisi, Madam Korinlof'un istihbarat raporlarını Teşkilat-ı Mahsusanın önemli isimlerinden olan Karakol Cemiyetinin de istihbarat faaliyetlerini yürüten⁶² ve o dönemde Samsun'da bulunan Süvari Kaymakamı Hüsameddin Bey'e gönderdiğini ortaya

⁶¹ ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:659, Belge No:140aa; Bkz. Ekler, (Ek-7).

⁶² Erdal Aydoğan, Asaf Özkan, "İstanbul'da Bir Ara Seçim: Yenibahçeli Şükrü Bey ile Nurettin Paşa'nın Mebusluğu Meselesi Ve İstanbul Gizli Grupları Arasındaki Mücadele", *Belgi Dergisi*, S.3. Kış, 2012/1, s.328.

koyuyordu. Hüsameddin Bey de vakit kaybetmeden bu bilgiyi Anadolu'ya göndermişti.

5 Nisan 1920'de ikinci kez Sadaret görevine tayin edilen ve 8 Nisan'da görüştüğü İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robbeck'e *"Anadolu hareketini yok etmek istediğini"* söyleyen Damat Ferit, görüşme sonunda İngilizlerin desteğini almayı başarmıştı. 1920 yılı Nisan ayında peş peşe yayınlanan *"Padişah Hatt-ı Hümayunu"*, *"Damat Ferit Hükümeti Beyannamesi"* ve *"Şeyhülislam Fetvayı Şerifesi"* ile siyasi ve dinî bakımdan suçlu gösterilmek istenen Mustafa Kemal ve arkadaşları, haklarında alınan idam kararı ile hukuki olarak da hükümlü haline getirilmişlerdi. Anadolu hareketini askerî bakımdan imha etmek için ise Kuvayı İnzibatiye teşkil edilmişti. Görüldüğü gibi Damat Ferit, 1920 yılı Nisan ayında elinden gelen bütün meşru yolları denemişti. Yukarıda kritiği edilen istihbarat raporları, Damat Ferit ve İngilizlerin bütün bunların yanında *"suikast"* gibi gayri meşru bir yola da başvurmakta tereddüt etmediklerini gösteriyordu.

GİRESUNLU TOPAL OSMAN AĞA'NIN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI KORUMAKLA GÖREVLENDİRİLMESİ VE ÇERKEZ ETHEM'İN İLK SUİKAST GİRİŞİMİNİN BERTARAF EDİLiŞİ

Ekim – 1920

1920 yılı Nisan ayının son günlerine gelindiğinde Büyük Millet Meclisinin açılmasının üzerinden tam bir hafta geçmiş, Meclis ilk toplantılarını yapmaya başlamıştı. İlk toplantılar ile birlikte Ankara'daki güvenlik zafiyeti de Meclis gündemine gelmişti.

İstanbul'da Meclis-i Mebusanda yaşadığı tecrübeye dayanarak Meclisin güvenliğinin sağlanmasının en doğru yolunun özel bir birlik oluşturulmasından geçtiğini düşünen Ali Şükrü Bey, 29 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisine bir önerge vererek düşmanların halkı kandırabileceği ve isyana sevk edebileceği gerekçesiyle Meclisin her an emrinde olacak bir muhafız müfrezesine ihtiyaç duyulduğunu şu sözlerle ifade ediyordu:⁶³

“Halkımızın cehaleti ve düşmanların pek mel’anetkaraneye olan iğfalatı dikkat nazara alınınca Meclisin her an eli altında kuvvetli ve hiçbir vechile iğfalleri imkan dâhilinde bulunmayan bir müfrezenin vücudu labüddür(lazımdır) zannederim. Binaenaleyh her mebus tarafından daire-i intihabiyelerinden (seçim bölgesinden) 5 ila 10 nefer imanlı zat celbi suretiyle bu tarzda bir ‘Milli Muhafız Müfrezesi’ teşkilini teklif ederim.”

Diğer mebuslar da Ali Şükrü Bey ile aynı fikirdeydiler. Meclis başkanlığını yapan Celaleddin Arif Bey'in “Müdafaa-i Milliyeye

⁶³ TBMM, ZC. , c. 1: 149.

gönderelim." sözlerine karşılık mebuslardan *"hay hay"* sedaları yükselmişti.⁶⁴

Aynı gün Büyük Millet Meclisi ve Hükümet Reisi Mustafa Kemal Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi İsmet Paşa, Trabzon'daki Üçüncü Tümen Komutanı Rüştü Bey ve Trabzon Valisi Hamit Bey'e başvurarak Rize'den müfreze istediler, Giresun'dan da Topal Osman Ağa'yı çağırdılar. Bu olay, kendisi ile görüşülmeyen Kazım Karabekir Paşa'nın hoşuna gitmedi. Çünkü, bu konuda Kazım Karabekir Paşa'nın asları olan Vali Hamit Bey ve Deli Halit Bey ile görüşülmüştü. Kazım Karabekir 5 Mayıs 1920'de İsmet Paşa'ya yazdığı bir şifrede bu şekilde temaların askerliğe yakışmadığını vurguladı. Ayrıca Giresun'dan asker gönderilmesini, ancak Topal Osman Ağa'nın kendisinin Giresun'da kalması gerektiğini söyledi. Kazım Karabekir Paşa Topal Osman Ağa'nın Giresun'dan ayrılması durumunda şehrin Rum hâkimiyetine gireceğini düşünmekteydi. Şifre metni:

Erzurum: 5/5/1336

Ankarada Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi İsmet Beyefendiye

1 — Her türlü r habaratın madunlarla yapılmaması hususunda müteaddit defalar Kemal Paşa Hazretlerine yazmışım. Hatta bir kaç gün evvel biraz acı da yazdım. Sebebi askerliğe yakışmadığı gibi zabturaltı ve şevk ve gayreti de kırıyor. Askerce değil çetecilikle iş görüldüğü zehabını da hasıl ediyor. Gerçi bu kabil işlerinde görülmediği vaki de değildir. Bu kere de Lazistan'dan müfreze tahriki ve Giresun'dan Topal Osman Ağanın tahriki emirleri doğruca madunlara tebliğ edilmiştir. Bu tarzla mes'eledede sür'at mümkün değildir. Belki yanlışlıklar ve emir üzerine emirler vermekte muhtemeldir. Bu hususu zatıalî biraderilerine de arz ile muhik ve makul olan ve müteaddit defalar vuku bulan işbu istirhamatımın artık kabulüne delaletlerini rica ederim.

⁶⁴ TBMM, ZC. , c. 1: 149.

2 — Lazistandan emir buyrulan müfrezenin hemen tahriki için 3. Fırkaya emir verdim. Giresun'dan Topal Osman Ağanın ayrılmasını muvafık bulmuyorum, fakat tertip edeceği kuvvetin hemen tahriki muvafıktır. Kolordum mıntıkası harici olmakla beraber Trabzon vilayeti dâhilinde olduğundan bu babda icab eden muavenetin icrası emrini de verdim. Osman'ın ayrılmasındaki mahzur şudur: Topal Osman Ağanın nüfuzu Giresun ve havalisindeki Rumlara karşıdır. Oradan ayrıldıktan sonra Topal Osman Ağa ancak gidecek müfrezelerin amiri olur. Giresun'daki Rumlar belki hakimiyeti alırlar. Arz eylerim.

15. Kolordu Komutanı
Kazım Karabekir⁶⁵

Kazım Karabekir Paşa'nın Topal Osman Ağa'nın özellikle Giresun'da bırakılması isteği Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa tarafından da uygun bulunmuştu. 8 Mayıs 1920'de İsmet Paşa Kazım Karabekir Paşa'ya cevaben bir şifre yazdı. Şifre metni:

7/8 - 5 - 1336

15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa Hazretlerine

C, 5 Mayıs/1336 şifreye:

1 — Muhaberata desatiri askeriyeye riayet hususundaki ikazı alilerini büyük bir dikkat ve ehemmiyetle takip edeceğimi arz ederim. Esasen bu hususta noktaî nazarınıza... etmek için samimi ve hakiki dikkat herkesde mevcut olup vuku bulan zuhuller fevkaladelîğin ihdas ettiği. isticallerden olduğuna sizi temin ederim.

2 — Topal Osman Ağanın tensibialileri vechile şahsen orada alıkonularak yalnız tertipededeceği kuvvetin gönderilmesini rica ederim. Rüştü Beyden mevcut bir şifre de Trabzon'dan otuz kırk raddesinde müsellağ efrad ihzar olunduğu ve bunların Akşehir'e gelerek orada tanıdıkları pek çok olduğundan kuvvetlerini tezyid edeceklerini ifade

⁶⁵ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul 1960, s.700-701.

eyledikleri ve masarîf olmak üzere nefer başına yüz lira sarfı lazım geleceği bildirilmektedir. Para hususunda müzayakai şedide malumu alileri olduğundan, bunlar için oraca başka suretle para itası mümkün olup olmadığının ve bunların en münasip olarak ne tarzda iâşe ve idareleri muvafık olacağının iş'arını rica eylerim.

Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi İsmet⁶⁶

Osman Ağa, babası iki kez bedel yatırmasına rağmen askere gönüllü gitmiş, etrafına topladığı 93 arkadaşı ile birlikte Balkan Savaşı'na katılmıştı. Bu savaşta bacağına gelen şarapnel parçası ile yaralanıp sakatlandıktan sonra "*Topal Osman Ağa*" adıyla anılmaya başlanmıştı. Osman Ağa, sakat bacağı iyileşmeden Birinci Dünya Savaşı'na da iştirak etmiş, Teşkilatı Mahsusa Milis Alayı'na 100 gönüllü asker toplayarak Doğu Cephesi'nde Sovyet Rusya'ya karşı harp etmişti. Mondros Mütarekesi sonrasında Giresun'a dönünce Pontus çeteleri ile amansız bir mücadele içine girmişti. Topal Osman Ağa'nın Pontus çeteleri karşısındaki mukavemeti, İngiliz Yüksek Komiserli ne Pontus yanlılarının şikayet dilekçeleri ile bildirilmişti. İngilizlerin güvenliği sağlamak bahaneli işgal tehdidini ortadan kaldırmak isteyen İstanbul Hükümeti; olayların yerinde incelenmesi, Türk çetelerinin dağıtılması, silahların toplanması ve asayişin sağlanması için Mustafa Kemal Paşa'yı 9. Ordu Müfettişi sıfatı ile Samsun'a görevlendirince Mustafa Kemal Paşa ve Osman Ağa 29 Mayıs 1919 tarihinde Havza'da görüşmüşler ve tanışmaları burada gerçekleşmişti. Görüşme de Mustafa Kemal Paşa Osman Ağa'ya Pontus çeteleri ile mücadelesini sonlandırmamasını bilakis hız vermesini emretmiş, Osman Ağa'da bu görüşmeden sonra onun çizdiği yoldan hiç ayrılmamıştı. Giresun'a dönen Osman Ağa belediye başkanı koltuğuna oturmuş, Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisliği yapmış, bölgesel bir sahil güvenlik teşkilatı da kurarak Pontus çeteleri ile mücadelesine devam etmişti.

⁶⁶ Karabekir, a.g.e. , s.700-701.

Mezkur şifreden anlaşılacağı üzere Kazım Karabekir Paşa Topal Osman Ağa'nın Giresun'da kalmasının Pontus çeteleri ile mücadele açısından elzem olduğu için onu göndermemiş, ilk etapta Topal Osman Ağa'nın yerine İsmail Hakkı Bey Mustafa Kemal Paşa'nın refakat subaylığı (koruma) ile görevlendirilmişti.

Bu arada temmuz ayında Yozgat'ta çıkan Çapanoğlu ayaklanmasını bastıran Çerkez Ethem, isyanın sorumlusu olarak gördüğü Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in Yozgat'a gönderilmesini istemişti. Niyeti onu idam etmektir. Bu isteği Mustafa Kemal Paşa tarafından reddedilen Çerkez Ethem haddini aşarak *"Mustafa Kemal Paşa'yı Meclis kapısının önünde asacağını"*⁶⁷ söylemeye başladı. Mustafa Kemal Paşa bu sözleri duymazdan geldi ama tedbir almayı da ihmal etmedi. Zira Çerkez Ethem dediğini yapacak bir yapıya sahipti ve emrinde epeyce kalabalık ve silahlı çetelerden oluşan kuvveti vardı. Ayrıca nisan ayında *"Meclis Muhafız Müfrezesi"* kurulmasının kararlaştırılmasına rağmen savaş nedeniyle askerlerin cephede olması, bu kararın uygulamaya geçirilmesini engellemiş, henüz Ankara'da kuvvetli bir muhafız birliği oluşturulamamıştı. Diğer taraftan İtilaf Devletleri meseleyi cephede halledemedikleri takdirde başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Anadolu'daki hükümete suikastlar düzenleyerek (Ek-8)⁶⁸ millî mücadeleyi sonlandırmak istiyorlardı. Bu konuda sağlam istihbaratlar alınmıştı. Belli ki ne İtilaf Devletleri ne de Çerkez Ethem rahat durmayacaklardı. Gelişmeler üzerine Mustafa Kemal Paşa, ekim ayı başlarında Topal Osman Ağa'yı en güvendiği adamları ile birlikte Ankara'ya davet etti.

Mustafa Kemal Paşa'nın davetini memnuniyetle kabul eden Topal Osman Ağa ve beraberindekiler, 14 Ekim 1920 Perşembe günü sabahı Giresun'dan Ankara'ya doğru yola çıktılar. Kastamonu üzerinden Ankara'ya gelen Topal Osman Ağa ve adamlarını Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaveri Salih Bey karşıladı ve onları

⁶⁷Nuran Kılavuz, "Kahramanlıktan Vatan Hainliğine, Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare'nin Teşkili ve Tasfiyesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, C. 21, S. 1, s. 247.

⁶⁸ ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:728, Belge No:150aa; Bkz. Ekler, (Ek-8).

Taşhan Otel'i'ne yerleştirdi. Ertesi gün son kontrolleri yapan Topal Osman Ağa herhangi bir eksikliğin olmadığını görünce adamları ile birlikte Paşa'nın huzuruna çıktı. Mustafa Kemal Paşa, Topal Osman Ağa ve adamlarını sevgiyle karşılayarak hepsiyle tek tek ilgilendi. Topal Osman Ağa ile konuşan Mustafa Kemal Paşa en güvendiği on kişiyi kendine muhafız olarak Ankara'da bırakmasını istedi. Böylece Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celile Muhafız Bölüğü'nün ilk mangası Giresun uşaklarından oluşturulmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk muhafızları Gümüşreisioğlu Mustafa Kaptan, Ahmetcanoğlu Kırak Hüseyin, Tığlıoğlu Ömer, Soluoğlu Hüseyin, Aşıkoğlu Galip, Alishoğlu Mehmet, Yılandioğlu Hasan, Osmanoğlu Ali, Osmanoğlu Sarı Mustafa ve Kemençeci Köseoğlu Hamit olmuştu.⁶⁹ Topal Osman Ağa adamlarına aldıkları görevin çok ciddi olduğunu söylüyor ve onları şu sözlerle uyarıyordu: *"Paşa Hazretlerinin muhafazası yalnız ve yalnız size aittir. Onu her yerde siz koruyacaksınız. Uçan kuştan dâhi. Paşa Hazretlerine en ufak bir şey olursa kendinizi yok bilin. Hatta ve hatta geride bıraktıklarınızı da!"*⁷⁰

Giresunlu muhafızlar göreve başladı. İktan beş gün sonra Çerkez Ethem Mustafa Kemal Paşa'ya bir suikast girişiminde bulunmuştu. İsmet Paşa ile anlaşamadığını söyleyen Çerkez Ethem, düzenli ordunun emrine girmek istemiyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal ile arası gün geçtikçe daha da bozulmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Ethem'in bu sözünü unutmuyarak Topal Osman Ağa'ya durumu bildirmiş ve Ethem ile adamları gelirse etrafının sarılarak etkisiz hâle getirilmesini istemişti. Topal Osman Ağa, Paşa'nın bu isteğine *"Canımız size feda olsun, Paşam."*⁷¹ diyerek cevap verdi, adamlarını dikkatli olmaları konusunda uyardı. Mustafa Kemal Paşa böbrek rahatsızlığı nedeniyle direksiyon konağında dinleniyor, Kastamonu İstiklal Mahkemesindeki görevinden yeni dönen Dr. Tevfik Rüştü Bey'le Rusya ile olan ilişkileri konuşuyordu.⁷² Bu sı-

⁶⁹ Erden Menteşeoğlu, *Yakın Tarihimizde Topal Osman Ağa ve Giresunlular*, Giresun, 1996, s.110.

⁷⁰ Seyfullah Çiçek, *Topal Osman*, İstanbul, 2011, s.104.

⁷¹ Çiçek, *a.g.e.*, s.115.

rada kapı aniden açıldı ve Çerkez Ethem silahlı olarak içeri girdi. Ethem'in iki silahlı adamı da içeri girerek kapıyı kapattılar ve beklemeye başladılar. Birkaç adam da merdivenlerde bekliyordu.

Mustafa Kemal Paşa ve Dr. Tevfik Rüştü merak ve hayretle Ethem'e bakıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa bu gelişin art niyetli olduğunu bildiği için sağ elini yastığın altına sokmuş ve tabancasının kabzasını kavramıştı. Çerkez Ethem Mustafa Kemal Paşa'ya bakarak iki adım attı. Bu sırada Dr. Tevfik Rüştü elinde kahve fincanını, ne yapacağını şaşırmış haldeydi. Çerkez Ethem soğuk bir sesle konuşmaya başladı:

-Geçmiş olsun Paşam, rahatsızlığınızı işittim de hazır Ankara'dayım bir bakayım, dedim.

Ethem, Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki koltuğa oturdu. Paşa ise hiç istifini bozmadan eli tetikte konuşmasına devam etti.

- Zahmet ettiniz, Ethem Bey, hoş geldiniz. Buyurun oturun. Ya sizin tedaviniz, o nasıl gidiyor?

- Gidiyor, iyi gidiyor da iyi gitmeyen çok şey var. İsmet Bey'le mizacımız uyuşmuyor, geçinemeyeceğimiz katiyen anlaşılmıştır; onu başımızdan alınız. Yerine daha münasip, daha mülayim bir kumandan tayin edilsin. Her durumda bize suhulet gösterecek bir zat olmalı. Bu takdirde eminim ki her şey düzelecektir.

Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı netti. Ölüm pahasına da olsa bildiğinden şaşmayan Mustafa Kemal Paşa Ethem'e şöyle dedi:

- Bu mümkün değil, Ethem Bey! Karşımızdaki düşman muntazam bir ordudur. Çete onu taciz eder, ızzar eder, lakin mağlup edemez. Binaenaleyh muntazam ordu, bir zarureti harbiyedir. Sizin kumandanınıza merbut sarf mesai etmeniz de bir başka zaruret!

Ethem'in eli yavaş yavaş silahına doğru gitmeye başladı ve sordu. *"Son sözün bu mudur, Paşa?"* Mustafa Kemal Paşa *"Evet, budur!"* dedi. Bu sırada Ethem'in adamlarından biri içeri girerek Çerkezce şöyle dedi: *"Binayı muhasara altına aldılar kumandanım. Buraya geliyorlar."*⁷³ Binayı saranlar Giresunlu muhafızlardı. Osman Ağa'dan aldıkları talimat sonucunda Ethem'in dışarıda bek-

⁷³ Metin Özata, *Atatürk ve Tıbbiyeliler*, İzmir 2009, s.238-239.

leyen adamlarını etkisiz hâle getirip içeri girmişler ve silahlarını Ethem'in adamlarına doğrultmuşlardı. Çerkes Ethem "*Öyle olsun, peki, Paşam*" dedikten sonra şifalar dileyerek odadan ayrıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın Giresunlu muhafızları Çerkez Ethem ve adamlarına fırsat vermemişlerdi.

DAMAT FERİT PAŞA MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUİKAST TERTİPLEMESİ İÇİN POLİS MÜDÜRÜ TAHSİN'İ GÖREVLENDİRİYOR

Ekim - 1920

Ankara'da bu gelişmeler yaşanırken Damat Ferit Paşa da boş durmamış, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yeni yeni suikast planlarını devreye koymuştu. Damat Ferit Paşa'nın bu seferki suikast planı, İstanbul'un fiilen işgal edilmesinden sonra Anadolu'ya yardım amacıyla kurulmuş ilk gizli grup olan ve TBMM Hükümeti'nin İstanbul'daki hakiki temsilcisi konumundaki Hamza Grubu'na⁷⁴ 18 Ekim 1920 tarihinde Çekoslovak Elçiliğinden bir istihbaratla ortaya çıkıyordu. İstihbarata göre Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya suikast tertip etmesi için Tahsin adında bir Polis Genel Müdürü'nü görevlendirmişti. Aynı kaynak suikastı gerçekleştirecek kişilerin ise Ermeni ve Arnavutlardan oluşacağı bilgisini veriyordu. Anlaşılan Polis Müdürü Tahsin bizzat suikastçı değil, suikastı tertip eden kişiydi. Hamza Grubu; 19 Ekim 1920 tarihinde Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi'ne gönderdiği "*Kişiyi Mahsus-tur*" ve "*Gayet Aceledir*" ibareli şifrede durumdan bahsediyor, alınan istihbarata göre Polis Müdürü Tahsin'in en yakın arkadaşına durumdan bahsettiğini ve buna göre suikastın icrası için Ermeni ve Arnavutlardan oluşturulan yirmi kişilik ekibin yanlarına aldıkları bomba ve silahlarla beraber Karadeniz yoluyla sevk edileceklerini ifade ediyordu. Polis Müdüriyetindeki adamları vasıtasıyla

⁷⁴ Mesut Aydın, "Hamza Grubu (23 Eylül 1920-15 Aralık 1920)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.3, 1989, s.371; 23 Eylül 1920'de faaliyetlerine başlayan Hamza Grubu'nun kurucusu Yüzbaşı Neşet Bey'dir. Grubun isminin Hz. Hamza'nın kuvveti ve cesaretinden ilham alınarak seçildiği tahmin edilmektedir. Grup, değişik tarihlerde isim değiştirerek Hamza, Muharib, Mücahit ve Felah isimleri altında faaliyetlerine devam etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Aydın, *a.g.m.* , s.371-394.

meselenin takibinde olunacağını bildiren grup üyesi; Çekoslovak Elçiliği ile tekrar temas kurulacağını, Karadeniz'e hareket eden vapurlardaki şüpheli şahısların takip ve tevkif edilebilmeleri için gereğinin yapılacağını ve en ziyade Erikli iskelesinin tutulacağını söylüyor, meselede İngiliz parmağı ve himayesinin de bulunabileceğine temas ediyordu (Ek-9).⁷⁵

AMERİKA ERMENİ KOMİTESİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI ÖLDÜRMEK İSTİYOR

Ekim - 1920

1920 yılı Ekim ayının son günlerinde, Çerkez Ethem ve Damat Ferit'ten sonra Amerikan Ermeni Komitesi'nin de hain bir suikast hazırlığında olduğu öğrenildi. 28 Ekim 1920 tarihinde Kilis Kuvâyi Milliye Komutanı Polat Paşa'ya gönderilen bir istihbarat raporunda Mustafa Kemal Paşa'dan "*Mücahit-i Azam*"⁷⁶ şeklinde bahsedilirken on Ermeni fedaisinin Amerika Ermeni Komitesi tarafından Mustafa Kemal Paşa ve refikası hanıma⁷⁷ suikastta bulunmak üzere görevlendirildiği bilgisi veriliyordu. Raporun devamında bu Ermenilerin halk arasında Müslüman gibi görünmek için sünnet olduklarına vurgu yapılarak tedbirli davranılması ve durumun bütün mıntıka ve cephe kumandanlıklarıyla birlikte bilhassa Silifke, Alanya, Antalya Merkez Heyetlerine bildirilmesi isteniyordu (Ek-10).⁷⁸

⁷⁵ ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:665, Belge No:14,14a; Bkz. Ekler (Ek-9).

⁷⁶ Büyük, en büyük mücahit; İslam uğruna savaşanların en büyüğü.

⁷⁷ Raporun yazıldığı tarih itibarıyla Mustafa Kemal Paşa Latife Hanım'la evli değildir.

⁷⁸ ATASE Arşivi, İSH, K:12, Gömlek No:796, Belge No:115; Bkz. Ekler (Ek-10).

ÇERKEZ ETHEM'İN İKİNCİ SUİKAST GİRİŞİMİ DE GİRESUNLU MUHAFIZLAR TARAFINDAN ÖNLENİYOR

Kasım - 1920

İlk suikast girişimi başarısız olan Çerkez Ethem, Mustafa Kemal Paşa'yı ortadan kaldırmakta kararlıydı. Şüphe çekmemesi gereken Ethem eski düşüncesinden büsbütün caymış gibi göründü, uysal bir adam hâlini aldı. Bu arada Diyarbakır mebusu olan arkadaşısı Hacı Şükrü Bey'in Taşhan'daki bekâr odasında kalıyordu. Suikast planını burada yaptılar. Plana göre Ethem'in adamlarından biri Mustafa Kemal Paşa'yı hemen her gün önünden geçtiği Taşhan yakınlarında tesadüfen rastlamış gibi durduracak ve kahve içmeye davet ederek odaya getirecekti. Sonra da bir yolunu bulup Paşa'yı öldüreceklerdi.

Topal Osman Ağa ise Ethem'in bir kalleslik yapacağını anlamış ve dört adamını Taşhan'a yerleştirmişti. Ağa'nın adamları Trabzon'dan Ankara'ya tiftik keçisi yünü almaya gelmiş tüccar kılığına girmişler, şüphe çekmesin diye tiftik keçisi tüccarları ile sıkı pazarlıklar edip göstermelik olarak yün bile satın almışlardı. Ethem'i göz hapsinde tutup ne yapıp ne ettiğini günlük olarak Ağa'ya haber veriyorlardı. Suikast günü geldiğinde Ethem ve yanındakiler heyecan içinde beklemeye başladılar. Bu gergin bekle-yiş akşama doğru Paşa'nın arabasının uzaktan görünmesi ile sona erdi. Adamını dışarı yollayan Ethem, olanları camdan izlemeye başladı. Ethem'in adamı akşam karanlığında Paşa'nın otomobilinin önüne birden fırlayarak otomobili durdurmak istediye de şoför gaza basarak otomobili hızla olay yerinden uzaklaştırdı. Olayı pencereden izleyen Ethem, Hacı Şükrü Bey'e *"Tüh! Bütün umutlar suya düştü."* diyerek hayıflandı. Bu hain planda herkesin yün tuc-

carı zannettiği uşakların sayesinde önlenmişti. Uşaklardan biri zaten göz hapsinde tuttuğu sokağın kenarında bekleyen adamın yanındakine ne yapacağını söylediğini duyup harekete geçmişti. Adamın yanına gelince eli cebindeki tabancanın tetiğinde olduğu hâlde dalgınlıkla olmuş gibi adama omuz vurmuş, Ethem'in adamı aldığı omuz darbesi ile yola fırlamıştı. Otomobilin her iki yanında bulunan ve önceden olayı bilen iki Giresun uşağı muhafız bu zamansız fırlayıştan şüphelenerek şoföre otomobili hızla sürmesini işaret etmişlerdi. Böylece Mustafa Kemal Paşa 27 Kasım 1920 akşamı Çerkez Ethem'in ikinci suikast girişimini de yara almadan atlamış oluyordu.⁷⁹

⁷⁹ Teoman Alpaslan, *Topal Osman*, İstanbul 2007, s.431.

ÇERKEZ ETHEM'İN ÜÇÜNCÜ SUİKAST GİRİŞİMİNİ P'ZZAT ENGELLEYEN TOPAL OSMAN AĞA, ETHEM'İ ÖLDÜRMEK İSTİYOR

Aralık - 1920

İkinci kez başarısız olan Çerkez Ethem pes etmemişti. Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmeyi kafasına koyan Ethem, elli kadar silahlı adamı ile birlikte Çankaya Köşkü'nü bastı. Giresunlu muhafızlardan Çakıroğlu Hüseyin Ethem'in baskınını şöyle anlatıyordu:

"Sabah saat sekiz buçukta bir gürültü ile aşağıya indim. Kapıda Eyüp ve Karabulduklu Salih birkaç kişi ile ağız kavgası yapıyordu. Bu ne gürültü, bu ne gürültü diye bağırdım. Eyüp, çavuşum bu beyler Paşa Hazretlerini görmek istiyor-muş dedi. Kim olduklarını bilelim, Paşa hazırsa onları ikame-tine çağırır dedim. Ethem araya girdi, Paşa'ya Çerkez Ethem gelmiş huzura çıkmak ister deyin dedi. Ben de Paşa'nın oda-sına yöneldim, kapıya vurdum, gel deyince içeri girdim. Paşam Çerkez Ethem sizinle görüşmek ister, dedim. Misafir ha-neye buyur edin on dakika sonra geleceğim ben gelene kadar da misafirimiz ne istiyorsa verin deyince müsaade istedim. Aşağıya indim Eyüp Paşa'nın emri var misafirlerimizi oda hanesine alın dedim. Çerkez Ethem öfkелendi, kim ulan bu Paşa ki benim gibi bir adamı huzura kabul etmez, ben onun kölesi değilim, ben istediğim yere girer çıkarım deyince Gâ-vur Ali'yi çağırdım. Buradayım çavuşum buradayım, deyince Ali, benden sana izin şu merdivenlerden kim yukarı çıkarsa hiç gözünün yaşına bakma vur, dedim. Az sonra Paşa Hazret-leri de geldi. Gazi Paşa önde, sol tarafında ben, sağ tarafında Gâvur Ali arkamızda Eyüp ile Salih var, iki adım gerisindeyiz Paşa'nın. İçerde kahve ikram edildi, Gazi Paşa siz çıkabilirsi-

niz kapıya iki nöbetçi bırakın dedi. Eyüp ile Salih'i çıkarttım, bizler de kapıyı kapatıp ögnünde duruyoruz. Salih'i çağırdım, git bak bu adam kaç kişi ile gelmiş, dışarıda kaç adamı var dedim. Salih gitti, beş dakika sonra gelip çavuşum tam tamına elli kişilik arkadaş topluluğu var hepsi de silahlı, kimisi de at üstünde beklemeye, dedi. İçerde tartışma vardı, sesler git-tikçe yükseliyordu, ses Çerkez Ethem'in sesi idi. Belli ki Ethem iyi niyetli gelmemiştir. Bizden mevcut olarak çok kalabalıktılar, olası bir saldırı anında Paşa Hazretleri'nin canını nasıl kurtarırız diye aklımdan geçirdim. Gerekirse hepimiz ölmeli ama Gazi Paşa'yı oradan sağ çıkarmalıydık.

Tam o sırada Topal Osman Ağa geldi. Topal Osman Ağa ile birlikte bizim uşaklar hep birden kapı ögnüne yığıldılar. Aşağı indim Ağam, içerde Çerkez Ethem Paşa Hazretleri ile münakaşa ediyor, dedim. Hemen yukarı çıktık. Topal Osman Ağa, gir içeri geldiğimi söyle dedi, ben de aniden içeri daldım. Tartışma bir anda kesildi, herkes bana bakıyordu. Paşam, Topal Osman Ağa geldi huzura girmek ister deyince Gazi Paşa yerinden kalktı, Ethem, Ethem! şimdi söyle ne söyleyeceksen! demeye kalmadı Topal Osman Ağa içeri damladı, gidin uşaklar bu Çerkez'in ne kadar adamı varsa etkisiz hale getirin silahlarını alın ve bekletin dedi. Uşaklar, Çerkez Ethem'in dışarıda mevzilenmiş adamlarını aşağıda teker teker topla-yıp bir araya getirdiler.

Çerkez Ethem Topal Osman Ağa'ya kilitlenmiş onun ko-nuştuklarını göz kırpmadan dinliyordu. Topal Osman Ağa sesini yükselterek bu canı Allah verdi Allah alır, bizim senin gibi ihanetle, arkadan kalleşçe vurmaya işimiz olmaz, biz yiğitçe çarpışırız, ölürsek de namımız kalır. Biz Paşamıza ve arkadaşlarına hürmet ederiz, Ümmeti Muhammet için bir şeyler yapsınlar diye, bre ne demeye Paşa Hazretleri'ne kük-rersin? Sen sahipsiz mi sanırsın Paşa'mızı? Emrinde onun için can verecek yüz elli uşak dışarıda bekliyor, ne Paşa Hazretleri ne de bu millet sahipsiz değildir dedi ve şimdi sana yapacağımı bilirim diyerek uşaklara işaret etti. Ethem'e bir

şey olmasını istemeyen Gazi Paşa araya girdi, Ethem Ethem! Seninle kaybedecek vaktim yok! diyerek onu huzurdan kovdu. Çerkez Ethem aşağıya indiğinde arkadaşları bir araya toplanmış ve silahları alınmıştı. Topal Osman Ağa pencereden kafasını uzatıp hepsinin serbest bırakılmasını emretti.”⁸⁰

Bu arada Batı Cephesi'nde düşmanın tahliye ettiği bazı yerlerde adli ve idari memurların olmayışından⁸¹ faydalanmak isteyen bazı çeteler ve Kuvve-i Seyyare'ye mensup olduğu tespit edilen bazı kişilerin bu bölgelere girip yağma yaptıkları belirlendi. Yağmayı yapanlar, onların daha önce düşmanla iş birliği yaptıklarını gerekçe göstermişlerdi, İsmet Paşa da bölgenin korunması ve asayişin sağlanması için Eskişehir'den Simav Kumandanlığı namıyla bir jandarma müfrezesi göndermişti. Ancak Ethem'in kardeşi Tefik Bey bunun yapılmasını kendisine bir güvensizlik olarak algıladı ve bu bölgenin asayişinin kendilerinden sorulduğunu ve böyle bir kumandanlığa gerek olmadığını belirtip birliği Kütahya'ya geri gönderdi. Bu olaylar Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye ve hükümete aksetmesine rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın ricası üzerine resmiyete intikal ettirilmemişti. Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü ile Kuvve-i Seyyare birlikleri arasında yaşanan bu sürüşmeler neticesinde gönderilen raporlar doğrultusunda, üç kez canına kast eden Çerkez Ethem'le birlikte birkaç arkadaşını da yanına alarak İsmet Paşa'yı görmek üzere Eskişehir'e gitmeye karar verdi.⁸² Hacı Şükrü, Eyüp Sabri, Hakkı Behiç, Celal Bey, Çerkez Ethem ve kardeşi Reşit beylere bu kararını bildirdi. Üç kez Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmeye kalkışan ancak başaramayan ve korku içinde olan Çerkez Ethem hasta olduğunu bahane ederek gelmek istemedi. Hacı Şükrü ve Eyüp Sabri Beyler de bu yolculuğun

⁸⁰ Ümit Doğan, "Mustafa Kemal Paşa ve TBMM'nin İlk Muhafızları: Topal Osman Ağa ve Giresunlular", *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Akademik Dergisi*, Kış 2015, C.2, S.5, s.112-113.

⁸¹ TBMM, GCZ. , c.1, s. 281.

⁸² TBMM, GCZ. , c.1, s. 281.

Çerkez Ethem'i öldürmek için yapılacağını düşünmekteydiler. Hâlbuki Mustafa Kemal Paşa kendine yapılan suikast girişimlerini bir kenara bırakmış, İsmet İnönü ile Çerkez Ethem ve kardeşlerinin arasını düzelterek onları tekrar Milli Mücadele saflarına çekmeyi düşünüyordu. Vatanın kurtulması uğrunda Çerkez Ethem'e bir şans daha vermişti. Suçlu olduğu için karşı hamle bekleyen Çerkez Ethem, "Bu iş kopacaksa en ince yerinden kopsun." diyerek trene binmeye karar verdi. 3 Aralık 1920 akşamı, Mustafa Kemal Paşa, Çerkez Ethem ve Reşit Beyler ile Kazım Paşa, Celal Bey, Kılıç Ali Bey, Eyüp Sabri Bey, Hakkı Behiç Bey, Hacı Şükrü Bey beraberlerinde olmak üzere yola çıktılar.⁸³ İntikam peşinde olmayan Mustafa Kemal Paşa ise Çerkez Ethem'i Dr. Adnan Bey'e muayene ettirdi ve kendi özel kompartımanını ona tahsis etti. Trene binerken Topal Osman Ağa ve Çerkez Ethem göz göze geldiler. Çerkez Ethem kendisine tahsis edilen kompartımana doğru yürüdü. Daha sonra yaşananlardan Kılıç Ali anılarında şöyle bahsediyordu:

*"Trende Mustafa Kemal'in müfrezelerinden birinin kumandanı olan Topal Osman da vardı. Rahmetli, Mustafa Kemal'e o kadar bağlı idi ki Ethem'in şımarıklıkları karşısında dayanamayarak her an bir hadise çıkarmak istiyordu. Yolda giderken trende Ethem'in hareket anındaki münasebetsizliği mevzuubahis olurken bunu Mustafa Kemal'e karşı bir hürmetsizlik, bir isyan sayarak beni ve Recep Zühtü'yü bir tarafa çekerek: 'Ben bu Ethem'i, muvafakat ederseniz bu gece yok edeceğim!' demişti. Bu gibi kararları tatbikte hiç pervası olmayan Topal Osman Ağa'ya katiyen böyle bir harekete kalkmamasını, Mustafa Kemal'in böyle bir şeyden hiç hoşlanmayacağı gibi bilakis kızarak kendisine karşı ciddi tedbirler almağa mecbur kalacağını ihtar etmiştik ve rahmetli Topal Osman da sözümüzü dinlemişti."*⁸⁴

⁸³ Sezai Kürşat Ökte, "Çerkes Ethem Hadisesinin Nutuk Temelli İncelenmesi", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 56, Bahar 2015, s. 66.

⁸⁴ Hulusi Turgut, "Atatürk'ün Sırdaşı Anlatıyor", Sabah, 5 Kasım 1999.

Atatürk'ü Öldürme Planları

Çerkez Ethem, Kılıç Ali'nin Topal Osman Ağa'ya Mustafa Kemal Paşa'nın böyle bir şeyden hoşlanmayacağını bilakis kızacağını söylemesi ile ölümden kurtulmuştu. Tren Eskişehir'de mola verdi. Mola uzun sürünce Mustafa Kemal Paşa bunun sebebini sormuş, Çerkez Ethem ve Hacı Şükrü Bey'in trenden indikleri ve henüz dönmedikleri cevabını almıştı. Akabinde Hacı Şükrü Bey trene binmiş ama Çerkez Ethem geri dönmemişti. Çerkez Ethem tehlikesi şimdilik bertaraf edilmişti. Şimdilik diyoruz çünkü birkaç ay sonra İzmir'den Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine gelen bir istihbarat raporunda Çerkez Ethem'in üç adamını Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek amacıyla Ankara'ya götüreceği ve bu kişilerin takip edilmekte olduğu bilgisi verilmekteydi (Ek-11).⁸⁵ Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde vatan haini ilan edilerek yüzellilikler listesine girecek olan Ethem, önce Yunanistan'a sığınacak buradan da Ürdün'e geçecekti. Gittiği yerlerde de rahat durmayacak olan Ethem, suikast girişimlerine yurt dışında da devam edecekti.

⁸⁵ ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:656, Belge No:106; Bkz; Ekler, (Ek-11).

İSTANBUL'DAKİ MUHALİFLER TARAFINDAN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUİKAST YAPMAKLA GÖREVLENDİRİLEN TEYYARECİ FEZA ANKARA'YA HAREKET EDİYOR

Şubat - 1921

2 Şubat 1921'de Kocaeli Kumandanı Halit Paşa'ya (Deli Halit) bir şifre gönderen Gökbayrak Alayı Kumandanı Cemal Bey, kendilerine İstanbul'dan gelen bir ihbar mektubuna göre Teyyareci Feza namında bir şahsın Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmak amacıyla Karadeniz üzerinden Ankara'ya doğru yola çıktığı bilgisini vermektedir (Ek 12).⁸⁶ Kocaeli Kumandanı Halit Paşa TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya 4 Şubat 1921'de gönderdiği şifrede *"Teyyareci Feza isimli birinin şahsınıza suikast yapmak üzere Ankara'ya hareket ettiği Gökbayrak Taburu Kumandanı tarafından bildirildi."* diyerek suikast girişimini haber verdi (Ek 13).⁸⁷ Mustafa Kemal Paşa, 6 Şubat 1921'de Halit Paşa'ya yazdığı cevabında teşekkür ederek gerekli tedbirlerin aldırılacağını bildirdi (Ek 14).⁸⁸

Suikast haberinin duyulmasıyla birlikte bütün Anadolu alarına geçirildi. 8 Şubat 1921'de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa Kastamonu Havalisi Kumandanlığıyla, 15. ve 3. Fırka Kumandanlıklarını durumdan haberdar etti.⁸⁹ 9 Şubat 1921'de Deli Halit Paşa Bolu Kumandanlığı'na bir şifre göndererek Teyyareci Feza isimli şahsın Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmak üzere Karadeniz üzerinden Anadolu'ya gireceği bilgisini ver-

⁸⁶ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ae; Bkz. Ekler, (Ek-12).

⁸⁷ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ad; Bkz. Ekler, (Ek-13).

⁸⁸ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ac; Bkz. Ekler, (Ek-14).

⁸⁹ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44aa.

dikten sonra, böyle bir şahsa rastlandığı takdirde derhal tutuklanarak Kocaeli Kumandanlığı'na gönderilmesini istedi.⁹⁰ Bolu Kumandanı Osman Bey, Halit Paşa'ya yazdığı cevapta adı geçen şahsın isminin anlaşılmadığını bildirdi.⁹¹ 10 Şubat 1921'de Halit Paşa, şahsın adının "*Feza*" olduğunu yineledi.⁹² Aynı gün Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, 24. Fırka Kumandanlığı'nı durumdan haberdar ederek şahsın görüldüğü yerde derhal tutuklanması talimatını verdi.⁹³ 14 Şubat 1921'de Antalya Havalı Kumandanlığı ve Karahisar Merkez Kumandanlığı'na durumla ilgili bilgi verildi.⁹⁴ Aydın, Denizli, Muğla mutasarrıflıkları, Uşak ve Çay kaymakamlıkları ile Sarayköy Cephe Kumandanlığı da durumdan haberdar edildi.⁹⁵ Fevzi Paşa 15 Şubat 1921'de Kocaeli Kumandanlığı'na çektiği şifrede Teyyareci Feza'nın eşkâlini tarif ediyordu. Fevzi Paşa'nın verdiği bilgilere göre Teyyareci Feza orta boylu, zayıf, büyük çakır gözlü, buğday benizli ve kesik bıyıklıydı. Fevzi Paşa ayrıca Feza'nın iyi ut çaldığı bilgisini veriyordu (Ek-15).⁹⁶ 16 Şubat 1921'de yine 24. Fırka Kumandanlığına bir şifre gönderen İsmet Paşa, bu sefer daha detaylı bilgiler veriyor, Feza'nın eşkâlini de tarif ederek garb tarafı mıntıkasına gelmesinin muhtemel olduğu konusunda uyarılarda bulunuyordu.⁹⁷ 19 Şubat 1921'de Halit Paşa A.P. Teşkilatı⁹⁸ Bolu Kumandanlığı'na gönderdiği şifrede suikast için gelen teyyarecinin isminin "*Feza*" ve eski rütbesinin "*yüzbaşı*" olduğunu belirterek şahsın eşkâl bilgilerini veriyordu.⁹⁹

⁹⁰ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ad.

⁹¹ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ag.

⁹² ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44af.

⁹³ ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:993, Belge No:154ac.

⁹⁴ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:889, Belge No:26.

⁹⁵ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:889, Belge No:26aa.

⁹⁶ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44; Bkz. Ekler (Ek-15).

⁹⁷ ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:993, Belge No:154aa.

⁹⁸ A.P. Teşkilatı (Askeri Polis Teşkilatı) Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından istihbarat örgütleri arasındaki dağınlılığı gidermek, ordu içerisine sızan düşman casusluk faaliyet ve propagandasına karşı koymak amacıyla kurulmuştur.

⁹⁹ ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ai.

İŞGALCİ İNGİLİZ SUBAYI BENNETT VE EKİBİNİN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUIKAST GİRİŞİMİ

Mart - 1921

27 Mart 1921 tarihinde İstanbul'dan "*Mim Mim Grubu*"¹⁰⁰ tarafından gönderilen bir istihbarat raporunda, İngilizlerin İstanbul'daki genel karargâhının ajans şubesi müdürü (Yüzbaşı) Bennett,¹⁰¹ Rus kaymakamlığından İngiliz ordusuna binbaşı olarak kabul edilen Kornilof, Kırım Kumandanlığı'ndan Prens Rüstem ve Prens Fevzi, ayrıca Lütfü ve Celal adındaki şahıslarla çalışmamızın önceki bölümlerinde bahsettiğimiz suikastçılardan Asaf ve Şevket'ten oluşan bir ekibin Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenleyecekleri bilgisi veriliyordu. İstihbarata göre suikastçılar Antalya veya Bandırma yoluyla Anadolu'ya geçeceklerdi, ancak İngiliz Subayı Bennett'in İzmir'de çok sayıda tanıdığı olması suikastçıların İzmir yolunu da kullanabilecekleri ihtimalini doğuruyordu.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından gönderilen şifrelerle Anadolu'daki bütün kumandanlıklar durumdan haberdar edilmiş, suikastçıların vazifesinin "*her neye mal olursa olsun Mustafa Kemal Paşa'ya suikastta bulunmak*" olduğuna vurgu yapılmıştı. Durumun ciddiyeti nedeniyle Söke ve Aydın mutasarrıflıkları, Kütahya Mutasarrıflığı, Adana vilayeti, Antalya Havalisi Kumandanlığı, Silifke Havalisi Kumandanlığı, Silifke Mutasarrıflığı, 41. Fırka Kumandanlığı, Konya Mevki'i Kumandanlığı, Muğla

¹⁰⁰ Asıl adı "*Müsellâh Müdâfâa-i Milliye*" olan, baş harflerinin Osmanlıca alfabedeki okunuşu olan "*Mim Mim*" kısaltmasıyla bilinen ve TBMM'nin resmen tanıdığı bir istihbarat örgütüdür.

¹⁰¹ Tam adı John Godolphin Bennett olan İngiliz istihbarat Subayı İstanbul'un işgali sırasında Yüzbaşı rütbesi ile İstanbul'da bulunmuştur. Meclis-i Mebusan'ın İngiliz askerlerine basılıp İttihatçı milletvekillerin tutuklanmasında ve onların Malta Adası'na gönderilmesi operasyonunun başında yer alan isimler arasındadır.

Mutasarrıflığı ve Askere Alma Başkanlığı, Konya Vilayeti, Güney Cephesi Kumandanlığı, Silifke 4. Süvari Kumandanlığı, Samsun, Ordu ve Amasya mutasarrıflıkları, Samsun ve Bafra Askerî Amirlikleri, Sivas Livası Kumandanlığı, Yozgat ve Çorum Kumandanlıkları ayrı ayrı uyarılmışlardı. Bu merkezlerle suikastçıların eşkâlleri de gönderilmişti. 7 Bennett'in uzun boylu sarı saçlı hafif kırmızı yanaklı olduğu, toka ederken ellerini fazlaca açtığı gayet güzel Türkçe bildiği ifade edilirken Asaf Neper'in ise kısa boylu, şişmanca, kesik bıyıklı, çok esmer benizli olduğu, sağ tarafta bıyığı ve ağzı arasında bir halep çıbanı bulunduğu bilgisi veriliyordu. Bennett'in yanında bir doktorla Havza civarına gelebileceği ihtimalinden de söz edilen şifrelerde, suikast ekibinin memleketteki güvenlik güçlerini yanıltarak hiç umulmadık bir yerden Anadolu'ya geçebilecekleri söyleniyor ve son derece dikkatli davranılması isteniyordu (Ek-16), (Ek-17), (Ek-18), (Ek-19).¹⁰²

Teşkilatı Mahsusacı Hüsameddin Bey, daha sonra yayınlanan anılarında Yüzbaşı Bennett hakkında oldukça detaylı bilgiler vermekte, İngiliz generalinin en gözde adamı olarak bahsettiği Bennett'in işgal İstanbul'unda korku saldığını ve Malta sürgününe gönderilen Türk ileri gelenlerine türlü işkenceler yaptığını ifade etmekteydi. Ertürk, Yüzbaşı Bennett'in kendileri tarafından adım adım izlendiği söylemekte, bu bilgi de bize tıpkı diğer suikast istihbaratlarında olduğu gibi Bennett ve beraberindekilerin Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenleyeceği hakkındaki istihbaratın da Hüsameddin Bey'in bilgisi dâhilinde Anadolu'ya ulaştırıldığını düşündürmekteydi. Ertürk'ün Yüzbaşı Bennett hakkında verdiği en ilginç bilgi ise onun bir suikast sonucunda ölümden döndüğü ve bir bacağıнын sakat kaldığı bilgisiydi.

Evet, Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmayı planlayan Bennett, İstanbul'da Manastırlı Deli Ömer başta olmak üzere birkaç gözü kara Türk çetecinin saldırısına uğramıştı. Şımarık bir kişiliğe sahip olan Bennett'in İstanbul'u İngiliz sömürge şehirleri ile karıştırıp dünyanın en vakarlı, en ahlaklı, kahraman ve faziletli

¹⁰² ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:865, Belge No:171,171aa, Bkz. Ekler (Ek-16); ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:743, Belge No:124-124aa, Bkz. Ekler (Ek-17); ATASE Arşivi, İSH, K:17, Gömlek No:1256, Belge No:4, 4a, 4aa, 4ab, 4ac, 4ad, 4ada, 4ae, 4aa ve 4ac için Bkz. Ekler (Ek-18), (Ek-19).

Türk milletinin içinde yaşadığını unutmaması ona pahalıya mal olmuştu. Türk halkına yaptığı zulüm karşısında İstanbul'da semt semt, mahalle mahalle örgütlenmiş Türk direniş grupları bir araya gelerek Bennett'in idam kararını vermişlerdi. Eğlencesine pek düşkün olan Bennett, her gece gazinoya gider, kuyulara sarkıtılmış, buzlukta yatırılmış buğulu rakı şişeleri önüne gelir, masası nefis mezelerle süslenir, en güzel kadınlarla geç vakitlere kadar eğlendikten sonra yarı sarhoş bir halde Kroker Oteli'nin yolunu tutardı. Manastırlı Deli Ömer ve on beş arkadaşı onu adım adım izlemişler hangi saatte nereden geçeceğini adeta ezberlemişlerdi. Bir gece Maslak yolunu tutan Ömer ve arkadaşları önceden hazırladıkları ağacı Bennett'in otomobilinin önüne attılar. Türk çeteciler durdurdukları otomobile tabancalarıyla kurşun yağdırırlarken otomobilin içindeki muhafızlar da otomatik silahlarıyla etrafa ateş açmaya başladılar. Bu sırada bir de bomba patladı. Bombayı atan Türk çetecilerdi. Yüzbaşı Bennett ağır yaralı vaziyette hastaneye kaldırıldı. Deli Ömer ve arkadaşlarından ölen veya yaralanan olmadığı gibi, İngiliz İstihbaratı suikastın faillerinden hiçbirini yakalayamadı.¹⁰³ Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmeyi planlarken kendisi ölümden dönen Bennett'in bir bacağı sakat kalmıştı. Ertürk'ün ifadesiyle bu noksanlık Mütareke yıllarının ebedi bir hatırası olarak onda kalacaktı.

Bennett, ölümünden iki yıl önce 1972 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda, *"Mustafa Kemal İngiliz taraftarı idi."* diyerek Milli Mücadele'yi başlatması için Samsun'a gitmek üzere Mustafa Kemal'e kendisinin vize verdiği yönünde açıklamalar yaptı.¹⁰⁴ Bu açıklama, Atatürk'e çamur atmakla görevli bazı yazarların elini güçlendirdi. Osmanlı'nın yıkılması, halifeliğin kaldırılması, Lozan Antlaşması'nın kabulü gibi meselelerin ardında İngilizlerin olduğunu ve İngilizlerin bunları yaparken Mustafa Kemal'i kullandığını öne süren yazarlar, Bennett'in bu açıklamalarını iddialarının ispatı olarak servis etmeye başladılar. Bennett'in Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimlerine dair belgelerin bu kitapla birlikte ortaya çıkması, bu saçma iddiayı tamamen çürütmüş bulunmaktadır.

¹⁰³ Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul, 1996, 245-250.

¹⁰⁴ Nezh Uzel, *Atatürk'e Nasıl Vize Verdim*, Mart 2008, s.126-129.

MUSTAFA KEMAL'İ ÖLDÜRMEKLE GÖREVLİ İNGİLİZ CASUSU HİNTLİ MUSTAFA S. GİR YAKALANARAK İDAM EDİLİYOR

Mayıs - 1921

Çerkez Ethem tehlikesinin bertaraf edilmesinden hemen sonra bir İngiliz casusu Kastamonu üzerinden Ankara'ya gelmişti. Aslen Hintli olan casus Mustafa Sagir İngiltere adına casusluk yapıyordu.¹⁰⁵

Mustafa Sagir, Hindistan'ın Peşaver şehrinde dünyaya gelmişti. İngilizler Hindistan'ın çeşitli yerlerinden her beş yılda bir birkaç Hintli çocuk ayırır, bunları hükümet adına eğitmek üzere İngiltere'ye gönderirlerdi.¹⁰⁶ Mustafa Sagir'i de henüz on yaşında iken seçip Londra'ya götürmüş, bir kasabada özel bir okulda okutmuşlardı. Sagir, Edinburg'da bir yıl çalışarak Oxford sınavlarına hazırlanmış, Oxford'daki Lincoln Koleji'ne girmişti. Burada dört yıl öğrenim gördükten sonra diplomasını alarak Hindistan'a dönmüştü. İngilizler kendisine, "İngiltere'ye sadık kalacağına, kralın taç ve tahtı tehlikeyle karşılaştığı takdirde, bu konuda hayatını bile feda etmekten çekinmeyeceğine" Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ettirmişlerdi.¹⁰⁷

İngiliz Gizli Servisi tarafından büyük bir özenle yetiştirilen Mustafa Sagir, kültürlü, tecrübeli, cesur bir kişilikti. Sagir İngiliz-

¹⁰⁵ Gürbüz Evren, "Mustafa Kemal'i Öldürmek İsteyen Hintli Casus", *Bütün Dünya*, Haziran 2015, s.42.

¹⁰⁶ Salih Kış, "İşgal ile İstiklal Arasında Anadolu'da Bir İngiliz Casusu: Mustafa Sagir", *Tarihin Peşinde*, 2009, S.1, s.197.

¹⁰⁷ Altamur Kılıç, "İstiklal Mahkemesinde Bir İngiliz Casusu", *Yeniçağ*, 21 Mart 2010.

ceden başka, Arapça, Farsça ve Türkçe bilirdi. Her bakımdan profesyonel bir casus olduğu için İngilizler önemli görevler için birçok kişi arasından onu seçmişlerdi. Sagir, Milli Mücadele başlayınca İngiltere tarafından Anadolu'ya gönderildi. Hint Müslümanlarının temsilcisi sıfatıyla Anadolu'ya gelen Sagir, Ankara ahvali hakkında teferruatlı bilgiler toplayarak İngiltere'ye bildirmekle görevlendirilmişti. Ankara Hükümeti'nin İslam dünyasında büyük nüfuz sahibi Şeyh Sunusi ile temasa geçmesi üzerine bu yaklaşmanın Müslüman sömürge bölgelerinde yeni bir başkaldırı hareketi doğuracağından endişelenen İngilizler bu durumu engellemek için Mustafa Sagir'i görevlendirmişlerdi.¹⁰⁸ Bunun yanı sıra İngiltere'nin Mustafa Sagir'den en önemli beklentisi Mustafa Kemal Paşa'yı bir suikastla bertaraf edip Milli Mücadele hareketini etkisiz hale getirmesiydi.¹⁰⁹

Mustafa Sagir, 1920 yılı Mayıs ayında gizlice İstanbul'a geldi. O tarihte İstanbul'da işgalci bulunan İngilizler, Kuvayimilliyecilerin güvenini kazanmak amacıyla Sagir'i Aksaray semtinde duvarlarında Mustafa Kemal'in fotoğraflarının asılı olduğu bir eve yerleştirirken göstermelik bir operasyonla onu tutuklayıp yirmi gün kadar da hapiste tuttular.¹¹⁰ Serbest kalan Sagir İngilizlere düşman bir Hint Hilafet Komitesi temsilcisi kimliğine bürünmüştü. Evini ayeti kerimelerle, inkılap taraftarı kişilerin fotoğrafları ile dolduran Hintli casus, etrafında topladığını gençlere eksik ve ihtiyaçlarını karşılamayı ve tahsil hayatlarını kolaylaştırmayı vadediyordu. Zavallı gençler, evliyadan zannettikleri bu insana doymuyorlardı. Hâlbuki İngiliz casusu aynı evde Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında idam fetvası çıkartan Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi ile gizlice görüşüyordu. Belli ki Dürriyade'nin idam hükümlerini tabancasıyla infaz edecekti. Mustafa Sagir, Mustafa Kemal'e takdim edeceği bir mektup ve önemli emanetler olduğunu söyleyerek Teşkilatı Mahsusacı Hüsameddin Bey (Ertürk) ile görüşmek istemiş ancak yüz bulamamıştı.¹¹¹ Kararın-

¹⁰⁸ Kış, *a.g.m.*, s.200; Ayrıca bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi*, İstanbul, 1967, s.30.

¹⁰⁹ Kış, *a.g.m.*, s.200.

¹¹⁰ Evren, *a.g.m.*, s.42.

¹¹¹ Ertürk, *a.g.e.*, s.250-254.

dan vazgeçmeyen Sagir, İstanbul'da Türk ve Hint Uhuvveti İslamiye adlı bir cemiyet kurdu. Bu cemiyet vasıtasıyla Anadolu'ya silah kaçırarak Mustafa Kemalci örgütlerin önde gelen isimleriyle bağlantı kurmayı amaçlıyordu.¹¹² Karakol Cemiyeti başta olmak üzere¹¹³ Ankara Hükümeti adına İstanbul'da görev yapan kişi ve kuruluşların güvenini kazanarak¹¹⁴ Ankara'ya geçmenin bir yolunu buldu. Mustafa Sagir 11 Aralık 1920'de Kastamonu üzerinden Ankara'ya gelmiş, Kılıç Ali başkanlığındaki bir heyet tarafından Çankırı kapı civarında karşılanarak Mustafa Kemal ile görüştürülmek üzere TBMM binasına getirilmişti.¹¹⁵

İngiliz casusu görüşme sırasında Mustafa Kemal'e Hindistan'da yaşayan Abdülmennan adlı önemli bir şahsiyetin gönderdiğini söylediği sancak ve mektubu sundu. Ayrıca Hintli Müslümanların topladığını ileri sürdüğü altın ve paraları da uzun uzun anlatarak bunların yakında Ankara'da olacağına dair güvenceler verdi.¹¹⁶ Mustafa Kemal Paşa Mustafa Sagir'e iltifat etmiş, onu TBMM'de alkış tezahüratlarla karşılatmış,¹¹⁷ Abdülmennan Efendi'ye de şu mektubu göndermişti:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Baş Kitabeti

Zabıt ve Kavanin Müdüriyeti Aded 1696/4621

Ebülfazl Abdülmennan Hazretlerine

Hindli kardeşlerimizin timsali remzi olmak üzere irsal buyurduğunuz sancağı büyük bir memnuniyetle aldım. Bu suretle ibraz buyurulan müessir hatırnüvaziden teşekkür eylerim, efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal¹¹⁸

¹¹² Kış, *a.g.m.*, s.200.

¹¹³ Evren, *a.g.m.*, s.42.

¹¹⁴ Kış, *a.g.m.*, s. 200; Ayrıca bkz. Hamit Pehlivanlı, "Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tetkik Heyeti Amirlikleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.21, S.61, s.289.

¹¹⁵ Kış, *a.g.m.*, s.200.

¹¹⁶ Evren, *a.g.m.*, s.42.

¹¹⁷ Ertürk, *a.g.e.*, s.261.

¹¹⁸ Ertürk, *a.g.e.*, s.265.

Esasen Mustafa Kemal, Sagir'in bir casus olduğunu baştan beri anlamıştı. Buna rağmen Sagir'e iltifatta bulunmuş, Abdülmennan Efendi'ye yukarıda belirttiğimiz göstermelik mektubu bile yazmıştı. Mustafa Kemal'in amacı Hintli casusun rahat hareket etmesini sağlayarak onun bağlantılı olduğu kişileri ortaya çıkartmaktı. Yunus Nadi Bey, Mustafa Sagir ile birlikte Hindistan'a gönderilmek üzere neşretmeyi düşündükleri gazeteyle ilgili yapılacak işleri arz etmek üzere Mustafa Kemal'i ziyaret etti. Paşa, Yunus Nadi Bey'i sonuna kadar dinledikten sonra gülümsemişti. Yunus Nadi Bey şaşırarak sordu:

"Paşa Hazretleri, bu adam hakkındaki fikrinizi müsaadenizle sorabilir miyim?" Mustafa Kemal gayet sakin bir sesle:

"Casustur, casus!" Yunus Nadi Bey sapsarı kesilmişti.

"Ne buyurdunuz, Paşam? Anlayamadım." dedi. Mustafa Kemal:

*"Anlaşılmayacak bir şey yok, bu adam İngiliz casusudur. Hakkında gizli takibat var. Hakikat yakında bütün çıplaklığıyla meydana çıkacak. Yalnız siz kimseye bundan bahsetmeyiniz."*¹¹⁹

Kılıç Ali'de hatıralarında Mustafa Kemal'in Sagir'in casus olduğunu ilk görüşte anladığını şöyle anlatıyordu:

"Mustafa Sagir, Ankara'ya geliyordu. Gazi Paşa, Sagir'i karşılamakla bizzat beni görevlendirdi. Ankara'nın Çankırı kapısı dışında Mustafa Sagir'le ilk karşılaştığımda, kendisi arabasında Kemaleddin Sami Paşa ile birlikteydik. Gazi'nin selam ve sevgilerini bildirdim, O'nun adına 'Hoş geldiniz.' dedim. Aynı arabaya binerek kendisini Büyük Millet Meclisi binasına getirdim. Orada hemen Gazi ile buluştu. Görüşme yarım saat kadar bile sürmedi. Mustafa Sagir, Gazi'nin yanından çıktı ve kendisine ayrılan Hürriyet Otel'i'ne götürüldü. O ayrıldıktan sonra Gazi'nin yanına girdim. Gazi'nin gözü Mustafa Sagir'i tutmamıştı. Sözlerinden ve görüşlerinden hiç de memnun görünmüyordu. İzlenimlerini sorduğumda bana şu cevabı verdi: 'Dikkatli olmalı! Mükemmel bir

¹¹⁹ Ertürk, a.g.e. , s.264.

*casustur!' Gazi'nin, insanları ilk bakışta tanımak gibi üstün bir yeteneği vardı."*¹²⁰

Görüşmeden memnun ayrılan Mustafa Sagir, Hürriyet Oteli'nin üst katına yerleştirilmişti. Bundan sonra Hürriyet Oteli, onu görmek isteyen çok sayıda memur, ulema ve Ankara'nın ileri gelenlerini ağırladı. Birçok kişi bu mücahit ve âlim insanla tanışıp sohbet etmek istiyordu. Sagir ise Ankara'nın gündemini öğrenmek için bilhassa gazetecilerle tanışmak istiyordu. Sonunda "Yeni Gün" gazetesi sahibi Yunus Nadi Bey ile görüşen casus, ona Ankara gündeminden Hindistan'ı haberdar etmek maksadıyla buraya gönderilmek üzere birkaç bin adet gazete bastırmayı teklif ediyor ve şöyle diyordu: *"Malum ya, dindaşlar arasında ne kadar propaganda yapılırsa, yardım nispeti o kadar artar. Ankara'da çıkan bir gazeteyi görmek, Ankara'nın mukaddes havasını teneffüs etmektir."* Yunus Nadi Bey İngiliz casusun konuşmalarından hiç şüphelenmemiş ve onunla dost olmuştu. Sagir ise aynı günün akşamı İstanbul'da bulunan Ramiz Bey isimli kişiye yazdığı mektupta Ankara'daki misafirperverlikten bahsetmişti. Bu mektup şifreli yazılmıştı. Daha sonra kimyasal yöntemler kullanılarak mürekkebi okunur hâle getirilen mektubun aslında İngiliz İşgal Kuvvetleri İstihabarat Şefi Miralay Nelson'a yazıldığı anlaşılacaktı. Sagir, Nelson'a Yunus Nadi Bey'den bahsetmiş ve pek değerli bilgileri yakında elde edeceğini bildirmişti.¹²¹ İngiliz casusu Teşkilatı Mahsusa tarafından adım adım izlendiğinin farkında değildi. Yaptığı işler günü gününe teşkilata rapor ediliyordu. Bu arada Sagir Hürriyet Oteli'nden ayrılmış, Karaoğlan'da bir eve yerleşmişti. Burada Mehmet Akif (Ersoy) ile de samimiyet kuran Sagir, Akif'in Taceddin Mahallesi'ndeki evine gelip gitmekte, mektuplaşma adresi olarak bu evi kullanmaktaydı. Bu adrese Hindistan'dan, İs-

¹²⁰ Atatürk'ün Sırdışı Kılıç Ali'nin Anıları, Der: Hulusi Turgut, İstanbul, 2005, s. 393.

¹²¹ Ertürk, a.g.e. , s.262-263.

tanbul'dan, Mısır'dan o kadar çok mektup geliyordu ki Akif şüphelenmeye başlamıştı. Bir gün Mustafa Sagir'e İstanbul'dan büyük bir zarf geldi. Kazara ucu yırtılan zarfı, zaten şüpheleri iyice artan Mehmet Akif yırtarak açtı. Zarfın içinde çok sayıda kâğıt vardı ama bomboştu. Mektup yazan kişi sadece İstanbul'da havaların yağmurlu gittiğinden bahsetmekte ve Mustafa Sagir'e başarı dilemekteydi.¹²²

Mustafa Sagir, Dâhiliye Vekili Adnan Bey ile görüşerek, buradaki çalışmalarını günü gününe Hindistan'a bildirmesi için İstanbul'la haberleşmesinin elzem olduğunu söyledi. Sagir'in anlattığına göre günlük faaliyet mektupları İstanbul'dan telgrafla Stockholm'e, oradan da telsizle Hindistan'a bildirilecekti. Adnan Bey, Sagir'den mektupları İstanbul'a ulaştırmak üzere kendisine vermesini söyledi. Sagir'den şüphelenen Adnan Bey mektupları inceleme kararı aldı. Mektupta yazanlardan fazla bir şey çıkmamıştı. Adnan Bey mektuplarda gizli yazıların olabileceğinden şüphelenerek durumu Kimyager Avni Refik Bey'e ilette. Sonunda mektuplarda amonyak kullanılarak yazılmış gizli yazılar ortaya çıktı. Sagir bir mektubunda Mustafa Kemal'in yaşantısı, evinden ne zaman dışarı çıktığı, otomobille nereye gittiği, otomobilinin hızı, otomobiline kimleri aldığı, arkadaşlarının kimlerden oluştuğu bilgilerine yer vermişti. Bu mektubun deşifre edilmesinden sonra Mustafa Sagir tevkif edildi. İlk sorgusu Adnan Bey tarafından yapılan Sagir, önceleri hiçbir şey söylemese de deşifre edilmiş gizli mürekkepli mektuplar kendisine gösterilince konuşmaya başladı.¹²³

"İngilizler beni tabanca ile Milli Hükümeti ortadan kaldırmaya memur ettiler. Maksadım Mustafa Kemal'i vurmaktı. Bununla Türkler'in İstiklal Savaşı duracak, Milli Hü-

¹²² Ramazan K. Kurt, "Atatürk'ü öldürmek isteyen İslamcı İngiliz Ajanı ve Mustafa Sagir ve Mehmed Akif", *Ortadoğu*, 4 Haziran 2008.

¹²³ Kış, a.g.m. , s. 202.

Atatürk'ü Öldürme Planları

*kümet yıkılacaktı. (...) Mustafa Kemal Paşa'yı da Efgan Krallı'nı vurduğum gibi öldürecektim."*¹²⁴

Mustafa Sagir'in yargılaması Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yapıldı. Mahkeme Heyeti Kütahya Milletvekili Cevdet Bey, Elazığ Milletvekili Hüseyin Bey, Cebelibereket Milletvekili İhsan Bey ve Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali Bey'den oluşuyordu.¹²⁵ Mustafa Sagir'e İsviçre, Almanya, Irak, İran, Mısır, Afganistan ve Türkiye'de casusluk yaptığının anlaşıldığını ve vatan hainliği suçundan yargılanacağı bildirildi. Mustafa Sagir, Türk vatandaşı olmadığından dolayı vatan hainliği ile yargılanamayacağını söyledi. Bunun kâr etmediğini görünce İslam'ın hoşgörü dini olduğuna vurgu yaparak affını istedi.¹²⁶ Diğer taraftan Türk-İngiliz esir değişimi yapılıyor fakat İngiltere tutuklu bulunan Mustafa Sagir'i bile geri istiyordu.¹²⁷ Sagir de kendisinin serbest bırakılmasının Türk-İngiliz dostluğunun nişanesi olacağını ve iki devlet ilişkilerinin daha da gelişeceğini söylese de¹²⁸ bu istek Türk Hükümetince kabul görmedi.

Mustafa Sagir ve beraberindekilerin yargılaması 23 Mayıs 1921'de sona erdi. Mustafa Sagir oy birliğiyle, ona yardım eden Mehmed Ali, Ferit Cavit ve İzzet Bey de oy çokluğu ile idam cezasına çarptırıldılar.¹²⁹

Mustafa Sagir 24 Mayıs 1921'de Karaoğlan Çarşısı Meydanı'nda büyük bir kalabalığın önünde asılarak idam edildi. Sagir'in beyaz gömleğine takılan yaftada; bir İngiliz casusu olduğu, Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir suikast tertip etmek ve Milli Türk Hükümeti'nin esrarını öğrenerek bunları düşman devletlere

¹²⁴ Ertürk, *a.g.e.*, s.271.

¹²⁵ Kurt, *a.g.m.*, *Ortadoğu*, 4 Haziran 2008.

¹²⁶ Kış, *a.g.m.*, s. 204; Ayrıca bkz. *Anadolu'da Yeni Gün*, 7 Haziran 1921.

¹²⁷ Rahmi Doğanay, "Milli Mücadelede Türk İngiliz Esir Değişimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.1, s.74.

¹²⁸ Kış, *a.g.m.*, s. 204.

¹²⁹ Karar Metni için bkz. Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.68-69.

bildirmek kararıyla geldiği, bu kasıt ve niyetlerinin bizzat kendi el yazısı ve eczalı mürekkeple yazdığı mektuplarla anlaşıldığı, esasen kendisinin de her şeyi itiraf ettiği için İstiklal Mahkemesi kararıyla idama mahkûm edilerek asıldığı yazılmıştı.

Mustafa Sagir, idam edilmeden yarım saat önce yazdığı mektupta İngiltere Hükümeti'ne seslenerek görevini layıkıyla yaptığını ve İngiliz menfaatleri aleyhinde düşmana hiçbir bilgi vermediğini söyleyip geride kalan ailesine İngiltere'nin sahip çıkmasını istemişti. Ancak İngiliz İstanbul Yüksek Komiserliğinden Mr. Rattigan imzasıyla 29 Mayıs 1921'de İngiltere Dış İşleri Bakanlığına gönderilen şifrede Sagir'in idamının görüldüğü kadar feci bir olay olmadığı belirtiliyordu. Telgraftan anlaşılabileceği üzere İngiltere Sagir'in idamına kayıtsız kalmıştı.

Önceki de bölümler verdiğimiz ve İngiliz Generali, Damat Ferit ve Said Molla'nın Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenleyeceğini bildiren istihbarat raporunda, Mustafa Sagir'in de adı geçmektedir. Raporda, Mustafa Sagir'in meydana çıktığından ve harita subaylarından 1901 doğumlu Mümtaz isminde birinin Mustafa Sagir'le bağlantı kurduğundan bahsedilmekte ancak başka bilgi verilmemektedir. Bu nedenle Mustafa Sagir'in Ankara'ya, raporda adı geçenler yani İngiliz Generali, Damat Ferit veya Said Molla tarafından gönderilip gönderilmediği konusunda kesin bir yargıya varılamamaktadır. Bununla beraber raporda adı geçen kişilerin, öyle ya da böyle Mustafa Sagir'le bir temas kurdukları aşikârdır.

POLİS MÜDÜRÜ TAHSİN'İN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUİKAST TERTİBİNDE İNGİLİZ PARMAĞI OLDUĞU ORTAYA ÇIKIYOR

Haziran - 1921

Kitabımızın önceki bölümlerinde, Polis Müdürü Tahsin isimli şahsın Damat Ferit Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya suikast tertiplemek üzere görevlendirildiğinden ve bu suikast tertibini 19 Ekim 1920 tarihli şifreyle Ankara'ya haber veren Hamza Grubu'nun suikast tertibinde İngiliz himaye ve parmağı olabileceğine vurgu yapığundan bahsetmiştik.

1921 yılı Haziran ayında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gelen ve aşama aşama suikast hazırlığının nasıl yapıldığı hakkında bilgiler veren istihbarat raporları, suikast tertibindeki İngiliz parmağından da bahsediyor, Hamza Grubu'nun şüphelerini doğruluyordu. Raporlara göre Damat Ferit Paşa'nın görevlendirdiği suikast ekibinin maddi kaynağı İngilizler tarafından sağlanıyordu. İstihbarat raporlarında, Polis Müdürü Tahsin'in haftada 40 sayfalık bir raporla İngilizlere casusluk ettiği ve İngilizlerden bu iş için 600 lira maaş aldığı bilgisi yer alıyordu. Raporlara göre Mustafa Kemal Paşa'ya tertiplenecek suikastın detayları Kadıköy Kurbağalıdere'de Sadiye Hanım'ın imarethanesiyle Şişli'de Osman Bey Gazinosu arkasındaki Ajans Apartmanı'nda yapılan toplantılarda konuşulmuştu. Polis Müdürü Tahsin bu toplantılara beraberindeki yedi Arnavut merkez memuruyla birlikte katılmaktaydı. Toplantılar sonucunda Çerkez ve Arnavut çetelerinde yer almış on kişi seçilerek İngilizler tarafından bunların her birine Mustafa

Kemal Paşa'ya suikast yapmaları karşılığında 20.000 lira vadedilmişti (Ek-20).¹³⁰ Polis Müdürü Tahsin, subay ve hoca kılı-ğına soktuğu 10 çeteciye Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmaları için Anadolu'ya göndermişti (Ek-21).¹³¹

İstihbaratın Ankara'ya ulaşmasıyla birlikte gerekli yerlere sui-kast tertibiyle ilgili bilgi verilerek bütün merkezler alarına geçi-rilmişti. Birinci Grup Kumandanlığı 14-15 Haziran 1921 tarihinde Altıncı Fırka Kumandanlığı'na yazdığı bir şifreyle suikast terti-binden bahsetmiş, bu bilginin İstanbul'dan gelen haberler üzerine kendilerine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından veril-diği belirterek tedbirli davranılmasını istemişti.¹³² Aynı şekilde Dördüncü Grup Kumandanlığı Harekât Şubesi; İkinci Süvari Fırka Kumandanlığı'na 15 Haziran 1921'de suikast tertibiyle ilgili bilgi verip dikkatli olunmasını istedi.¹³³

Hamza Grubu'nun suikast tertibiyle ilgili ilk istihbaratı verdiği tarihin 19 Ekim 1920 olduğu göz önünde tutulduğunda, Polis Müdürü Tahsin'in ortalama 7-8 ay boyunca hazırlık yaptıktan sonra suikastçıları Anadolu'ya gönderdiği anlaşılmaktadır. İstih-barat raporları ayrıca İngilizler ve Damat Ferit Paşa'nın geçmişte olduğu gibi bu suikast tertibinde de Mustafa Kemal Paşa'ya karşı ortak hareket ettiklerini göstermektedir.

¹³⁰ ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:1474, Belge No:26aaa; Bkz. Ekler (Ek-20).

¹³¹ ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:1474, Belge No:26aa; Bkz. Ekler (Ek-21).

¹³² ATASE Arşivi, İSH, K:18, Gömlek No:1392, Belge No:48.

¹³³ ATASE Arşivi, İSH, K:19, Gömlek No:1421, Belge No:72.

ERMENİ FEDAİLERİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI ÖLDÜRMEK ÜZERE ANADOLU'YA HAREKET EDİYOR

Aralık - 1921

Akhisar'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen "*Gayet acele-
dir*" ibareli istihbarat raporunda, Ermeni fedailerinin kılık değişti-
rerek Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek maksadıyla harekete geç-
tiklerinin delillere dayalı olarak haber alındığı belirtiliyordu (Ek-
22).¹³⁴ Adları Serkeş, Berdante, Ohannes, Bederus ve Agop olan
Ermeni fedaileri İstanbul'da yaptıkları birçok fenalıktan sonra
Aksaray Valide Sultan Camii'ni bombalamak üzereyken Jandarma
Çavuşu Kenan Efendi tarafından tutuklanmışlardı. Bunun üzerine
10 Haziran 1921'de Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti Dersaa-
det Merkez Kumandanlığı Yaveri Burhaneddin Bey'den Anado-
lu'daki yöneticilere suikast tertip edecekleri istihbaratını aldıkla-
rını bildirerek bu beş fedainin fotoğraflarını istedi (Ek-23).¹³⁵
Ermeni fedailerden ikisi, Ohannes ve Serkeş ilginç bir şekilde ser-
best bırakıldılar. Serbest bırakıldıktan sonra Halil ve Osman tak-
ma adlarıyla dolaşan iki fedai 1921 yılı Aralık ayı sonuna doğru
Afyon'a hareket ettiler.¹³⁶ Bu arada Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye
Riyaseti'ne bu iki fedainin fotoğrafları ulaştı (Ek-24), (Ek-25).¹³⁷
Erkan-ı Harbiye Reisi, Dinar Menzil Mıntıka Müfettişliği'ne Birinci
Ordu Kumandanlığı İstihbarat Şubesi nanıma çektiği bir telgrafın
ekinde suikastçıların fotoğraflarını da göndererek bu iki şahsın
Afyonkarahisar'a gitmek üzere hareket ettiklerini bildirdi.¹³⁸

¹³⁴ ATASE Arşivi, İSH, K:12, Gömlek No:838, Belge No:100; Bkz. Ekler (Ek-22).

¹³⁵ ATASE Arşivi, İSH, K:19, Gömlek No:1474, Belge No:112; Bkz. Ekler (Ek-23).

¹³⁶ ATASE Arşivi, İSH, K:21, Gömlek No:1724, Belge No:25aa.

¹³⁷ ATASE Arşivi, İSH, K:21, Gömlek No:1724, Belge No:25; Bkz. Ekler (Ek-24), (Ek-
25).

¹³⁸ ATASE Arşivi, İSH, K:20, Gömlek No:1640, Belge No:125.

ÇERKEZ NURİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'YI ÖLDÜRMEK İÇİN TÜCCAR KILIĞINA GİRİP YOLA ÇIKIYOR

Ağustos - 1922

Büyük Taarruz'un başlamasından iki gün önce; 24 Ağustos 1922'de, İstanbul'daki "*Mim Mim Grubu*" tarafından bizzat Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen bir istihbarat raporunda ilginç bilgiler verilmekteydi. Rapora göre Büyük Millet Meclisi Çerkez Nuri adında bir şahsa Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmesi halinde 1500 lira mükâfat verecekti. Evet, suikastçı Çerkez Nuri'ye 1500 lirayı bu sefer İngilizler veya İstanbul Hükümeti değil, Büyük Millet Meclisi içindeki Mustafa Kemal düşmanları vadetmişlerdi. Çerkez Nuri bunun üzerine tüccar kılığına girerek Ankara'ya hareket etmişti. Raporda Mustafa Kemal Paşa, Çerkez Nuri'nin Ankara'ya varmak üzere olduğu konusunda uyarılıyor, Çerkez Müfid de gelirse her ikisini de tutuklayarak yanından uzaklaştırması isteniyordu (Ek-26).¹³⁹

¹³⁹ TİTEA, Kutu No:57, Gömlek No: 69, Belge No:69001; Bkz. Ekler (Ek-26).

“ERİTERE” ADLI RUM KOMİTESİ LİNÇ EDİLEN İZMİR RUM METROPOLİTİ HRİSOSTOMOS’UN İNTİKAMI ALMAK ÜZERE MUSTAFA KEMAL PAŞA’YA SUİKAST PLANLIYOR

Eylül - 1922

Gerçek adı Meletios olan Hrisostomos, Birinci Dünya Savaşı öncesinde İzmir Rum Metropolitliği görevine getirilmişti. Bu göreve başlamadan Makedonya’da Türklere yönelik tahrik ve kışkırtmalarıyla yaptığı zulümler konusundaki haberler çoktan İzmir’e ulaşmış durumdaydı. Hrisostomos, İzmir’de göreve başladıktan sonra Rumları Türklere karşı kışkırtma girişimleri ve huzuru bozmaya yönelik faaliyetleri nedeniyle Vali Rahmi Bey’in resmî yazısı ve emri doğrultusunda zor kullanılarak İzmir’den uzaklaştırılmıştı. İzmir’den ayrıldıktan sonra Patrikhane tarafından geri gönderilmesi yolunda yapılan bütün çabalar boşa çıkmakla beraber savaşın sona ermesinin hemen ardından Yunan Lion savaş gemisinin İzmir’e gelmesiyle beraber 27 Aralık 1918’te İstanbul’dan ayrılan Hrisostomos, tekrar İzmir’e döndü. Hrisostomos’un gelişi özellikle Rumlar arasında son derece iyimser ve cesaret verici bir hava yarattı.

Hrisostomos’un şehre geldiği dönemde Kambur İzzet olarak bilinen İzzet Bey ise vali olarak görev yapmaktaydı ve Hrisostomos’un karşısında adeta bir emir kulu görünümündeydi. Yunan birliklerinin İzmir’e ayak basmasının ardından 15-16 Mayıs 1919 günlerini İngiliz Konsolosluğunda geçiren İzzet Bey hemen bir gün sonra Yunan komutanı Zafiriu tarafından diğer devlet görevlileriyle birlikte hükümet konağına davet edildi. Metropolit Hrisostomos’un da katıldığı bu toplantıda İzzet Bey bir yandan Zafiriu’ya *“Benim İzmir’in Yunanlılarca işgalini temin etmek için ne derecede çalıştığımı Metropolit Hrisostomos Efendi’den sorabilirsiniz. Babıâli ile geçen muhabereLERimizi de görebilirsiniz.”* derken bir yandan da Babıâli’ye İzmir’in Yunanlılar tarafından olaysız bir şekilde işgal edildiğini ve işgal kuvvetlerinin de kendi emrinde olduğunu bildirmekteydi. Bu durum daha sonra Nurettin Paşa’nın

bölgeye gelmesiyle bir parça da olsa değişecekti. İzmir ve civarında yaşayan azınlıklarla İtilaf Devletlerinin isteklerine boyun eğmemeye çalışan ve Rum isteklerine set çeken Nurettin Paşa'nın tavizsiz davranışları ve sert çıkışları karşısında İzmir'de rahat hareket edemeyeceğini düşünen Hrisostomos bir an evvel Nurettin Paşa'nın bölgeden uzaklaştırılması için faaliyetlere başladı. Nurettin Paşa'nın İzmir ve havalisindeki Rumlara karşı bir katliam yapacağı yönünde propaganda faaliyetlerine girişen Hrisostomos ve adamları Aydın'da görev yapmakta olan Slav asıllı Kolonoviç isimli bir jandarma subayının Nurettin Paşa'nın Rumların öldürülmesi yönünde talimat verdiği şeklindeki asılsız bir ihbarını ve bununla ilgili hazırlanmış sahte belgeleri de Paris Barış Konferansı sırasında katılımcı ülkelerin temsilcilerine ulaştırdı. Hrisostomos kendisine engel olduğunu düşündüğü Nurettin Paşa'nın İstanbul'a bile gönderilmeden cezasının İzmir'de idam edilerek verilmesi yönünde de kamuoyu oluşturmaya çalıştı. İzmir bölgesinde Hristiyan unsurların Türklerden daha fazla olduğunu göstermeye çalışan Hrisostomos ve yanındaki diğer ruhani liderler bölgeye dışarıdan devamlı olarak Rum göçmen taşımaya da devam ettiler.¹⁴⁰

Hrisostomos, İzmir'in işgalinden bir gün önce Rum halkına bir hitapta bulunmuş, yerli Rumlar ellerinde silahlar, önlerinde papazları olduğu halde meydanlarda toplanmışlar, Yunan askerlerinin gelişini beklemeye başlamışlardı.¹⁴¹

İşgalle birlikte cadde ve sokaklarda her yer mavi beyaz Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Daha günler öncesinden İzmir'in işgal edileceği yönünde kendilerine bilgi verilen Metropolithane yetkilileri ve Hrisostomos bu durumdan duydukları memnuniyeti ve sevinçli gizlemeyen İzmir'e gelecek Yunan askerlerini karşılamak için de hazırlıklara başlamışlardı. Yunan bayrakları sadece cadde,

¹⁴⁰ Ulvi Keser, "Milli Mücadele Döneminde Ayrılıkçı Faaliyetlerde Kilisenin Rolü ve Hrisostomos-Hrisantos Girişimlerine Kesitsel Bir Bakış", *Turkish Studies*, Volume 5/3, Summer 2010, s. 1641-1645.

¹⁴¹ Ferah Karakılınc, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Tarihi Gelişimi Amaçları Siyasal Faaliyetleri Ulaşmak İstedığı Statü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Politikalar*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.37.

sokak ve binalarda değildi. Küçük yük arabalarını çeken merkep-lerden arabaların beygirlerine ve sokak köpeklerinin kuyruklarına kadar her yerde Yunan bayrağını simgeleyen mavi beyaz işaretleler bulunmaktaydı. O gün İzmir'de başta Hrisostomos olmak üzere kilise görevlilerinin kışkırtmalarıyla Türklere yönelik olarak yaşananlar ise insanlık adına utanç vericiydi.¹⁴²

Hrisostomos, Yunan askerlerine bir konuşma yaparak "Asker evlatlarım, Elen çocukları! Bugün ecdad topraklarını yeniden fet-hetmekle İsa'nın en büyük mucizesini gerçekleştirmiş oluyorsunuz. Bu uğurda ne kadar Türk kanı içerseniz cennet size o kadar yakın olur. Türk'ün kanını içmek sevaptır. Ben de bir bardak Türk kanı içmekle onlara olan kin ve nefretimi teskin etmiş olacağım." demişti. Gözyaşları içerisinde Yunan bayrağını öpen, yüzüne gözüne süren ve haç çıkaran Hrisostomos ve beraberindeki diğer papazlar burada Yunan askerleri için Diriliş suresini okumuşlardı. Ayrıca Seydiköy'de yaptığı bir konuşmada da Hrisostomos Türklere olan kinini "Yakında Türklerin leşleriyle kuyuları dolduracağız." diyerek göstermekteydi.¹⁴³

Görüldüğü gibi Hrisostomos, konuşma ve faaliyetleri ile Yunan askerlerini ve yerli Rumları, Türkleri katliama tabi tutmaya teşvik etmişti. Hrisostomos'un tahrikten de öte, işgalde yapılan katliamı bizzat idare ettiğini ve sağa sola koşarak "Feslileri öldürün." diye bağırdığını TBMM'nin 15 Mayıs 1920 tarihindeki toplantısında, olaya şahit olan milletvekilleri ifade etmişlerdi. Hrisostomos Yunan Temsilcisi Mavridis'e Metropolitane'yi karargâh olarak tahsis etmişti. Bir İngiliz savaş gemisinin İzmir'e gelmesi üzerine kiliseye Yunan bayrağı çeken Hrisostomos; İzmir'e gelen Yunan kralına, Ankara Kalesi'ne dikilmek üzere Efes'te yapılan şatafatlı bir törenle Bizans bayrağını teslim etmişti. Hrisostomos'un kut-sadığı işgalci birlikleri Güzelyalı'dan Konak istikametine Türk mahallelerinin içinden katliam yaparak geçmişlerdi. Sadece ilk 48 saat içinde 2.000 civarında Türk öldürülmüştü.¹⁴⁴

¹⁴² Keser, a.g.m. , s.1646.

¹⁴³ Keser, a.g.m. , s. 1648; Hakkı Güvendik, *Türk İstiklâl Harbi*, Cilt II/I, Ankara, 1963, s. 55.

¹⁴⁴ Karakılınç, a.g.t. , 37.

Aradan iki yıl geçmiş, 9 Eylül 1922'de Türk ordusu İzmir'e ayak basmıştı. Şehre gelip valilik görevini vekaleten alan Nurettin Paşa, Hrisostomos'un yaptıklarını unutmamıştı. Bu sıralarda Aya Fotini Kilisesi'nde bulunan Hrisostomos; Rum ileri gelenleri gibi yapmamış, elinde fırsat olduğu hâlde İzmir'i terk etmemişti.

Nurettin Paşa'nın valilik makamına oturduktan sonra yaptığı ilk iş Hrisostomos'u ve bazı Yunanlıları makamına çağırması oldu. Aya Fotini Kilisesi'ne giden görevliler tarafından valilik makamına getirtilen Hrisostomos burada Nurettin Paşa'nın huzuruna çıkartıldı. Nurettin Paşa, Türklük aleyhinde çalışanlara karşı son derece katı ve acımasız bir mizaca sahipti.¹⁴⁵ Nurettin Paşa, binanın zemin katında alıkoydurduğu Hrisostomos ve diğer Yunanlılarla ilgili olarak, Cellât Ali'yi çağırarak gereken emri verdi.¹⁴⁶ Nurettin Paşa'nın emriyle idam edilmeye götürülen Hrisostomos halk tarafından linç edilmişti.

Cellat Ali, Hristomos'un linç edilmesini şöyle anlatıyordu:

"Papaz, muhafızların himayesinde bulunduğu yerden çıkarıldı ve idam hükmünün yerine getirileceği Namazgâh istikametinde yürümeye başlandı. Biz giderken peşimizdeki kalabalık da her dakika artıyor ve tehlikeli bir durum meydana geliyordu. Tam Yıkık Minare'nin yanına geldiğimiz zaman kalabalık had safhada idi ve bağrışmalar başlamıştı; 'Bu gâvuru, bu Türk düşmanını, bu casusu nereye götürüyorsunuz? Bırakın da onun hesabını biz görelim.' Gürültü gittikçe arttı ve kalabalık da üzerimize yürümeye başladı. Jandarmalar ise ne yapacaklarını şaşırılmışlar, galeyana gelenleri telkine çalışıyorlardı. Fakat nasıl olduysa oldu, kaşla göz arasında papaz birden ortadan kayboluverdi. 'Ne oluyor ey ahali? Ne yapıyorsunuz? Bu yaptığınız doğru değil.

¹⁴⁵ Nurettin Paşa, Peyam-ı Sabah gazetesi yazarı Ali Kemal Bey'in İzmir'te linç ettirilmesi ve Hrisostomos'un da aynı şekilde öldürülmesi nedeniyle uzun vadede Avrupa kamuoyunda Türkiye'ye karşı sert tepkiler oluşmasına neden olmuş, onun pervasız hareketleri Nutuk'ta da Atatürk tarafından sert şekilde eleştirilmiştir. Falih Rıfkı Atay da "Nureddin Paşa bir adam öldürmeye nasıl karar verebilirdi? Haini dahi, tutulunca, ancak adalet öldürebilir." diyerek Nurettin Paşa'nın yaptığı hareketlerin yanlışlığına dikkat çekmiştir. Bkz. Çankaya, s.141.

¹⁴⁶ Keser, a.g.m. , s.1671.

*Zaten kanun onun cezasını vermiş bulunuyor.' demeye kalmadan Hrisostomos parça parça edildi ve cesedi de bir kenara fırlatılıverdi."*¹⁴⁷

Bir başka kaynakta yine Cellat Ali, Hrisostomos ile birlikte suç ortağı Sarraf Yanko'nun da cezalandırıldığından bahisle şu bilgileri vermektedir:

*"Yine o devirde Nurettin Paşa'ya hakaretten ve casusluktan mahkûm olan Yunan Patrikhanesi memurlarından Hritostomos'u asacaktım. Fakat halk bana fırsat vermeden onu Yıkıkminare civarında linç etti. Kendisinin cürüm ortağı Sarraf Yanko ise Eşrefpaşa'da asılacağı zaman bana ve jandarma çavuşu Mustafa Efendi'ye müthiş bir para teklif etti. Kendisini elimizden kaçırarak olur ve asmazsak ikimiz de ihya olacaktık. Kendisine şu cevabı verdim: 'Sen seyahate çıkmak, buradan gitmek istiyorsun değil mi? Ben senin bu arzunu yerine getireceğim. Seni öyle bir seyahate göndereceğim ki, bilet parası vermek bile lazım gelmeyecek.' Sarraf Yanko bu sözlerimi duyunca bayıldı. Yüzüne su sererek ayıktık. Ve gözünün yaşına bakmadan onu da astım. Sonra da cesedinin cebinden bin İngiliz lirası çıktı. Bunu da orada yaktık."*¹⁴⁸

Bugün Atina'da heybetli bir heykeli bulunan Hrisostomos, hayatı boyunca Megalo İdea için çalışmış ve Türk düşmanlığından hiç vazgeçmemişti. Aslında Hrisostomos hak ettiği cezayı bulmuştu ancak linç edilerek öldürülmesi büyük tepkiye yol açmıştı. Hrisostomos'un ölümünden kısa süre sonra, onun intikamını almak üzere "Eritere" adı altında bir Rum komitesi kurulmuş ve bu komite tarafından görevlendirilen sekiz suikastçı Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek üzere İzmir'e gönderilmişti (Ek-27).¹⁴⁹ 19 Eylül 1922 tarihli istihbarat raporu Rum komitesinin Hrisostomos'un intikamını almak için Mustafa Kemal Paşa'nın öldürülmek istendiğini söylüyor ve yetkilileri gerekli tedbirlerin alınması konusunda uyarıyordu.

¹⁴⁷ Keser, a.g.m. , s.1670.

¹⁴⁸ Ali Yıldırım, *Darağacında Kan Sesleri Bir Celladın Anıları*, Ankara, 2000, s. 214.

¹⁴⁹ TİTEA, Kutu No: 49, Gömlek No: 42, Belge No: 42001, Bkz. Ekler (Ek-27), TİTEA, Kutu No: 51 Gömlek No:166, Belge No: 166001.

YUNANİSTAN'DA BULUNAN ÇERKEZ ETHEM'İN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA SUİKAST VE HÜKÜMET DARBESİ YAPMAYI PLANLADIĞINA DAİR İSTİHBARAT GELİYOR

Mart - 1923

Kitabımızın önceki bölümlerinde Çerkez Ethem'in Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimlerinden bahsetmiş, bundan sonraki süreçte Ethem'in yurt dışına kaçacağını burada da rahat durmayacağını ifade etmiştik. Evet, Ethem Yunanistan'a kaçmıştı. Kaçtıktan sonraki ilk suikast girişimine dair istihbarat 1923 yılı Mart ayında alınmıştı. İcra Vekilleri Heyeti Özel Kalem Müdürlüğü'nün 19 Şubat 1923 tarihli bir yazısında, Yunanistan halkını yakından tanıyan bir bayanın malumatına nazaran **Çerkez Ethem'in, kardeşi ve diğer arkadaşlarıyla bir komite teşkil edip adamlarından birini Anadolu'ya geçirmeğe muvafık oldukları ve maksatlarının Mustafa Kemal, Fevzi, İsmet ve Refet Paşalara suikast ile bir hükümet darbesi meydana getirmek olduğu bilgisi veriliyordu.**¹⁵⁰ 7 Mayıs 1923'te Çerkez Ethem'le kardeşlerinin Anadolu'da olası ihtilal çıkarma girişiminin bastırılması için ne gibi tedbirler alınacağı kararlaştırılmıştı.¹⁵¹ Ethem'in bu gibi teşebbüsleri dur durak bilmeyecek, 1927 yılında Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmak üzere Kuşçubaşı Hacı Sami Bey'le birlikte Yunanistan üzerinden Anadolu'ya çıkan ve burada yakalanıp idama mahkûm edilen suikastçı Abaza Hakkı idam edilmeden önce *"her şeyi Ethem'in yaptırdığını"* itiraf edecekti.

¹⁵⁰ BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:54, Dosya No:357, Sıra No: 3.

¹⁵¹ BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:107, Dosya No:699, Sıra No: 4; BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Kutu No:7, Dosya No:18, Sıra No: 16.

ALİ OSMAN REİS HADİSESİ

İstanbul - 1924

Cumhuriyet'in ilanının hemen sonrasında, 30 Aralık 1923'te İstanbul İstiklal Mahkemesi'nde görülen davada Sandalcılar Cemiyeti Reisi Ali Osman, Sandalcılar Tahsildarı Hasan Kahya, eski Ankara Valisi Abdülkadir Bey, eski İstanbul Mebusu Yenibahçeli Şükrü Bey, İlyas Sami, Dayı Mesut, Kör İbrahim ve Hemşinli Komünist Mehmet "Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya ve cumhuriyete suikast yapmak" suçundan yargılanıyorlardı. Mahkeme Reisi Cebelibereket Mebusu İhsan Bey, üyeler ise Konya Mebusu Refik ve Hakkari Mebusu Asaf Beylerdi.¹⁵²

Sanıklar hakkında yapılan soruşturma ve alınan ifadelerin ardından mahkeme savcısının hazırladığı dosyada şunlar yazılıydı:

"Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine ve Cumhuriyete suikast yapmak üzere çalıştıkları ve muhtelif zamanlarda muhtelif şahısları sırren (gizlice) ve kavlen (sözle) vatani hiyanete tahrik ettikleri haber alınması üzerine nezaret altına alınan Ali Osman, İlyas Sami, İbrahim, Dayı Mesut ve Komünist Mehmet efendilerin ilk ifadelerini muhtevi olan evrakı takdim ediyorum. Muhtelif şahitlerin ifadelerinden Ali Osman'ın böyle bir teşkilat için çalıştığı ve bazı şahitlerin ifadelerinden Kâhya Hasan'ın da bu teşkilat ile alâkadar olduğu anlaşılmaktadır. Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun üçüncü maddesine tevfikan bu ikisinin mevkufen muhakemelerinin icrasını ve diğerlerinin gayri mevkuf olarak muhakeme edilmelerini ve nezaret altında bulunduklarından kefaletle tahliyelerini ve aynı teşkilat ile alakalı oldukları hakkındaki malumat üzerine haklarında kanuni takibatta bulunulan ve firar eden sabık Ankara Valisi

¹⁵² İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları), Ankara, 2015, s.29.

Abdülkadir ve Sabık İstanbul Mebusu Şükrü Beyler hakkında da giyaben muhakeme icrasını talep eylerim efendim."¹⁵³

Mahkeme günü, İstanbul İstiklal Mahkemesi Reisi İhsan Bey tarafından Ali Osman Reis'e, kendisinin bir cemiyet kurduğu, Cumhurbaşkanı aleyhinde konuştuğu ve suikast yapılacağı iddia edildiği söylenerek bu konuda ne söyleyeceği soruldu. Bu iddiaların sahipleri Hulusi Bey ve Galata'da Arap camiinde oturan Hafız Osman Efendi'ydi. Hafız Osman Efendi, Ali Osman Reis'in bir hafife cemiyeti kurduğunu, Cumhurbaşkanı aleyhinde çalıştığını ve ondan her şey bekleneceğini söylüyordu. Söz konusu cemiyete Maksudiye Hanı'nda kayıt yapıldığını ifade eden Hulusi Bey de Ali Osman Reis'in Cumhurbaşkanı'na suikast için kendisine müracaat ettiği iddiasındaydı.

Ali Osman Reis, iddiaları şiddetle reddediyordu. Bir buçuk aylık Cumhuriyet'ten milletin hiçbir fenalık görmediğini ve böyle bir cemiyetin teşkiline sebep olmadığını, olsa bile bunu kendileri gibi iki cahil sandalcının yapamayacağını¹⁵⁴ vurguluyor ve böyle bir cemiyetin varlığı ispat edilirse kendisinin hemen idam edilmesini talep ediyordu. İddia sahibi kişilerle sulh mahkemesinde devam eden davalarının olduğunu,¹⁵⁵ uzun süredir aralarının açık olduğunu ve konuşmadıklarını, bunu ispat edebileceğini söylüyordu. Mahkeme reisinin bir ara "*Aranız açık diye sizin şerefizinle namusunuzla oynayacak değiller ya...*" diyerek mırıldanmasına Ali Osman Reis, "*Oynuyorlar işte, benim namusumu koruyacak sizin mahkemenizdir.*"¹⁵⁶ diye cevap vermişti. Ali Osman Reis'in anlattığına göre her şey başkanı olduğu Kayıkçılar Cemiyetinin idare heyeti seçimleri yüzünden olmuştu. On iki yıldır oturduğu koltuğu elinden almak isteyenler ona bu iftirayı atmışlar, seçimlere iki gün kala tutuklanmasına neden olmuşlardı. Ali Osman Reis, bu kişilerin daha önceki seçimlerde de tabancalarıyla birlikte cemiyeti basarak kendisini tehdit ettiklerini söyleyerek bu konuyla ilgili

¹⁵³ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Ankara, 1973, C.1, s.237.

¹⁵⁴ *İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)*, s.31.

¹⁵⁵ *İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)*, s.31.

¹⁵⁶ Kandemir, *a.g.e.*, s.104.

Halit Paşa, Fevzi Paşa gibi isimleri de şahit olarak mahkemeye getirebileceğini söylüyordu.

Diğer sanık Tahsildar Hasan Kahya mahkemede, suikast maksatlı kurulduğu iddia edilen cemiyetten haberi olmadığını, Ali Osman Reis'le hususi olarak görüşmediğini ve bu işte parmağı olmadığını için Ali Osman Reis'in tutuklanmasından sonra bir yere kaçmadığını söyledi. Aleyhinde şahitlik yapanlardan Hulusi Bey'in Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine girmek istediği hâlde kendisinin onu cemiyete almadığını ve bu yüzden Hulusi Bey'le aralarında husumet olduğunu ifade eden Hasan Kahya, diğer şahitlerle de aralarında çıkan benzer husumetleri anlattı.¹⁵⁷

İlyas Sami Efendi ise firari Abdülkadir ve Şükrü Beylerle Komünist Mehmet ve İbrahim Efendileri tanımadığını, Binbaşı Mesut, Ali Osman Reis ve Hasan Kahya'yı tanıdığını söyleyerek olayın seçim zamanı ortaya çıkmasının rakipleri tarafından bir plan yapıldığını gösterdiğini söyledi. Gümrük muhafaza müfettişi iken kendisine gösterilen hürmet ve muhabbeti Hulusi Bey'in çekemediği iddia etti.¹⁵⁸

Binbaşı Mesud Bey Abdülkadir Bey'i Selanik'ten tanıdığını, Ali Osman Efendi'yi bir defa gördüğünü, Hasan Kahya ve Mehmet Efendi'yi ise tanımadığını söyledi. İlyas Sami ve İbrahim Efendilerin evvelce kendi müfrezesinde bulundukları için bunları tanıdığını söyleyen Mesud Bey, kurulduğu iddia edilen hafiye cemiyeti ile ilgili bilgisinin olmadığını ifade etti.¹⁵⁹

Bütün sanıklar dinlendikten sonra Savcı Vasıf Bey, Ali Osman Efendi'nin Millimücadele sırasındaki hizmetlerine mukabil kendisinde bir nüfuz ve kudret gördüğü, bu ruh hali ile başkalarının etkisi altında hükümeti değiştirmek ve kendi menfaatine hizmet edecek bir hükümeti iktidara getirmek gayesiyle bazı insanlarla ortak hareket ettiği ve hükümet hakkında münasebetsiz söylemlerde bulunduğunun muhtelif şahitlerin ifadelerinden anlaşıldığını söyledi. Ali Osman Reis'in Kanun-ı Ceza'nın 58. maddesi uyarınca cezalandırılmasını, sanıklardan Hasan Kahya ile İlyas Sami Efendi'nin ise Ali Osman Efendi ile beraber bulundukları ve çalış-

¹⁵⁷ *İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)*, s.33.

¹⁵⁸ *İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)*, s.33.

¹⁵⁹ *İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)*, s.35.

tıkları anlaşıldığından aynı ceza ile cezalandırılmalarını isteyen Vasıf Bey, Binbaşı Mesud Bey'le, İbrahim Efendi ve Komünist Mehmet Efendi'nin dava ile bir alakaları sabit olmadığından beraatlerine karar verilmesini talep etti.

Sanıkların savunmaları tekrar dinledikten sonra verilen 5 Şubat 1924 tarihli kararda, şüphelilerin ve tanık ifadelerinden vatanı ihanet cürmünün gerçekleşebilmesi için kanunen gerekli olan şartların oluşmadığından savcılık iddiasının gerçekleşmediği belirtildi. Muhbir Hulusi Efendi'nin ihbarı üzerine sanıkların hükümeti yıkmaya teşebbüs maksadıyla cebren icraya başladıkları iddia edilmiş ise de bu eylemin mevcut olduğuna dair savcılık iddiasının ciddi görülmediği kaydedildi. Tüm sanıkların Cumhurbaşkanı'na suikaste teşebbüsüne dair delil bulunmadığından beraatlerine, Ali Osman Reis'in Cumhurbaşkanı'na münasebetsiz sözler söylediği gerekçesiyle Kanun-ı Ceza'nın 58. maddesi son fıkrası uyarınca tutukluluk tarihinden geçerli olmak üzere 1 yıl süre ile hapsine karar ve tefhim kılındığı belirtildi.¹⁶⁰

¹⁶⁰ <http://www.milliyet.com.tr/-iki-cahil-sandalci-mi-ataturk-u-gundem-2046264/>, Karar Metni için bkz: *İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)*, s.43-45.

İNGİLİZ İSTİHBARAT RAPORLARINA GÖRE YURT DIŞINDAKİ VAHDETTİN MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST DÜZENLEYEREK İKTİDARI YENİDEN ELE GEÇİRMEK İSTİYOR

San Remo - 1924

TBMM, 1 Kasım 1922'de hilafetle saltanatın ayrıldığını ve saltanatın kaldırıldığını ilan etmiş ve bunun üzerine Sultan Vahdetin 17 Kasım 1922'de Malaya adlı İngiliz savaş gemisiyle önce Malta'ya gitmiş, daha sonra da İtalya'nın San Remo şehrine yerleşerek burada ikamet etmeye başlamıştı. 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlı hanedanının Türkiye dışına çıkarılmasına karar verilmiş, Halife Abdülmecit ve hanedan üyeleri de sınır dışı edilmişlerdi.¹⁶¹ İngiliz arşivlerinde bulunan, Müfettiş Ohas Buckell imzasını taşıyan ve Mr. Keith Hugh Williams'ın verdiği bilgilerin yer aldığı bir rapora¹⁶² göre sürgündeki Osmanlı hanedanı iktidarı yeniden ele geçirme arzusunu duymuştu. Ancak hanedan üyeleri bu konuda birlik içinde değillerdi. Daha önce iktidarda bulunmuş olan ve dolayısıyla iktidar hakkının kendisine ait olduğunu iddia eden Sultan Vahdetin taraftarları ve kızı Haydarabad Nizamı ile evli olan ve son halife unvanını taşıyan Sultan Abdülmecit tarafları şeklinde iki guruba ayrılmışlardı.

Sultan Vahdetin, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe karıştığını ve yerine yeni bir devletin kurulduğunu kabul etmiyor, duru-

¹⁶¹ Oğuz Aytepe, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 24.

¹⁶² 4 Kasım 1937 tarihli rapor ve memoranduma göre Mustafa Kemal Atatürk, on yılı aşkın bir süre içerisinde daha ziyade Almanlar tarafından düzenlenen ve idare edilen ama İtalya'daki Mussolini idaresinin de desteğini gören on dokuz suikast teşebbüsüne maruz kalmıştır. Bu suikastlar dizisinin sonuncusunun ise 1938 yılı şubat ayında düzenleneceği ileri sürülmüştür. Bkz. M. Metin Hülagü, "Mustafa Kemal Atatürk'e Karşı Alman ve İtalyanların Düzenlediği Suikast Girişimleri", *Cumhuriyet'in 80. Yılına Armağan*, Ankara, 2004, s.238.

mu geçici görüyordu. Halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının sınır dışı edilmesi üzerine Amerika Birleşik Devletleri başkanına yazdığı ve yardım istediği mektubunda “*saltanat merkezini geçici bir süre terk etmiş olmasının, babasından kalma saltanat ve hilafet makamından vazgeçtiği anlamına gelmeyeceğinin*” altını çizen Vahdettin, isyancı diye nitelediği TBMM’nin aldığı karar sonucunda halifeliğin kaldırılması ve hanedan mallarına el konulmasının kişi haklarına indirilmiş bir darbe olduğunu vurgulayarak Türkiye Cumhuriyeti’ni kişisel hakları tanımayan bir devlet olarak göstermeye çalışıyordu.¹⁶³

“Amerika Cemahir-i Müttefikîye Reisi Möşyo Coolidge Cenablarına

Siyasi olayların ve gelişmelerin tüm iç yüzünü, hangi nedenlerden dolayı Saltanat merkezimi geçici bir süre için terk etmek zorunda kaldığımı biliyorsunuz. Bu konuda ayrıntılı bilgi sunmayı gereksiz görüyorum. Bu süresiz uzaklaşmamın, babadan kalma sahip olduğum Saltanat ve Hilafet makamından vazgeçtiğim anlamına gelmeyeceği açıktır. Ankara Meclisi gibi bir isyancı fitnenin bu konuda alacağı tüm kararların geçersiz olacağını bildiririm. Şöyle ki; İslam Hilafetinin Osmanlı Saltanatından soyutlanması ve ayrılması ve Hilafetin tümüyle kaldırılması dini, kavmiyeti, vatanı belirsiz ve karışık askerlerden ve öteki sınıflardan oluşan küçük bir şer zümresinin kısmen zorla ve kısmen bilgisizlik ve gafletle yönlendirdiği beş-altı milyonluk Türk kavminin yetki alanı içinde değildir. Bu ancak tüm İslam dünyasınca atanan uzman kişilerden oluşan bir meclisin toplanması ve tüm din bilginlerinin ortak kararı ile çözümlenecek büyük bir evrensel sorundur. İslam bilginlerinin bildiği üzere şeriata aykırı kararlar herhangi makamdan olursa olsun sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Bundan başka bu durumun, içinde bulunulan koşullarda İslam dünyasında sonuçları pek vahim olabilecek büyük bir heyecanına yol açacaktır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin iç güvenliklerine de bü-

¹⁶³ İhsan Güneş, “Vahdettin’in Amerikan Başkanına Mektubu”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C.24, S.37, s.51.

yük bir etki yapacaktır. Hanedanımın ileri gelenleri aleyhinde Ankara Meclisi tarafından kabul edilen sürgün ve kovma, emlakine ve bireysel mallarına el koyma gibi haksız kararları hanedanımın bireylerini, insan ve kişilik haklarından soyutlar mahiyettedir. Bu konuda yüce kişiliğiniz ve cumhuriyet hükümetiniz tarafından olanaklar ölçüsünde yapılabilecek yardımları pek değerli sayacağımı açıklamaya gerek yoktur. Bu vesile ile sağlıklı olmanızı yüce haktan niyaz eylerim. 13 Mart 1924 Mehmed Vahideddin¹⁶⁴

İşin İçinde Almanlar ve Mussolini de Var

İngiliz istihbarat raporlarında yer alan bilgilere göre Vahdetin esasen Alman yanlısıydı ve Mustafa Kemal Paşa'nın öldürülmesi için birtakım tedbirler almış bulunan Alman hükümeti tarafından finanse ediliyordu. Yine Şehzade Sami'nin dava vekilinin verdiği bilgiye göre Sultan Vahdetin, Almanlarla münasebet içerisinde olan Enver Paşa'nın kardeşi tarafından da desteklenmişti. Sultan Vahdetin, Almanya ile olan temasının yanı sıra Mustafa Kemal'i kesin olarak öldürme kararında olan Mussolini ile de irtibat içerisinde olmuştu. Mussolini Sultan Vahdetin'e, maddi desteğin yanında iktidara yeniden kavuşması yolunda diplomatik destek de vadetmişti. Vahdetin önceleri İngiliz taraftarı olduğu için Mussolini tarafından kendisine yapılan teklifleri her ne kadar reddetmiş ise de daha sonraları yeniden iktidara getirilmesi noktasında yapılacak her türlü girişim için Şehzade Sami'ye tam ve mutlak bir yetki vermişti. Bu durumdan ötürüdür ki Şehzade Bahaeddin Sami taraflar arasında aracı ve uzlaşmacı bir rol oynamış ve onun vasıtasıyla Alman ve İtalyan hükümetleri, Mustafa Kemal öldürülünce Sultan Vahdetin'in Alman Dışişlerinin belirleyeceği şartlar dâhilinde iktidara getirilmesi noktasında anlaşmışlardı. Bu anlaşma çerçevesinde, yukarıda ifade edildiği üzere Alman- İtalyan ajanları Mustafa Kemal'in öldürülmesi noktasında bir dizi suikast girişiminde bulunmuşlar ancak bu girişimlerinden olumlu bir netice elde edememişlerdi.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Aynı makale, s.52.

¹⁶⁵ Hülâgü, a.g.m. , s.239; Metin Hülâgü bütün girişimlere rağmen öldürülemeyen Mustafa Kemal'in öldürülmesi ve Sultan Vahdetin'in yeniden iktidara geti-

MUSTAFA KEMAL'İ ÖLDÜRMEK İSTEYEN ERMENİ KOMİTACI MANUK MANUKYAN'IN İDAMI

Ankara - 1925

Türkiye'den kaçan bazı Ermeniler Yunanistan'a sığınmış ve burada teşkilatlanmışlardı. 1924 yılının sonlarında doğru Yunanistan'da bulunan Ermeni komitaları Mustafa Kemal'i öldürmek üzere üç kişilik bir suikast timi hazırladılar. Dikkat çekmemek için suikastçilerden Manuk Manukyan'ın Selanik yoluyla Trakya üzerinden, diğer iki suikastçinin de İskenderun yoluyla Adana üzerinden yurda girmelerini sağladılar.¹⁶⁶

Feridun Kandemir'in verdiği bilgiye göre Manuk Manukyan ile Selanik'ten gelirken trende tanışan Musa isimli vatandaş onun hareketlerinden şüphelenmiş ve ağzını aramıştı. Musa, Manukyan'ın kötü bir maksatla Türkiye'ye geldiğini anlayarak İstanbul'a gelir gelmez polis müdürlüğüne gidip durumu anlatmıştı. Geceyi Galata'da bir otelde geçiren Manukyan, polis tarafından takibe alınmıştı. Sabah otelden "*Akşama yine geleceğim.*" diyerek çıkan suikastçi; önce Haydarpaşa'ya, oradan da Pendik'e geçip izini kaybettirdi. Bunun üzerine Manuk Manukyan'ın eşkâli telgrafla hat boyundaki merkezlere bildirilerek buradaki emniyet görevlilerinin teyakkuzda olmaları istendi. İşte bu sırada Eskişehir zabıtasının verilen eşkâle tam olarak uyan bir kişiyi istasyon civarında görüp kısa bir takipten sonra yakaladığı haberi geldi. Yakalanan kişinin üstü aranır aranmaz Manuk Manukyan olduğu anla-

rilmesi için Alman Dışişlerinin rehberliğinde Şubat 1938'de uygulamaya konulmak üzere yeni fakat daha teknik ve kesin bir suikast girişimi plânı yapıldığından bahsetmektedir.

¹⁶⁶ Kandemir, *a.g.e.* , s.110.

şılmıştı.¹⁶⁷ Son Telgraf gazetesi ise Manukyan'ın yakalanması ile ilgili Eskişehir'de şüphelenilerek gözaltına alınan 20-25 yaşlarında bir gencin ifadesinde Müslüman olduğunu söylemesi üzerine serbest bırakıldığını, kendisini izleyen sivil bir polis memurunun ismini sorması üzerine "Ohannes" diye cevap verdiğini ve tekrar yakalandığı bilgisini vermektedir.¹⁶⁸

Manukyan'ın ifadesine göre üç suikastçı Yunanistan ve Pire'den, Ermeniler tarafından gönderilmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmak ile görevlendirilen komitacılar, herhangi bir nedenle bunu gerçekleştiremediklerinde intihar edeceklerine dair yemin ettirilmişti. Manukyan Eskişehir'e kadar bir vagonun altında gizlenerek gelmişti. Burada Adana'dan gelecek diğer iki suikastçı ile buluşacaklardı.¹⁶⁹ Eskişehir'de sorgusu tamamlanan Manuk Manukyan, 25 Ekim 1924'te İstanbul Polis Müdüriyeti Cınayet Kısım Komiseri Cavid Bey'in gözetiminde Ankara'ya gönderildi.¹⁷⁰

Son Telgraf gazetesinin 22 Ekim 1924 tarihinde İstanbul'a gelen beş kişinin gözaltına alındığı ve birisinin de aranmakta olduğunu bildiren haberi ile suikastın basında ilk defa duyurulması, tepkileri de beraberinde getirdi. Gazeteci Süleyman Nazif, "Mustafa Kemal Paşa'nın bir damla kanında bilumum Ermenilerin boğulacağına o şaşkın kavim emin olsun." şeklinde başladığı yazısında; Fransız ve İngilizlerin sömürgelerde yaptıkları gibi, Ermeniler tarafından şehit edilmiş olan Cemal, Talat, Said Halim Paşa ve diğerlerinin mahkemelerce belirlenecek diyetlerinin Türkiye'deki Ermeniler tarafından maktullerin ailelerine ödenmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisinde bir karar alınmasını önermişti.¹⁷¹

¹⁶⁷ Kandemir, *a.g.e.* , s.110. Feridun Kandemir, Manukyan'ın yakalanma tarihini 25 Nisan 1924 olarak vermektedir. Basında yer alan haberlere göre ise Manukyan Ekim 1924'de yakalanmıştır.

¹⁶⁸ Şaban Ortak, "Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Ermeniler Tarafından Düzenlenen Suikast Girişimi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.3, (Atatürk Özel Sayısı), Aralık 2006, s. 76.

¹⁶⁹ Kandemir, *a.g.e.* , s.112.

¹⁷⁰ Ortak, *a.g.m.* , s. 76.

¹⁷¹ Ortak, *a.g.m.* , s. 76-77; Ayrıca haber için bkz. Süleyman Nazif, "Büyük Millet Meclisine Muhtıra", *Son Telgraf*, 26 Ekim 1924.

Olayla ilgili ilk resmi açıklamayı 27 Ekim 1924'te yapan Dâhiliye Vekili Recep Bey şunları söylüyordu:

*"Birkaç ay evvel Hükümet bir Avrupa memleketinde diğer emsaline nisbetle şayan-ı dikkat addedilebilecek bir iz ele geçirmiş ve itina ile takib eylemekte bulunmuştur. Ağleb-i ihtimal aynı iz Pire'den geçerek Selanik tarîkıyla Edirne Vilayeti'nden hududumuza girmiş, mütecasirlerin bir kısmı memleketimiz dâhilinde ele geçirilmiştir. Türk Polisi bu mesele üzerinde bütün kabiliyeti ile çalışmaktadır..."*¹⁷²

Ankara'ya gönderilen Manuk Manukyan'ın burada verdiği ifadeler doğrultusunda Galata Polis Merkezi Memuru Mustafa Bey'in başkanlığındaki polis ekibi tarafından Eskişehir'de dört kişi daha tutuklanarak Ankara'ya getirildi. Manukyan buradaki ifadesinde suikast için gözlemcilik ve keşif faaliyetleri yaptığını itiraf etti. Soruşturma kapsamında Edirne'de bir kişi tutuklanırken Ermeni komitesinin üyelerinden beş kişi kaçtı. Olayı soruşturan Mustafa Bey, üç ay boyunca Ankara'daki çalışmalarını sürdürdü. Afyonkarahisar'da üzerinde sahte pasaport çıktığı için tutuklanan bir papaz da Ankara'ya getirilmiş ise de suikast olayı ile ilgisi olmadığı anlaşıldığından serbest bırakılmıştı.¹⁷³

Emniyet Genel Müdürlüğündeki soruşturması tamamlanan Manuk Manukyan, TBMM'nin 4 Mart 1925 tarihli toplantısında kurulan Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edildi. Yapılan yargılama sonucunda Ankara İstiklâl Mahkemesi, 5 Mayıs 1925 tarihindeki ikinci duruşmada Manuk Manukyan'ı idam cezasına çarptırdı. Kararda yargılama sürecinin de bir özeti yapılmış; Manukyan'ın Pire'deki Ermeni komitecilerle yaptığı görüşmelerden sonra arkadaşları ile birlikte Anadolu'ya geçerek başta Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Milli Mücadele önderlerine suikast yapmayı, başarılı olamazlarsa intihar etmeyi kararlaştırdıkları, İstanbul'a gelirken davranışlarından şüphelenen Musa isimli vatandaşımızın polise ihbar etmesi üzerine Manukyan'ın izlendi-

¹⁷² Ortak, a.g.m.,s. 77; Ayrıca bkz. "Dâhiliye Vekili Recep Bey'in Suikast Hakkında İzahatı", *Son Telgraf*, 27 Ekim 1924; "Suikastın Aslı", *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1924.

¹⁷³ Ortak, a.g.m., s.77-78.

ği, Eskişehir'e kadar trenin altında gizlenerek geldiği anlatıldıktan sonra, Ankara'da Adana yoluyla gelecek arkadaşlarıyla birlikte suikastları gerçekleştirmek istedikleri anlaşıldığından Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesine göre asılarak idamına hükmedildiği belirtilmişti.¹⁷⁴

Manuk Manukyan, 6 Mayıs 1925'te Ankara'da Karaoğlan Çarşısı'nda Merkez Kiraathanesi önünde İstiklâl Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali, Ankara Polis Müdürü Dilaver Bey ve diğer yetkililerle halkın huzurunda idam hükmünün okunmasından sonra asılarak idam edildi. Manukyan'ın yakasına yapıştırılan karar yaftasında şöyle yazıyordu:

*"Diğer iki refik-i gâibi ile birlikte hıyanet-i vataniye cürmünü irtikab ettiği sabit olmağla Hıyanet-i Vataniye Kanununun birinci maddesine tevfikeyle idamına Ankara İstiklâl Mahkeme-i Aliyyesince vicahen karar verilen Antakyalı Manuk Manukyan hakkındaki hüküm salben icra ve infaz olunmuştur"*¹⁷⁵

¹⁷⁴ Ortak, *a.g.m.*, s.78; "Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde İlk İdam Hükümü", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1925; Mete Tunçay, *T.C.'inde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması*, Ankara, 1981, s.160

¹⁷⁵ Ortak, *a.g.m.*, s.79; "Manuk Asıldı", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1925; "Dünkü İdam", *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Mayıs 1925.

MUHALEFETİN MUSTAFA KEMAL'İ ÖLDÜRME PLANI: İZMİR SUİKASTI

İzmir - 1926

Suikastın Ortaya Çıkışı ve İlk Tutuklamalar

1926 yılının Mayıs ayında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, yurt gezisine çıkmıştı. Gazi, Ankara'dan ayrılıp Eskişehir, Afyon yoluyla 8 Mayıs 1926'da Konya'ya, 9 Mayıs'ta Tarsus'a, 10 Mayıs'ta Mersin'e gelmiş, Taşucu bucağındaki çiftliğinde beş gün kaldıktan sonra 16 Mayıs'ta Adana'ya, 18 Mayıs'ta tekrar Konya'ya, 20 Mayıs 1920'de Bursa'ya, 13 Haziran'da da Balıkesir'e gelmişti. Bir ara Mudanya'ya geçen Gazi, 13 Haziran'da Balıkesir'de şerefine verilen ve elli kişiden fazla insanın katıldığı baloda, Muallimler Musiki Heyeti'ni takdirle dinlemişti. 14 Haziran günü Bursa'dan Balıkesir yoluyla İzmir'e geçeceği sırada İzmir Valisi Kazım Bey'den kendisine karşı bir suikast tertip edildiği haberini aldı.¹⁷⁶ Telgrafta Kazım Bey, kendilerine yönelik bir suikast teşebbüsü ortaya çıkartıldığını söylüyor ve Gazi'den İzmir'e hareketini ertelemesini¹⁷⁷ istiyordu.

15 Haziran 1926 günü özel kalemi İzmir Valisi Kazım Bey'in odasına girip adının Şevki olduğunu söyleyen birinin kendisiyle görüşmek istediğini bildirdi. Motorcu Şevki içeri girdi. Titriyordu. "Vali Paşam, Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmeye hazırlanıyorlar, sonra benim motorumla Sakız'a kaçacaklar, vicdanım elverme-

¹⁷⁶ Gülten Savaşal Savran, 1926 İzmir Suikasti ve İstiklal Mahkemeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 21; *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Haziran 1926.

¹⁷⁷ Aybars, a.g.e. , s.424.

di"¹⁷⁸ dedi. Vali'nin Gazi'ye iletmesi için de şu mektubu hazırlamıştı:

*"Gazi Paşa Hazretleri'ne,
Bendeniz Yunan Harbinde Sarı Efe Edip Bey'in arkadaşı
idim. Dün akşam bir haber gönderdi. Bir yere gittim. Orada
tanıdığım Hilmi isminde bir zabitle hiç tanımadığım sonra-
dan anladığım sabık Lazistan Mebusu Ziya Bey isminde bi-
risi vardı. Ve size suikast edecekleri ve onlara muavenet
etmekliğimi teklif ettiler. Bendeniz hemen orada işlerini bi-
tirmek şiddetle fikrimden geçti ise de daha önce halaskarım-
ıza haber vermek daha iyi olacağını hissettim ve muave-
net edeceğimi söyledim. Ve bütün plan ve arkadaşlarını an-
ladıktan sonra ayrıldık. Buranın zabitasına emin olmadı-
ğım için doğrudan doğruya zat-ı alinize haber veriyorum.
Planlarını anlatmak için yazım az olduğundan emir buyu-
racağınız zata şifahi anlatmaya hazır olduğumu arz ile
hürmet eylerim.*

15 Haziran 1926 Giritli Şevki"¹⁷⁹

İzmir suikastının arkasında İttihatçılardan İkinci Grup üyele-
rine hatta Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki isimlere kadar
çeşitli zümre ve gruplardan onlarca kişi bulunuyordu. Kazım Ka-
rabekir, Ali Fuat ve Rauf Beylerin de suikastta adı geçmekteydi.

Suikast fikrinin oluşmasında en etkili üç isim Kara Kemal, İz-
mit Mebusu Şükrü ve İsmail Canbulat Beylerdi. Bu ekip suikastı
yapacak birilerini aramış ve Abdülkadir Bey onlara eski Lazistan
Mebusu Ziya Hurşit Bey'i önermişti. Ziya Hurşit, I. TBMM'de mu-
halif İkinci Grup üyelerindendi. Atak ve gözü pek bir milletveki-
liydi. Öteden beri Mustafa Kemal Paşa ile yıldızı barışmayan Ziya
Hurşit hemen suikast teklifini kabul etmiş ve silah kullanacak
adamı bulma işini üstlenmiş, önce Laz İsmail ardından da Gürcü
Yusuf silah kullanacak kişiler olarak belirlenmişlerdi.¹⁸⁰ Bu kişi-

¹⁷⁸ Kuzu, a.g.e. , s.175.

¹⁷⁹ Milliyet, 23 Şubat 1964.

¹⁸⁰ Savran, a.g.t. , s.22; Atay, a.g.e. , s.402-403.

ler, Şükrü Bey'le yaptıkları toplantılar sonucunda suikastın Ankara'da yapılmasına karar vermişler, önce suikastın Meclis içinde yapılıp yapılmayacağını araştırmışlar ve güvenlik önlemlerinin çok iyi olmasından dolayı vazgeçmişlerdi.¹⁸¹ Ankara Emniyeti tarafından takip edildiklerinin¹⁸² farkına varmayan suikastçılar, Ankara Kulübü'nde ve Türk Ocağı binasının önündeki mezarlıkta pusu kurmayı planlamışlar ama eyleme geçememişlerdi. Ankara'da hedeflerini gerçekleştiremeyeceklerini gören suikastçılar, yönlerini İstanbul'a çevirmişlerdi ancak Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a gitmemişti. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa'ya gideceği haberi duyulmuş, keşif için Laz İsmail yanına eşim diye tanıttığı Naciye Nimet isimli bir kadını alarak Bursa'ya gitmiş fakat burada da suikast yapılamayacağına kanaat getirmişti.

Bu gelişmelerden sonra Gazi'nin İzmir'e gideceği haberi duyulmuş, suikast için en uygun yerin İzmir olduğuna karar verilmişti. Suikastçılar İzmir'e gelmeden önce silah, cephane ve Şükrü Bey ile Albay Rasim tarafından imzalanan ve Sarı Efe Edip adında İzmir'deki bir çiftlik sahibine verilmek üzere yazılan mektubu alarak 11 Haziran'da vapurla İzmir'e gelmişlerdi. Orada Sarı Efe Edip'i bulmuşlar ve suikasta yardımcı olacak diğer kişilerle tanışmışlardı. Motorcu Giritli Şevki ile suikasttan sonra deniz yoluyla kaçma planları yapmışlardı. Suikast, Başoturakla Yemişçarşısı'ndan gelen sokakların, Kemeraltı'ndaki Hükümet Caddesi ile birleştiği dar sokakta yapılacaktı. Dört yol ağzında Berber Nuri'nin dükkanında pusu kurulacak, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf tabancaları ile ateş edecekler, gerekirse bomba kullanılacaklardı. Başarılı olunmazsa Ziya Hurşit ateş edecek ve hemen otomobile binerek buradan uzaklaşacak, Giritli Şevki'nin motoruyla Sakız Adası'na kaçacaklardı.¹⁸³ 15 Haziran günü Sarı Efe Edip Bey'in İstanbul'a dönmesi Giritli Şevki'nin içine kurt düşürmüştü. Edip Bey suikastı hükümete haber verip kaçmış olamaz mıydı? Giritli

¹⁸¹ Savran, *a.g.t.* , s.23.

¹⁸² *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1926.

¹⁸³ Savran, *a.g.t.* , s.23.

Şevki ihbarı bu yüzden yapıyordu. Kuşkusu korkuya dönüşmüştü, suikastı ihbar edip bu işten sıyrılmak istiyordu.

Vali Kazım Dirik, Giritli Şevki'yi dinlerken dehşete düşüyor; hemen harekete geçerek ihbarda adı geçenleri sabaha karşı teker teker yakalatıp hükümet konağının bodrum katındaki Emniyet'e getirtiyordu. İlk yakalanan Ziya Hurşit oldu; Ziya Hurşit, Gaffarzade Otelinde polislere, yatağının altında sakladığı tabanca ve bombaları kendi göstermiş ve hiç direnmeden teslim olmuştu. Polisler, Ragıp Paşa Otelinde yatan Laz İsmail ve Gürcü Yusuf'u kıskıvrak yakalayıp hükümet konağına getirmişlerdi. Çopur Hilmi de Karşıyaka'da kardeşinin evinde yakalanmıştı. Suikastçılardan biri de Miralay Arif Bey'di. Arif Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya ikiz kardeşi gibi benzeyen, ona bağlı bir kumandandı. Samsun'a Mustafa Kemal ile birlikte çıkan Arif Bey, Kazım Dirik'in yardımcılığını da yapmıştı. Gazi Paşa'ya bu kadar bağlı görünen Arif Bey nasıl olmuştu da böylesine bir suikasta karışmıştı? Giritli Şevki sorgusunda olayı şöyle anlatıyordu: *"Paşa'nın İzmir'e geleceği gün yapılacak suikasta yardım etmemi teklif etti; kabul ettim. Bütün tertibatı Gazi Paşa'ya hitaben yazdığım bir mektupla Vali Paşa'ya ihbar ettim. Eski milletvekili Ziya Hurşit, Gürcü Yusuf ve Çopur Hilmi benim evimde toplandılar. Bir defa da Tikveşli İdris'in evinin bahçesinde görüştük."*¹⁸⁴ Şevki'nin son sözleri ise şaşkınlık vericiydi. Şevki esasen suikastın ilk olarak Ankara'da yapılacağını fakat bunun mümkün olmadığını, suikasttan Meclis Başkanı Kazım Özalp ve Rauf Beyin de haberleri olduğunu hatta Rauf Bey'in *"Suikast esnasında ben burada olmayayım."* diyerek yurt dışına çıktığını¹⁸⁵ söylüyordu.¹⁸⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki isimler dahi suikastten haberdar oldukları hâlde susmayı tercih etmişler, bir nevi onu ölüme terk etmişlerdi.

İzmir'de yapılan ilk sorguların tutanakları Cumhurbaşkanlığı Özel Kelem Müdürü Hayati, Başyaver Binbaşı Rasuhi, Cumhur-

¹⁸⁴ Uğur Mumcu, *Gazi Paşa'ya Suikast*, İstanbul 2014, s.4.

¹⁸⁵ Mumcu, *a.g.e.* , s.4; CA – Vesika no: 1063 A – V: 2, D – 79 – 5, F – 25 – 4,5,6,7.

¹⁸⁶ Kazım Öztürk, *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, C.2, Ankara, 1992, s.1041.

başkanlığı Genel Sekreteri Tevfik Bey ve İzmir Valisi Kazım Bey'in imzalarıyla Mustafa Kemal Paşa'ya iletildi.

Laz İsmail'in ilk sorgusu bu tutanakla saptanmış ve şöyle özetlenmişti:

"Geçen kış, Ziya Hurşit, Laz İsmail'i Ankara'ya götürmüş; başka birisiyle daha görüşmüş ise de adını bilmiyor; görürse tanıyabilirmiş; Ankara'da Gazi Paşa'ya suikast yapılacağından kesin olarak kendisine bahsetmemişler. Bu sefer de Ziya Hurşit kendisini soyguna getirmiş; ancak İzmir'de kesin olarak Gazi Paşa'ya suikast yapılacağını Ziya Hurşit söylemiş; İzmir toplantılarında Yusuf, Hilmi, Ziya hazırmış; İsmail sonradan verdiği ifadede Şükrü Bey'in İstanbul'dan hareketlerinde vapura geldiğini ve Ziya ile görüştüğünü ve kendisinin konuşmadığını söylemiş."

Gürcü Yusuf da özetlenen ilk sorgusunda şu bilgileri vermişti:

"Kışın Ziya Hurşit ve Laz İsmail beni Ankara'ya götürdüler. Yedi-sekiz gün kaldım. Gazi Paşa'ya suikast yapılmasını önerdiler. Ziya'nın kardeşi Faik engel oldu. Ziya bizi İstanbul'a gönderdi. Rauf Bey, 'Ben Avrupa'da bulunayım, siz ne yaparsanız yapınız.' demiş. On beş gün önce Milletvekili Şükrü Bey'in Şişli'deki evinde toplandık. Orada İzmir suikastı kararlaştırıldı. Geçen cumartesi İstanbul'dan hareketimizde Şükrü Bey silahları vapura getirdi. Ben, Osman Tahsin takma adına çıkardıkları nüfus kağıdı ile geldim. Şükrü Bey ile İstanbul'daki evinde, tramvayda ve Beyoğlu'nda görüştüm. Bana harekettten önce yüz lira verdiler, sonrası için de memuriyet vaad ettiler. İzmir'de Gaffarzade Oteli'nde bir gazinoda görüşüldü. Biz Edip Bey ile görüşmedik. İzmir'e geldiği gün Gaffarzade Oteli'nden ve Berber Nuri'nin dükkânından Gazi Paşa'ya hücum edecektik. Milletvekili Şükrü Bey, suikast örgütünden Şükrü Nail Paşa'ya

*söz etmiş; Paşa da, 'siz başarın, ben de askerle sizin yanınıza geçerim' demiş."*¹⁸⁷

Bu arada Mustafa Kemal Paşa 16 Haziran 1926 saat 08.15'te İzmir - Basmane'ye gelmişti. Aynı tarihli Hizmet gazetesi bir gün önceden verdiği "*Gazi'miz Bugün İzmir'dedir*" şeklindeki haberle ilgili olarak "*Dünkü nüshada Gazi'nin İzmir'e geldiği haberinin verildiğini, ancak program değişikliği nedeniyle Gazi'nin İzmir'e gelişinin bir gün ertelendiğini ve gazetenin baskıya girmiş bulunduğundan dolayı haberin düzeltilemediğini*"¹⁸⁸ yazıyordu. Mustafa Kemal'in İzmir'e gelişiyile beraber Basmane, Tilkilik, Keçeciler, Mezarlıkbaşı, Balçılar, Başdurak, Kemeraltı, Park, Kordon gibi geçeceği her yer süslenmiş ve İzmirliyle dolup taşmıştı. Anadolu gazetesi, Gazi'nin İzmir'e gelişini "*Sevgili ve büyük Reisicumhuru-muz İzmir yollarında muhabbetle yürürken Mehmetçiğin gürleyen topu İzmir afaklarından; fedakâr teyyarecilerimiz de başları üstünden hürmet ve selamlarını arz ve iblağ ediyorlardı.*" şeklinde anlatmıştı.¹⁸⁹ Ahenk gazetesi de Gazi'nin İzmir'deki coşkulu karşılanışını şöyle ifade ediyordu: "*Dün, denilebilir ki İzmir'in, İzmir Halkı'nın heyecanlı ve mesut günlerinden biri idi. Hatta denilebilir ki İzmirli, büyük halaskarı İzmir'e ilk girdiği andan daha büyük bir iştiaf ve heyecanla karşıladılar.*"¹⁹⁰

Naimpalas Oteli'ne yerleşen Mustafa Kemal Paşa Ziya Hurşit ile baş başa görüşmek istiyordu. Ziya Hurşit'i TBMM'ye sokan da kendisiydi. Gazi, Ziya Hurşit'e "*Ziya Hurşit Bey, uzun zaman beraber çalışmış değil miydik? Bir gaye uğruna çalışmadık mı? Nedir bu suikast? Hem de şebekenin elebaşı, ruhu imişsiniz, öyle mi?*" diye sordu. Ziya Hurşit "*Öyle... Doğrudur... Suikast yapmaya geldim. Ama başaramadık.*" diyordu. Gazi'nin "*Sizden bunu beklemezdim.*" sözleri üzerine Ziya Hurşit, "*Dünya beklenmedik şeylerle doludur,*

¹⁸⁷ Mumcu, a.g.e, s.5.

¹⁸⁸ İbrahim Uyar, *İzmir Basınına Göre Atatürk'e İzmir Suikastı (1926)*, Marmara Üniversitesi Türiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.20; *Hizmet*, 16 Haziran 1926.

¹⁸⁹ Savran, a.g.t. , s. 32; *Anadolu*, 17 Haziran 1926.

¹⁹⁰ Savran, a.g.t. , s. 33; *Ahenk*, 17 Haziran 1926.

*Paşam. Ne yapayım ki, karşınızda bu vaziyette suçlu olarak bulunuyorum, ne diyebilirim?" şeklinde karşılık veriyordu.*¹⁹¹

Mustafa Kemal, suikastla ilgili Anadolu Ajansına verdiği beyanatında Türk milletine şöyle sesleniyordu: *"Benim naçiz vücudum birgün elbet toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır. Ve Türk milleti emniyet ve saadetini zâmin prensiplerle medeniyet yolunda, tereddütsüz yürümeğe devam edecektir."*¹⁹²

Arşiv Vesikalarına Göre Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'yla Makine Başında Yaptığı Görüşmeler

Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde yer alan ve Uğur Mumcu'nun ortaya çıkararak yayınlamış olduğu *"Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'de bulunduğu sırada makine başında yaptığı görüşmelerin"* tutanakları İzmir suikastına ışık tutuyordu.

Gazi, Ziya Hurşit'le görüştüktan sonra İstanbul Polis Müdürü Ekrem Bey'e çektiği şifrede Sarı Efe'nin yakalanmasını ve iş birliği içinde olduğu kişilerle yapması muhtemel toplantının ortaya çıkarılmasını istiyordu.¹⁹³

İstanbul Polis Müdürü Ekrem Bey, İzmir Valisi Kazım Bey'den aldığı *"Dakika geciktiren asılır."* cümlesiyle başlayan telgraftaki emir üzerine harekete geçip Sarı Efe'yi yakalatmıştı.¹⁹⁴

Naimpalas Otelinden operasyonu yöneten Mustafa Kemal, Başbakan İsmet Paşa'ya da şu gizli şifreyi çekmişti:

"Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine;

Bugün 16 Haziran öğleden sonra saat dörtte İzmir'de yapılması kararlaştırılan suikast başarılı olmadığına göre suikastçılarca tertibat alınmış olması muhtemeldir. Henüz olay hakkında olumlu ya da olumsuz yayın yapılmamış olduğuna göre Ankara'da bu gece ve yarın bazı bil-

¹⁹¹ Feridun Kandemir, *İzmir Suikastının İç Yüzü*, İstanbul, 1955, s.19.

¹⁹² *Hakimiyet-i Milliye*, 19 Haziran 1926; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 2006, C. III, s. 119.

¹⁹³ Mumcu, a.g.e. , s.7; CA – Vesika no: 1064 A – V: 2, D – 79 – 5, F – 25 – 1.

¹⁹⁴ Mumcu, a.g.e. , s.91; *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1971.

giler elde edilebilir. Bu olasılıkları göz önünde tutarak gereken soruşturmanın yapılması uygun olur.”¹⁹⁵

İsmet Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta düşüncelerini, kaygı ve önerilerini şöyle dile getiriyordu:

“Lütuf buyurulan açıklama suikast tertibinin önem ve ciddiyetini canlandırmaktadır. Büyük bir kaza atlatmış olduğunuza ve millet ve memleketin en büyük felaketten kurtulduğuna şüphe yoktur. Ancak bu önemli tertipten yalnız bir gün önce o da suikastçıların içinden birinin ihbarı ile olayı öğrenmemiz dikkat çekicidir, bu noktayı kaydedelim. Geçen sonbaharda gerçekten esaslı bir suikast düzenlendiği bu sefer anlaşılmaktadır.

Olay bütün tertibi ile elimizde görünüyor. Olayın büyüklüğünü gösterişle sergilersek kamuoyu önünde bize bir güç kazandıracağından şüphe edilmez. Bu kadar haklı ve kuvvetli olduğumuz bir zamanda sorunun sahneye konmasını özenle izleyeceğiz. İstiklal Mahkemesinin İzmir'de açık duruşmalar ile olayın sergilenmesi bu amacı sağlayacağı ümidindeyim.

Motor ile kaçış ve Atina seyahatleri gibi düşünceler dış ilişkilerin kanıtları olabilir. Dış ilişki için en büyük kanıt bence Ziya Hurşit ve Sarı Efe gibi aranızda derin düşmanlık bulunmayan adamların en etkili ve büyük hedefe karşı silah kullanmak için inandırılmış olmalarıdır. Bu ilk izlenimler üzerine düşüncelerimi yazarken saygılarımı sunarım.”¹⁹⁶

Ertesi gün Ziya Hurşit, Mustafa Kemal Paşa ile yeniden görüşmek istedi. Aralarındaki görüşme Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Hayati, Cumhurbaşkanlığı Başkatibi Tevfik Bey ve İzmir Valisi Kazım Dirik tarafından imzalanan şu tutanakla saptandı:

¹⁹⁵ Mumcu, *a.g.e.* , s.8; CA – Vesika no: 1019 A – V: 3, D – 79 – 5, F – 11.

¹⁹⁶ Mumcu, *a.g.e.* , s.8; CA – Vesika no: 1035, A – V: 2, D – 79 – 5, F – 24.

"Dün, eski arkadaşlığımızdan söz etmeniz beni çok üzdüğü için anlatacağım. Ben, yenilik ve Cumhuriyet aleyhinde değilim. Yalnız yurtseverliğin belli kişilerin tekeline alınmasına karşıyım. Ben yabana atılacak bir genç değilim. Evet; suikastı, biz, yani, İzmit milletvekili Şükrü ve Abdülkadir birlikte düzenledik. Şükrü Bey'in evinde toplandık. Laz İsmail ve Yusuf masumdurlar. İsteyerek yapmıyorlardı. Onlar 'biz siyasi cinayet işlemeyiz. Paralı iş varsa yapalım' diyorlardı. Geçen kış gerçekten Ankara'ya gittim. Kardeşim karşı koydu ve bizi İstanbul'a geri gönderdi. Kazım Karabekir, Refet ve Rauf ile aram iyi değildir. Hafız Mehmet, Çolak Selahattin, Canik Emin vs. iştirakleri yoktur, korkarlar."¹⁹⁷

Gazi, bu görüşmeyi makine başında Başbakan İsmet Paşa ve İçişleri Bakanı Recep Bey ve İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey'e ilterek şu emirleri veriyordu:

"Ziya Hürşit bugün benimle ikinci kez görüşmek istedi. Kabul ettim. Suikastı İzmit Mebusu Şükrü ve eski Ankara Valisi Abdülkadir Beylerle birlikte tertip ettiklerini itiraf etti. Abdülkadir Bey'i tutuklayınız. Adı geçenin gizlenmesi muhakkaktır. Dikkatli önlem alınmalıdır. Kendisi ile ilgileri vardır. Bu konu da dikkate alınmalıdır."¹⁹⁸

18 Haziran 1926'da Hükümet, yayınladığı resmi tebliğle İzmir suikastını kamuoyuna duyurmuştu.¹⁹⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın bütün dikkati Teşkilat-ı Mahsusa ve Karakol Cemiyeti'nde örgütlenen İttihatçı fedailerin ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bünyesindeki eski İkinci Grup üyelerinin üzerinde toplanmıştı. Suikast planının arkasında siyasi bir örgütün olup olmadığını araştıran Gazi, İsmet İnönü'ye şu şifreli telgrafi göndermişti:

¹⁹⁷ Mumcu, a.g.e. , s.7; CA - Vesika no: 1020/1, 2, A - V: 2, D - 79 - 5, F - 12- 1,2,3.

¹⁹⁸ Mumcu, a.g.e. , s.7; CA - Vesika no: 1020/1, 2, A - V: 2, D - 79 - 5, F - 12- 1,2,3.

¹⁹⁹ Savran, a.g.t. , s. 24; Osman Selim Kocahanoğlu, Atatürk'e Kurulan Pusu - İzmir Suikastı'nın Perde Arkası, İstanbul 2004, s.41.

"Suikast tertibinin ortaya çıkartılması ve tutuklananların itirafları ile benim anladığım durum şudur. Karşımızda iktidar olmak isteyen Terakkiperver Cumhuriyet Partisi adı altında çalışan bir komite vardır. Eski muhalif İkinci Grup mensupları adı geçen komiteye bağlıdır. Bu partinin genel merkezi ve üyeleri, genel girişimleri yönetmekte ve karar almaktadır. Bu siyasal kuruluşun tıpkı İttihat ve Terakki cemiyetinde olduğu gibi, bir de fedai şubesi vardır. Bu şube, parti genel merkezindeki bir üyeye bağlı olarak çalışır. Büyük olasılıkla bu üye Şükrü Bey'dir. Abdülkadir Bey, bu şubenin bir şefi gibi kabul edilebilir.

Suikast hakkındaki karar parti genel merkezince bütün üyelerince alınmıştır. Hatta suikastın gerçekleşmesinde silah kullanacaklarla yakın temaslarda bulunmak suretiyle bazı üyeler tarafından takip olunmuştur. **Rauf Bey, burada bulunmamak için Avrupa'ya gitmiş; Kazım Karabekir Paşa'nın Ziya Hurşit ile Ankara'da gizli teması. Arifin evinde silah kullanacakların da katıldıkları toplantı, Adnan Bey'in Londra'da uzun süre kalması üzerinde düşünülmesi gereken noktalardır.**

Ziya Hurşit, Laz İsmail, Gürcü Yusuf gibi fedai grubundan başka Ankara'da, Eskişehir ve İstanbul'da dahi fedai gruplarının olduğunu kabul etmek gerekir. Eski Lazistan milletvekili Hoca Necati'nin bir takım adamlarla Eskişehir'de bulunması da üzerinde durulması gereken önemli noktalardandır. Bu gördüğüm durum, İstiklal Mahkemesi'nin tutuklamaları ile aydınlanacaktır, ümidindeyim. Buna göre Terakkiperver Partisi bütün liderlerini ve bir kısım üyelerini tümüyle tutuklayıp cezalandırmak gerekecektir. Hükümetin her yerde gayet dikkatli, tedbirli, kuvvetli ve uyanık bulunması, ordu hakkında öngörüye biraz da önem verilmesi uygun olur. İstiklal Mahkemesi yüksek kurulu da durumu benim gördüğüm gibi görüyor."²⁰⁰

²⁰⁰ Mumcu, a.g.e., s.10-11; CA – Vesika no: 1056, A – V: 2, D – 79 – S, F – 35 – 10,11.

TBMM içindeki ilk siyasal parti oluşumu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubunun kurulması ile başlamıştı. Mustafa Kemal başkanlığındaki bu grup, “Birinci Grup” olarak adlandırıldı. “İkinci Grup”, bu gruba dâhil olarak ortaya çıktı. İkinci Grup, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey’in 1921 yılındaki- Londra Konferansı’ndan sonra görevinden ayrılması, Fevzi Paşa hükümetinin istifasında, Mustafa Kemal’in başkomutanlık yetkilerinde hükümetle sık sık çatışmıştı.²⁰¹ İkinci Grup’un en etkili ismi, Tan gazetesi sahibi ve başyazarı Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey’di. Ali Şükrü Bey, bir komplo ile öldürülmüş, bu cinayet Topal Osman üzerinden Mustafa Kemal’in üzerine atılmak istenmişti. Cinayeti işleyenler Mustafa Kemal’i Ali Şükrü Bey’i öldürttüğü gerekçesiyle koltuğundan indirmeyi planlamışlar ancak başarılı olamamışlardı.²⁰² Terakkiperver Cumhuriyet Partisi 17 Kasım 1924 günü İsmet Paşa’nın en yakın arkadaşı Kazım Karabekir başkanlığında kurulmuştu. İkinci Grup üyeleri Terakkiperver Hürriyet Fırkası’na katılmışlardı. Mustafa Kemal’in çocukluk arkadaşı Ali Fuat Paşa partinin genel sekreterliğine getirilmişti. Eski başbakanlardan Dr. Adnan Bey ve Rauf Bey de genel başkan yardımcılıklarına seçilmişlerdi. Refet Paşa, Cafer Tayyar Paşa, Rüştü Paşa, Albay Arif Bey, eski Milli Eğitim bakanlarından Şükrü Bey, Saruhan Milletvekili Abidin Bey, Sivas Milletvekili Halis Turgut, eski İçişleri bakanlarından İsmail Canbulat, Kara Vasıf Bey, partinin kurucuları arasında yer almışlardı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Said Ayaklanması ile başlayan Tahrir-i Sükûn döneminde 3 Haziran 1925 günü Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılmıştı.²⁰³

Mustafa Kemal Paşa ve İstiklal Mahkemesi kadrosu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Lideri Kazım Karabekir Paşa’nın tutuklanmasını istiyorlardı. Karabekir Paşa, Ankara’da Etlik bağlarındaki evinden alınarak tutuklandı. İsmet Paşa da yakın arkadaşı

²⁰¹ Mumcu, *a.g.e.* , s.12.

²⁰² Ümit Doğan, *Mustafa Kemal’in Muhafızı Topal Osman*, Ankara, 2014, s. 307.

²⁰³ Mumcu, *a.g.e.* , s.12.

Karabekir'i hemen serbest bıraktıran emri verdi. Köprüler atılmak üzereydi. İçişleri Bakanı Recep Bey durumu Cumhurbaşkanlığı Başkatibi Tevfik Bey'e ihbar etme gereğini duydu. Recep Bey'in İsmet Paşa'yı ihbar etmek için çektiği şifreli telgraf şöyleydi:

*"Riyaseticumhur Başkatibi Tevfik Beyefendi'ye;
18.6.1926 - Bizzat açılacaktır.*

*Başbakan, suikastın tertipçileri arasında bulunan Terakkiperver liderlerinin tutuklanmalarına kesin olarak karşıdır. Bunun için henüz yeterli kanıtın elde edilmediği kanısındadır. Bu durumun, mahkeme kararının uygulanması ile daha kötü sonuçlar doğuracağını düşünüyorlar. Bu nedenle, Karabekir Paşa ve Hüsrev Bey'in tutuklanmalarını müdahale ederek önlediler. Kendileri hareket etmek niyetinde ise bu takdirde yolda bulundukları sırada oldubitti karşısında daha ileri gidilmesinden endişe duyduklarını özellikle kaydetmek zorundayım. Gazi Paşa Hazretlerinin Ankara'ya hareket buyurmaları bizce tercih edilirse de bu konu kendileri tarafından kararlaştırılacaktır. Bu bilgileri Cumhurbaşkanı Hazretlerine bizzat arz ile başka bir şey yazılıyormuş şeklinde olarak makina başında namına bildirilmesini ve cevabınızın bizzat şifre yapılmasını rica ederim. Makina başındayım."*²⁰⁴

Recep Bey'den gelen bu bilgi üzerine Mustafa Kemal, Başbakan İsmet Paşa'ya olayı bir kez daha anlatan şu şifreli telgrafi çekti:

*"Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine;
İstiklal Mahkemesi, tutuklananların ifadelerini aldıktan sonra suikast kararında Terakkiperver önderleri tarafından alındığı hakkında kanaat elde etmiştir. Suikast girişiminin kişisel nitelikte olmayıp, bir siyasal zümrenin siyasal amaçla öteden beri hazırladığı, Ankara'da, son günlerde*

²⁰⁴ Mumcu, a.g.e., s.13; CA - Vesika no: 1041, A - V: 2, D - 79 - 5, F - 35 - 13,14.

Bursa'da bu kararı uygulamaya çalıştığı tutuklananların, açık ifadeleri ve bunların yaptıkları seyahatler ile belli olmuştur. **Suikasttan sonra Karabekir Paşa'nın Cumhurbaşkanlığının görüşüldüğü bile bugün Yusuf ve İsmail'in birbirlerini doğrulayan beyanları ile belli olmuştur.**

Kabinenin kurulmasında çeşitli kombinezonların görüşüldüğü, hatta arkadaşlarımızdan bazılarının mesela Recep Bey'i ikna edip aralarına almayı konuştuklarını ifade etmişlerdir. Mecliste bulunan Terakkiperver Parti üyelerinin tümünün tutuklanmaları konusunda İstiklal Mahkemesi kararını uygun bulurum. Ağır sonuçlar, bunların tutuklanmalarında değil, tersine serbest bırakılmalarındadır.

Tutuklanan Terakkiperver liderleri serbest kalırlarsa yargılamalar sırasında gerçeklerin ve yeni adların ortaya çıkmaması için gereken önlemleri almayı denerler. Zaten, İstiklal Mahkemesi, İstanbul ve başka yerlerde bulunan Terakkiperver milletvekillerinin hepsinin tutuklanmaları için emir vermiş olduğundan şimdiye kadar ertelenmemişse uygulanması gerekir. Buna göre Terakkiperver Partisi lideri Karabekir'in ayrı tutulması kesinlikle doğru olmaz. Bu nedenle, Karabekir Paşa ve Münir Hüseyin Bey'lerin tutuklanmalarına emir ve izin vermenizi rica ederim. Bunların tutuklanmaları ile doğacak sakıncalı sonuçlar ne olabilir? Ya Terakkiperver Partisinin açık ve gizli örgütü o kadar güçlü ve geniştir ki, hemen hareket karşısında bulunabiliriz. Ben zaten bu sonuca vardığım içindir ki, dünkü telgrafımda hükümetin her yerde hazır ve tedbirli bulunmasını rica etmiştim. Durum böyleyse, Terakkiperver liderlerini tutuklamakla kötü sonucun önüne geçmiş olmayız; tersine, üzerine yürümek, varsa tepkileri görmek ve kökünden çözmek gerekir. (...) Bence hiçbir noktadan hiçbir tereddüd ve hoşgörüyeye yer kalmamıştır.”²⁰⁵

²⁰⁵ Mumcu, a.g.e. , s.14-15; CA – Vesika no: 10413, A – V: 2, D – 79 – 5, F – 35 – 16,17,18,19,20.

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya kendisinin İzmir'den Ankara'ya şimdilik dönmeyeceğini, onun da İzmir'e gelmeyerek Ankara'da kalması gerektiğini söylüyordu. İsmet Paşa iki ateş arasında kalmıştı. Bir yanda Mustafa Kemal, diğer yanda Kazım Karabekir. İsmet Paşa her şeye rağmen suikastın arkasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının olduğuna ihtimal vermiyordu. **Mustafa Kemal Paşa'ya göre ise bu suikast birkaç serserinin tertip eseri değil, muhaliflerin devrim ve cumhuriyet aleyhine giriştikleri büyük bir ihanet eseri idi.** O, eski İttihatçıların Terakkiperver Fırkası aracılığı ile örgütlendiklerini ve bir darbe ile iktidara gelmek istediklerini, suikastı da bu nedenle planladıklarını düşünüyordu. İsmet Paşa'ya göre Kazım Karabekir ve diğer paşaların tutuklanması kamuoyunda büyük bir tepkiye neden olacaktı. İsmet Paşa, Mustafa Kemal'den telgrafi aldıktan sonra, cevaben serinkanlı davranılması ve tutuklamaların suikastçılarla sınırlı kalmasında ısrar eden şu şifreli telgrafi gönderdi:

"Cumhurbaşkanı Hazretlerine;

Sabahleyin ve şimdi lütuf buyuruları iki telgraftaki düşüncelerinizi enine boyuna düşündüm. Sizin düşüncelerinizdeki doğruluk, bizler için deneylerle kanıtlanmıştır. Bu içtenlikli duruma dayanmazsam ve Terakkiperver Partisi'nin hepsinin tutuklanmaları sorununda davamıza ve şahsen size çok zararlı olacağını bilmesem bu görüşlerimde bu kadar ısrarlı davranma cesaretini gösteremezdim.

Sorunu tartışalım. Sarı Efe, Şükrü Bey ve Abdülkadir'in düzenledikleri, bence, her şeyden önce İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin ve Fedai örgütünün bir işi gibi görünmektedir. Bu cephenin, İkinci Grup'tan ve Terakkiperverden başka uygun çevrelerden derece derece taraftar bulması tabiidir. Eğer, bu değerlendirmede isabet varsa, gözlerimizi diğer esaslı bir noktaya çevirmekle, tehlikeyi kay-

nağından önlemiş değil, ayrıntı ve görünüş ile meşgul olarak işin esasını kaçırmış oluruz.

Aslanan bu cephe ise; İttihat ve Terakki Genel Merkezi, ister Terakkiperver olsun, tutuklamaları ilk anda bu kadar genişletmek, suikast haberinin bir anda çevrenize topladığı bütün sevgi ve içtenliği dağıtmaya yol açar. (...) Açık yargılamalar ile herkesin yüreklerine kadar işleyecek mahkumiyetler kesinleşmeden Kazım Karabekir Paşa'nın, Fuat Paşa'nın ve benzerlerinin tutuklanmaları herkesin yüreğinde sırası ile şaşkınlık, acı ve direnme duyguları doğurur. Bu nedenle, genel tutuklamalar yapılmasının erken olduğu kanısındayım. Ayrıca, genel tutuklamaların doğuracağı sonuçlardan endişe ettiğim sorun, bunların tek tek ve toplu olarak bizlerle çatışmaya girmeleri değildir. Olanak da olsa böyle bir çatışmaya girseler de kaybedecek olanlar kendileridir. Anımsayacağınız gibi Çerkez Etem'in ayaklanması ve ihanetinin bizlerce bilindiği günlerde Etem avucumuzdaydı, ancak, buna rağmen, kamuoyu Etem'in ihanetine henüz inanmamıştır, diye Etem'i elimizden bile kaçırmıştık. Bu yüzden sonraları çok acı çektiğimiz halde bu kararımızdaki isabet sabit olmuştur. (...) Özet olarak: Genel tutuklamalardan vazgeçilmesi ve verilmiş emrin geri alınmasını istirham ederim."²⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa, yakın arkadaşı İsmet Paşa'yı ikna etmekte güçlük çekiyordu. İsmet Paşa'nın ayak direyen bu telgrafına makine başında şu cevabı yazdı:

"İzmir, 19.6.1926

Gizli - Kişiyi özel

Ankara'da Başbakan İsmet Paşa Hazretlerine;

Düşüncelerimi benimsediğinizi belirten sözleriniz için zatı devletlerine teşekkür ederim. İçinde bulunduğumuz sırada bana emniyet buyurmanızı önemle rica ederim. Dü-

²⁰⁶ Mumcu, a.g.e. , s.16-18; CA – Vesika no: 1044, A – V: 2, D – 79 – 5, F – 35.

zenlenen suikast, Sarı Efe, Şükrü Bey, Abdülkadir gibi sınırlı kişilerin eseri değildir. Tahmin buyurduğunuz gibi İttihat ve Terakki, eski İkinci Grup ve özellikle bunları kadrosuna almış bulunan Terakkiperver Partisi'dir. Bu durumun değerlendirilmesinde arada görülen fark, burada elde edilen bilgilerin gereği kadar ayrıntı ile Ankara'ya arz edilmemiş olmasından kaynaklandığını sanıyorum. İstiklal Mahkemesi, önce özel bir soruşturma kurulu ile mahkumları birer birer dinlemiş ve her şeyi söyletmiştir.

Açık duruşma, burada suikasta alet olanların düzeyinde değil, asıl bunların kışkırtıcıları olan Terakkiperver Partisi liderlerinin tutuklu olarak buraya gelmelerine kadar ertelenmesi kamuoyuna etki yapmak için tercih edilmiştir. Kazım Karabekir Paşa, Fuat Paşa ve benzerlerinin kamuoyunda suçlu olduklarını kabul etmek gerekir. Genel tutuklama zamanında değil biraz da geç başlamıştır. Bundan dolayı kaçanlar çoğalmıştır. Tereddüdümüz devam ederse herkese emniyetimizin olmadığı izlenimini verecek durumlara düşeriz. Bugünkü asileri, Çerkez Etem ve arkadaşları ile karşılaştırmaya yer yoktur. O zaman ile bu zaman arasında koşullar ve düşünceler arasındaki fark büsbütün fazladır. Beni öldürmek için düşmanlarımızın bulduğu suikast araçlar, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Ziya Hurşit ve Çopur Hilmi, hafifsemeyle görülecek araçlardan değildir. Bir de düşmanlarımızın kullanacakları araçların bunlarla sınırlı olmadığı da anlaşılmaktadır. Güvenlik güçlerinin hiçbir yerde hiçbir başarı göstermediği sabit olmuştur. Asla zalim ve gaddar mevkiinde değiliz. (...)

Benim sevgili İsmet'im;

Kendini üzme. Durumun gereği çok ivedi ve duraksamadan hareket etmektir. Bana güveneceğinize bütün kalbimle inanarak gözlerinizden öperim"²⁰⁷

²⁰⁷ Mumcu, a.g.e. , s.19-20; CA – Vesika no: 1045, A – V: 2, D – 79 – 5, F – 35 – 3,4,5.

Bu uzun telgraf görüşmelerinden sonra Mustafa Kemal, İsmet Paşa'yı ikna etmeyi başarmıştı. İsmet Paşa, Mustafa Kemal'e çok acı çektiğini, ızdıraptan kalbinin parçalandığını bildirerek ne yapması gerektiğini konusundaki fikrini sordu. Mustafa Kemal, "sevgili İsmet'im" diye teselli ettiği arkadaşını İzmir'e çağırıp İzmir'de mahkeme kurulu ile görüşmesini istedi. Trenle İzmir'e hareket eden İsmet Paşa'yı Karşıyaka İstasyonu'nda karşılayanlar arasında İstiklal Mahkemesi başkan ve üyeleri de vardı. Soruşturmaları izleyerek Karabekir Paşa'nın tutuklanmasını da uygun bulan İsmet Paşa 22 Haziran 1926 tarihli yazısıyla Meclis tarafından İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş olan yetkilerin yerinde olduğunu anladığını, vatan ve cumhuriyet için yaptıkları çalışmanın Türk milleti için hayırlı bir adalet örneği olacağına inandığını belirtmişti.²⁰⁸

Ali Fuat ve Kazım Karabekir Paşalar Tutuklanıyor

İsmet Paşa engelinin aşılması ile birlikte tutuklamalar hızlanmıştı. Ali Fuat Paşa 20 Haziran 1926'da İstanbul Kuzguncuk'taki evinde gece yarısı uyandırılarak gözaltına alındı. O gece yatmadan önce annesi, Ali Fuat Paşa'yı teselli ediyordu: *"Harbiye sınıflarından beri kendisini tanıdığım arkadaşın Mustafa Kemal'den sana hiçbir zaman fenalık gelmeyecektir. Müsterih ol. Haydi yatalım. Seni de sabah erkenden kaldırıp götürceklerdir."*

Herhalde, eski Garp Cephesi Komutanı ve Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Polis Müdürü Yarbay Ekrem Bey'in karşısında sorguya çekilirken ve Gülcemal Vapuru ile İzmir'e götürülürken Mustafa Kemal ile geçirdikleri günleri bir film gibi gözlerinin önüne getiriyordu. Harbiye öğrencileri Mustafa Kemal ile Salacaklı Ali Fuat'ı nöbetçi subay *"Mustafa Efendi, sizden birkaç ay evvel Manastır Askeri İdadisi'nden geldi. Çalışkan, haluk ve zeki bir çocuktur. Onunla iyi anlaş."* diyerek tanıştırmıştı. Arkadaşlıkları Kurtuluş Savaşı'nda sürmüş, en güç koşulları birlikte göğüslemişlerdi.

²⁰⁸ Savran, a.g.t. , s.22; Aybars, a.g.e. , s.433.

Şimdi Ali Fuat Paşa, arkadaşına suikast düzenleyenler arasında yargılanmak üzere tutuklanıp götürülüyordu.²⁰⁹

Hizmet gazetesinin Ankara muhabirinin haberine göre Kazım Karabekir Paşa Ankara'daki bağında tutuklanmış ve Münir Hüsrev Bey'le birlikte İzmir'e gönderilmişti.²¹⁰ Karabekir, tutuklu olarak bindirildiği trende şu şiiri yazarak duygularını ifade ediyordu:

*"Tam yüz kişiyle sarılmıştı evim,/Cürüm ne imiş henüz
yoktu haberim./Jandarmalar, memurlar, kamyonlar, polis-
ler,/etrafı sarmışlar, köşkümü gözlerler./Nihayet aldılar
köşkümden bir sabah erken./İki kere yapıldı bu merasim iki
gün arayla bana./Acısını sormalı köşkte ağlayana./Gidiyor
İstiklal Harbi'ni kuran merasimi mahsusla./İzmir İstiklal
Mahkemesi'ne çifte polisle."*

Karabekir'in İzmir Polis Müdürlüğü'ndeki günlerini anlatan uzun şiiri de şu mısralarla başlıyordu:

*"1926 Haziranının 27. Gecesi,/ Yerim İzmir polis daire-
si./Her odada bir mevkuf,/her kapıda çift polis./ Etrafa da
süngülüler dizilmiş./ Odam pek loş, ve bomboş./ Bir hasta
yatağı ve bir demir sedye,/bilmem hangi hastaneden hedi-
ye?/ Bu ikrama çok şaşmışım,/ Çünkü Ankara polisinde
yerde yatmışım."*²¹¹

İstiklal Mahkemesi ve Sanıkların Yargılanma Süre- ci

İzmir suikastı sanıklarının yargılamalarını yapacak olan İstiklal Mahkemesi'ne Afyonkarahisar Milletvekili Kel Ali Bey başkanlık edecekti. Mahkemenin üyeleri Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali Bey, Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey, yedek üyeleri ise Rize Milletvekili Laz Ali ve Denizli Milletvekili Necip Ali Bey'den oluşacak-

²⁰⁹ Mumcu, a.g.e. , s.24.

²¹⁰ Uyar, a.g.t. , s.42; Hizmet, 25 Haziran 1926.

²¹¹ Mumcu, a.g.t. , s.25.

tı. Üyelerinin dördünün adının Ali olması, mahkemenin “*Aliler Mahkemesi*” olarak adlandırılmasına neden olmuştu.²¹²

İstiklal Mahkemesi Başkanı Kel Ali Bey, 19 Haziran’da bir açıklama yaparak suçluların silah ve bombalarla yakalandığını, elebaşlarının Ziya Hurşit olduğunu ve ilgili kişilerin tutuklandığını belirtmişti. Ayrıca Terakkiperver Cumhuriyet Partisi üyesi Şükrü Bey’in evinde yapılan gizli toplantılarda da Ziya Hurşit ve arkadaşlarına Cumhurbaşkanı’nı öldürme görevinin verildiğini belirterek daha önce de Ankara’da planlanmış suikast girişiminden vazgeçildiğini ifade etmişti. Ali Bey, davaya bayramın dördüncü gününe denk gelen 26 Haziran Cumartesi günü başlanacağını, mahkeme yerinin bugünkü Milli Kütüphane’nin yanında bulunan Elhamra Sineması’nda olacağını bildirmişti. Duruşmalar için sinema salonu düzenlenmiş ve bu tarihten itibaren tutuklanan Terakkiperver Parti üyeleri de İzmir’e getirilmeye başlanmıştı.²¹³

İstiklal Mahkemesi İzmir suikastı sanıklarının şu şekilde gruplandırmıştı:

- 1- Suikastın doğrudan doğruya hazırlanmasında görev alanlar.
- 2- Bunları hazırlayan ve kışkırtan baş düzenleyiciler.
- 3- Suikastın yapılması ve hazırlanmasına doğrudan katılmayıp, Türk inkılabına ve özellikle Mustafa Kemal’e karşı olanlar, İttihat ve Terakkiciler.
- 4- Kapatılan Terakkiperver Partisi üyeleri ve Paşalar.²¹⁴

İstiklal Mahkemesi’nin Anadolu Ajansı’na verdiği listeye göre ise İzmir suikastı davasında tutuklu bulunan kişiler şunlardı:

Sarı Efe Edip, Eski Lazistan Mebusu Ziya Hurşit, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Çopur Hilmi, Eski Lazistan Mebusu Necati, İzmit Mebusu Şükrü, Ordu Mebusu Faik, Saruhan Mebusu Abidin, Eskişehir Mebusu Arif, Çolak Selahattin, Eski Trabzon Mebusu Rahmi,

²¹² Savran, *a.g.t.*, s.30; Yılmaz Karakoyunlu, *Üç Aliler Divanı*, İstanbul 1991, s. 64-65.

²¹³ Savran, *a.g.t.*, s.30.

²¹⁴ Savran, *a.g.t.*, s. 65; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C. III, Ankara, 1965, s. 278-279.

Erzurum Mebusu Hazım, Mersin Mebusu Besim, Afyon Mebusu Kamil, Gümüşhane Mebusu Zeki, Tokat Mebusu Bekir Sami, İzmir Mebusu Mustafa, Bursa Mebusu Necati, Bursa Mebusu Osman Nuri, Erzurum Mebusu Rüştü Paşa, İstanbul Mebusu Canbolat Bey, Karşıyaka'da Bahçıvan İdris, Şahin Çavuş, İhtiyat Subayı Bahaddin, Baytar Albay Rasim, Eski Maliye Vekillerinden Cahid, Dış Doktoru Şevket, Kara Vasıf, Ziya Hurşit'in kardeşi Fazıl, Kadı lakaplı Hüseyin Avni, Necati'nin Kardeşi (Eski Lazistan Mebusu) Hasan Tahsin, Kayınbiraderi Hasan Rıza ve Şeriki Mustafa Efendi, Trabzonlu Nimet Naciye Hanım, suikastın asıl tertipçileri, eski İttihatçılar, üçüncü derecede şüpheli olanlar ve eski Terakkiperver Parti üyeleri.²¹⁵

Yargılamanın İzmir Evresi

Sanıkların isim yoklamasından sonra, İstiklal Mahkemesi Savcısı Necip Ali Bey'in, suikast girişiminin kimler tarafından, nerede, nasıl ve ne zaman planlandığını sanıkların ifadelerine göre bütün ayrıntılarıyla anlattığı iddianamesine göre, *"Türkiye kamuoyundan aldığı ışık ve devlet kavramının kapsamı içinde ülkenin toplumsal, ekonomik ve uygarlık alanında gelişmesi için çalışmaktan bir an geri kalmamış Cumhuriyet ve Devrim hükümetinin ve demokratik yönetim usulünün egemen olduğu ülkemizde; siyasal ve uygar mücadelenin kimse tarafından engellenemediğini, isimleri aşağıda verilen kişiler bazı iğrenç ve karanlık ruhlu bir gruptan aldıkları telkinlerle; dünya tarihinde yarattıkları çok iğrenç ve kanlı, bütün insanların lanetiyle karşılanacak olan haksız ve canice girişimlerinin amacının hükümeti yıkmak ve iğrenç amaçlarına ulaşmak için Türkiye Cumhuriyet ve devrimlerinin gerçek temsilcisi olan Reisicumhur Hazretleri'ne suikast hazırlamak girişiminde bulunmuşlardır."* diyerek başladı. Savcı daha sonra, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek için 1925'ten beri çalışmalarında bulunduğu, Eski Lazistan mebusu Ziya Hurşit ile İzmit

²¹⁵ Savran, a.g.t. , s. 42; *Hakimiyet-i Milliye*, 26 Haziran 1926, *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1926.

Mebusu Şükrü ve Ankara eski valisi Abdülkadir Beylerin bu amaçla birleştiklerini ve amaçları için Laz İsmail ve Gürcü Yusuf isimli iki sabıkalıyı sağladıklarını ve olayı gerçekleştirmek için bir seri girişimde bulunduklarını anlatarak sanıkların sorgu ve yüzleştirilmeleriyle diğer delillerden; suikastın önce Ankara'da yapılmak istendiğini ve bu amaçla Ziya Hurşit, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf'un Şükrü Bey'den aldıkları maddi yardımla Ankara'ya geldiklerini ve orada Terakkiperver Cumhuriyet Partisi Genel Merkezi'nde misafir olarak kaldıklarını ve daha sonra Şükrü Bey'in evinde yapılan toplantıda Reiscumhur'u öldürmek için konuştuklarını ve bunun için suikastın gerçekleştirilebileceği yerler arandığını ifade etti. Suikastın önce, Arif Bey'in Çankaya yolu üzerindeki köşkünün yolu üzerinde bahçesi ve dolaylarının düşünüldüğünü, sonra da TBMM binası ve Heyet-i Vekile'nin toplandığı bina ile Anadolu Kulübü'nde de düşünüldüğünü ancak Ziya Hurşit'in kardeşi Ordu Mebusu Faik Bey'in durumdan haberdar olarak kendilerini engellediklerini belirtti. Hatta Erzincan Mebusu Sabit Bey'in de kendilerini ihbar ile tehdit etmesi üzerine bu planlarından vazgeçtiklerini de sözlerine ekledi. İkinci kez Reiscumhur'u öldürme girişimine ise Bursa'da giriştiklerini ve bunu gerçekleştirmek için de Laz İsmail'in şüphe çekmemek için Naciye Nimet isimli bir kadını yanına alarak Bursa'ya gidip durumla ilgili araştırmalar yapıldığını ancak ortam bulunamadığı için girişimin tamamlanamadığını, son ve kesin girişimin yine aynı grup tarafından İzmir'de uygulamaya koyulduğunu iddia etti. İzmir'de suikast girişimi hakkında bilgi veren savcı, kendilerine girişimin Kazım Karabekir Paşa tarafından da desteklendiği söylenen Ziya Hurşit, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf'un İstanbul'da Şükrü Bey'den gerekli silah ve cephane alındıktan sonra yine Şükrü Bey'in verdiği paralarla 15 Haziran 1926'da Gülcemal Vapuru ile İzmir'e geldiklerini ve dikkat çekmemek için Ziya Hurşit'in Gaffarzade Palas ve Laz İsmail ve Gürcü Yusuf'un da Ragıp Paşa Otellerine yerleştiklerini belirtti. Daha sonra da Ziya Hurşit'e Şükrü Bey tarafından verilen ve Miralay Rasim Bey tarafından imzalanıp İzmir'de Sarı Efe Edip'e hitaben yazılan ve sanıklara yardım edilmesi ricasını içeren şifreli mektup yoluyla üç suikastçının Edip Bey'le tanıştırıldığını, önce Karşıya-

ka'da İdris'in bahçesinde sonra da Giritli Şevki isimli motorcunun evinde toplanarak suikastı gerçekleştirme planlarını konuştuklarını anlattı. Savcı iddialarına, Ziya Hurşit, Laz İsmail, Gürcü Yusuf ve Sarı Efe Edip ile yine onun tarafından bulunan Çopur Hilmi ve ayrıca Giritli Şevki'nin de katıldığı bu toplantıda, Reisicumhur'un İzmir'e gelişi sırasında gerçekleşeceği Kemeraltı Caddesi'nde Gaffarzade Otel'i'nin altındaki berber Nuri'nin dükkânında saklanacak olan Ziya Hurşit, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf silah ve bomba ile Gazi'yi öldürecekler ve kendileri de sokak içinde bekleyecek olan Çopur Hilmi ile Giritli Şevki'ye katılarak oradan uzaklaşacaklarını Giritli Şevki'nin sağladığı deniz motoruyla Sakız Adası'na kaçma planlarını ekledi. Savcı, bu suikast girişiminin Terakkiperver Parti'nin kurulması için çaba gösteren ve onunla ilişki kuran, geçmişte de yönetimi zorla ele geçiren yağmacı başka bir grubun hazırladığı ve Terakkiperver Parti yönetici ve üyelerinin de onlara katılmasıyla gerçekleştiğini ileri sürdü. Bu bilgi ve gerçeklerin ışığında, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal'i öldürmek, Hükümeti devirmek ve darbe yapmak amacıyla cinayet girişimini planlayıp eyleme geçirecek olan İzmir Mebusu Şükrü, Eskişehir Mebusu Arif, Saruhan Mebusu Abidin, Miralay emeklisi Rasim, Lazistan eski mebusu Ziya Hurşit, Laz İsmail, Yusuf, Sarı Efe adıyla anılan Edip, Hilmi ve Abdülkadir'in suçlarının kanıtlanması halinde ceza yasasının 57. maddesinin ilk fıkrasına ve İdris'in de yine 57. maddenin hareketine uyan uygun fıkrasına dayanılarak cezalarının saptanmasına ve Nimet Naciye Hamın'ın gerçi Laz İsmail ile Bursa'ya gezi için gittiği anlaşıyorsa da adı geçen kadının ve suikastçılar ile ilişkisi olmadığı anlaşılan diğer sanıklardan Torbalılı Emin, Yedek Subay Sabahattin ve Şahin'in beraatlarına karar verilmesini istedi. Büyük Millet Meclisi üyelerinden Kazım Karabekir, Cafer Tayyar, Ali Fuat, Refet, Rüşti Paşalar ve Sabit, Halis Turgut, İhsan, İsmail Canbolat, Münir Hüsrev ve Faik Beyler ile Maliye eski Nazırı Cavit, Ardahan eski mebusu Hilmi ve bugün ortadan kaybolmuş bulunan laşeci Kara Kemal Beylerin üstlerine yüklenen suçlardan dolayı yargılanıp cezalandırılmalarını ve yine 8 Temmuz 1926 gününde de Bekir Sami, Halil Kemal, Feridun Fikri, Çolak Selahattin, Hüseyin Avni, Mersin Mebusu Besim, Er-

zurum Mebusu Necati, Hafız Ahmet, Kara Vasıf Beyler ile Cemal Paşa'nın suikast olayının duyulmasından sonra Refet Paşa'nın evinde toplanmış oldukları için yüzlerine karşı; olayın başlangıcını hazırlayarak sonradan Avrupa'ya gitmiş olduğu ileri sürülen Rauf Bey ile Dr. Adnan ve İzmir eski valisi Rahmi Beylerin de yapılarında yargılanıp cezalandırılmalarını ek iddianameyle isteyerek İzmir suikastı ile ilgili iddialarını tamamlamış oldu.²¹⁶

Necip Ali Bey'in iddianamesini okumasından sonra, mahkeme Ziya Hurşit'in sorgusu ile başladı. Ziya Hurşit, İzmir'e suikast niyetli geldiğini hemen itiraf edince Mahkeme Başkanı Kel Ali Bey şaşırmış ve aralarında şu konuşma geçmişti:

"- Açık olarak suikasta niyetli geldiğinizi söylüyorsunuz. İtiraf ediyorsunuz.

- Evet, gizlenecek bir şey yok. Dosdoğru, apaçık söylüyorum.

- Peki... Suikastı siyasi maksatla yapmak istediğinizi kabul edelim mi?

- Tabii, kabul ediniz. Suikast başka ne amaçla yapılabilir ki?"²¹⁷

Mahkeme Başkanı Kel Ali Bey sordukça, Ziya Hurşit mahkemede her şeyi bir bir itiraf ediyordu:

"- Geçen yıl bu zamanlar İstanbul'da Ankara Valisi Abdülkadir Bey ile görüştüm. O zaman Terakkiperver Parti örgütü yoktu. Abdülkadir'i önceden tanırdım. Temasa geçtim. Diğer arkadaşlar da vardı. Hallerini beğenmedim, durumlarını olumsuz gördüm. Mesela Hafız Mehmet Bey, Nafiz Bey, tamamen siyasetten vazgeçmişlerdi. Ötekiler de öyle gibiydiler. Hareketsiz görünüyorlardı. Bu sebeple, düşündüm, taşındım, hükümet darbesine Abdülkadir ile karar verdik. Hayli zihin yorduk. Nasıl yapalım? Yalnız olur mu? Hayır. Bunun için önce gerektiği kadar adam bulmalı, dedik. Önce Laz İsmail'i buldum. Zaten tanırdım; teklif ettim; kabul etti. Bir arkadaş daha bul dedim. Gürcü Yusuf'u buldu. Ondan sonra Abdülkadir'e adamlar bulun-

²¹⁶ Savran, a.g.t. , s.45; Aybars, a.g.e. , s.440-446.

²¹⁷ Mumcu, a.g.e. , s.25.

du... Hazır... Bunlardan nasıl istifade edeceğiz? Ankara'ya gitmek gerekir. Benim param yok. Ankara'ya nasıl gideyim? Abdülkadir ile böyle konuştuk.

- Abdülkadir ile böyle anlaşıyorsunuz. Amaç, hükümeti devirmek değil mi?

*- Evet.*²¹⁸

Ziya Hurşit'in anlattıkları suikast planı ile ilgili önemli bilgiler veriyordu. Ziya Hurşit'ten sonra Laz İsmail'in sorgusuna gelmişti. Laz İsmail, Ziya Hurşit'in anlattıklarını doğruladı.

"- Ankara'da Karadeniz Otel'i'ne indik. Sonra Ziya Hurşit geldi. 'Şükrü Bey'in arkadaşı Arif Bey vardır, ona gideceğiz. Orada neye karar verirsek pek de iyi olur' dedi. Gece saat 8-9'du. Arabaya bindik. Ziya Bey, Arif Bey'in kapısını çaldı, ben arabada bekledim. Arif Bey, kapıya kadar geldi. Yolda hiç konuşmadık.

- Rauf Bey hakkında bir ifaden var...

- Bana, Rauf Bey ile Karabekir Paşa'nın suikast işine katıldığını Ziya Hurşit söyledi.

- Allah göstermesin, suikastı yapmış olsaydınız, ne olacaktı?

*- Onların büyük adamları var. Hemen bu işler kapanacakmış. Başka Cumhurbaşkanı seçeceklermiş. Bizi üç gün saklayacaklar, sonra af olacakmış."*²¹⁹

Sorgu sırası Sarı Efe Edip'teydi. Edip, sanık sandalyelerinin soldan birincisine oturdu. Kelepçeli elleriyle başındaki panama şapkasını çıkardı, suikastın detaylarını anlatmaya başladı.²²⁰

Kazım Karabekir Paşa'nın sorgusu Mahkeme Başkanı Kel Ali Bey'in, *"Zat-ı aliniz, feshedilen Terakkiperver Partisi'nin başkanı-sınız. Parti meclis içinde varlığını koruyor muydu?"* sorusu ile başlamıştı. Karabekir Paşa, bu soruya *"Görünüşte koruyordu. Bir dü-*

²¹⁸ Mumcu, *a.g.e.* , s.27-31.

²¹⁹ Mumcu, *a.g.e.* , s. 32.

²²⁰ Mumcu, *a.g.e.* , s. 35.

şünce çevresinde toplanmış arkadaşlarla toplantılar oluyordu.” diye cevap vermişti. Daha sonra sorgu şöyle devam etti:

“- (...) Zat-ı aliniz devrimin önde gelen şahsiyetlerinden-siniz. Tarih bunu böyle kayıt edecektir. Bu inkâr edilemez. Vatanı kurtardıktan sonra vatanı geliştirmek için vatan savunmasında nasıl beraber isen yine öyle çalışmanın vatan görevi olduğunu sanıyoruz. Zat-ı alilerinin hangi siyasi nedenle muhalefete geçtiğinizi izah buyurun...

- Efendim, mütareke ile birlikte başlayan elim duruma el birliği ile göğüs gererek Gazi'yi başımıza lider yaparak özellikle o günlerde padişahların kendisini mahvetmek istediği zaman dayandığı kuvvet bendim. Bunu tabii kendileri de itiraf ederler; ne kadar çalıştığımı bilirler. Bu, başlangıçta el ele vererek çalışanlar arasındaki birlik birtakım tufeyli insanların araya girmeleriyle tutulamıyor. Buna birçok milletin tarihi tanıktır. Tarih, kendisinden ders olmayanlar için feci sayfalar açar. Bizde de zafer elde edildikten sonra birtakım yeni insanlar, yeni hedeflere varmak için bizi yerdiler. Lozan görüşmeleri sırasında birinci ayrılık baş gösterdi. Rauf Bey ile İsmet Paşa arasındaki bu aykırılığı bütün milletin duyması, bilmesi gerekir. Sivas Kongresi'nde, maalesef, çok acı bir durum ile karşılaştık. Sırf benim samimi kalbimle bu durumun önüne geçildi. Öyle uçurumlar vardı ki birçok kişi mahvolacakken, sırf benim şahsımla el ele vererek perçinlettim. Bu bir hafif tarihçedir. Barış olduktan sonra, ortaya öyle yüzler çıktı ki biz eski arkadaşları, sanki, memleket içinde sarık taşımış ne kadar cahil ve kirli, pis sıfatlar varsa onlar da yobaz göstermek için şahsıma üstü kapalı yayınlar başladı. Bendeniz sabrediyordum. Rauf Bey ile İsmet Paşa arasında doğan uçurumu doldurmak mümkün olmadı. Bu uçurumu kapatmak için istifadan önce ve istifadan sonra çok çalıştım. İmkân olmadığını da gördüm. Gazeteler ve arkadaşlar, artık bir muhalefet partisi kurulsun diyorlardı. Ben pekala dedim. Rauf Bey ile İsmet Paşa'yı barıştırmaya çalışırken şahsıma hücum başladı. Fransız Büyük İhtilali'ni bilirsiniz. Devrimi, el ele

yapmışlar; sonra birbirlerini boğmuşlar. Bundan çok korktuğum halde maalesef şahsıma hücumlar başlamıştır. Doğu Cephesinde kumandandım. Tarihi iyi incelediğim için bilirim: Vesvese başlar. Bir müddet bir şey yapmamak üzere, siyasete karışmamak üzere yaşamak istedim. Okullar için hazırladığım layihalar, bir kalem darbesiyle mahvoluyordu. Bunları, Gazi ve İsmet Paşa Hazretlerine söylemiştim.²²¹

Ali Fuat Paşa'nın suikast teşebbüsünden haberi olmadığını, eğer olsaydı mutlaka bunu haber vereceğini söylediği sorgusunda Mahkeme Başkanı Ali Bey ile arasında şu konuşma geçti:

- İddianameden anladınız, bir suikast işi var. Bu konu araştırılıp soruşturuluyor. Suikast daha önce Ankara'da yapılmak istendi. Ziya Hurşit'in bu konularda geniş itirafları var. Bu teşebbüs Arif, Ziya, Laz İsmail, Şükrü vesaire tarafından yapılıyor. Bunu Sabit Bey haber alıyor. Suikasta engel olabilmek için zat-ı alilerine, Rauf Bey'e haber veriyor.

- Önce şunu arz edeyim ki vatanın namuslu bir evladı olmak üzere böyle bir olaydan haberim olsaydı, vatanın en namuslu evladının yapacağı şeyi yapar; hükümete ve Gazi'ye haber verirdim. Yalnız bildiğim şudur: Ankara'da evimden çıkarken Rauf Bey'in Sabit Bey ile beraber geldiklerini gördüm. Şükrü Bey'in sarhoşken, Sabit Bey'i kızdırdığını görmüştüm. Rauf Bey, soruşturdu. Şükrü Bey, sarhoş olarak Sabit Bey'e bir şeyler söylemiş. Suikast hakkında bir bilgi almadık ki bunu hükümete haber verelim. Bendeniz hep meşruiyet ve yasa çerçevesinde hareket ettim. Suikastı haber alsaydım, hükümete haber verirdim.

- Paşam, bir soru daha: Partinizin hizmetlerinden dolayı takdirname verdiğiniz Ziya Hurşit, sonra yönetim kurulu-nuzdan Şükrü Bey, Arif Bey, Abidin Bey, tamamen bir özel maksat izlediler; bir suikast yapmak istediler ancak başarı-

²²¹ Mumcu, a.g.e. , s. 46-47; Ahenk, 3-4 Temmuz 1926.

lı olamadılar. Bu bir gizli örgüttür. Bu gizli örgütün üyeleri de sizin partinizdir. Kuruluşundan itibaren böyle bir örgüt partinizde bulunuyordu. Bu partinin genel sekreteri olarak sorumlusunuz.

- Efendim, geçen yıl parti kapatıldıktan sonra parti yönetimi kalmamıştır. Genel sekreterliğim de kalmamıştır. Suikast olayı bu tarihlerden sonradır. Bu şahıslar, bizim partinin üyeleri olduğu kadar TBMM'nin de üyeleridir. Benim bunlarla hiçbir bağlantım yoktur. Böyle olmakla birlikte, TBMM üyelerinin yaptığı işlerden kimselerin sorumlu tutulacağını bilemem.

Sanıklar 12 Temmuz 1926'da savunmalarını yapmışlardı. İlk söz Ziya Hurşit'e verilmişti. Ziya Hurşit yazılı metin hazırlamadığını, kendisini şifahen savunacağını belirtti. Suikast yapmayı planladığını ve bunun için girişimde bulunduğunu ancak Anayasa'yı değiştirmek ve Hükümet'i devirmeye kalkışmak suçunu kabul etmeyerek tutuklandığı tarihte yürürlükte olan Ceza Kanunu'nun 46. maddesine göre cezasının sürgün olduğunu, idam cezasının verilemeyeceğini belirtmişti. Çopur Hilmi, Ziya Hurşit'in teklifleri karşısında suikast teşebbüsünün vatan hizmeti olduğunu sandığını, bu duruma alet edilecek adam olmadığını, haber vermeye karar verdiğini ancak Giritli Şevki'nin kendisinden önce davrandığını söyleyerek cezasını hafifletmek istemişti. Gürcü Yusuf kendisinin cahil olduğunu, aldatıldığını söyleyerek hatta kendilerine "Bu silahları İzmir'e götürüp döneceksiniz, adamlarımız var, size ihtiyacımız yok" dediklerini bu yüzden de affedilmesini istemiştir. Ancak amaçlarının farklı olduğunu İzmir'de öğrendiğini söylemişti. Doğru söylediği için affedileceğini zannetmiş ancak Savcı, Gazi Paşa affetse de kanun affetmez, diyerek sözü İstiklal Mahkemelelerine bırakmıştı. Laz İsmail de Gürcü Yusuf gibi aldatıldığını ve Gazi Paşa'nın kendisine af vadettiğini söylemişti. Sarı Efe Edip suikast teşebbüsüne iştirak etmekle suçluluğunu reddetmiş, suikast işini haber vermek için İstanbul'a gidip Celal Bey'e haber verecekken tutuklandığını ancak Giritli Şevki'nin daha önce davrandığını ve durumun göz önüne alınarak cezasının verilmesini iste-

mişti. Şükrü Bey iddianamenin ancak genel hatlarını aklında tutabildiğini, komitacı bir kişi olmadığını, iddiaların asılsız olduğunu, Maarif Nazırlığı sırasında Üniversite'ye büyük yenilikler getirdiğini, böyle bir adamın suikastla işinin olmayacağını belirtmişti. Arif Bey iddiaların gerçek olmadığını, suikast toplantılarından haberi olmadığını, kimseye silah vermediğini, Laz İsmail'in kendi evinde kalmadığını bu konuda hizmetçisi ve şoförünün yalan söylediğini ifade ederek bütün suçlamaları reddetmişti. Hafız Mehmet Bey suçsuz olduğunu *"Ben teşebbüse dâhildim fakat sonradan feragat ettim."* sözleriyle bitkin şekilde açıklamıştı. Abidin Bey masum olduğunu, hiçbir işe karışmadığını, kendisinden istenilen parayı vermediğini, Rüştü Paşa ile konuşmalarını hasta olduğu için hatırlamadığını söylemişti. Baytar Rasim *"Ne diyeyim, mahkeme esnasında her şeyi söyledim farklı bir şey söylemeyeceğim."* demişti. Naciye Nimet Hanım mahkemeye yalvararak olayla ilgisinin olmadığını ifade etmeye çalışmıştı. Tikveşli İdris, Karşıyaka'da bahçesinde yapılan toplantının neden yapıldığını bilmediğini, suikastla hiçbir ilgisinin olmadığını söylemişti. Vahap savunmasında; amcası Hafız Mehmet'e iş bulmak için müracaat ettiğini, kendisini Ziya Hurşit'e gönderdiğini, cahil birisi olduğu için hiçbir şey anlamadığını söyleyerek suçunu reddetmişti.²²² İsmail Canbolat Bey savunmasında; *"Daima kanuna hürmet ve riayet etmiş, gayrimeşru teşebbüslere girmekten çekinmiş bir adamım. Esasen son senelerde siyasete karşı bir bezginlik duyuyordum. Bu suikast işi ile de katiyen bir alakam yoktur."* diyordu. Canbolat, *"Ben Şükrü Bey gibi Kara Kemal'in adamıyımışım. Savcıdan başka hiç kimse buna inanmaz. Beni tanıyan kimse buna inanmaz. Ben kimsenin adamı değilim. İlkeleri olan, özgür düşünceli bir insanım. Kara Kemal'in adamıdır; dolayısı ile suikasttan haberdirdir diyorlar. Benim Kemal Bey'le ilişkim eskiden azdı. Bir buçuk yıldır ise hiç yok. Vahdettin'in öldürülmesi teklifini bile reddettiğimi Gazi Paşa'nın kendisi bilir. Suikast fikrine karşı olduğuma tanık olarak Gazi Pa-*

²²² Savran, a.g.t, s.58-59; Ayrıca bkz, Kocahanoğlu, a.g.e., s. 339-346.

şa'yı gösteriyorum." diyerek suikast fikrine büsbütün karşı olduğunu ifade ediyordu.²²³

Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar Paşalar ve Bekir Sami Bey savunma yapmayacaklarını belirttiler. Mahkeme Başkanı Kel Ali Bey de mahkemenin sona erdiğini, celseyi ertesi gün saat dörde ertelediğini açıkladı.

Mahkemenin Kararı ve İdama Mahkûm Edilenlerin Cezalarının İnfazı

Ertesi gün İstiklal Mahkemesi yargılamasının yapıldığı eski Elhamra Sineması'nın önü hıncahınc dolmuştu. Mahkeme heyeti saat 17.00'de salona girmişti. Salonun ön sıralarında üst düzey yöneticiler ve subaylar oturuyorlardı.

Mersinli Cemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya soruyordu: "*Paşa! Beraat edeceğimize inanalım mı?*" Ali Fuat Paşa "*İnanmayıp da ne yapacağız?*" diyordu. Kazım Karabekir Paşa da aynı sözcükleri tekrar etmişti.²²⁴

Mahkeme Başkanı Kel Ali Bey "*Karar okunacaktır, dinleyiniz!*" dedikten sonra, suikastın bir özetini yaptığı kararnamede; Giritli Şevki'nin ihbarı ile sanıkların suikast girişimlerinin nasıl ortaya çıktığı anlatılmış ve daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bu girişimden önce de Mustafa Kemal'e suikast girişimlerinin olduğunu, bunların İttihat ve Terakki mensuplarından bazıları ile Terakki-perver Cumhuriyet Partisi'nin ileri gelenlerinin bir kısmının katılımıyla gerçekleştirildiği uzun uzun anlatılmıştı. Özellikle, Rauf Bey'in bu girişimlerden haberi olduğu üzerinde durulmuş ve 1925 seçimlerinde Şükrü Bey ile İsmail Canbolat'ın mebus olmalarının Cavit Bey'in evinde yapılan İttihatçılar Toplantısı'nda alınan karar gereği, Rauf Bey tarafından sağlandığı belirtilerek aynı toplantıda Hüseyin Cahid ve Salah Cimcoz'un da mebus seçtiril-

²²³ Nermin Zahide Aydın, *İttihat ve Terakki Cemiyeti Üyelerinden İsmail Canbulad (1880-1926)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 154.

²²⁴ Mumcu, *a.g.e.*, s. 56.

mesi çalışmalarının gerçekleştirilemediği üzerinde durulmuştu. Bu seçim döneminden itibaren TBMM'de muhalefetin yoğunlaştığı ve iktidarı ele geçirmek için çalışmalar yapıldığından da söz edilerek, bu grubun Cumhuriyet'in ilanı ile Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun değiştirilmesi sırasında, bazı basın organlarının da kendilerine katılmasıyla etkili bir muhalefete girdiğini ve bu arada Rauf Bey'in eski İkinci Grup mensuplarına yeni bir muhalefet partisi kurdurmak için telkinde bulunduğu da hatırlatılmıştı. Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşaların ordudan istifa etmelerinden sonra yeni bir muhalefet partisi kurma çalışmalarına hız verildiğini, muhalefet partisnin kurulması için eski İttihatçılardan Kara Kemal'e başvurarak onun hazırladığı parti programını gerçekleştirmek için Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kurulduğunu ve İttihatçıların bir kısmı ile eski İkinci Grup mensuplarından bazıları ile ordudan istifa eden paşaların da birleşmesiyle muhalefet cephesinin oluşturulduğu Ali Bey tarafından anlatılmıştı.²²⁵

TBMM Arşivi Ankara İstiklal Mahkemesi Karar Defteri'nde yazılı olan bilgilere göre mahkeme sanıklar hakkında şu kararı vermişti:

İzmit Mebusu Şükrü, Saruhan Mebusu Abidin, Eskişehir Mebusu Arif, Sivas Mebusu Halis Turgut, İstanbul Mebusu İsmail Canbolat, Erzurum Mebusu Rüştü Paşa, Lazistan eski mebusu Ziya Hurşit, Trabzon eski mebusu Halis Turgut, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Sarı Efe adıyla tanınan Edip, teğmenlikten emekli Çopur Hilmi, Emekli veteriner Albay Rasim, Ankara Valisi Abdülkadir, İaşeci Kara Kemal'in hareketlerine uyan Ceza Kanunu'nun 55. maddesinin; *"Türkiye Cumhuriyeti'nin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu tamamen ya da kısmen bozmak ve değiştirmek veya kaldırmak ve adı geçen yasaya dayanılarak kurulmuş bulunan Büyük Millet Meclisini düşürmek ya da kaldırmaya ve görevini yapmasına engel olmaya zor kullanarak girişenler idam olunur. Bu belirtilen eylemi yapmaya fiilen özendirenler, eğer girişim eylem haline gelirse idam olurlar ve eğer bu girişim yalnızca icrasına başlanmış olu-*

²²⁵ Savran, a.g.t. , s.61.

nursa 7 yıldan az olmamak üzere küreğe konulurlar. Büyük Millet Meclisi Hükümetini zorla düşürmek ya da görevini yerine getirmekten zorla alıkoymak ya da bu suçu işlemeye özendirmek fiilini işleyenler ömür boyu ya da 10 yıldan az olmamak üzere küreğe konulurlar.” şeklinde yazılı olan fıkrası aracılığıyla yine aynı yasanın 57. maddesinin yukarıda yazılı 55 ve 56. maddelerinde açıklanan eylemlerden birini “Birtakım kişiler topluca yapar ya da yapılması amacını topluca taşırlarsa, o topluluğa katılmış bulunanlardan asıl başkan ve yönetici durumunda bulunanlar her nerede yakalanırlarsa idam olunurlar.” diye yazılı olan önceki fıkrası uygulanarak: isimlerini yukarıda açıkladığımız 15 kişiden Abdülkadir ve Kara Kemal’in giyaplarında ve 13’ünün yüzlerine karşı olmak üzere **idamlarına**; Sürmeneli Vahap’ın da sözü geçen yasanın 58. maddesinin “Bir gizli topluluk kurulup da o toplulukta söz konusu suçun yerine getirilmesi için girişimde bulunulmuş olmakla birlikte bu suç gerçekleştirilmeden önlenmiş ve olay yalnızca böyle bir suçun işlenmesine karar verilmiş olmaktan ibaret kalmış ise o halde bu topluluğa katılanlarda geçici olarak kalebentlik cezasıyla cezalandırılır.” diye yazılı özel fıkrasının uygulanmasıyla 10 yıl kalebent cezasıyla mahkûmiyetine ve 10 Temmuz 1926 tarihinden itibaren yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu’nun ilgili maddesine söz konusu kalebentliğin geçici sürgün cezasına çevrilmesine ve sürgün yeri olarak Konya’nın belirlenmesine; Keza Ergani mebusu İhsan, Ardahan eski mebusu Hilmi, Maliye eski nazırı Cavit, Mersin eski mebusu Selahattin, Sivas eski mebusu Kara Vasıf, Erzurum eski mebusu Hüseyin Avni, İzmir eski valisi Rahmi, İstanbul mebuslarından Rauf ve Adnan Beylerin yargılanmalarının, işbu davanın devamı olarak Ankara’da görülecek olan dava sırasında yapılmak üzere, haklarında hüküm verilen sanıkların davalarından ayrılmasına; olaya karışıp katıldıkları saptanmış olan Ordu Mebusu Faik, Erzincan Mebusu Sabit, Erzurum Mebusu Halit, Dersim Mebusu Feridun Fikri, Afyon Mebusu Kamil, Gümüşhane Mebusu Zeki, Tokat Mebusu Bekir Sami, Mersin Mebusu Besim, Bursa Mebusu Necati, Erzurum Mebusu Münir Hüsrev Beyler ile İstanbul Mebusu Kazım Karabekir Paşa, Ankara Mebusu Ali Fuat, İstanbul Mebusu Refet, Edirne Mebusu Cafer Tayyar, Isparta eski

mebusu Cemal Paşalar ve Erzurum eski mebusu Necati, Canik eski mebusu Ahmet Nafiz Beyler ve Torbalılı Emin Efendi, Trabzonlu Naciye Nimet Hanım, Sürmeneli Keleş Mehmet ve Bahçıvan İdris, Mustafa Oğlu Şahin Çavuş ve yedek subaylardan Sabahaddin Efendi ve Giritli Hüseyin Oğlu Latif'in beraatlarına yüzlerine karşı oy birliğiyle 13 Temmuz 1926 tarihine rastlayan Salı günü karar verildi.²²⁶

Kazım Karabekir, Refet, Ali Fuat, Cemal ve Cafer Tayyar Paşaların beraat ettiğini bildiren kararın okunmasıyla birlikte büyük bir alkış kopmuştu. İdam mahkûm olanlara tebliğ ise hapisshane-
de verilmişti. İdam cezası verilenler tam 13 kişi idi: Şükrü, Abidin, Edip, Arif, Hafız Mehmet, Halis Turgut, İsmail Canbolat, Ziya Hurşit, Çopur Hilmi, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Baytar Rasim ve Rüştü Paşa. İsmail Canbolat ve Halis Turgut Beyler önce 10'ar yıla mahkûm edilmiş ancak itirazlar sonucu karar idam olarak değiştirilmişti. Sürgün cezası alan Sürmeneli Vahap Konya'ya gönderilmişti.²²⁷

İdam cezalarının infazı sabaha karşı saat üçe kadar sürdü. Ziya Hurşit, Laz İsmail, Gürcü Yusuf ve Çopur Hilmi suikast yapmayı planladıkları Gaffarzade Oteli'nin köşesinde, bir kısmı Hükümet Meydanı'nda, bir kısmı kışla önünde ve bir kısmı da Deparak civarında idam edildiler.

İdam mahkûmlarının idam edilecekleri yere nasıl götürüldüğünü, nasıl asılacaklarını ve asıldıktan sonraki vaziyetlerini görmek isteyen halk, Başdurak'tan Kordon'a kadar uzanan caddenin etrafında toplanmıştı.²²⁸

İdam edilenlerin göğüslerine takılan yaftada şu satırlar yazılıydı:

"Türk vatan ve namusunu kurtaran Aziz Reis-i Cumhuriyet Hâzretleri'ne suikast icra ve Hey'et-i Vekile'yi iskat ve taklib-i hükümet edecekleri bir anda derdest edilip

²²⁶ Savran, a.g.t. , s.61-63; Ayrıca bkz. TBMM Arşivi, Ankara İstiklal Mahkemesi (2) Karar Defteri, IV-3, b1, Esas Karar:111.'den naklen Aybars, a.g.e. , s. 451-452,

²²⁷ Savran, a.g.t. , s.63.

²²⁸ Aydın, a.g.t. , s.168; İdam, 16 Temmuz 1926.

bil'muhakeme mücrimiyeti sabit olan Ceza Kanunu'nun 55'nci maddesi delaletiyle 57'nci madde mahsusasına tev-fikan salben idamına karar verilen dir.”²²⁹

İlk idam edilen İzmir Mebusu ve eski Maarif Nazırı Şükrü Bey oldu. Şükrü Bey'in boğazına dolanan ip kopunca cellat tarafından ikinci kez asılmıştı. Şükrü Bey'in ardından idam edilen Hafız Mehmet asılırken *“Zulüm, zulüm, zulüm... Zulüm ile yapılan bina payidar olmaz...”*²³⁰ diye bağırıyordu. Çopur Hilmi, suikastı tasarladıkları Kemeraltı'nda Berber Nuri'nin tütüncü dükkanı önünde, Laz İsmail, İğdelikahve Sokağı girişinde, Gürcü Yusuf Şamlı Sokakta peş peşe asılıyorlardı. Sarı Efe Edip asılırken *“Bu ceza bizler için mukadderdir. Cezamızı çekiyoruz.”* demiş ve gülümseyerek can vermişti. Hükümet konağı önünde kurulan sehpaye doğru götürülen Rüştü Paşa ağlıyor ve şöyle diyordu: *“Korkumdan değil; savaş alanlarında bin defa ölüme göğüs gerdim. Fakat gözlerimi bile kırpmadım. Ölümün böylesi kahrediyor insanı. Ne olur, beni kurşuna dizin. Bu son arzum olsun yapın. Ve bilin ki, masumum. Bir hatanın kurbanıyım. Beni boşu boşuna suçluyorlar. Suikast teşebbüsünü duyunca, kaç defa, yapmayın, hem kendinizi hem muhalefeti mahvedeceksiniz, dedim.”* Rüştü Paşa, cezaevi müdürünün odasında kararı dinlerken de şunları söylemişti: *“Son dakikasında insan yalan söyler mi? Vallahi İzmir suikastından haberdar değildim. Ankara'dakinden haberim vardı.”* Albay Ayıcı Arif Bey, cezaevinde, idam kararını sigara içerek dinliyor ve birdenbire bağırıyordu: *“Ben Gazi'nin yirmi yıllık arkadaşıyım. O beni affeder. Verin şuradan bir kağıt kalem. Kendisine bir mektup yazacağım.”* Mektupta Gazi'ye hitaben şunları yazıyordu: *“Yirmi yıllık arkadaşınızım. Birçok meydan muharebelerinde size fedakarane hizmet ettim. Ölüme yaklaştığım şu dakikalarda beni affedeceğinizden eminim.”* Kelime-i şahadet getirmesini isteyen imamı da öfkeyle azarlıyordu: *“Ders verecek sen mi kaldın? Ben bilirim yapacağım işi, çekil sen, işine*

²²⁹ Savran, a.g.t. , s.64.

²³⁰ Mumcu, a.g.e. , s. 58; *İkdam*, 16 Temmuz 1926.

bak..." Arif Bey, taksiden indirilip idam sehпасına götürölürken kolundan tutmak isteyenleri itip bağırıyordu: "Çıkarın şu kelepçeleri... Kaçacak değiliz ya... Başım çok ağrıyor, nedir bu eza, cefa?" Sehpanın altına gelince son bir umutla soruyordu. Yakın arkadaşı Gazi Paşa'nın kendisini bağışlayacağından emindi. Son bir umutla çevresindekilere sordu: "Hani Paşa'dan bir cevap yok mu? Verir, mutlaka verir... Beş dakika bekleyelim." Cellat ipi boynuna geçirirken de "Üstümdeki paraları İstanbul'daki kız kardeşime verirsiniz." diyordu. Baytar Rasim, Kışla Kapısı'nda kurulan idam sehпасına giderken kendi kendine söyleniyordu: "Akşam rüyamda görmüştüm, buyur bakalım. İşte şimdi karşımda. Her zaman rüyam böyle çıksaydı ya... Yolcu yolunda gerek, haklı haksız gidiyoruz işte."²³¹ İsmail Canbolat idam sehпасı önüne geldiğinde bir hayli söylenecek vatanın ihsar altına alındığından bahsetti ve "Biz indirizde vatanlısınız olduk" dedi. Hiçbir şey yokmuş gibi sakın, ağır ağır yürüyerek durdu. Bu esnada ipi boynuna geçirmekte olan celladın gözlüğü almak isteşisine sinirlenerek "Bırak gözlüğümü! Vazifene bak!" dedi. Tam o sırada jandarma subaylarından biri telaşla koşup geldi, "Canbolat bu mu?" diye sorduktan sonra ona sokularak "Nasıl? Erenköy'ünde zavallı, masum inzibat çavuşunu vurur musun? İşte intikamı alınıyor." dedi. Canbolat Bey bu zabite dik dik bakmakla yetindi, hiç sesini çıkarmadı.²³² Sivas milletvekili Halis Turgut Bey de asılırken şöyle bağırıyordu: "Ben ölüyorum ama fikrim ölmez. Yaşasın Türklük..." Halis Turgut Bey, cezaevi müdürünün odasında kararı dinlerken "Çocuklarıma söyleyin: katiyen siyasetle uğraşmasınlar. Fikir adamı olsunlar. Yaşasın mefkurem. Payidar olsun Türklük. Bir Türk Türklüğe nasıl fenalık yapar?" demişti. Cezaevi müdürünün odasına getirilen Saruhan Milletvekili Abidin Bey önce "Yatağımdan palas pandıras getirdiler, bırakın elbisemi giyeyim." diyor, kararı soğukkanlılıkla dinledikten sonra "Bırakın ben intihar edeyim; ölmemi istemiyor musunuz?" diye soruyordu. İdam

²³¹ Mumcu, a.g.e. , s. 58-59.

²³² Aydın, a.g.t, s. 168.

sehпасına çıktığında *"Bari ipi kendim geçireyim... Sana zahmet olmasın."* diyerek ipi celladın elinden boynuna geçiriyordu.²³³

Ziya Hurşit, uyandırıldığında son derece soğukkanlıydı. *"Anladım, telaş etmeyin."* diyor, ağır ağır giyiniyor, ipek mendilini düzeltip yüzüne kolonya sürerek *"Buyurun gidelim."* diyordu. Cezaevi müdürünün odasında kararı dinlerken ayak ayak üstüne atmıştı. Kararın okunması bittikten sonra sormuştu: *"Hepsi bu kadar mı? Başka bir şey yok mu?"* Ziya Hurşit, ölüm cezasına çarptırılanların adlarını öğrenince de *"Galiba bunların bazıları idama müstehak değillerdi, bir yanlışlık olmalı."* demişti. Cezaevi Müdürü Nuri Bey'in odasından çıkarken de cebinden çıkardığı 200 lirayı müdüre vererek *"Bunu ağabeyim Faik Bey'e verin; kabrime şerefime uygun bir mezar taşı diktirin. Nuri Bey, vasiyetimi yerine getirmezsen, bak karışmam, yarın öbür dünyada iki elim yakandadır. Sana orada suikast yaparım ha, hem de elimden kurtulamazsın."* diyordu. Ziya Hurşit, asılacağı yere getirildiğinde şaşılacak derecede soğukkanlıydı. *"En son gelir bezme ekabir derler ya... Ben sonuncu asılan mıyım?"* diye sormuş, yanıt alamayınca yüksek sesle bağırmıştı: *"Ben zaten başka bir şey beklemiyordum. Sizin elinizden yalnız bu gelir... Ama bu da zevk. Hürriyetsiz bir memlekette yaşamaktansa namusuyla ölmek daha hayırlıdır. Zahmet buyurmayın, ben kendi işimi kendim görürüm."* Sehpaya çıkarken de *"Ne mükemmel şey. Salıncağa da benziyor. Yüksekliğine de diyecek yok; yerde kalan insanlara da yüksekte bakacağım. İstedğim de buydu."* demişti. Ziya Hurşit, tam asılacağı sırada mahkeme üyesi Kılıç Ali Bey ile göz göze gelmiş ve *"Kılıç Ali mi o? Nerede bakayım?"* demişti. *"Aman beyim, vakit geçiyor, çabuk ol."* diyen cellada gülererek *"Acelen ne be kuzum? Telaş etme. Ölecek ben değil miyim? Gidiyorum işte... Dünya sana kalacak, merak etme. Beş dakika sonra öbür tarafta soyuna, sopuna kavuşacağım. Mektubun falan varsa ver de götüreyim. Ahirete mektup gönderecek yok mu?"* demişti.²³⁴ Ziya Hurşit'in idamı ile bütün infazlar tamamlanmış, idam edilen-

²³³ Mumcu, a.g.e. , s. 60; *İkdam*, 16 Temmuz 1926.

²³⁴ Mumcu, a.g.e. , s.61.

ler saat 10'a kadar sehpalarda bırakılarak gelenlere teşhir edilmişlerdi. Sonra arabalara yüklenen cesetler önce karantinadaki Merkez Hastanesi'ne oradan da üzerindeki eşyalar alınarak Kadifekale civarındaki Kokluca Mezarlığı'na götürülerek gömülmüşlerdi.²³⁵

İstiklal Mahkemesinin bu kararı, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Başbakan İsmet Paşa'ya telgrafla bildirilmiş; İsmet Paşa İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Bey'e gönderdiği telgrafta *"Türk milletinin vicdanını tatmin eden ve Türk tarihinin olduğu gibi cihan tarihinin sayfalarına da ibret verici dersler muhtevi sayfalara geçecek olan adilane ve akıllane hükümlerinizi takdirle karşıladık."* demişti.²³⁶ Olayın gerçekleştiği sıralarda TBMM tatilde olduğundan Meclisin toplanmasına gerek görülmeden sanık ve hükümlü mebuslar hakkındaki işlemlere dair bilgiler, meclisin yasama yılı başındaki toplantılarda verildi.²³⁷ İstiklal Mahkemeleri de *"Kara Çete"* olarak isimlendirilen İttihatçıların davasına bakmak için 16 Temmuz Cuma günü İzmir'den hareket etmiş ve 17 Temmuz'da Ankara'ya varmıştı.²³⁸

Diğer taraftan suikast sanıklarından Kara Kemal, 27 Temmuz 1926'da İstanbul'da sıkıştırılmış ve yakalanacağını anlayınca kafasına bir kurşun sıkarak intihar etmişti. İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey, Kara Kemal'in intiharını Cumhurbaşkanlığına, Başbakanlığa, İçişleri Bakanlığı ile İstiklal Mahkemesi Savcılığına gizli bir telgrafla bildirilmişti.²³⁹

Yargılamanın Ankara Evresi

Ankara'daki duruşmalar 2 Ağustos 1926 Pazartesi günü Savcı Necip Ali Bey'in iddianameyi okumasıyla başlamıştı. Duruşmaya Ergani Mebusu İhsan, İttihat ve Terakki eski Umumi Katibi Mithat

²³⁵ Savran, *a.g.t.*, s.64.

²³⁶ Mumcu, *a.g.e.*, s.61.

²³⁷ Savran, *a.g.t.*, s.64-65; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, II. Dönem, C. II, 1923-1927, Ankara, 1994, s. 582.

²³⁸ Savran, *a.g.t.*, s.64.

²³⁹ Mumcu, *a.g.e.*, s. 79.

Şükrü, Cavid, Dr. Nazım, Ardahan Mebusu Hilmi, İzzet, Rifat, Cevat, Kara Vasıf, Salah Cimcoz, Salim, Hüsnü, Ahmet Nesimi, Eyüp Sabri, Dr. Rusuhi, Çolak Selahattin, Dr. Hüseyinzade Ali, Gaziantep'li Ahmet, Muhtar, Hüseyin Avni, Küçük Talat, Azmi ve Kör Ali İhsan Beyler getirilmmişti.²⁴⁰

Necip Ali Bey iddianamede, Birinci Dünya Savaşı sonunda, ülkeyi felakete sürükleyerek yurt dışına kaçan İttihat ve Terakki yöneticilerinden Talat, Enver ve Cemal Paşaların en güvendiği kişi olan Kara Kemal'in onları yeniden iktidara getirmek ve Cemiye-ti güçlendirmek için Malta sürgününden döndükten sonra, daha önce İaşe nazırı olarak başkanı bulunduğu Milli Mahsulat, Milli Kantariye ve Milli Emekçiler gibi şirketleri ya da Milli İktisat Bankası gibi ekonomik kuruluşların yönetimini yeniden ele geçirdiğini bildirmişti. Bu şekilde elinde topladığı ekonomik güçle, çevresindeki eski adamları sayesinde de büyük etkinliğe kavuşan Kara Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı sonunda İzmir'te Gazi Mustafa Kemal Paşa ile iktidar pazarlığına girmişti. Gazi, Kara Kemal'in önerilerini, bir yurttaşın Devlet Başkanı'na sıradan bir başvurusu olarak değerlendirince Kara Kemal İstanbul'a dönerek İsmail Canbolat, Şükrü, İzmir eski valisi ve Naim Beyler gibi bazı İttihatçılarla Cavit Bey'in Şişli'deki evinde toplantı düzenlemişti. İddianamede de düzenlenen bu toplantılarda, ülke yönetimini ilgilendiren kararlar alındığı, suikast ve zorbalık girişimlerinin bu kararları uygulamak için devreye girdiği ve bu amaçla da Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kurulması ve programının hazırlanmasında yukarıda sözü geçen kişilerin yardımcı oldukları gibi Parti'ye üye olarak da katıldıkları ileri sürülmüştü. Terakkiperver Parti'nin hükümetçe kapatılmasından sonra, bu kişilerin bütün çalışmalarını gizlilik içinde yürütmek zorunda kaldıklarını, amaçlarının **bir darbe ve suikast girişimleriyle yönetimi ele geçirmek** olduğunu ileri sürerek bütün delil ve nedenlerle iddianamesini anlattı. Savcı; daha çok ittihat ve Terakki ile Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin suikast olayına ilgisinin olduğunu iddia

²⁴⁰ Savran, *a.g.t.*, s. 68; Kocahanoğlu, *a.g.e.*, s. 377.

eden Savcı iddianamesini sanıkların cezalandırılmasına ilişkin tezini şu şekilde ifade etti:

Sanıklardan; Cavit, Dr. Nazım, Kör Ali İhsan, Hilmi, Küçük Talat, Azmi, Kara Vasıf, Hüseyin Avni, Selahattin, Nail, İhsan, Hüseyin Cahid, Mithat Şükrü, Rauf, Dr. Adnan ve Rahmi Beylerin suçlarının saptanması halinde gerek eylemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan yasalara gerekse de yeni Ceza Kanunu'nun bu olaya uyan 171. maddesinin içerdiği ceza hükümlerinin daha ağır olmasına ve hafif ceza olması nedeniyle de yeni ceza kanununun 55. maddesi aracılığıyla 58. maddesine dayanılarak ceza saptanıp uygulanmasına ve diğer sanıklar; Dr. Hüseyinzade Ali Hamdi Baba, Posta Müdürü Hilmi, Vehbi, İbrahim Ethem, Hamal Ferit, Eyüp Sabri, Dr. Rasuh, Ahmet Nesimi, Salah Cimcoz, Hüsnü, Naim Cevat, Müfettiş Nazım, Kaymakam emeklisi Çerkez İzzet, Rafet, Hasip, Ahmet Muhtar, Neşet, Büyük Mithat, Mehmet Ali, Selahattin, Rıza, Bekir Sıtkı, İhsan, Hasan Fehmi Beylerin ise 58. madde aracılığıyla hareketlerine uyan 45. madde gereğince cezalandırılmalarına karar verilmesini istedi.

İddianame okunduktan sonra sanıkların sorgusuna Talat Bey ile başlanmıştı. Talat Bey sorgusunda; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olduğunu ancak Cemiyet'in hükümet ve iktisadi konulardaki çalışmalarına karışmadığını bildirmişti. Mahkeme Başkanı, Enver Paşa'nın Milli Mücadele içinde Anadolu'ya girme çabası ile, İttihat ve Terakki'nin yönetimini mutlaka ele geçirme çabasında olduğunu vurgularken kendisinin bunlarla ilgisinin olmadığını söylemişti. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Genel Sekreteri Mithat Şükrü Bey, Polis Müdürü Azmi, Eski Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi, Dr. Hüseyinzade Ali, Eyüp Sabri, Dr. Rasuhi, Hamdi Baba sorguya çekilmişlerdi. Dr. Nazım Bey İttihat ve Terakki'nin 8 ay boyunca sekreterliğini yaptığı dönemde halkın yaptığı bağışların durumunun ne olduğundan habersiz olduğunu, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Kırım'a oradan da Almanya'ya kaçarak İslam İhtilalleri Cemiyeti'ni kurduklarını anlatmıştı. Daha sonra Cavit Bey'in evindeki 9 maddelik programı içeren toplantıya katıldığını, Gazi'ye muhalefet imkânı olmadığı için siyasi parti

kurma girişiminde bulunmadığını ve suikastla hiçbir ilgisinin olmadığını söylemişti.²⁴¹

10 Ağustos 1926 Salı günü Cavid Bey'in yargılanması esnasında salon tamamen doldu. Mahkeme heyetine göre Cavid Bey'in suikast girişiminin ötesinde her ne pahasına olursa olsun İttihat ve Terakki'yi diriltten bir grubun başında olduğu kabul edildi.²⁴² Cavit Bey, mütarekeden sonra İzzet Paşa Hükümeti'nin istifasıyla Maliye Nazırlığı'ndan ayrıldığını, Tevfik Paşa ve Damat Ferit Paşa Hükümetleri sırasında İttihat ve Terakki mensuplarının tutuklandığını, bu yüzden İstanbul'da saklandığını sonra da İsviçre'ye kaçtığını söylemişti. Bu yüzden Milli Mücadele'ye katılmadığını, Talat Paşa ile görüştüğünü, Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçme ihtimali üzerine, Talat Paşa'ya mektup yazarak bunun önlemesini söylediğini, siyasetle uğraşmadığını belirtmişti. 1921'de yurda döndüğünde Cahid, Kara Kemal ve İsmail Canbolat ile görüştüğünü, Kara Kemal'in Mustafa Kemal ile görüşmesinden sonra kendi evinde İttihatçılarla toplandığını, Anayasa değişikliği konusunda görüştüklerini, gizli bir amaçlarının olmadığını belirtmişti. Kör İhsan'ın da belirttiği gibi, Kara Kemal'in yeniden siyasete girmesi için telkinlerde bulunanların Şükrü Bey ve kendisinin olduğu yolundaki iddiaları, İttihat ve Terakkicilerin yeniden iktidarı ele geçirme girişimlerini ve suikastla ilgisini reddetmişti.²⁴³

Hüseyin Cahid Bey, Cavit Bey'in evindeki toplantıya katıldığını, gizli bir amacının olmadığını, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunda kendisinin partiye girmesini ve İstanbul mebus adayı olmasını istediklerini ancak kabul etmediğini söylemişti. Daha sonra da Cavit Bey ve Kör Ali İhsan ile yüzleştirilmiş, Ali İhsan Bey'in ifadesinde yanıldığını belirtmişti. İlerleyen günlerde Salah Cimcoz, Mithat Şükrü, Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi, Dr.

²⁴¹ Savran, *a.g.t.*, s. 71.

²⁴² Nermin Zahide Aydın, "Maliye Nazırı Mehmed Cavid Bey", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, s.9.

²⁴³ Savran, *a.g.t.*, s. 71; Kocahanaoğlu, *a.g.e.*, s. 479 – 501; Faruk - Semra İlkan, *Ankara İstiklal Mahkemesinde Cereyan Eden Suikast ve Taklibi Hükümet Davasına Ait Resmi Zabıtlar*, s. 273-323

Rasuhi, Hüseyinzade Ali, Eyüp Sabri, Azmi, Hamdi Baba, Nail, Said, İbrahim, Naim Cevad, Hasan Fehmi, Hamal Ferit'in duruşmaları yapılmıştı. Duruşmalarda, bu kişilerin ileri sürülen suçlarla ilişkileri araştırılmış ve eski dönemlere giden sorular sorulmuştu. Burada Velid Bey'in Rauf Bey ile ilişkisi üzerinde durulmuş, 13 Ağustos'ta Hâkimiyet-i Milliye'de Kara Kemal'in Terakkiperver Parti ile ilişkisini gösteren mektubu yayınlanmıştı. 16 Ağustos'ta Naim Cevad, Mithat, Nasib ve Nail Beyler yargıldılar. Rıza Bey ile Nasib Bey serbest bırakılmış, 19 Ağustos'ta Çolak Selâhaddin, Kara Vasıf ve Hüseyin Avni Beyler yargılanmış, Velid Bey ve Ahmet Emin 21 Ağustos'ta sorgulanmışlardı. 22 Ağustos'ta Hâkimiyet-i Milliye'de, Rauf Bey'in Londra'dan Ahmed Emin Bey'e yolladığı 28 Nisan tarihli mektubu ve Velid Bey'in Rauf Bey'e yolladığı 21 Kasım 1924 tarihli mektupları yayınlanmıştı.²⁴⁴

Mahkeme Savcısı, İttihat ve Terakki'nin iktidar hırsı için geçmişten bu yana yaptıklarını anlatıyordu. Halkı soyan bir parti olduğunu, ülkeyi Almanya çıkarlarını dikkate alarak savaşa soktuklarını, yenilgi sonrasında ülkeden kaçmalarını uzun uzadıya belirttikten sonra İzmir suikastı davasını ele aldı. Cavit Bey'in evinde yapılan toplantıları ve İttihat ve Terakki'nin iktidar hırsıyla yaptığı girişimleri özetlemişti. Ali İhsan Bey'in ifadesine göre, Kara Kemal ve Şükrü Beyleri suikast işine Cavit Bey karıştırmıştı ve buna dayanarak da iddianame adı geçen kişilere şu cezaların verilmesini istiyordu:

"Ali İhsan, Nail, Dr. Nâzım, Cavid, Ardahan Mebusu sabıkı Hilmi, Vehbi, Hüsnü, Ethem, Hamdi Baba, Hüseyin Rauf, İzmir Vali-i sabıkı Rahmi Beylerin harekâtı vakiaları yeni Kanun-u Ceza'nın meriyete konmazdan evvel irtikâp edildiği ve yeni Kanun-u Ceza'da buna tekabül eden maddenin daha ağır bulunmasına mebni bu gibi ahvalden maznunların lehine hareket edilmesi yeni Kanun-u Ceza'nın ikinci maddesinin son fıkrası icabından bulunmakla, bunlardan Cavid Nail, Dr. Nâzım, Ardahan Mebusu sabıkı Hil-

²⁴⁴ Savran, a.g.t. , s. 72; Aybars, a.g.e. , s. 461-462.

mi Beylerin Kanun-u Ceza'nın 55. maddesi delâletiyle 57. maddesine tevfikân, diğer Ali İhsan, Vehbi, Hüsnü, Ethem, Hamdi Baba, Hüseyin Rauf ve Rahmi Beylerin Kanun-u Mezkûrun 58'inci maddesine nazaran tayini cezalarını talep ederim. Cahid, Kara Vasıf, Azmi, Adnan, Küçük Talât, Mithat Şükrü, Hüseyinzâde Ali, Eyüp Sabri, Salâh Cimcoz, Küçük Nâzım, Cemal Ferit, Naim Cevat, Hasip, Erkân-ı Harp mütekaidi Rıza, gözlüklü Mithat, Hasan Fehmi, İhsan, Ali Rıza, Saadettin, Bekir, Mehmet Ali, Hilmi, Komiser Cavid, İzzet, Seyit, Salih Reis, Tırnakçı Salim, Ali Osman Kâhya, Selâhattin, Hüseyin Avni, Gaziantepi Ahmet Muhtar, sabık Üsküdar Belediye Reisi Rifat Beylerin beraatini talep ederim."

25 Ağustos 1926'da sanıkların savunmaları dinlendi. Sanıkların birçoğu sorguları sırasında söylediklerinden farklı bir şey söylemedi, bir bölümü de savunmaya gerek görmedi.

Rauf Bey'in yurt dışında bulunmasından dolayı sorgusu da savunması da yapılamamıştı. Ancak Rauf Bey tutuklanma kararına karşı TBMM Başkanlığına bir mektup göndermişti. 12 Ekim 1926'da gönderdiği mektubunda mebus olması nedeniyle dokunulmazlığı kaldırılmadıkça yargılamayacağını ve bu konuda örnekler vererek yurt dışında olduğundan suikastla ilgisinin olmadığını söylemişti.²⁴⁵

Cavit Bey savunmasında harpten sorumlu olmadığını, barış taraftarı olduğunu, ekonomik faaliyetlerde bulunarak şirketler kurduğunu, İshâk Nazırı'nın işlerine karışmadığını, hayatını millette adadığını, zevk ve eğlence hayatını bilmediğini ayrıntılı bir şekilde anlattı.²⁴⁶ Cavit Bey sözlerini "*Vereceğiniz karar, mutlu dönemlerinizde bir soru işareti ve bir soru şeklinde vicdanınızı rahatsız etmesin.*" şeklinde tamamlamıştı.²⁴⁷

²⁴⁵ Savran, a.g.t. , s. 73-74.

²⁴⁶ Aydın, a.g.m. , s.9.

²⁴⁷ Savran, a.g.t. , s. 74; Kocahanoğlu, a.g.e. , s. 561-566; Mehmed Cavid Bey, *Zindandan Mektuplar*, Ankara, 2005, s.201-208.

Nail Bey savunmasında, ulus ve ülkenin zararı için hiçbir girişimde bulunmadığını, suikast girişimden de haberinin olmadığını ve suçsuz olduğunu bildirerek mahkemenin adaletine sığındığını söylemişti. Dr. Nazım Bey savunmasında, Ateşkes Antlaşması'ndan sonra yurt dışına kaçtığını ve Talat Paşa'nın başkanlığında "İslam İhtilalleri Cemiyeti" derneğini kurduklarını ve bununla Milli Mücadele'yi desteklemeye çalıştıklarını söylemişti. Enver Paşa'nın Anadolu'ya gelmesini engellemeye çalıştığını, Cavit Bey'in evindeki toplantılara Mustafa Kemal'in izninin olduğunu düşünerek katıldığını, Şükrü, İsmail Canbolat ve Kara Kemal Beyleri iki yıldır görmediğini, onlarla haberleşmediğini, suikastla hiçbir ilgisinin olmadığını belirtmişti. Hilmi Bey ise savunmasında, TBMM'den ayrıldıktan sonra ticaretle uğraştığını, siyasetle ilgilenmediğini, Kara Kemal'le uzun zamandır görüşmediğini ve suikast haberini gazetelerden duyduğunu, hiçbir bilgisinin olmadığını söylemişti.²⁴⁸

İzmir Suikastı yargılamalarının Ankara evresi 26 Ağustos 1926 Perşembe günü alınan mahkeme kararı ile sona erdi. Karar açıklanmadan önce okunan iddianamede, Milli Mücadele'nin sonucunda yine iktidarı ele geçirme hevesinde olan, Lozan görüşmeleri sırasında Cavit Bey'in evinde yapılan toplantılarla, Kara Kemal, Şükrü, İsmail Canbolat gibi eski İttihatçıların Mustafa Kemal'e başvurarak reddedilmelerinden sonra birtakım İttihatçıların siyasi ortamdan ayrıldıkları üzerinde durulmuştu. Ayrılmayan İttihatçılar ise yaptıkları gizli toplantılarda, Büyük Millet Meclisinde birinci ve ikinci grupları birleştirip, eski İttihatçıları içine alıp Rauf Bey'in yardımını sağlamak, bu olmazsa 15-20 kişilik mebus listesini Müdafaa-i Hukukçuların şüphesini çekmeden yine Rauf Bey'in yardımı ile kabul ettirmek, bu da olmazsa açıkça İttihat ve Terakki olarak ortaya çıkmak kararı alınmıştı. Hepsinin başarısız olması halinde ise Halk Partisi'ni parçalamak için girişimde bulunulduğunu, Rauf Bey'in de buna araç olduğunu, daha sonra da Terakkiperver Parti'nin kurulmasını hazırlayarak iktida-

²⁴⁸ Savran, a.g.t. , s.74-75.

rı ele geçirme planlarının olduğunu anlatmıştı. Daha sonra ise tek tek suçlular ele alınmış ve Cavit Bey, evinde yaptığı gizli toplantılarla suikastı hazırlayan kişilerle olan ilişkileri sebebiyle suçlu bulunmuş, olayları yönetmek ve yardım sağlamak suçundan da Dr. Nazım, Nail ve Hilmi Beyler de suçlu bulunmuştu. Enver Paşa Rusya'da bulunduğu sırada İttihat ve Terakki'nin iktidara geçmek için çalışmaları ve son toplantılara katılması sebebiyle, Rauf Bey İttihatçılarla iş birliği yapmaktan ama en önemlisi suikast hazırlığını duyunca **"Ben gidiyorum siz ne yaparsanız yapınız."** diyerek Avrupa'ya gidip suikastı haber vermemekten suçlu bulunmuştu. Dr. Adnan Adıvar'ın bir ilişkisinin olmadığı görülmüş, Hüseyin Cahid Bey de suikast girişiminden haberi olmadığı gerekçeyle suçsuz bulunmuştu.

Sanıklardan Cavit Bey'in, Lozan Konferansı'ndan sonra evinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni yeniden iktidara getirmek için hazırlık çalışmaları yapmak amacıyla toplantılar düzenlediği ve bu amaca hizmet eden gizli bir kuruluşun başkanlığını aldığını, eskiden beri dargın olduğu Şükrü Bey ve Kara Kemal'in aracılığıyla barışarak sanık Sarı Efe Edip'in kendisine Cavit Bey'in para yardımını yaptığına ilişkin beyanları yer alıyordu. Ayrıca sanık Nazım Bey'in, Cavit Bey'in evinde yapılan toplantılara katılarak gerek kararların oluşumu gerekse yürürlüğe girmesinde etkili olduğu, diğer sanık ve şahitlerin ifadelerinden anlaşılmıştı. Hatta kararnamede, özellikle Şükrü Bey'e yazdığı ve arama sırasında da ele geçen mektup içeriğinden de Nazım Bey'in suçlu olduğu belirtilmişti. Yine şahitlerin ve sanıkların ifadelerinden hareketle ve toplanan tüm deliller doğrultusunda sanık Rauf Bey için kararname, başvekil olarak bulunduğu tarihten itibaren, İttihat ve Terakki'nin kapandığını bildiği halde yeniden İttihat ve Terakki'yi canlandırmak için partinin eski üyeleriyle sıkı ilişkiler içinde olduğu ve Mustafa Kemal'e muhalif bir parti kurmak için eski İttihatçılar ve İkinci Grup katılanlarıyla iş birliği yaptığı şeklinde bilgi veriyordu. Hatta, Mustafa Kemal'e Ankara'da yapılacak suikast girişiminden

de haberdar olduğu halde bunu hükümete bildirmediği, üstelik bildirmek isteyen arkadaşlarını da engellediği yazıyordu.²⁴⁹

TBMM Arşivi Ankara İstiklal Mahkemesi Karar Defterinde yazılı olan bilgilere göre mahkeme, sanıklar hakkında şu kararı vermişti:

Yeni Ceza Kanunu'nun daha ağır hükümleri içermesi nedeniyle, eski Ceza Kanunu'nun metninde *"Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu tamamen veya kısmen bozmak, değiştirmek ve kaldırmak ve yasaya dayanılarak kurulan Büyük Millet Meclisi'ni düşürmek veya görevini yerine getirmesini engellemeye zorla girişenler idam olunur."* diye yazılı bulunan 95. maddesi aracılığıyla aynı yasanın *"Yukarıda yazılı 55 ve 56. maddelerinde belirtilen eylemlerden birini, birtakım kimseler topluca yaparlar veya yapılmasına kalkışılırsa o topluluğa katılmış olanlardan asıl başkan ve yönetici durumunda olanlar her nerde bulunurlarsa idam olunurlar."* diye yazılı 57. maddenin ilk fıkrasına dayanılarak eski Maliye Nazırı Cavit, Dr. Nazım, Ankara Mebusu Hilmi ve Nail Beylerin idamlarına; ve yine sanıklardan Vehbi, Hüsnü, İbrahim, Ethem, Rauf ve Rahmi Beylerin gerçekleşen hareketleri sözü edilen 53. madde aracılığıyla Ceza Kanunu'nun metninde *"Yukarıda belirtilen cinayetlerden 55 ve 56. maddelerde bildirilen eylemlerden birini yerine getirmek amacıyla iki veya daha çok kişiler arasında gizli bir birlik oluşturulup da o birlikte düzenlenen suçların yerine getirilmesi kararlaştırıldıktan sonra başka gerçekleştirme olanağı hazırlanması için bazı eylemler ve düzenlemelere daha girilirse, o birlikte bulunan kimseler yaşam boyu kalebent olunur ve eğer öyle bir birleşme hakkında bir şekilde suçun nedenini hazırlamak için girişilmiş eylemi kastetmiyor ve ancak yalnızca yapılması için sözleşilmiş bulunuluyorsa, o halde birleşime katılanlar geçici olarak kalebent olunur."* diye yazılı olan 58. maddesinin 2. fıkrasına dayanılarak 10'ar yıl süreyle kalebent edilmelerine ve keza sanıklardan Ali Osman ve Salih Kahya'ların da 10'ar yıl mahkumiyetlerine, diğer sanıkların beraatlarına ve ayrıca işe işleriyle ilgili vakfiyenin feshi ve şirketlerin

²⁴⁹ Savran, a.g.t. , s. 77-78.

tavsiyesi ve nasıl yönetileceklerinin Hükümet'e bırakılması ve vakfiyeye ait para, eşya ve mücevherlerin Devlet Hazinesi'ne devrine karar verildi. Sürgün cezasına çarptırılanlardan Vehbi Çankırı'da, Hüsnü Niğde'de, İbrahim Ethem Kastamonu'da, Ali Osman Kahya Sürmene'de, Salih Reis cezalarını çekeceklerdir. Rauf ve Rahmi Beyler için gıyablarında karar alındı.²⁵⁰

Böylelikle sanıklardan Cavit, Dr. Nazım, Nail ve Hilmi Beylerin idamlarına; Vehbi, Hüsnü, İbrahim, Ethem, Rauf, Rahmi, Ali Osman ve Salih Bey'lerin ise kalebent yani sürgün ve hapis cezalarıyla cezalandırılmalarına karar verilmiş ve bu kararlarla İzmir Suikastı Davası'nın Ankara evresi de tamamlanmış oldu.²⁵¹

İdama mahkûm edilenlerin infazı 26 Ağustos'u 27 Ağustos'a bağlayan gece saat üçte Cebeci'deki "Umumi Hapishane" önünde gerçekleşti.²⁵²

İlk idam edilen Cavit Bey oldu. İdam kelimesini duyduğunda "Demek böyle, yazıklar olsun!" diyebilen Cavit Bey, bu andan itibaren soğukkanlılığını ve metanetini hiç bozmadı, gururlu ve sert adımlarla idam sehpasına yürüdü. Son arzusu sorulunca, karısı ve oğlu Osman Şiar'ı Hüseyin Cahid Bey'e emanet ettiğini söyledi, Cahid Bey refikamın ve çocuğumun gözlerinden öpsün diyerek selamlarını ilettili.²⁵³ Daha sonra cellada dönerek; "Haydi vazifenizi görünüz. Sandalyeye oturayım mı? Yoksa ayakta böyle mi?" diye sordu. Ayakta kalması söylenince de boynunu uzatarak ipin geçirilmesini istedi.²⁵⁴ İp boynuna geçirilirken "Zulûmdür, bu zulûm, Allah'ın laneti zalimin üstündedir!" diye bağırdı. Cavit Bey'den sonra idam edilen Dr. Nazım Bey'in son sözleri "Efendiler, bu meselede katiyen alakam ve sun'u taksirim yok" oldu.²⁵⁵ Esasen, Na-

²⁵⁰ TBMM Arşivi, T-3 Dosya 239/19-32, Ankara İstiklal Mahkemesi Karar Defterleri, IV-3, Esas 69, Karar 111'den naklen Aybars, a.g.e. , s. 464.

²⁵¹ Savran, a.g.t. , s. 80.

²⁵² Aybars, a.g.e. , s. 464.

²⁵³ Savran, a.g.t. , s. 81.

²⁵⁴ Ertesi gün idamlarda nezaret eden genç bir Doktor, Hüseyin Cahid Yalçın'a Mehmed Cavid Bey'in vasiyetini ilettili. Mehmed Cavid bir borç defteri bırakmıştı. Ancak alacaklılar onun borçlarını bağışladı. Bkz. Aydın, a.g.m. , s. 10.

²⁵⁵ Savran, a.g.t. , s. 81.

zım Bey'in idam kararının bozulması için zayıf da olsa bir ümidi vardı: mahkeme heyetindeki samimi bir dostu ve yakın akrabası Tefvik Rüşdü Bey'in şefaati. *"O masum olduğumu biliyor. Fakat acaba anlatabilecek mi? Ya çekinirse? Ya cesaret edemezse? Amma zannetmem, herhalde bir şeyler yapar."*²⁵⁶ demiş ancak asılmaktan kurtulamamıştı.

Soğukkanlılığını bozmayan Hilmi Bey de *"Vazifenizi yapınız. Beni asanlara hakkımı helal ediyorum. Allaha ısmarladık..."* diyerek idam sehпасına çıktı. Nail Bey ise suikastla ilgisini olmadığını hatıra defterine yazmış, sonra da oğluna hitaben, *"Annenin ve kardeşlerinin gözlerinden öperim, amcanız size babalık yapacaktır. Mahkeme Reisi'ni kınamayınız. Beni, Dr. Fikret'in sözü idam ettirdi..."* yazmış, son sözü de *"Millet sağ olsun, vatan payidar olsun."* olmuştu.

Sabah 7.30'a kadar teşhir edilen cenazeler, sehpalardan indirilerek idam edildikleri hapishanenin avlusuna gömüldüler. Daha sonra Cavit Bey'in eşi Aliye Hanım ve dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da girişimleriyle cenazeler Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'na nakledildi.²⁵⁷

Sanıklardan firari Abdülkadir Bey, 23 Ağustos 1926'da Istranca dağlarını aşarak Demirköy'e geldiği sırada polise yapılan ihbar sonucu yakalanarak Kırklareli'ne getirildi. Bir süre Enver Paşa'nın kâhyası Derviş'in evinde saklandığı belirlenen Abdülkadir Bey, yargılanmak üzere Ankara'ya sevk edildi. 28 Ağustos 1926'da ilk sorgusu tamamlanan Abdülkadir Bey, 29 Ağustos 1926'da ilk duruşmasına çıktı. Nasıl kaçtığını anlatan Abdülkadir Bey, Terakkiperver Fırkası'na yakınlığı olduğunu ancak suikastten haberi olmadığını söyledi. Söz alan savcı, tanıkların ifadelerine dayanarak Abdülkadir Bey'in Ceza Kanunu'nun 147. maddesine giren suçun 57. maddesine göre cezalandırılmasını istedi. 31 Ağustos'taki son duruşmada mahkeme kararını açıkladı. Abdülkadir Bey hakkında şu karar verilmişti:

²⁵⁶ Aydın, *a.g.m.*, s. 10; N. Azmi Erman, *İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri*, İstanbul, 1971, s. 186-187.

²⁵⁷ Savran, *a.g.t.*, s. 82.

“İzmir Suikastının ileri gelenlerinden olup, firarda olduğu için giyaben 13 Temmuz 1926’da idamına karar verilen, sonradan Bulgaristan’a kaçmak üzereyken Istranca Ormanları’nda yakalanan eski Ankara Valisi Abdülkadir’in hakkındaki hükmü giyabının usulü cezaiyesinin mevdaddı mahsusasına tevkifan fesh edilerek vicahen ve yeniden icra kılınan muhakemesi neticesinde kendisinin hükümeti devirerek ve Cumhurbaşkanını öldürmek sureti ile iktidarı ele geçirmek için bir kısmı Terakkiperver Parti üyesi olan ve İzmir’deki duruşmalarda açık itirafları bulunan Ziya Hurşid ve arkadaşları ile bu suikast işini hazırladığı sabit bulunarak idamına karar verildi.”

Abdülkadir Bey’in idam cezası 31 Ağustos 1926’da gece saat 11’de uygulandı.²⁵⁸

İzmir suikastı ortaya çıktığında TBMM tatildaydı. Meclis Başkanı Kazım Paşa, 10 Haziran 1926 Perşembe günü çalışmalarını sona erdirmiş ve Meclisi 1 Kasım 1926’da yeniden toplamak üzere kapatmıştı. Meclis açıldığında İzmir’de ve Ankara’daki davalar sonuçlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa Meclis açılış konuşmasında, en yakınındaki isimlerin suikasttan haberdar oldukları halde sessiz kalmaları karşısındaki üzüntüsünü **“Bu arkadaşların öğrendiklerini herkesten evvel, şahsen ve hususi suretle, bana haber vermeleri, beni ikaz etmeleri, arkadaşlık, mertlik ve hatta sadece insanlık icabı idi sanırım.”** sözleriyle dile getirmiş ve şöyle devam etmişti:

“Ben, hakikat bütün çıplaklığıyla meydana çıktıktan sonra bu çirkin ve namertçe teşebbüsle, uzaktan yakından ilgili olanların lehlerinde bir müdahalede bulunmak niyetinde idim; suç, her şeyden evvel şahsıma yöneldiğine göre, bunu kendim için tabii ve hatta kanuni hak sayıyordum; bazılarını tamamen kurtarmasam bile cezalarını hafifletmeye çalışacaktım... Mertliğe, vatandaşlığa, insanlığa ve medeni insan ahlakına uymayan bu kahpece harekete kalışanlara karşı, memleket ve cihan umumi efkarında beli-

²⁵⁸ Aybars, a.g.e. , s. 466.

ren tiksinti ve nefret duyguları onlar için kafi ceza idi. Fakat, ne çare ki, başta Rauf Bey ve İzmir Mebusu Şükrü Bey olmak üzere bazı sanıklar, hadisenin muhaliflerimizi, yani kendilerini bertaraf etmek için tarafımızdan tertip edildiği, silah kullanmak görevini üzerlerinde olanların -ki herhalde idam edilmeleri lazımdı- bizim adamlarımız olduğu gibi birtakım ima ve hatta açık iddialarda bulundular. Aynı günlerde dışarıda o yolda kaynağı belli olmayan, bazı yayınlara rastlanıyordu: Anlaşılıyordu ki memlekette ve cihanda böyle bir hava yaratılmak isteniyordu. Bu durum karşısında, tarafımızdan yapılacak bir müdahale bu çeşit, ima ve iddiaları teyit eder mahiyette olacaktı. İster istemez bu niyetimden vazgeçtim, işi tabii akışına bıraktım... Yalnız komutanları vermedim.”²⁵⁹

İzmir Suikastı Hakkında Düşünce ve Yorumlar

İzmir suikastının neden yapıldığı ve arkasında kimler olduğu konusunda araştırmacıların farklı değerlendirme ve görüşleri söz konusudur.

Genel görüşlerden birincisi; ülke yönetiminin kendilerinde olması gerektiğini düşünerek hükümeti devirmek isteyen İttihatçılar ve diğer muhalifler ile Mustafa Kemal'in liderliğini, yapmış olduğu devrimleri doğru bulmayanların ve ona çeşitli sebeplerle kin besleyenlerin İzmir suikastını tertip ettikleri şeklindedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılarla yıldızı neredeyse hiç barışmamıştı. O, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maksadının II. Abdülhamit yönetimine son vermek olduğunu düşünmüş ve bu nedenle cemiyete üye olmuştu. Ancak cemiyetin ihtilal politikalarını gevşek bulmuş ve bu şekilde amaca ulaşmanın zor olduğuna inanmıştı.²⁶⁰ Ordunun siyasete karışmasını istememiş ve 1909'da yapılan gizli kongrede *“Ordu mensupları Cemiyet içinde kaldıkça hem fırka kuramayacağız, hem de ordumuz olmayacaktır.”*²⁶¹ de-

²⁵⁹ Savran, a.g.t. , s.87; Soyak, a.g.e. , s.365-375.

²⁶⁰ Hülagü, a.g.m. , s. 246.

²⁶¹ Savran, a.g.t. , s.16; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.1, Ankara, 1951, s.44.

mişti. Mustafa Kemal Paşa'nın liderlik vasıflarına sahip olması cemiyetin ileri gelenlerinin hoşuna gitmemişti. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın cemiyete üyeliği devam etmiş, anılarında İttihat ve Terakki'yi sert bir şekilde eleştirmesine rağmen cemiyetten ayrıldığını hiçbir zaman iddia etmemişti. Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı felaketine sürükleyen İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin savaşın kaybedilmesi ile yurt dışına kaçmayı tercih ettiği ve Anadolu'nun yer yer düşman tarafından işgal edilip parçalanmaya doğru gittiği bir sırada Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmış, işgalci ve sömürgeci düşman kuvvetlerine karşı büyük bir mücadele başlatmıştı. Cemiyetin ileri gelenleri yurt dışına kaçmakla birlikte siyasi faaliyetlerden de geri kalmamışlar, Anadolu'da liderliği tekrar ele geçirebilmek amacıyla her an için fırsat kollamışlardı. 1922'de Enver Paşa ile İttihat ve Terakki erkânı Batum'a kadar gelmiş, Sakarya Savaşı öncesi mevcut durumun alacağı son şekli beklemeye başlamışlardı.²⁶² Enver Paşa'nın maksadı Anadolu'ya geçip liderliği ele alarak Milli Mücadele'nin başına geçmektir.

Enver Paşa'nın Anadolu'daki İttihatçı propagandası şöyleydi:

*"Sovyet önderleri Enver Paşa'yı destekliyorlar. Onların yardımıyla Azerbaycan ve Kafkasya'da bir İslam ordusu kuruluyor. Bu İslam ordusu Anadolu'ya gelerek emperyalistlere karşı saltanat ve hilafeti kurtaracak, aynı zamanda bütün İslam dünyasını birleşik bir cephe altında ayaklandıracak. Enver Paşa Cezayir'den Hindistan'a kadar bütün Müslüman ülkelerin temsilcilerinin kurduğu örgütün başındadır. Halbuki Mustafa Kemal diktatörlük peşindedir. Amacı sadece kendi diktatörlüğü altında bir yönetim kurmaktır."*²⁶³

Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçme teşebbüsü ve bir kısım İttihatçıların bu yöndeki çalışmaları nedeniyle ciddi şekilde endişelenen Mustafa Kemal Paşa, Moskova'da bulunduğu tarihten itibaren

²⁶² Hülagü, a.g.m. , s. 246-247.

²⁶³ Savran, a.g.t. , s.17; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 1978, s. 480-481.

ren Enver Paşa'yı ve İstanbul'da bulunan bazı İttihatçıları izlettirme yoluna gitmişti. Fakat Sakarya Savaşı'nın kazanılmasıyla Mustafa Kemal Anadolu'daki liderliğini kesinleştirmişti. Böyle olmasına rağmen Cumhuriyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki ileri gelenleri yeni durumu bir türlü hazmedememiş, tekrar siyasi faaliyette bulunabilmenin yolunu bulmaya çalışmışlardı.²⁶⁴

İttihatçıların Mustafa Kemal Paşa'ya öyle ya da böyle bir müdahale yapacaklarının kesin olduğu ancak bunun için uygun zamanı bekledikleri son Beyrut Valisi Azmi Bey'in Küçük Talat Bey'e yazdığı şu mektuptan anlaşılmaktaydı:

*"...Bana öyle geliyor ki, şimdi Anadolu'yu kendine bırakmak ve düşmanı Sakarya'dan defeden Anadolu'nun kuvvetini ve ittihadını bozmamak için orayla meşgul olmamak lazımdır... Bizim Mustafa Kemal'e karşı yapacağımız her hareketten biçare Anadolu zarar görecektir ve yine onun sinesine bir yara daha açılacaktır... Beni memleketi sokmama cüretkârlığında bulunan bir hükümetin amansız hasmıyım. Fakat şimdi değil! Teşkilatımızın farzı mahal bir şey yapmasa bile, ben şahsen mücadele edeceklerden biriyim. Ancak zamanını bekleyelim. Bizim gayemiz vatanın selameti olunca, şahıslara karşı yapılan edepsizlikten dolayı bir zaman susmak zorunda kalırız."*²⁶⁵

Diğer taraftan TBMM'de Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yavaş yavaş muhalif bir cephe oluşmuştu. Muhalifler kanadında İttihatçıların yanı sıra, saltanat ve hilafetçiler, Mustafa Kemal Paşa'nın diktatör olacağını düşünenler, Birinci Grup'a çeşitli nedenlerle alınmayanlar ve kırıngınlar²⁶⁶ gibi oluşumlar bulunuyordu. Muhalifler, Meclis toplantılarında çeşitli usûl ve şekillerle onu yıpratıp iş başından çekilmek zorunda bırakmaya çalışmışlardı.²⁶⁷

²⁶⁴ Hülâgü, *a.g.m.* , s.248.

²⁶⁵ Savran, *a.g.t.* , s.18.

²⁶⁶ Şener, *a.g.e.* , s. 85.

²⁶⁷ Hülâgü, *a.g.m.* , s. 249.

TBMM’de Lozan Konferansı ile ilgili yapılan görüşmeler sırasında muhalif İkinci Grup’un önde gelen isimlerinden Ali Şükrü Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında sert tartışmalar yaşanmıştı ve bütün Ankara’da bu ikilinin arasının iyi olmadığı söylentileri yayılmıştı. Mustafa Kemal’i koltuğundan indirmek isteyen odaklar için harekete geçme zamanı gelmişti. Ali Şükrü Bey ortadan kayboldu ve öldürüldüğü anlaşıldı. Cinayet, Mustafa Kemal Paşa’nın muhafız komutanı Giresunlu Topal Osman Ağa’nın üzerine yıkıldı, Topal Osman Ağa yaralı olarak teslim oldu. İyileşmesi beklenip yarılanması gerekirken çatışma yerinde öldürüldü. Ali Şükrü Bey’i öldürenlerin planları tıkr tıkr işliyordu. Mustafa Kemal Paşa, kendisine sürekli muhalefet eden Ali Şükrü Bey ile sert tartışmalar yaşamıştı. Ali Şükrü Bey öldürülmüştü, üstelik katilinin Topal Osman Ağa olduğu zannediliyordu. Osman Ağa, Mustafa Kemal’e son derece bağlı bir şahsiyetti, onun korkusuz muhafız komutanıydı. Mustafa Kemal Paşa zan altındaydı. Trabzon basını, Ziya Hurşit ve diğer İkinci Grup milletvekillerinin “cinayetin azmettiricisi olduğu” suçlamalarına maruz kalmıştı. Cinayet ile ilgili İstinaf Mahkemesi Savcısı İbrahim Bey ve Polis Müdürü Neşet Bey’e ifade vermiş, hatta bazı mebuslar, Mustafa Kemal Paşa hakkında tevkif müzekkeresi çıkartmaya bile teşebbüs etmişlerdi.²⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa, Ali Şükrü Bey olayı sonrasında oldukça sıkıntılı günler geçirmiş ancak cinayeti tasarlayanların gücü onu iktidardan indirmeye yetmemişti. Artık suikasttan başka çare kalmamıştı.

1924’te Terakkiperver Partisi resmen kurulmuş, ünlü İttihatçılardan Kara Vasıf Bey “Mustafa Kemal Paşa’yı istiyorsanız Halk Fırkasına gidiniz. Halife’yi istiyorsanız bizim fırkamıza geliniz.”²⁶⁹ demişti. Partinin kapatılmasının ardından ise İttihatçılar, iktidarın yalnız kendi hakları olduğunu ve kendilerinin ayrıldıktan sonra başa geçenlerin işlerini bitirmiş olduklarını söyleyerek “Artık

²⁶⁸ Doğan, a.g.e. , s.307.

²⁶⁹ Savran, a.g.t. , s.19.

çekilsinler." diyorlardı.²⁷⁰ Bu sözlerden İttihatçıların iktidarın kendi hakları olduğunu düşündükleri anlaşılıyordu.

Mustafa Kemal Paşa da İttihatçıların iktidarı ele geçirme fikrinden asla vazgeçmeyecekleri konusunda şu sözleri söylemişti:

"Bir İttihatçı iyi dosttur, iki İttihatçıdan korkulur, üç İttihatçı için ise iktidarı almaktan başka tatmin yolu yoktur."²⁷¹

Siyaset dışı kalan İttihatçılardan çoğu, son zamanlarda siyasi faaliyetlere katılamadıkları için ticaret gibi bazı girişimler içerisinde olmuşlardı. Ancak bunlardan bir kısmı, gerçekten ticari işlerle uğraşmak yerine, aralarında gizli toplantı ve görüşmeler yaparak eski fırkalarını diriltmeye, bu yolla iktidarı ele geçirmeye çalışmışlardı. Ayrıca TBMM'ye girmiş olanlar arasından tanıdıklarını da kendi fikirlerine katılmaya ikna etmek için açık ya da kapalı bir şekilde gayret sarf etmişlerdi. İttihatçıların önde gelenleri Cavid Bey'in evinde ve onun başkanlığında gizli toplantılar yapmış ve yapılan bu ve benzeri toplantılarda İttihat ve Terakki'yi diriltmek ve Cumhuriyet devrinde bu partinin gireceği seçimleri kazanıp iktidara gelmesini sağlamak temel hedef olarak belirlenmişti. Meşru yollardan bu hedefe ulaşılamayacak olunursa Mustafa Kemal'in öldürülmesi ile bu sonuca ulaşılması öngörülmüştü. İzmit Mebusu Şükrü Bey'in bu fikri gerçekleştirmek isteyenlerin en başında bulunduğu ve suikast tertibat ve teşkilâtını üzerine alan bir komitenin elebaşı sıfatıyla gerek Ziya Hurşid, eski Arda han Mebusu Hilmi, Sivas Mebusu Halis Turgut gibi Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka'ya mensup gerekse Ankara eski Valisi Abdülkadir, İttihatçılardan Kara Kemal, Cavid Beyler gibi Fırka'ya dâhil bulunmayan kişilerle sık sık temaslarda bulunduğu suikast sanıklarının ifadesinden anlaşılmıştı.²⁷²

İzmit suikastı ile ilgili bir diğer görüş, Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyeti ilan ederek ülkede büyük ölçüde hâkimiyet sağlama-sına rağmen, kendisini tam güvencede hissetmeyip mutlak ege-menlik sağlamak için muhalefeti ortadan kaldırdığıdır. Bu yakla-

²⁷⁰ Savran, a.g.t. , s.19; Vatan, 23 Ocak 1961.

²⁷¹ Savran, a.g.t. , s.20; Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul, 1980, s. 447.

²⁷² Hülagü, a.g.e. , s. 249.

şıma göre Mustafa Kemal Paşa'nın, yurt gezisinde önceden planlandığı gibi, 15 Haziran'da İzmir'de olması gerekmektedir. Ancak hiç beklenmedik bir şekilde Balıkesir'de bir gün kalacağını açıklamış olması ve İzmir'e bir gün gecikmeli gitmiş bulunması Mustafa Kemal'in suikasttan daha önceden haberi olduğunun göstergesi sayılmıştı.²⁷³ Bu görüşe göre suikast önceden hükümet tarafından biliniyordu, hatta bu suikast muhaliflerin tasfiyesi için hükümet tarafından uydurulmuş bile olabilirdi.

Ankara Valiliği'nin suikast planının gerçekleşmeyen Ankara aşamasından haberdar olduğu doğrudur. Ziya Hurşit Ankara'ya gittiği zamandan beri takip ediliyordu.²⁷⁴ Dönemin Ankara Valisi Atıf Bey, yaptığı açıklamada kıştan beri Ankara'da bir suikast tertibi yapıldığını, kendilerinin bu teşebbüsten haberdar olduklarını, Ziya Hurşit'in uzun zamandır takip edildiğini ve ele geçen evrakların İstiklal Mahkemesi'ne gönderildiğini söylüyordu.²⁷⁵ Hasan Rıza Soyak da Ali Fuat Cebesoy'un konuyla ilgili olarak *"Bu beyanata okuduktan sonra derhal hatırıma Sabit ve Faik Beyler gelmişti. Demek oluyor ki bu arkadaşlardan biri veyahut her ikisi suikast hazırlığına sonradan kanaat getirmiş olacaktı ki, hükümeti haberdar ederek medeni vazifelerini yapmışlardı ve hükümet bu sayede teşebbüsü daha başından itibaren takip etmişti."* dediğinden bahsediyordu.²⁷⁶

Bütün bunlar suikast teşebbüsünün hükümet tarafından bilindiğini göstermektedir. Ancak Cumhurbaşkanı'na yapılması tasarlanan bir suikast girişiminin emniyet birimlerince bilinmesi ve tespit edilen kişilerin takibata alınmasında anormal bir durum yoktur. Emniyet birimleri görevlerinin gereğini yapmışlardır. Burada *"Ziya Hurşit Ankara'da iken, emniyet birimlerinin suikast teşebbüsünden haberdar olduğu anda tutuklanmış olsaydı İzmir suikastı önlenebilir miydi?"* sorusu akıllara gelmektedir. Ancak olaya hangi boyuttan bakılırsa bakılsın eldeki bu veriler *"İzmir suikastı*

²⁷³ Hülagü, a.g.e. , s. 251.

²⁷⁴ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1926.

²⁷⁵ Muzaffer Yardımcı, *Beni Kim Asacak*, İstanbul, 2015, s.146.

²⁷⁶ Soyak, a.g.e. , C.2, s. 365.

muhafeletin tasfiyesi için hükümet tarafından uydurulmuştur." kanısına varmak için yeterli değildir. Hükümet muhaliflerin tasfiyesi için bir suikast yapılacaktı gibi gösterecek olsa, böyle bir tertip içine girse, elbette hükümetin başı olan Başvekil İsmet Paşa'nın da bu tertipten haberi olması gerekir. Bu durumda Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların fikir birliği içinde olmaları, beraber hareket etmeleri beklenir. Ancak Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların suikastın ortaya çıktığı ilk günlerde zıt görüşlere sahip oldukları bilinmektedir. Suikasttan sonra Mustafa Kemal Paşa, suikastı "*Birkaç serserinin tertip eseri değil, muhaliflerin devrim ve Cumhuriyet karşı giriştikleri büyük bir ihanet kalkışmasıdır.*" diye değerlendiriyor ve arkasında mutlaka Terakkiperver Partisi'nin olduğunu düşünüyordu. İsmet Paşa ise aynı fikirde değildi. Hatta Ankara'da tutuklanan Kazım Karabekir Paşa'yı serbest bıraktıran emri vermiş, onun bu davranışı İçişleri Bakanı Recep Peker'in gizli telgrafı ile Gazi'ye bildirilmişti. Hatta İstiklal Mahkemesi'nin, kararını infaz ettirmemek isteyen İsmet Paşa hakkında da tutuklama kararı çıkartmayı düşündüğü iddia edilmişti.²⁷⁷ Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa, İzmir'de makine başında yaptığı telgraf görüşmeleri sonucunda Kazım Karabekir ve diğer paşaların tutuklanması konusunda İsmet Paşa'yı güçlükle ikna edebilmişti. Bu fikir ayrılığı, "*İzmir suikastı muhaliflerin tasfiyesi için Hükümet tarafından tertip edilmiştir.*" iddiasının gerçek olmadığını düşündürmektedir.

Hükümetin durumdan haberdar olduğunu söyleyenler Sarı Efe Edip'i hükümetin ajanı olmakla suçluyorlardı. Bu suçlamanın en büyük dayanağı Sarı Efe Edip'in TBMM Başkanı Kazım Özalp'ın sınıf arkadaşı olması ve İzmir Liman İşletmelerinde Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirilecek kadar iktidar çevresinde tanınıyor olması²⁷⁸ idi. Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'e bir gün gecikmeli gelmesi de yine Sarı Efe Edip'e dayandırılıyordu.²⁷⁹

²⁷⁷ Kılıç Ali anılarında, "Mahkememizin kararım infaz ettirmemek isteyen Başvekilin tevkifi ile keyfiyeti TBMM'ne arz etmeye karar verdik." demekte; İsmet Paşa ise anılarında olayı yalanlamaktadır. Bkz. Mumcu, *a.g.e.* , s.93.

²⁷⁸ Yardımcı, *a.g.e.* , s.140.

²⁷⁹ Yardımcı, *a.g.e.* , s.140.

Kazım Karabekir'in damadı Faruk Özerengin, Sarı Efe Edip'in TBMM Başkanı Kazım Özalp'ın adamı olduğunu iddia ediyor ve sunları söylüyordu:

*"Sarı Efe Edip, Kazım Özalp'ın çiftliğinde baş kahya ve bu Sarı Efe Edip'te Ankara'da Kazım Özalp'ın adamı olarak çalışıyor, onların bir manada ispiyonculuğunu yapıyordu. Mahkemedeki duruşmada ise Mustafa Kemal'in adını andığı an Kılıç Ali tarafından azarlanıp susturuluyor. İdama giderken ilk asılan o yine bağırlıyor bana bunu nasıl yaparsınız beni Mustafa Kemal Paşa'ya götürün diyor."*²⁸⁰

Şunu belirtmek gerekir ki Sarı Efe Edip'in hükümetin ajanı olduğunu doğrulayacak herhangi bir belge bugüne kadar ortaya konulmamıştır. Yalnızca Özerengin'in yukarıdaki açıklamalarından ve diğer varsayımlardan yola çıkarak *"Sarı Efe Edip hükümetin ajanıdır."* demek mümkün değildir. Sarı Efe Edip'in Kazım Özalp'ın sınıf arkadaşı olması ya da İzmir Liman İşletmesine Mustafa Kemal tarafından görevlendirilmesi hükümet adına ajanlık yaptığı anlamına gelmemektedir. Bunun yanı sıra Özerengin'in verdiği bilgilerle diğer kaynaklarda yer alan bilgiler arasında tutarsızlıklar vardır. Özerengin, ilk asılan kişinin Sarı Efe Edip olduğundan bahsetmiştir. Gerçekte ise ilk asılan kişi Sarı Efe Edip değil, Şükrü Bey'dir.²⁸¹ Yine Özerengin, Sarı Efe Edip'in idama giderken *"Bana bunu nasıl yaparsınız? Beni Mustafa Kemal Paşa'ya götürün."* diye bağırdığını iddia etmektedir. Dönemin kaynaklarında bu iddiayı doğrulayacak herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi, basında yer alan haberlere göre Sarı Efe Edip, tanıdığı arkadaşlarla ölüme gitmekten şeref duyacağını söylemiş²⁸² ve *"Bu cezalar bizim için mukadderdir."*²⁸³ dedikten sonra gülümseyerek can vermiştir. *"Beni Gazi'nin yanına götürünüz."* diyen kişi Sarı Efe

²⁸⁰ Yardımcı, *a.g.e.* , s. 140.

²⁸¹ İkdâm, 16 Temmuz 1926; Mumcu, *a.g.e.* , s.58; Yardımcı, *a.g.e.* , s. 134, Aydın, *a.g.t.* , s. 167.

²⁸² Aydın, *a.g.t.* , 168-169; İkdâm, 16 Temmuz 1926.

²⁸³ Mumcu, *a.g.e.* , s.58.

Edip değil, daha önce Mustafa Kemal'e affedilmesi konusunda mektup yazan affedileceğinden ümitli olan Laz İsmail'dir.²⁸⁴

Hükümet tarafından ajanlık ve ispiyonculukla görevlendirilen bir kişi, yine ajanlık yaptığı hükümet tarafından idama mahkûm edildiği zaman; kaybedecek bir şeyi kalmayan bu kişinin sessizliğini bozması, ortada bir anlaşma varsa bunu açığa çıkarması beklenir. Sarı Efe Edip, idam sehпасına giderken bile kendisinin hükümete ajanlık yaptığı konusunda konuşmadığı gibi, hükümeti suçlayıcı tek bir kelime dahi etmemiştir.

Söz konusu veriler incelendiğinde, ülke yönetiminin kendilerinde olması gerektiğini düşünerek hükümeti devirmek isteyen İttihatçıların ve diğer muhaliflerin, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini, yapmış olduğu inkılapları doğru bulmayanların ve ona çeşitli sebeplerle kin besleyenlerin İzmir suikastı planını hazırladıkları görüşünün doğruluğu oldukça ağır basmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini tam güvencede hissetmeyip mutlak egemenlik sağlamak için muhalefeti ortadan kaldırdığı, dolayısıyla İzmir suikastının hükümetin bir tertibi olduğu şeklindeki yaklaşımlar ise ikna edici olmaktan uzaktır.

İzmir suikastı ile ilgili çok tartışılan bir diğer konu ise İstiklal Mahkemelerinin bazı sanıkları suçsuz yere idam etmiş olduğudur. Şahıslar planlarını henüz icra etmedikleri, teşebbüs aşamasında oldukları, bu durumda sanıkların sadece ele geçirilen suç unsurlarına göre yargılanmaları gerektiği dile getirilmiş, özellikle yargılanmanın Ankara evresinde verilen kararların ağır olduğuna vurgu yapılmıştır. Her ne kadar İstiklal Mahkemeleri kararları tartışılarsa da ortada bir gerçek vardır. Bu da bir suikast planının var olduğu ve bu planın Mustafa Kemal'i öldürmek maksadıyla yapıldığıdır. Sanıklardan birçoğu suikast planını ifade ve sorgularında itiraf etmişlerdir. Ayrıca tarihi olayları incelerken olayın yaşandığı dönemin koşullarını göz önünde bulundurmamak esastır. İzmir

²⁸⁴ Aydın, a.g.t. , s. 167; "Laz İsmail 'Gazi bizi affetti. Haber veriniz, beni Gazi'nin yanına götürünüz'" diyerek ısrar etti. Gazi'ye mektup yazdığını, cevabın gelmesini beklemeleri gerektiğini idam edilinceye kadar tekrar etti."; *İkdam*, 16 Temmuz 1926.

suikastı yargılamalarının, bin bir güçlük ve uğraşlar sonucunda kazanılan Milli Mücadele sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, devletin sağlam temellere oturtulmaya çalışıldığı, devrimlerin yeni yeni yapılmaya başlandığı çalkantılı bir dönemde ve Şeyh Said İsyanı'ndan kısa süre sonra yapıldığı unutulmamalı, dönemin şartları içinde değerlendirme yapılmalıdır. Bu konuda, davanın Ankara evresinde yargılanan ve haksız yere asıldığı kabul edilen Cavid Bey'in oğlu Şiar Yalçın'ın değerlendirmesi oldukça yerindedir. Yalçın, dönemin Refah Partisi Milletvekili Hasan Mezarıcı ve arkadaşlarının TBMM'ye İzmir suikastı ile ilgili verdikleri önergeyle Ziya Hurşit ve arkadaşlarına iade-i itibar istemeleri üzerine kaleme aldığı yazısında şunları söylemiştir:

"(...) Bu önergeyi verirken de Maliye Nazırı Cavid Bey (babam) gibi batıcı ve üstelik mason olduğu için pek sevmedikleri bir insandan medet umarak Atatürk'ü, İstiklal Mahkemelerini ve laik cumhuriyet rejimini kötölemeye çalışıyorlar. Cavid Bey konusunda aynı şeyi bazı sol aydınlar da yapmaktadırlar. Liberal ve antikomünist olan Cavid Beyi hiç tutmadıkları halde İzmir Suikastını dillerine dolayarak sözde onu savunmaktadırlar. Hal bu ki asıl amaçları Atatürk'ü vurmaktır sözde onu milletin gözünden düşürmektir. Aynı şekilde bugün aralarında bazı bilim adamlarının da bulunduğu sözde liberal ve demokrat 'İkinci Cumhuriyetçi'ler de babamı kendilerine bayrak edinmişlerdir. Evet. Maliye Nazırı Cavid Beyin suçsuz yere asıldığı, bugün hemen hemen bütün ilgililerce kabul edilmiş bulunmaktadır. Belki sanıklar arasında babam gibi masum olan, iki-üç kişi daha vardır. Ama bu demek değildir ki bazı Atatürk düşmanlarının ve fanatik İttihatçıların bugün hala iddia edindikleri gibi İzmir Suikastı bir komlodur. Tam tersine Atatürk'e suikast uzun bir süreçte en ince ayrıntılarına kadar tasarlanmış fakat suç ortaklarından birinin son dakikada nedamet getirerek veya paniğe kapılarak olayı ihbar etmesi sonucunda akim kalmıştır. Yoksa ateşli bir Atatürk hayranı iken birden birebir demokrasi havarisi kesilmiş olan sergerde Ziya Hurşit'in, yüzlerine gözlerine bulaştır-

Atatürk'ü Öldürme Planları

dıkları iktidarın tadı damaklarında kalmış olan bir avuç eski İttihatçının ve mülga Terakkiperver Fırka'nın bazı elemanlarının etraflarına birkaç da paralı katil toplayarak tasmim ve eylem planında bu haince teşebbüse katılmış oldukları tarihi bir gerçektir. Ve bir milletin halaskarının şahsında onun Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerinde kurduğu körpe fakat zinde cumhuriyeti yıkarak beceriksizlikleriyle o imparatorluğu batırmış olan bir zümrenin son temsilcilerine temsil etmek isteyenlerin vebali Mahkeme-i Kübra'da bile affedilemez. Biz bugün laikliğe ve milli bütünlüğümüze indirilmek istenilen darbelerden ne çekiyorsak, Atatürk'ü çok erken kaybetmiş olmaktan çekiyoruz"²⁸⁵

²⁸⁵ Şiar Yalçın, "Atatürk, İzmir Suikastı, İstiklal Mahkemeleri ve Maliye Nazırı Cavid Bey", *Milliyet*, 11 Mart 1994.

MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST MAKSADIYLA ANADOLU'YA GİREN HACI SAMİ BEY VE ÇETESİ ETKİSİZ HALE GETİRİLİYOR

Eylül - 1927

Hacı Sami Bey, meşhur Teşkilat-ı Mahsusacı Kuşçubaşı Eşref'in kardeşiydi. Enver Paşa'nın en yakın adamlarından ve iyi bir komitacı olan Hacı Sami Bey, Arabistan ve Libya'da savaşmış, Edirne'nin kurtuluşunda rol oynamıştı.

Feridun Kandemir Hacı Sami Bey'le ilgili şu bilgileri veriyordu:

*"Ben bu Hacı Sami denen şeriri Enver Paşa Sakarya Harbi sırasında Anadolu'ya geçmek niyetiyle Batum'a geldiği zaman onun peşinde görmüştüm. Fakat Enver Paşa gibi o da, Ankara Hükümetinin İstihbarat Müdürü oluşundan dolayı benimle temastan kaçınmış, hatta Enver Paşa üzerine müessir bir adam olduğunu mutlaka görüşmek hususundaki çeşitli teşebbüs ve ısrarlarıma rağmen bir defa bile karşılaşmak istemedikten başka 'Çıkıp Batum'dan hemen gitsin, yoksa leşini sereriz burada...' diye haber göndererek beni tehdide kalkmıştı."*²⁸⁶

Kütahya-Eskişehir savaşlarının kaybedilmesinin yarattığı sıkıntılı ortamdan faydalanmak isteyen firari Enver Paşa tekrar Anadolu'ya girmeyi, kendi teşkilatından oluşan silahlı kuvvetlerin başına geçerek bir hükümet darbesi ile Mustafa Kemal Paşa'yı devirmeyi ve Milli Mücadele'nin başına geçmeyi planlamaktaydı. Enver Paşa'ya TBMM'deki bazı mebuslar da destek veriyorlardı. Ankara'ya Yunan saldırısı başlayınca bir kurtarıcı gibi Anadolu'ya girmeyi planlayan Enver Paşa, 1921 yılının Temmuz ayında Batum'da bir İttihat ve Terakki Kongresi toplamıştı. Feridun Kandemir'in yukarıda bahsettiği olay bu kongrenin toplandığı tarih-

²⁸⁶ Feridun Kandemir, Atatürk'e İzmir Suikastinden Ayı 11 Suikast, İstanbul, 1955, s.53.

lerde yaşanmıştı. Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçme girişimi Ankara Hükümeti'nin aldığı tedbirler sonucunda gerçekleşmeyince Hacı Sami Bey Enver Paşa'yı Türkistan macerasının içine sokmuş, Enver Paşa kısa süre sonra burada öldürülmüştü.

Hacı Sami Bey Türkistan macerasını ve Enver Paşa'yı bu işe nasıl dâhil ettiğini şöyle anlatmaktaydı:

"Evet, milyonlarca Türk'ü, o cennet gibi Türkistan'ı kurtarmak amacıyla elimden geleni yaptım. Hatta yalnız Türkistan değil, Çin'deki Türkleri de hürriyetlerine kavuşturmak için yapmadığım kalmadı. Ta Kaşgarlara kadar gittim, milleti ayaklandırıdım. Koca Kırgızistan'ı peşime taktım. Ne ile? Hiçbir sıfatım, hüviyetim, rütbem, mevkiim olmadığı halde. Yedisu isyanını nasıl yaptım? Tek kuvvetim, hürriyet ve istiklal aşkıyla yanan ırkdaşlarımıza 'Peşimizden gelin, kalkın!' diye hitap etmesini bilişimdir. Fakat sonunda gücüm yetmedi. Enver Paşa'yı bu işe sevk edişimin sebebi budur. 'Benim gibi adı sanı bilinmeyen basit bir insan koskoca Kırgızistan'ı bir işaretiyle ayaklandırırsa, senin gibi Osmanlı İmparatorluğunun Başkumandanlığını yapmış, şöhreti bütün İslam âlemine yayılmış, Damadı Hazreti Hilafetpenahi olan bir Enver Paşa bütün Türkistan'da alimallah kıyameti koparır. Ne duruyorsun Paşa? Bu fırsat bir daha ele geçer mi?' dediğim zaman Enver Paşa'nın gözlerinden yaşlar boşanmış ve o anda kararını vermişti. Batum'dan işte bu kararla hareket ettik ve Türkistan yolunu tuttuk."²⁸⁷

Hacı Sami Bey, Enver Paşa'nın Türkistan'da öldürülmesi üzerine bir süre Afganistan, Irak ve İran civarında dolaşmış, Mütareke Dönemi'nde Salihli'ye gelmiş, ağabeyi ile birlikte Çerkez Ethem tarafından örgütlenen milis güçlerine katılmıştı. Ethem, Yunanlılara sığındığında o da yanında yer almıştı. Ulusal zaferin ardından Yunanistan'a gitmiş, Girit'e yerleşmiş ve sabun ticareti yaparak geçimini sağlamaya başlamıştı.²⁸⁸ Çerkez Ethem'le olan münase-

²⁸⁷ Aynı eser, s.54-55.

²⁸⁸ Şaduman Halıcı, *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.192.

beti nedeniyle Lozan Antlaşması gereğince Genel Af kapsamı dışında bırakılan “Yüzellilikler” listesine Çerkez Ethem ve Yandaşları başlığı altında ve 61 sıra numarası ile girmişti.²⁸⁹

Sürgünde bulunan Hacı Sami Bey, Yunanlılardan aldığı para, silah ve cephane ile Anadolu’ya çıkmaya karar verdi. Beraberindeki beş kişi ile birlikte Girit’ten Atina’ya geçen Hacı Sami Bey, buradan Sisam adasına ve nihayet Kuşadası’na ayak bastı.²⁹⁰

Hacı Sami Bey ve beraberindekiler Menderes Nehri’ni geçerek önce Beşparmak’a oradan da Çine ile Bozdoğan arasındaki Madran Yaylası’na geldiler. Bölgeyi haraca kesen Kozalaklı isimli eşkıyaya karşı hükümet tarafından silahlandırılmış olan Tahtacılar, Madran Yaylası’nda bulunmaktaydılar. Tahtacılar, Hacı Sami çetesinin mavzer ve bomba da dâhil olmak üzere silahlı olduklarını görünce onlardan kuşkulunarak ekmek isteklerini reddettiler, bunun üzerine iki grup arasında çatışma çıktı. Bozdoğan Jandarma Komutanlığı Tahtacılar’ın gönderdiği çatışma haberini alır almaz hemen telgrafla Aydın’a bilgi verdi. Aydın Jandarma Komutanı Vekili Kıdemli Yüzbaşı İbrahim, Nazilli Jandarma Komutanı Yüzbaşı Necati, Bozdoğan Bölük Komutanı Yüzbaşı Şemsettin Beyler bir müfreze ile hemen yola çıktılar. Jandarmalar Madran Yaylası’na geldiğinde Tahtacılarla Hacı Sami çetesindeki çatışma devam etmekteydi. Jandarma müfrezeleri yetişince daha da şiddetlenen çatışmada Hacı Sami ile kardeşi Ahmet öldürülürken Abaza İsmail Oğlu Hakkı ağır yaralı olarak ele geçirildi. Büyük Mecid ile Küçük Mecid ilk etapta kaçmayı başarsalar da gece boyunca yapılan takip sonucunda onlar da yakalandılar.²⁹¹

Yapılan ilk sorguda Büyük ve Küçük Mecidler Yunanlılardan çok baskı gördükleri için Türkiye’ye iltica etmek zorunda kaldıklarını söylediler. Çerkez Hakkı, Büyük Mecid ve Küçük Mecid ilk sorgularının ardından Aydın’a getirildi. Jandarma Yüzbaşı Rıza Bey’in emrindeki jandarmaların gözetimi altında İzmir’e nakilleri sağlandı. İzmir’de ikinci kez sorgulanan çete üyelerinin sağlık kontrolleri yapılırken ağır yaralı olan Abaza Hakkı’nın bacağına

²⁸⁹ Şaduman Halıcı, “Atatürk’e Suikast Girişimi: Hacı Sami ve Çetesini”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIII, S.27, s.106.

²⁹⁰ Halıcı, *a.g.t.*, s. 192.

²⁹¹ Halıcı, *a.g.m.*, s. 107.

pansuman yapılarak alçıya alındı. Tutuklular 31 Ağustos'ta Gülnihal Vapuru ile İstanbul'a gönderildi. 7 Eylül 1927'de Hayrettin Bey tüm tutukluların sorgularına devam etti. O güne kadar yapılan sorgulamada çete üyelerinin suikast amacıyla Anadolu'ya geldiği saptandı. Ancak suikastın kime ya da kimlere yapılmak istendiği konusunda kamuoyuna herhangi bir bilgi sızmamıştı. Sorgular sonucunda suikast girişiminin ayrıntıları da ortaya çıkmaya başlıyordu. Suikastın trenle İstanbul'dan dönecek olan Mustafa Kemal'in içinde bulunduğu vagonu havaya uçurarak yapılacağı belirlendi.

5 Kasım 1927 Cumartesi günü yapılan duruşmada konuşan Abaza Hakkı suikastın nasıl planlandığını anlattı. Hakkı'nın ifadesine göre Hacı Sami Bey Girit'te kendisi ile görüşüp Anadolu'ya geçme planını anlattıktan sonra Mecid'e de bir mektup yazarak onu da Girit'e davet etti. Mecid Girit'e geldikten sonra, Hakkı ile birlikte Sisam'a geçip burada on dört gün kaldılar. Daha sonra Hacı Sami Bey de yanına silah ve para alarak Sisam'a geldi, oradan Anadolu'ya geçtiler. Hazırlanan plana göre Hacı Sami Bey ve beraberindekiler Anadolu'ya geçip suikast için gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra büyük bir ateş yakacaklar, bu ateşi zaten sahile yakın olan Yunan adalarından gören Kuşçubaşı Eşref Bey, işlerin yolunda gittiğini anlayarak Anadolu'ya girecek ve beraberinde dinamit getirecekti. Hep beraber Kütahya-Afyon-Ayaş hattından Nallıhan'a geçecek olan suikastçiler burada demiryoluna dinamit döşeyerek içinde Mustafa Kemal Paşa ve milletvekilleri olan treni havaya uçuracaklardı.²⁹²

Sökeli Mecid ifadesinde Yunanlılar tarafından esir edilerek Midilli'ye götürüldüğünü, Anadolu'daki ailesini çok özlediğini, Hacı Sami'nin *"Anadolu'da kendisine yol göstermek"* şartıyla onu beraberinde getirdiğini, ailesini çok özlediğinden dolayı teklifi kabul ettiğini ve suikastten haberinin olmadığını söyledi. Hâkim, Abaza Hakkı'ya Mecid'in doğru söyleyip söylemediğini sorduğunda *"Mecid'in her şeyden haber vardı."* cevabını aldı.

Yargılamanın sonunda Sökeli Mecid, Düzceli Mecid ve Abaza Hakkı'nın idamlarına karar verildi. Bu üç suikastçı 17 Ocak 1928

²⁹² Kandemir, *a.g.e.* , s. 68-69.

Salı günü Eminönü Meydanı'nda infaz edildiler. Cesetleri sabaha kadar bekletilip Eminönü Mezarlığı'na defnedildi.²⁹³

Suikastın Arkasında Kimler Var?

Hacı Sami ve arkadaşlarının Yunan adalarında silahlanıp Anadolu'ya geçmiş olmaları ve Yunanistan'ın Batı Trakya'da halen Yüzellilikler'i muhafaza ediyor olması suikast planının arkasında Yunanistan'ın olduğu şüphelerini doğurmuştu. Necmettin Sadak, çete Sisam adasında hazırlık yaparken bu durumun Yunan memurlarının dikkatini nasıl çekmediği sorusuna *"Ya Yunanistan'da anarşi vardır ve memurlar mühim çetelerin teşekkülünden ve seyahatinden habersizdir, yahut Yunan Hükümeti Türkiye'ye giden çetelere yardım ediyor"*²⁹⁴ şeklinde cevap veriyordu. Türk basınında Yunanistan'ı suçlayan haberler çıkmaya başladı.

Vatan gazetesi şu üç sorunun cevaplanmasını istiyordu: *"Çete bize Yunan topraklarından niye geçiyor? Yunan topraklarında bize çete hazırlanmasına Yunanlılar neden müsaade ediyorlar? Türk vatanının melunları neden Yunan topraklarında himaye görmektedir?"* Yunan basını bu haberlere derhal karşılık vererek Türkleri hayal görmekle suçladı. Elefthero Vima gazetesi ise yıllardan beri Türkiye'ye samimi dostluk besleyen Yunanistan'ın Türk Cumhurbaşkanı ya da Türkiye'nin hükümet şekli aleyhinde en küçük bir hareket ve teşebbüse tahammül ve müsaade edemeyeceğini yazıyordu. Yunanistan ayrıca Sisam valisi ile jandarma komutanını değiştirdi. Yunanistan'ın Ankara elçisi bu konuda Dışişleri Bakanı Tevfî Rüştü Bey'i bilgilendirdi.²⁹⁵

Suikastçiler Rejimi Değiştirmek İstiyorlardı. Padişahı Geri Getirecekler, İttihat ve Terakki Hükümeti Kuracaklardı...

Sanıkların mahkemede verdikleri ifadeler, suikast planının yalnızca Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına yönelik olmadığını ve asıl saldırının Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını hedef aldığını

²⁹³ Kandemir, *a.g.e.*, s. 97-100.

²⁹⁴ Halıcı, *a.g.m.*, s. 112.

²⁹⁵ Halıcı, *a.g.m.*, s. 112.

düşündürmektedir. İfadelerden anlaşıldığına göre Hacı Sami Bey'in planı Mustafa Kemal Paşa'yı öldürünce son bulmayacaktı. Asıl hedef, yönetimi ele geçirmek ve Padişah önderliğinde İttihatçılardan oluşan bir hükümet kurmaktı. Abaza Hakkı mahkemede ki ifadesinde şöyle diyordu: *"Hacı Sami böyle muntazam bir teşkilat yapmadan bu kadar tehlikeli bir işe atılamazdı. İhtilal çıkarttıktan sonra kabineyi düşüreceklerini Padişahla beraber İttihatçıları getireceklerini söylüyordu."*²⁹⁶ Yine Abaza Hakkı'nın suikast başarılı olursa ne yapılacağı hakkındaki şu sözleri de dikkat çekiciydi: *"Padişah adına beyanname yazıp millete dağıtacaklardı. Beyanname dağıtılınca her yerde ihtilal olacaktı. Trabzon'da da olacaktı. Sonra Padişah ve İttihatçılar gelecekti."*²⁹⁷ Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Hacı Sami ve arkasındakiler Mustafa Kemal Paşa'yı öldürdükten sonra yurt genelinde isyanlar çıkartmayı hedefliyorlardı. Şüphesiz ki yurt genelinde onlardan haber bekleyen adamları da vardı. Hatta Dersim bölgesinde bir Kürt isyanı çıkartmayı bile düşünmüşlerdi. Abaza Hakkı mahkemede Romanya'da bulunan Vehip Paşa'nın Tirebolu-Kemah yoluyla Dersim'e geçeceğini orada Kürtleri ayaklandıracağını söylüyordu.

Suikast planı İzmir suikastının başarısız olmasının hemen ardından tertip edilmiş olabilirdi. Abaza Hakkı İzmir suikastının failleri asıldığı günlerde Hacı Sami Bey'in *"Bu adamları ne asıp duruyorlar? Bizim teşkilatımız büyüktür. Üç milyon sekiz yüz bin kişilik İttihatçılarız. Biz ihtilal çıkarırsak hep bunları toplarız."* dediğini söylerken, hâkimin *"Neden o vakit gelmediniz de 17 Ağustos'ta geldiniz?"* sorusuna ise hem paralarının olmadığını hem Hacı Sami Bey'in uzun süre hastalandığını hem de Anadolu'daki teşkilatlanmanın tamamlandığına dair haberin gelmediğini söyleyerek cevap veriyordu. Belli ki bu süre içinde Anadolu'daki hazırlıklar tamamlanmış, yapılacak darbe sonucunda kimlerin hangi görevlere getirileceği dahi belirlenmiş olsa gerekti. Cumhuriyet'in güçlenmesini istemeyen bütün çevreler neredeyse bu suikast planında öyle ya da böyle yer almışlardı. Abaza Hakkı'nın idam sehpa-sına götürülürken etrafındaki kalabalığa söylediği şu sözler bu işin arkasında Çerkez Ethem'in de olduğuna işaret ediyordu: *"Ey*

²⁹⁶ Kandemir, a.g.e. , s.79.

²⁹⁷ Kandemir, a.g.e. , s.79.

*din kardeşlerim! Hakkınızı helal ediniz. Benim millet ile devlet ile bir alacağım vereceğim yoktu. Hep o kör olası Etem denen asinin teşviki ile oldu bu iş. Öldüğüme gam çekmem. Yalnız bizi bu işe sürükleyip kardeşlerim üzerine saldıran Etem'den intikam alamadığıma yanarım. Beni asıyorsunuz, zararı yok. Rûzu Mahşerde, Mahkeme-i Kübra'da iki elim Etem'in yakasındadır."*²⁹⁸

²⁹⁸ Kandemir, a.g.e. , s.99-100.

SOVYET DESTEKLİ ERMENİ ALTUNYAN VE ÇETESİNİN ATATÜRK'E SUİKAST GİRİŞİMİ

Eylül -1927

26 Eylül 1927 tarihinde Beyoğlu Tokatlıyan Otelinde Mercan Altunyan yönetimindeki komünist bir Ermeni çetesi ile İstanbul polisi arasında çıkan çatışmada üç çete elemanı öldürüldü. Dönemin gazeteleri Altunyan çetesinin içerisinde büyük bir servet bulunan Yıldız Köşkü Gazinosu'nu soyma hazırlığında olduğunu, emniyet güçlerinin bunu fark etmesi ile birlikte çatışma çıktığını ve üç çete elemanının öldürüldüğünü yazdılar.

19 Eylül 1927'de Atatürk, İçişleri Bakanı eliyle İstanbul polisi- ni kutlamıştı. Emniyet Müdürlüğü avlusunda bütün müdürlere ve memurlara okunan takdirnamenin gerekçesi olarak Mercan Altunyan'ın idaresindeki bir çetenin Tiyatro Sokağı'ndaki Zürefa Apartmanı'nın 1. katındaki Yıldız Kumarhanesi'ni soyma hazırlığının bastırılması gösteriliyordu.²⁹⁹

Çelik Gülersoy, basit bir çete operasyonunun Atatürk tarafından takdir edilmesini şaşkınlıkla karşılayarak şu yorumu yapıyordu:

“Birincisi, yan sokaktaki basit bir yeri soymak için, ana caddede bina kiralanmaz! İkincisi, kumarhaneyi soyacak bir şebeke, silah depo etmez, sonra, polise ateş açmaz ve de polis de böyle bir baskında üç kişiyi birden öldürmez. Neresinden tutsan, haber inandırıcı değil. Herşey önemli bir olayın, iç ve dış politika sebepleri ile örtüldüğünü gösteriyor bence. Nitekim Atatürk, takdirnamesinde çeteyi, önemli bir

²⁹⁹ Niyazi Ahmet Banoğlu, *Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı*, İstanbul, 1973, s.164.

*grup olarak nitelendirmiş. Kumarhane basacak çete, Devlet Başkanı'nı ilgilendirir mi?"*³⁰⁰

Olayın aslı ABD'nin ilk Türkiye Büyükelçisi Joseph Grew'in daha sonra yayınladığı hatıralarından anlaşılacaktı. Sovyet destekli Altunyan çetesinin asıl amacı Tokatlıyan Otel'i'ni ziyaret ettiği sırada Atatürk'ü öldürmektir. Çete polis baskını ile bertaraf edilmiş ancak haber basına sızdırılmamıştı. Atatürk böyle istemişti. Bunun iki nedeni olabilirdi. Birincisi Atatürk'ün komşu ülke ile bir krizi, dünya ve bölge politikası açılarından uygun görmemiş olabilirdi. İkinci neden ise yine Atatürk'ün ülke içinde yeni bir huzursuzluk çıkmasını istememesiydi.³⁰¹ Joseph Grew hatıralarında olayı şöyle anlatıyordu:

*"Biz buraya gelmeden birkaç gün önce komünistlerden bir grup, Beyoğlu Caddesindeki Tokatlıyan Otel'i'nin tam bitişiğinde bir oda tutarak içerisine bomba ve daha pek çok silah depo etmişler, amaçları çok açık olarak otele yaptığı ziyaretlerden birinde Gazi'yi öldürmekmiş. Polisler bunu öğrenip odayı basmaya teşebbüs edince yayılım ateşine tutulmuşlar ve üçü ölmüş. Komünist çetesinin öldürülmemiş olan mensupları tutuklanmış ve ötekilerin bulunması için sıkı aramaya girilmiş. Bunların Ermeni oldukları anlaşıldı ve ele geçirilen broşürlerden Üçüncü Uluslararası ile ilgili bulundukları ve Rusya'dan para aldıkları anlaşıldı. Bunların New York'taki Ermeni cemiyetleri ile bağlı olup olmadıklarını düşündüm. Kendilerine Altunyan Çetesi adı verilmektedir. Gazeteler bunların çabalarının gerçek nedenini gizledi ve içerisinde büyük bir servet bulunan Yıldız Köşkü Gazinosu'nu soyamak olduğunu ileri sürdüler."*³⁰²

³⁰⁰ <http://www.milliyet.com.tr/1998/11/10/siyaset/siy00.html>

³⁰¹ <http://www.milliyet.com.tr/1998/11/10/siyaset/siy00.html>

³⁰² Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları), Çev. Muzaffer Aşkın, İstanbul, 1966, s.60-61.

**GAZİ'YE GÜMÜLCİNE KAYNAKLI
SUIKAST YAPILACAĞI HABERİ ÜZERİNE
HARİCİYE VEKALETİ TAHKİKAT
BAŞLATIYOR**

Mayıs - 1929

Altunyan çetesinin bertaraf edilmesinden yaklaşık iki yıl sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapılacağı haberleri duyulmaya başlandı. 28 Mayıs 1929'da bir kadın yanında Türk konsolosu bulunduğunu da söyleyerek Gazi'ye suikast yapılacağı bilgisini vermişti. Bunun üzerine Edirne Valiliği Türk Konsolosu Fuat Bey ile yazışıp bilginin doğru olup olmadığını sordu. Fuat Bey'den gelen bilgi, suikast haberinin aslı olmadığı yönündeydi. İşi sıkı tutan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Fuat Bey'den gelen yalanlamaya rağmen tahkikat başlatılmasını Hariciye Vekaletinden rica etti. Yapılan tahkikat üzerine Gazi'ye suikast iddiasının aslı olmadığı anlaşılmıştı (Ek-28/1), (Ek-28/2).³⁰³

³⁰³ BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:102, Dosya No:662, Sıra No: 24/1, 24/2; Bkz. Ekler (Ek-28/1), (Ek-28/2).

RODOS VALİLİLİĞİNDEN GELEN İSTİHBARAT: “GAZİ'YE SUİKAST VE REJİME KARŞI DARBE YAPILACAK!”

Şubat – 1931

1931 yılı Şubat ayının ilk günlerinde, Rodos valisinin İtalya’da bulunan Türk Elçiliğine verdiği malumata göre, Türkiye’den bazı kişiler Antalya kıyılarında bulunan Kastellorizo Adası³⁰⁴ belediye reisine müracaat etmişler, Türkiye’de gelecek ilkbaharda rejim aleyhinde bir darbe hareketi başlatıp Gazi Mustafa Kemal’e bir suikast düzenleyeceklerini söyleyerek eğer başarılı olamazlarsa içlerinden bazılarının Kastellorizo’da himaye edilmelerini istemişlerdi. Suikastçıların verdiği bilgiye göre, darbe hareketinin başarılı olması için birçok şehirde komiteler kurulmuştu. Darbeye gerekçe olarak halkın rejimden memnun olmadığı öne sürülmüş, subaylar hariç diğer askerlerin de tıpkı halk gibi rejime muhalif olduğu iddia edilmişti. Yine iddiaya göre darbe hareketinin başına Kazım Karabekir Paşa getirilecekti. Rodos valisi bu bilgiyi gerçekten ziyade, bir fantezi olarak değerlendirmişti. Yine de konu Türkiye’yi alakadar ediyordu, hem de darbe hareketinin arkasında İngiltere ve bilhassa Fransa’nın olduğu, darbecilerin bu ülkeler tarafından maddi manevi himaye edileceği haberleri alınmıştı. Rodos valisi, İtalya’daki Türk Elçiliğine durumla ilgili bilgi verdi. İtalya Türk Elçiliği müsteşarından bilgi alan Hariciye Vekaleti gerekli yerlerle yazışmalar yaparak konunun takipçisi olunmasını istedi. Daha sonra durum Dâhiliye Vekaletine bildirildi. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Başbakanlığa yazdığı 5 Şubat 1931 tarihli yazıda durumdan bahsederek gerekli tedbirlerin aldırıldığını bildirdi (Ek-29).³⁰⁵

³⁰⁴ Yunanca adı Kastellorizo, Türkçe adı Kızılhisar, resmi adı Meis olan bu ada Antalya kıyısına 2.1 km. uzaklıkta olup, suikast haberinin alındığı 1931 yılında İtalya’ya, günümüzde ise Yunanistan’a bağlıdır.

³⁰⁵ BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:104, Dosya No:679, Sıra No: 38; Bkz. Ekler (Ek-29).

BEYRUT BAŞKONSOLOSLUĞUNUN BELGESİNE GÖRE ERMENİ VE KÜRT CEMİYETLERİNİN ATATÜRK'E ORTAK SUİKAST PLANI

Ağustos- 1931

7 Ağustos 1931 tarihinde Beyrut Başkonsolosluğundan alınıp Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilen raporda Beyrut'ta Taşnak ve Hoybun Cemiyetlerinin Irak, İran, Mısır, Suriye, Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Fransa, İsviçre'deki Ermeni ve Kürt reislerinin yaptıkları toplantı sonucunda İsmet Paşa'nın Atina'ya ve Atatürk'ün doğu vilayetlerine muhtemelen yapacakları ziyaretler sırasında kendilerine suikastlar yapılacağı bilgisi verilmekteydi. Rapora göre İsmet Paşa'ya suikast konusu uzun uzadıya konuşulduktan sonra bu işin İsmet Paşa'nın Atina ziyareti sırasında çok kolay bir şekilde yapılacağına karar verilmişti. Raporda ayrıca Atatürk'ün doğu illerini teftiş için hareketi hakkında İstanbul'dan istihbarat alınacağı, bu istihbaratın muhtemelen İstanbul'daki Ermeni Patriği Mesrop Norayan tarafından sağlanacağı belirtildikten sonra; Suriye, Irak, Lübnan, Yunanistan ve Bulgaristan'dan silahlandırılacak Ermeni ve Kürt çetelerinin Suriye hududundan Türkiye'ye saldıracakları bilgisi veriliyordu.³⁰⁶

³⁰⁶<http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/fulltext/Ataturkve%20Azinliklar2.pdf>; Azmi Süslü, *Atatürk ve Azınlıklar*, s. 146.

ASKERÎ ATAŞE SALİH ADİL BEY ATATÜRK'E DARBE YAPMAK İÇİN ABD'DEN YARDIM İSTİYOR

Washington – 1932

1930 yılına kadar Viyana'da askerî ataşe olan Salih Adil isimli emekli bir asker, ABD Dışişleri Bakanı'yla sadece yaptığı darbe planını konuşabilmek için 1932 yılında İzmir'den Washington'a kadar gitmişti. Salih Adil Bey'e göre, "Türk insanları ülkeyi yavaşça harabeye çeviren merhametsiz bir diktatörün kontrolü altındaydı ve Mustafa Kemal Paşa'nın milliyetçi hareketleri sonucu, Türkiye Sovyet Rusya'ya yakınlaşıyordu." Bu nedenle Salih Adil yönetimi ele geçirmek istedi. Salih Adil darbe için 50 ila 60 bin Türk'ün Amerika'ya göç etmeleri, organize olmaları ve geri dönüp bir şekilde iktidarı alaşağı etmeleri gibi uçuk bir plan yapmıştı. Bu şekilde Türkiye'nin Amerikan mamulleri için bir piyasa yaratacağını öne sürüyordu. Bu darbe, bir şekilde gerçekleşirse eski Halife Abdülmecit'i onursal cumhurbaşkanı ilan etmeyi düşünüyordu. Görünen o ki bu darbe planları Amerikan Dışişlerini bayağı eğlendirmişti.

Araştırmacı Rifat N. Bali'nin İngilizce yayınlanan son kitabında³⁰⁷ yer alan Amerikan diplomatik arşiv belgelerine göre Amerikan yetkilisi, Salih Adil Bey'le uzun ve tuhaf bir görüşme yaptığını anlatıyordu. Darbe planlarını fantastik ve çılgın olarak gören yetkili, Salih Adil Bey'e projelerinin uygulanabilmesinin tamamen imkânsız olduğunu göstermeye çalışmış ve "Sakin bunları başka kimseye anlatma" diyerek de ağzını kapalı tutmasını sıkı sıkı tembihlemişti.³⁰⁸

³⁰⁷ Kuzu, *a.g.e.*, s.254.

³⁰⁸ http://www.haber10.com/siyaset/ataturke_mred60_bin_kisilik_darbemred_plani-119758.

AVUSTURYA GİZLİ BELGESİNE GÖRE İKİ ERMENİ VE İKİ TÜRK'TEN OLUŞAN ÇETE ATATÜRK'Ü ÖLDÜRMİYİ PLANLIYOR

Ocak – 1935

Avusturya devlet arşivlerinde bulunan ve 70 yıl sonra ortaya çıkarılan gizli bir belge iki Ermeni ve iki Türk'ün Atatürk'e ve diğer devlet adamlarına karşı planladığı suikastın ayrıntılarını ortaya çıkardı. Avusturya Başbakanlığı tarafından Avusturya İstihbaratı'na gönderilen 5 Ocak 1935 tarih ve "Ad NPA K 780 Z1.30.248-13/35" numaralı belgede, 1935 yılında Türk Dışişleri Bakanlığı Viyana'daki Türkiye Büyükelçiliğine, Atatürk ile birlikte hemen hemen bütün devlet adamlarına yönelik suikast hazırlığının ayrıntıları yer alıyordu.

Dr. İnanc Atılğan'ın, Avusturya resmi arşivlerinde ulaşip Türk Tarih Kurumuna teslim ettiği gizli istihbarat raporunda dört suikastçı hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Düzceli Recep Çavuş: Orta boylu, tıknaz, kahverengi saçlı, siyah sakallı olup Suriye pasaportu taşıyor. Son ikametgâhı Suriye'de Beyrut.

Gönenli İsmail: Cılız, siyah tenli ve saçlı, uçları yukarı kalkık küçük bıyıklı olup kendisinin de bir Suriye pasaportu vardır. Son bulunduğu yer Suriye'deki Beyrut'tur.

Bahçecikli Şerbetçiyan: Zayıf, uzun yüzlü, genç görünümlü, griye kaçan saçlı olup Amerikan pasaportuna sahip. 1929'da Türk topraklarına girmek istedi, başarılı olamadı. Fransızca, İngilizce, Türkçe ve Arapça biliyor.

Pazarköy/Yeniköylü Vahram Çavuş: Orta boylu, koyu tenli, siyah kaşlı ve saçlı, yüzü tıraşlı olup Nansen pasaportuna sahip. Fransızca ve Türkçe konuşuyor. İki Ermeni, resimli ve Latin alfabeli Türk nüfus cüzdanına sahip ve (sahte) isimleri "Tarsuslu Humadi" ve "Silifkeli Abdülrezzak". Sözü geçen halıcının ise Arşak

Taşçıyan olduğu belirlendi (3 Mayıs 1908'de Kayseri/Türkiye'de doğdu, bekâr). Adresi, Wienener Hauptstr. 10/23, O/193 (Altes Freihaus)

Elçilik kanalıyla Avusturya Başbakanlığına aktarılan bilgiler arasında, iki kademeli suikast zincirinin Avusturya'da planlanacağı bilgisine yer veriliyordu. Zincirin birinci kademesi ve ilk hedef olan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a yönelik suikastın Avusturya'da gerçekleşme ihtimalinden söz edilen istihbari bilgiler için Avusturya Başbakanlığı, *"Viyana'daki Türk Büyükelçiliğinin bağlı olduğu yüksek makamından kesinlikle ciddiye alınması gereken bilgi"* tanımlamasını yapmaktaydı. Rapora göre Fransa'da bulunan suikastçiler yakın bir zamanda Viyana'ya gitmek için hazır bekliyorlardı. Viyana'da buluşacakları adres, Kayseri doğumlu olan ve halıcılık yapan Arşak Taşçıyan'ın Wiedener Bulvarı'ndaki yeriydi. Suikastın detayları burada konuşulacak ve ilk etapta iki Türk suikastçı Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı Cenevre'ye giderken ya da dönerken öldüreceklerdi. Türk tetikçiler Aras'ın peşindeyken iki Ermeni tetikçi de Bulgaristan'da hazır olacak ve emir bekleyeceklerdi. Eğer Türk tetikçiler Aras'ı ortadan kaldırmayı başarabilirlerse iki Ermeni tetikçi doğrudan Ankara'ya geçeceklerdi. Suikastın ikinci ve en kanlı safhası burada gerçekleşecekti. Tevfik Rüştü Aras'ın cenaze töreninde yapılacak muhtemelen bombalı bir saldırı sonucunda öncelikle Atatürk'ün sonrasında cenazeye katılan kim varsa öldürülmesi planlanmıştı.³⁰⁹

³⁰⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/once-disisleri-bakani-aras-sonra-ataturk-oldurulecek-4322630>.

ÇERKEZ ETHEM VE URFA MİLLETVEKİLİ ALİ SAİP URSAVAŞ'IN ATATÜRK'E SUİKAST YAPACAĞI İDDİALARI VE YAPILAN YARGILAMA

Ankara - 1935

Basında yer alan haberlere göre, Suriye'de Cumhurbaşkanı Atatürk'e karşı bir komplo yapılması kararlaştırılmış ve Yahya adında bir şahıs dört arkadaşı ile birlikte bu işe memur edilmişlerdi. Suikastçılar bomba ve silahlarla donatıldıktan sonra Halep'ten otomobille Kilis'e gelerek buradan sınırı geçtiler ancak Kilis'te emniyet güçleri tarafından yakalandılar.

Aslen Samsun'un Çarşamba ilçesine bağlı Yukarı Otluk köyünden olan Yahya,³¹⁰ Çerkez Ethem'in adamlarından biriydi.³¹¹ Yahya ve arkadaşları yapılan sorgularında suikastın ne suretle yapılacağını Urfa Milletvekili Ali Saib Ursavaş'ın idare edeceğini söylediler.³¹² Yahya verdiği ifadelerden birinde Çerkez Ethem'in kendilerine şöyle bir talimatta bulunduğunu söyledi: *"Atatürk'e suikast yapmak için Türkiye'ye gideceksiniz; Türkiye'de bu işi idare edenler; Maraş'ın Göksun ilçesinin Mehmetbey köyünden Ahmet oğlu Şaban Çavuş ve kardeşi İsmail, Urfa Mebusu Ali Saip Bey ile Ma-*

³¹⁰ Soyak, *a.g.e.* , C.1. s.378.

³¹¹ Bengül Salman Bolat, "1935 yılında Atatürk'e Karşı Planlanan Suikastın Basındaki Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.49, Bahar 2012, s.9.

³¹² *Ulus*, 19 Ekim 1935.

*raş'ta çiftlik sahibi İdris ve bucak müdürü Elbistanlı Şemsettin'dir...*³¹³ Soruşturma neticesinde Başbakanlık bir tezkere ile TBMM'den Ali Saib Ursavaş'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını istedi. Bu istek üzerine konu, Adliye ve Teşkilatı Esasiye Komisyonlarından Mürekkep Muhtelit Komisyon'a havale edildi. Konu ile ilgili hazırlanan iddianameden sonra Muğla Milletvekili Yunus Nadi Bey başkanlığında, Konya Milletvekili Ali Fuad Bey, Rize Milletvekili Fuat Ali Bey, Ursavaş'ı dinlediler.³¹⁴ Ursavaş ise iddialara verdiği cevapta özetle; 17 yıldır iyiliklerini ve himayesini gördüğü ve candan bağlı olduğu Atatürk'e yapılan planda adının geçmesinden dolayı bir aydan beri çok acı çektiğini, kendisine atılan bu iftirayı meydana çıkararak Atatürk'ün ve milletvekillerinin karşısına çıkacağını söyledi. Şerefini, itibarını ve tarihteki adını Atatürk sayesinde kazandığını vurgulayan Ursavaş; Türkoğlu Türk olduğunu, hiçbir Çerkez'le işinin olmayacağını, uşak olarak bile kabul etmeyeceği Çerkez Ethem uğruna Atatürk'ü asla harcamayacağını ifade etti.³¹⁵ Ayrıca hükümete kırıng olmadığını, görevini yerine getirdiğini, 80 yaşındaki annesinin eşyalarının ve on beş yaşındaki çocuğunun cebinin aranmasının ise çok utanç verici olduğunu da dile getirdi. Ursavaş, yaklaşık iki saat süren konuşmasında zaman zaman ağladı. Üzüntüsünü *"Hayatım kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprünün üstündedir."* cümlesi ile ifade etmeye çalışsa da komisyon başkanı raporu onaya sundu ve dokunulmazlığı kaldırılan³¹⁶ Ursavaş 18 Ekim günü tutuklandı.³¹⁷

Ankara Cumhuriyet Genel Saymanı B. Baha Arıkan Atatürk'e yapılmak istenen suikast hakkında şunları söylemişti:

"Suriye'de Çerkez Ethem'in tahrikiyle bir suikast planı yapmak için gizli bir ittifak yapılmıştır. Suikastçılar takri-

³¹³ Bolat, *a.g.m.* , s.9; Soyak, *a.g.e.*, s.383.

³¹⁴ Bolat, *a.g.m.* , s. 383.

³¹⁵ TBMM, ZC, D.V, C.5, s.97-98.

³¹⁶ TBMM, ZC, D.V, C.5, s.250; Karar Metni için bkz. Ekler (Ek-35).

³¹⁷ Bolat, *a.g.m.* , s. 10.

ben 1,5 ay önceye kadar sınırı geçmeye çalışırlarken Anderin kazasının Kümbetir köyünde yakalanmışlardır. Yapılan tahkikatlar sonucunda Urfa Sayısları Ali Saib Ursavaş'ın da olayla bağlantılı olduğu gerekçesiyle 18. 10. 1935 tarihinde dokunulmazlığı kaldırılarak tevkif edilmiştir. Olay ilk tahkikat safhasında olduğu için daha fazla bilgi veremeyeceğim.”³¹⁸

26 Ekim 1935 tarihli gazetelerin verdiği haberlere göre, suikast ile ilgili yeni gözaltılar ve tutuklamalar devam ediyordu. Bu haberlerde Kudüs'te, suikast ile ilgili 3 kişi tutuklanmış ve en önemli şüphelilerden biri olan Maveraişeria Parlamentosu üyelerinden Esad Paşa'nın kaçtığı, 1921'de Milli Mücadele döneminde Yunanlılara kaçmış olan üç Osmanlı subayının da Hayfa'da tutuklandıkları kaydedilmişti. Atatürk'e karşı girişilen hareketle ilgili olarak tutuklama haberlerinden en dikkat çekici olanı kuşkusuz Çerkez Ethem'in Amman'da yakalanıp Ankara'ya getirileceği haberi idi.³¹⁹

Haberin ayrıntılarında, Ethem ve kardeşi Reşid'in Amman'da Maveraişeria polisleri tarafından yakalandığı, taraftarlarının ise onu kurtarmaya çalıştıkları ancak başarılı olamadıkları bilgisi veriliyordu. Ayrıca, Maveraişeria ve Filistin'de yapılan tutuklamalarda, hainlerin sayısının yüzden fazla olduğu ve bunların bazılarının da eski Osmanlı zabitlerinden olduğu bildirilmişti. Haberde Çerkez Ethem ve kardeşine yardım edenlerin sadece Urfa milletvekili ve eski Osmanlı zabitleri ile sınırlı olmadığı, Nis'te bulunan Halife Abdülmecit'in de Atatürk'e karşı planlara bu olayın içinde olduğu kaydediliyordu. Halife'nin Ethem'e para yardımı yaptığı da iddia edilmekteydi. Haber ayrıntılarında; bu tahkikatların Türkiye'nin talebi ile yapıldığı yazılarak Amman'da üç kişinin daha yakalandı-

³¹⁸ Bolat, a.g.m. , s. 10; *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1935; *Tan*, 19 Ekim 1935.

³¹⁹ Bolat, a.g.m. , s. 10; *Ulus*, 27 Ekim 1935; *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1935.

ğı bilgisi aktarılmıştı. Bu kişilerin, suikast planına önderlik yapan Çerkez Ethem'in kardeşi Tevfik, boksör Edip Kemal ve Kazım İsmail oldukları, bunların Türkiye'ye iade edilip edilmeyeceklerinin kesin olmadığı bilgisi yer alıyordu. Çerkezlerin Amman'da kurmuş oldukları "*Elcemiyyetil Çerkeziye*" adlı kulüpte yapılan araştırmalarda suikast teşebbüsüne ait çok sayıda evrak ele geçirilmişti. Suikastla ilgili tahkikat devam ederken Suriye - Türkiye sınırına yakın olan Payas'ta 18 kişinin olayla ilgili olarak tutuklandıkları ancak eski zabitlerden Ahmet Sürur'un teslim olmadığı için jandarma tarafından öldürüldüğü haberi dikkat çekiciydi. Sürur'un evinde yapılan aramalarda çok sayıda önemli kâğıdın ele geçirildiği verilen bilgiler arasındaydı. Yine olayla ilgili olarak Kozan'da üç muhtarın; çetenin Kozan topraklarına girmesini zamanında haber vermedikleri gerekçesiyle tutuklandıkları bildiriliyordu.³²⁰

Suikast iddialarının Suriye'deki kök ve teşkilatını araştırmak üzere Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer başta olmak üzere, Trakya Genel Müfettişlik Müşavir Muavini İzzet Bey, Hariciye Birinci Daire Şube Müdürü Celal Tevfik Bey ve Polis Niyazi Bey görevlendirildi. 25 Kasım 1935'te bu kişilerin Beyrut'a gitmelerine ve bütün masraflarının Maliye Vekaletince karşılanmasına karar verildi (Ek-30).³²¹ 2 Ocak 1936'da bu heyete Milli Emniyetten Pertev Bey ve eski Beyrut Başkonsolosu Basri Rıza Bey'in de dâhil edilmesi zaruri görüldü (Ek-31).³²² Daha sonra Emniyet Müfettişi Nazmi Bey'e de gereği kadar döviz verilerek Beyrut'a gönderildi (Ek-32).³²³ Yapılan inceleme sonucunda bazı kişilerin ifa-

³²⁰ Bolat, *a.g.m.*, s. 11-12; Tan, 26 Ekim 1935; *Akşam*, 26 Ekim 1935.

³²¹ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:59, Dosya No:89, Sıra No: 4/1, 4/2; Bkz. Ekler (Ek-30/1), (Ek-30/2).

³²² BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:60, Dosya No:100, Sıra No: 007; Bkz. Ekler (Ek-31).

³²³ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:63, Dosya No:26, Sıra No: 005; Bkz. Ekler (Ek-32).

delerine başvurulmak üzere Suriye'den Ankara'ya getirilmesi için ikinci kez Suriye'ye giden heyetin ihtiyaçları için gerekli masrafların Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinden karşılanması kararlaştırıldı (Ek-33).³²⁴ Diğer taraftan Halife Abdülmecit'in özel kâatibi Galib, Adliye Vekâletine gönderdiği mektupta Halife Abdülmecit'in adını suikast olayına karıştığını öğrendiklerini belirterek iddiaları yalanlıyor, Abdülmecit'in kimsenin canına kast etmeyeceğini ifade ediyordu (Ek-34/1), (Ek-34/2).³²⁵

Suikast Haberlerine Tepki Olarak Yurt Genelinde Yapılan Mitingler

Basında yer alan Atatürk'e suikast yapılacağı haberleri Türk milletinde büyük nefrete neden olurken halk bu suikast planını yapanlara lanet etmek için sokaklara döküldü.

19 Ekim 1935'te, İzmir'de elli bin kişilik bir grup toplanarak suikast girişimine protesto mitingi düzenledi. Miting, Atatürk'ün canına kastetmek isteyen kişilere karşı nefret havası içinde geçti. Mitingde toplanan kalabalık Atatürk'e, Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığına telgraflar çekerek olay karşısında duydukları üzüntüyü dile getirdiler. 21 Ekim'de Milli Türk Talebe Birliği'nin daveti üzerine yapılan konferansta kürsüye çıkan Hayrunisa Gürkan Hanım, "Ülkü arkadaşlarım, şefimize el uzatanlar, daimi ve karanlık bir mezara ulaşmalıdırlar. Kamal Atatürk'e göz dikenlerin gözlerini oyarız." diyerek ateşli bir konuşma yaptı. İstanbul'da Beyazıt ve Üsküdar'da 23 Ekim 1935'te yapılan oldukça kalabalık olan mitinglerde, Atatürk'e yönelik bu hareket ağır bir dille lanetlendi. Buralarda toplanan kalabalığın sesleri ile yapılan konuşmalar radyo aracılığı ile yayınlanarak ülkede herkesin dinlemesi sağlandı. Saat 15'te önce şehir meclisinden Galip Bahtiyar toplantının

³²⁴ BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:62, Dosya No:12, Sıra No: 017; Bkz. Ekler (Ek-33).

³²⁵ BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:203, Dosya No:387, Sıra No: 14; Bkz. Ekler (Ek-34/1), (Ek-34/2).

amacını açıkladı, daha sonra ise öğretmen Hasena Ilgaz kalabalık halka oldukça etkili bir konuşma yaptı. Daha sonra kürsüye çıkan Eminönü Halkevi Başkanı Agâh Sırrı Bey bir konuşma yaptı ve öğrencilere, gençlere, genç kızlara ve yaşlılara ayrı ayrı seslenerek özetle bu halkı, Cumhuriyet'i kuran, inkılapları yaparak ülkeyi çağdaş seviyeye getiren büyük önderden ayırmaya çalıştıklarını ancak bu milletin bu sevgi ile böyle bir şeye asla izin vermeyeceklerini anlattı.³²⁶ Mersin'de şehir meydanında toplanan halk suikast girişimini lanetlerken, gençler tarafından şiirler okunarak ateşli konuşmalar yapıldı. Atatürk heykeli önünde toplanan Adanalılar da Atatürk'ün etrafında bir çelik gibi durduklarını ifade ettiler. Sokağa dökülen Isparta halkı da aynı şekilde büyük bir miting yaparak Atatürk'e olan bağlılıklarını haykırdılar. Aynı gün Konya, Silifke, Antalya ve Sinop'ta da mitingler yapılarak suikast olayı lanetlendi.³²⁷

24 Ekim 1935'te Galata'da bulunan Ermeni Kilisesi'nde yapılan Atatürk'e yönelik hareketi kınayan bir tören yapıldı. Patrik Kevork Aslanyan büyük törenlerde kullandığı ruhani kıyafeti ile katıldı. Oldukça kalabalık olan törende, Piskopos bir konuşma yaparak Atatürk'e yapılan hareketi kınadı ve Ermeni halkının Atatürk'e sevgisini dile getirdi. Ermeni Cismani Meclisi de bir telgraf göndererek olayı protesto etti. Ayrıca Şişli, Beyoğlu ve Galata Müsevi Cemiyetleri de bir sonraki gün Beyoğlu'nda Keneseth İsrail Sinagogu'nda Atatürk'ün kıymetli hayatının korunması için dini merasim yapılacağı haberini verdi³²⁸ Türk Ortodoksları da 27 Ekim 1935 Pazar günü Galata'daki Panaiya Kilisesi'nde toplanarak, suikastçıları lanetleyerek Atatürk'ün sağlığı için dua ettiler. Toplantıda söz alan Papa Eftim, Atatürk'e kalkan ve kalkacak olan kanlı ellerin amaçlarına ulaşmadan kırılacaklarına ve kuruyacak-

³²⁶ Bolat, *a.g.m.*, s.16.

³²⁷ *Ulus*, 25 Ekim 1935.

³²⁸ Bolat, *a.g.m.*, s.14-18.

larına inançlarının tam olduğunu söyleyerek bir konuşma yaptı.³²⁹

Atatürk'e yapılmak istenen hareket, telgraflar aracılığı ile de nefretle kınandı. Gazeteler günlerce Anadolu'nun hemen hemen her yerinden çekilen telgraflara ve miting görüntülerine de yer verdiler. Bayındır'dan çekilen bir telgrafta, bu teşebbüsün Türk'ün tarihini karalamak amacıyla yapıldığı ve gözbebeği olarak nitelenen Atatürk'e karşı yapılan bu hareketin sorumlularının derhal cezalandırılması isteniyordu. Zonguldak'tan gelen yazıda ise Türk ulusunun yaratıcı, yaşatıcı ve en kutsal varlığına kıymak isteyenlerin bulunmasının Zonguldak'ta yaşayanları derinden sarstığı belirtilerek, büyük öndere uzanan eli tarihin ve ulusun çarpan kalbini koparmak için uzanan bir pençe olarak değerlendirilmekteydi. Akşehir'den gelen telgrafta; Türk gençliğinin Atatürk'e ve Türkiye'ye uzaklardan uzanacak elleri ve kem gözle bakacak kafaları kırmaya ant içtiği yazılıydı. İstanbul, İzmir, Denizli, Bursa, Balıkesir, Tokat, Mucur'dan gelen tellerde olay nefretle kınandı.³³⁰

Atatürk ise, kendisine karşı yapılan komploya karşı tepki veren Türk halkına şu cümleler ile bir teşekkür mesajı iletti:

*"Son yağınç teşebbüsü dolayısıyla yurdun her bucağın-
dan ulusal kurum ve gruplardan birçok teessür telgrafları
aldım. Büyük Milletimin bana karşı gösterdiği derin ilgi ve
sevgiden kıvanç duydum. Hizmetinde bulunmakla övündü-
ğüm aziz milletimize şükran ve saygı duygularımı sunar ve
ona sonsuz mut ve genlik dilerim."*³³¹

Sanıkların Yargılanması ve Mahkemenin Kararı

Sanıkların yargılanması Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde yapıldı. Mahkeme Başkanı Talat İltekin, üye Hayrullah ve Celal Beyler, savcı ise Baha Arıkan'dı. Sanıkların avukatlığını Hamit Şevket

³²⁹ Kurun, 28 Ekim 1935.

³³⁰ Bolat, a.g.m., s.18-19.

³³¹ Bolat, a.g.m. , s.19.

İnce yaptı. Ali Saib Ursavaş'la birlikte yakalanan diğer kişilerin de davaları 9 Ocak 1936'da³³² başladı.

Talat Bey *"Cumhurbaşkanı Atatürk'e suikast yapmak için aranızda silahlı bir birlik kurmaktan suçlu olarak hakkınızda yapılan soruşturma üzerine yargılanmanız için mahkemeye verildiniz. Şimdi hakkınızda soruşturma evrakı okunacaktır. Evrak uzundur; oturarak dinlemenize izin veriyorum."* diyerek mahkemeyi başlattı. İddianame okunduktan sonra sanıklar, kendilerine yöneltilen suçlamaları redderek olayla ilişkileri olmadığını savundular.³³³ Ali Saib Ursavaş mahkemede verdiği ifadede *"Sırf talihsizliğim eseri olarak adım bu davaya karışmış bulunuyor. Üzeyir hariç, sanıklardan hiçbirini tanımam. Üzeyiri de dört buçuk seneden beri görmüş değilim. Eğer bu süre içinde onunla görüşüp temas ettiğim ispat edilirse bütün bu iftiraları olduğu gibi kabul ederim..."* dedikten sonra ilk soruşturmada ağıladığına ilişkin kısım okunduğunda yeniden duyulandı ve *"17 seneden beri sadık bir nefer gibi arkasından ayrılmayarak daima gölgesinde olmayı şeref bildiğim Büyük Atatürk'ün hayatına yapılacak bir suikasta isminin karışması karşısında ben ağlamayayım da kim ağlasın?"* diyerek üzüntüsünü tekrar dile getirdi.³³⁴ Daha sonra devam eden dört duruşmada sanık avukatları ile savcı arasında zaman zaman şiddetli tartışmalar yaşandı. Savcı Arıkan; Atatürk'ün manevi kişiliği, kurtarıcılığı ve devrimciliğine vurgular yapan bir konuşma yaptı ve suçluların cezalandırılmasını istedi. Savcının konuşmasından sonra söz alan sanıkların avukatı Hamit Şevket İnce ise Atatürk'e suikast yapma niyetinin çok feci ve kabul edilemez bir durum olduğunu belirterek *"Atatürk'e suikast. Bu dehşetin altında titremeyecek hangi Türk vatandaşı vardır? Ben kanun koyucu olsaydım, böyle bir niyeti dahi taşıyan adamın kellesinin kesilmesini teklif ederdim."* diyerek savcı ile aynı görüşleri paylaştığını dile getirmiştir. Ancak avukat, ken-

³³² Cumhuriyet, 10 Ocak 1936.

³³³ Bolat, a.g.m. , s. 24; Soyak, a.g.e. , s. 371.

³³⁴ Bolat, a.g.m. , s. 24; Soyak, a.g.e. , s. 372.

dilerinin sadece Atatürk'e sevgi ve saygı konusunda savcı ile aynı düşündüklerini vurgulamıştır. Avukat, müvekkili Ali Saib Bey'in hakkında en küçük bir şüphesi olmadığını, olsaydı onun savunmasını üstlenmeyeceğini belirterek düşüncesini *"En ufak bir gölgenin müvekkilim Ali Saib üzerinde dolaştığını görseydim bu davayı üzerime almazdım, bütün mesleki ömrümü yıkardım, geçimimi berbat ederdim, çocuklarımı aç bırakırdım, yine bu işi üzerime almazdım."* diyerek müvekkilinin suçsuz olduğunu ifade etmeye çalıştı.³³⁵ Avukatın savunmasından sonra, Ali Saib Bey gözyaşları arasında, Atatürk'e bağlılığından, emrinde ve izinde yaptığı işlerden bahsetti. Atatürk'ün güvenini kazandığı bir kişi olduğunun altını çizen Ursavaş, buna delil olarak da Atatürk'ün kendisine imzalayarak verdiği ve onu *"ülke hizmetinde ün kazanan"* ve *"ölünceye kadar benden ayrılmayacak olan"* diye tanımladığı bir fotoğraf gösterdi. Ursavaş, Atatürk'le beraber Trablusgarp Savaşı'nda bulunduğunu, I.Dünya Savaşı esnasında kendisini hastanede bizzat arayıp durumu hakkında bilgi aldığını ve sadece bu sebeplerin bile kendisini ölünceye kadar Atatürk'e bağlı kalmak için yeterli olduğunu söyledi.³³⁶ Atatürk ise suikast iddiaları karşısında sessiz kalmayı tercih etti, Ali Saib Ursavaş hakkında da konuşmadı. Ancak Hasan Rıza Soyak, *"Tabidir ki Atatürk, artık Ali Saip ile eski ilişkisini sürdüremezdi; nitekim onun tahliyesinden sonra derhal İstanbul'a gelip kabulü için benim aracılığımıla yaptığı bütün ricalarına iltifat etmemiş, bir daha kendisiyle görüşmemiştir."*³³⁷ diyerek Atatürk'ün bu olaydan sonra Ali Saib Ursavaş'ı gönül defterinden sildiğini³³⁸ belirtiyordu.

³³⁵ Bolat, *a.g.m.* , s. 24; Soyak, *a.g.e.* , s. 374-376.

³³⁶ Bolat, *a.g.m.* , s. 25; Soyak, *a.g.e.* , s. 377-378.

³³⁷ Bolat, *a.g.m.* , s. 25; Soyak, *a.g.e.* , s. 371-383.

³³⁸ Ahmet İlyas, "Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saib Ursavaş", *Turkish Studies*, Yaz 2015, s.243.

Mahkeme süreci 17 Şubat 1936'da tamamlanmış ve sanıklar suçsuz bulunarak beraatlarına karar verilmişti. Mahkeme, beraat kararının sebeplerini şu şekilde açıklıyordu:

1-İtiraf, maddi kanıtlarla belgelendirilmedikçe bir inandırıcılığı olamaz

2-Hâlbuki bu olayda sanıkların itirafları, maddi kanıtlarla belgelendirilememiştir.

3-Sanıklar baskı altında itirafta bulunduklarını söylemişlerdir. Bunun tersi ortaya çıkmamıştır.

4-Bundan başka mantığı gidiş de sanıkların itiraflarının doğru olmadığını göstermiştir.

5-İfadeler arasındaki çelişki, mahkemede vicdani bir kanaat ortaya çıkmasını sağlamamıştır. Mahkemeden çıkan karar ve yapılan açıklamalara göre; başta Yahya adlı şahsın ve diğer sanıkların verdiği ilk ifadelerin doğru olmadığı, sanıkların baskı altında zorla bu ifadeleri verdikleri sonucuna varılmıştır.

Bu arada Çerkez Ethem ve kardeşi Reşit, Amman'da yakalanmış, yapılan sorgulamalarında kendilerine yöneltilen tüm suçları reddetmişler ve bu işin birtakım muharrik ajanların marifeti olduğunu iddia etmişlerdi. Çerkez Ethem, Halep'te çıkan Vahdet gazetesine bir mektup göndermiş ve bu mektupta; "*Kendisinin Atatürk'e yapılmak istenen suikast teşebbüsü ile katiyen alakadar olmadığını, Türkiye'de tevkiif edilenlerin hiçbirini tanımadığını, hiçbir maksatla Türkiye'ye kimseyi göndermediğini bildirdikten sonra, Şarki Ürdün polisinin yaptığı arama ile ele geçen evrakin da bu ciheti meydana koyduğunu ve serbest bırakıldığını*" yazmıştı. Daha sonra Ethem ve Reşit kardeşlerin serbest bırakıldığı belirtildi.³³⁹

³³⁹ Bolat, *a.g.m.* , s. 26.

SONUÇ

Dünyada birçok lidere olduğu gibi Mustafa Kemal Atatürk'e karşı da suikastlar tertip edilmiştir. Bu tertipler Atatürk'ün askerliğinin ilk yıllarından başlayarak hayatı boyunca sürmüştür. İngilizler, İttihatçılar, Pontusçu Rumlar, komitacı Ermeniler, Damat Ferit, Vahdettin, Çerkez Ethem, Ziya Hurşid gibi birbirinden çok farklı hedef ve dünya görüşüne sahip kişi ve zümreler "Atatürk'ü öldürmek" ortak paydasında birleşmişlerdir.

Mütareke öncesindeki suikast iddialarını bir kenara bırakırsak Atatürk'e ilk ciddi suikast girişiminin Milli Mücadele'yi başlatmak için Samsun'a çıktığı günlerde Pontusçu Rumlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Burada amacına ulaşamayan Pontusçular Aralık 1919'da Ankara'ya gönderdikleri adamlarının yakalanması ile bir kez daha başarısız olmuşlardır. İzmir'in geri alınmasıyla Pontus Devleti kurma hayalleri tamamen suya düşen Pontusçular son olarak, linç edilen İzmir Metropolit Hrisostomos'un intikamını almak parolasıyla Atatürk'e 1922 Eylül'ünde suikast tertibinde bulunmuşlardır. Büyük Ermenistan hayallerinin önünde engel gördükleri Türk devlet adamlarını katletmekte oldukça başarılı olan Ermeni komitacılar Mustafa Kemal Paşa'yı da birkaç kez öldürmek istemişler ancak muvaffak olamamışlardır.

Atatürk'e karşı yapılan suikast girişimlerinin Milli Mücadele Dönemi'nde genellikle İngilizler ve Damat Ferit etrafında, İstanbul'da şekillendiği görülmektedir. İngilizlerin Atatürk'e suikastlar zinciri, Sivas Kongresi'nin toplanmasını engellemek amacıyla Sufi Ziya ve Ahmed Nuri Beyleri suikast için Anadolu'ya göndermele-

riyle Ağustos 1919'da başlamış, Mustafa Sagir olayı, 30 kişilik subay grubuna suikast için maaş bağlanması ve Erzincan'dan suikast için tetikçi getirilmesiyle devam etmiş, daha sonra Yüzbaşı Bennett ve ekibi Atatürk'e suikast için görevlendirilmiştir. İngilizler son olarak Polis Müdürü Tahsin aracılığıyla Çerkez ve Arnavut çetecilerini suikasta memur ederek Anadolu'ya göndermişler fakat hiçbir suikast tertibinde başarılı olamamışlardır. Bunda İstanbul'da faaliyet gösteren ve Ankara'ya istihbarat sağlayan "Hamza" ve "Mim Mim" gibi gizli grupların suikast tertiplerini Ankara'ya erkenden haber vermelerinin payı büyüktür. Erzincan'dan suikast için tetikçi getirilerek Atatürk'ü öldürmek için görevlendirilmesinde Damat Ferit ve Said Molla'nın da İngilizlerle iş birliği içinde olduğu görülmektedir. Polis Müdürü Tahsin'i suikast tertip etmesi için İngilizler adına görevlendiren kişi de yine Damat Ferit'tir.

Çerkez Ethem'in 1920 yılının sonlarına doğru gerçekleşen ve birbirini takip eden üç suikast girişimi Atatürk'ün muhafızı Giresunlu Topal Osman Ağa ve adamları tarafından bertaraf edilmiştir. Ethem'in suikast girişimleri Yunanistan'a sığındıktan sonra da devam etmiş, 1923 Mayıs'ında Ankara Hükümeti Yunanistan'da bulunan Ethem'in Atatürk'e suikast ve hükümete darbe hazırlığında olduğu haberlerine karşı bazı tedbirler almaya mecbur kalmıştır. 1927 Eylül'ünde Atatürk'e suikast yapmak üzere Kuşçubaşı Hacı Sami Bey'le birlikte Yunanistan üzerinden Anadolu'ya geçen ve burada yakalanıp idama mahkûm edilen suikastçı Abaza Hakkı idam edilmeden önce "her şeyi Ethem'in yaptırdığını" söylemiştir. Yunanistan'dan sonra Ürdün'e geçen Çerkez Ethem'in adı 1935 yılında Atatürk'e karşı tertip edilen suikast girişiminde de gündeme gelmiştir.

İngiliz istihbarat raporlarına göre Padişah Vahdettin yurt dışına kaçıp İtalya'ya yerleştikten sonra Atatürk'ün öldürülmesi için birtakım tedbirler alan Alman Hükümeti tarafından finanse edilmiştir. Vahdettin, Almanya ile olan temasının yanı sıra Mustafa Kemal'i kesin olarak öldürme kararında olan Mussolini ile de irti-

bat içerisinde olmuştur. Mussolini Vahdettin'e, maddi desteğin yanında iktidara yeniden kavuşması yolunda diplomatik destek de vadedmiştir. Bu vaatler sonucunda önceleri İngiliz yanlısı olan Vahdettin'in saf değiştirdiği görülmektedir.

İzmir suikastı Atatürk'e yapılan suikast tertiplerinin içinde en karmaşık ve organize suikast girişimi olarak göze çarpmaktadır. Suikastın arkasında İttihatçılardan İkinci Grup üyelerine, hatta Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki isimlere kadar çeşitli zümre ve gruplardan onlarca kişinin olduğu görülmektedir. Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey 'de suikast kapsamında yargılanmış, hatta Rauf Bey suikast yapılacağını bildiği halde hükümete haber vermediği için suçlu bulunmuştur.

İzmir suikastından bir yıl sonra Kuşçubaşı Hacı Sami ve çetesinin Yunanistan adalarında silahlanıp Atatürk'e suikast yapmak maksadıyla Anadolu'ya geçmeleri, İttihatçı kökenli son suikast girişimi olarak değerlendirilebilir.

Atatürk'e karşı tertiplenen ve onun hayatı boyunca devam eden suikast teşebbüslerinin tamamı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Önceleri Milli Mücadele'yi sonlandırmak maksatlı yapılan suikast girişimlerinin 1923'ten sonraki amacının Cumhuriyet rejimi ve devrimlerini yok etmek olduğu görülmektedir. Atatürk'ü suikast yoluyla yok etmeyi başaramayan odakların, onun bıraktığı fikir ve kültürel mirası yok etme çabaları günümüzde de artarak devam etmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Genelkurmay ATASE Arşivi

- ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:659, Belge No:140.
ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:665, Belge No:14.
ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:728, Belge No:150.
ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:743, Belge No:124.
ATASE Arşivi, İSH, K:112, Gömlek No:743, Belge No:130.
ATASE Arşivi, İSH, K:12, Gömlek No:796, Belge No:115.
ATASE Arşivi, İSH, K:12, Gömlek No:838, Belge No:100.
ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:865, Belge No:171.
ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44.
ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44.
ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:889, Belge No:26.
ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:1474, Belge No:26.
ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:993, Belge No:154.
ATASE Arşivi, İSH, K:17, Gömlek No:1256, Belge No:4.
ATASE Arşivi, İSH, K:18, Gömlek No:1392, Belge No:48.
ATASE Arşivi, İSH, K:19, Gömlek No:1421, Belge No:72.
ATASE Arşivi, İSH, K:20, Gömlek No:1640, Belge No:125.
ATASE Arşivi, İSH, K:21, Gömlek No:1724, Belge No:25.
ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:182.
ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:183.
ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:656, Belge No:106.

Atatürk'ü Öldürme Planları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:102, Dosya No:662, Sıra No: 24.

BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:104, Dosya No:679, Sıra No: 38.

BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:107, Dosya No:699, Sıra No: 4.

BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:203, Dosya No:387, Sıra No: 14.

BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:54, Dosya No:357, Sıra No: 3.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:59, Dosya No:89, Sıra No: 4

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:60, Dosya No:100, Sıra No: 007.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:62, Dosya No:12, Sıra No: 017.

BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:63, Dosya No:26, Sıra No: 005.

A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

TİTEA, Kutu No: 49, Gömlek No: 42, Belge No: 42001.

TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No: 41, Belge No: 41-001.

TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No:16, Belge No: 16001.

TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No:41, Belge No: 41-A001.

TİTEA, Kutu No:57, Gömlek No: 69, Belge No:69001.

TİTEA, Kutu No: 51 Gömlek No:166, Belge No: 166001.

TBMM Arşivi

TBMM Zabıt Ceridesi

KİTAPLAR

- Alpaslan, Teoman, *Topal Osman*, İstanbul, 2007.
- Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları)*, Çev. Muzaffer Aşkın, İstanbul, 1966.
- Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara, 1982.
- Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Der: Hulusi Turgut, İstanbul, 2005.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, Ankara, 1981.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.III, Ankara, 2006.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV, Ankara, 1991.
- Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, İstanbul, 1984.
- Aybars, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir, 1995.
- *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İzmir, 1987.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, C. III, Ankara, 1965.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet, *Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı*, İstanbul, 1973.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Atatürk, Hayatı ve Eseri*, Ankara, 1963.
- *Türk İnkılabı Tarihi*, C.1, Ankara, 1951.
- Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922)*, Ankara, 2002.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 1978.
- Çaycı, Abdurrahman, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)*, Ankara 2002.
- Çiçek, Seyfullah, *Topal Osman*, İstanbul, 2011.
- Doğan, Ümit, *Mustafa Kemal'in Muhafızı Topal Osman*, Ankara, 2014
- Duru, Kazım Nami, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, İstanbul, 1957.
- Erman, N. Azmi, *İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri*, İstanbul, 1971.
- Ertürk, Hüsamettin, *İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul, 1996.
- Goloğlu Mahmut, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968.

Atatürk'ü Öldürme Planları

- Göldaş, İsmail, *Kürdistan Teâli Cemiyeti*, İstanbul, 1991.
- Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan*, İstanbul, 1986.
- İlkan, Faruk – Semra, *Ankara İstiklal Mahkemesinde Cereyan Eden Suikasd ve Taklibi Hükümet Davasına Ait Resmi Zabıtlar*, İstanbul, 2005.
- İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)*, Ankara, 2015.
- Gökalp, Kağan – Bulut, Suat, *Dersimli Diyar Ağa*, Ankara, 2011.
- Kandemir, Feridun, *Atatürk'e İzmir Suikasti'nden Ayrı 11 Suikast*, İstanbul, 1955.
- *İzmir Suikastının İç Yüzü*, İstanbul, 1955.
- Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul, 1960.
- Karakoyunlu, Yılmaz, *Üç Aliler Divanı*, İstanbul, 1991.
- Kocahanoğlu, Osman Selim, *Atatürk'e Kurulan Pusu - İzmir Suikasti'nin Perde Arkası*, İstanbul, 2004.
- Kuzu, Ali, *Atatürk'e Yapılan 41 Suikast*, İstanbul, 2008.
- Mehmed Cavid Bey, *Zindandan Mektuplar*, Ankara, 2005
- Menteşeoğlu, Erden, *Yakın Tarihimizde Topal Osman Ağa ve Giresunlular*, Giresun, 1996.
- Mumcu, Uğur, *Gazi Paşa'ya Suikast*, İstanbul, 2014.
- Okyar, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul, 1980.
- Özata, Metin, *Atatürk ve Tıbbiyeliler*, İzmir, 2009.
- Özgül, Cemil, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları*, Ankara, 1989.
- Özkan, Hülya, *Damat Ferit Paşa'nın Sadaretleri Döneminde İstanbul Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Faaliyetleri*, Ankara, 1992.
- Öztürk, Kazım, *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, C.2, Ankara 1992.
- *Türk Parlamento Tarihi*, II. Dönem, C. II, 1923-1927, Ankara 1994.
- Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Ankara 1973.

Şapolyo, Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul, 1958.

----- *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi*, İstanbul 1967.

Şimşir, Bilal, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Ankara, 1973.

Tevetoğlu, Fethi, *Ömer Naci*, Ankara, 1987.

Uzel, Nezih, Atatürk'e Nasıl Vize Verdim, Mart 2008.

Ümit Doğan, *Mustafa Kemal'in Muhafızı Topal Osman*, Ankara, 2014.

Yardımcı, Muzaffer, *Beni Kim Asacak*, İstanbul, 2015.

Yıldırım, Ali, *Darağacında Kan Sesleri Bir Celladın Anıları*, Ankara, 2000.

Zürcher, Eric Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev: Nüzhet Salihoglu, İstanbul, 1995.

MAKALELER/TEZLER

Akandere, Osman, "11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekayi'de Kuvayımilliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Kasım, Sayı. 24

----- "Damat Ferit Paşa'nın IV. Hükümeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar 2009, S.43.

Aydın, Mesut, "Hamza Grubu (23 Eylül 1920-15 Aralık 1920)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1989, S.3.

Aydın, Nermin Zahide, *İttihat ve Terakki Cemiyeti Üyelerinden İsmail Canbulad (1880-1926)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

----- “Maliye Nazırı Mehmed Cavid Bey”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015.

Aydoğan, Erdal - Özkan, Asaf, “İstanbul’da Bir Ara Seçim: Yenibahçeli Şükrü Bey İle Nurettin Paşa’nın Mebusluğu Meselesi Ve İstanbul Gizli Grupları Arasındaki Mücadele”, *Belgi Dergisi*. S.3. Kış, 2012/1.

Aytepe, Oğuz, “Yeni Belgelerin Işığında Halifeliliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2002, S.29-30.

Başar, Cem, “Atatürk’ü Rumlar Samsun’da Vurmak İstediler”, *Yıllar Boyu Tarih*, Ocak 1981, S.1.

Doğan, Ümit, “Mustafa Kemal Paşa ve TBMM’nin İlk Muhafızları: Topal Osman Ağa ve Giresunlular”, *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Akademik Dergisi*, Kış 2015, C.2, S.5.

Doğanay, Rahmi, “Milli Mücadelede Türk İngiliz Esir Değişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.1.

Evren, Gürbüz, “Mustafa Kemal’i Öldürmek İsteyen Hintli Casus”, *Bütün Dünya*, Haziran 2015.

Güneş, İhsan, “Vahdettin’in Amerikan Başkanına Mektubu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37.

Halıcı, Şaduman, “Atatürk’e Suikast Girişimi: Hacı Sami ve Çetesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIII, S.27.

----- *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hülagü, M. Metin, “Mustafa Kemal Atatürk’e Karşı Alman ve İtalyanların Düzenlediği Suikast Girişimleri”, *Cumhuriyet’in 80. Yılına Armağan*, Ankara, 2004.

İlyas, Ahmet, “Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saib Ursavaş”, *Turkish Studies*, Yaz 2015.

Karakılınç, Ferah, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Tarihi Gelişimi Amaçları Siyasi Faaliyetleri Ulaşmak İsteddiği Statü ve Türkiye'nin İzlemesi Gereken Politikalar*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Keser, Ulvi, ““Milli Mücadele Döneminde Ayrılıkçı Faaliyetlerde Kilisenin Rolü ve Hrisostomos-Hrisantos Girişimlerine Kesitsel Bir Bakış”, *Turkish Studies*, Volume 5/3, Summer 2010.

Kılavuz, Nuran, “Kahramanlıktan Vatan Hainliğine, Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare'nin Teşkili ve Tasfiyesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, C. 21, S. 1.

Kış, Salih, “İşgal ile İstiklal Arasında Anadolu'da Bir İngiliz Casusu: Mustafa Sagır”, *Tarihin Peşinde*, 2009, S.1.

Müderrişoğlu, Alptekin, “Vahdettin'in Kurtuluş Savaşını Başlatması İçin Mustafa Kemal Paşa'ya 400.000 Altın ve 400.000 Kağıt Lira Verdiği Gerçek Dışı Bir İddiadır”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1995, S.15.

Noyan, Mehmet, *Milli Mücadelede Yüzellilik Olayı ve Rıza Tevfik Bölükbaşı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ortak, Şaban, “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Ermeniler Tarafından Düzenlenen Suikast Girişimi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.3, (Atatürk Özel Sayısı), Aralık 2006.

Osman Demirbaş, *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ökte, Sezai Kürşat, “Çerkes Ethem Hadisesinin Nutuk Temelli İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar 2015, S. 56.

Önder, Mehmet, “Atatürk'ün Almanya Gezisi (15.12.1917-4.1.1918)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.8, S.24.

Atatürk'ü Öldürme Planları

Pehlivanlı, Hamit, “Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tetkik Heyeti Amirlikleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.21, S.61.

Salman Bolat, Bengül, “1935 yılında Atatürk’e Karşı Planlanan Suikastın Basındaki Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.49, Bahar 2012.

Savaşal Savran, Gülten, *1926 İzmir Suikasti ve İstiklâl Mahkemeleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tınmaz, Orhan, *Ulusal Kurtuluş Savaşına Karşı Bir Örgüt: “Kuvayı İnzibatiye”*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Uyar, İbrahim, *İzmir Basınına Göre Atatürk’e İzmir Suikastı (1926)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ünal, Serkan, “Mustafa Kemal Paşa’nın Mütareke İstanbul’undaki Faaliyetleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Eylül 2014, S. 19.

Yalçın, E. Semih, “Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918- 16 Mayıs 1919)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1995, C.17, S. 28.

----- “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 1994, C.10, S.29.

SÜRELİ YAYINLAR

Ahenk
Akşam
Anadolu
Anadolu'da Yeni Gün
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
Hizmet
Kurun
Milliyet
Ortadoğu
Peyam-ı Sabah
Tan
Ulus
Yeniçağ

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.milliyet.com.tr>
<http://www.ttk.gov.tr>
<http://www.haber10.com>
<http://www.hurriyet.com.tr>

Atatürk'ü Öldürme Planları

DİZİN

A

Abaza Hakkı, 83, 155, 156, 158,
179
Abdülkadir Bey, 29, 31, 84, 86,
96, 103, 104, 115, 117, 140, 141
Albay Refet Bey, 20
Ali Galip, 25, 27
Ali Osman Reis, 84, 85, 86, 87
Ali Saib Ursavaş, 168, 170, 176,
186
Ali Şükrü Bey, 44
Alişihioğlu Mehmet, 49
Amerikan Ermeni Komitesi,
53
Amiral De Robeck, 35, 43
Aşikoğlu Galip, 49

B

Bahçecikli Şerbetçiyen, 166
Basri Rıza Bey, 171
Batum, 153
Bekir Sami Bey, 105, 123
Bennett, 63, 65, 179
Binbaşı Rasuhi, 98
Büyük Millet Meclisi, 44, 45,
49

C

Cafer Tayyar Paşa, 105
Celalettin Arif Bey, 44

Ç

Çakıroğlu Hüseyin, 56
Çerkes Nuri, 77
Çerkez Ethem, 48, 49, 51, 54,
55, 56, 57, 58, 60, 187

D

Damat Ferit, 19, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 40, 43, 52, 53, 73,
74, 75, 133, 178, 184, 185
Deli Halit, 45
Diyap Ağa, 25, 26, 184
Dr. Tevfik Rüştü, 49
Düzceli Recep Çavuş, 166

E

Enver Paşa, 153

G

Giresun, 45, 46, 48, 55

Atatürk'ü Öldürme Planları

Giritli Şevki, 96, 97, 98, 116,
121, 123
Gökbayrak Alayı Kumandanı
Cemal Bey, 61
Gönenli İsmail, 166
Gümüşreisoglu Mustafa
Kaptan, 49

H

Hacı Sami Bey, 83, 153, 154,
155, 156, 158, 179
Hacı Şükrü Bey, 54, 60
Halife Abdülmecit, 88, 170
Halit Paşa, 61
Hamit Bey, 45
Hamza Grubu, 52, 74, 75, 185
Harbiye Nazırı Şakir Paşa, 19
Havza, 21
Hrisostomos, 78, 79, 80, 81,
82, 178, 187

İ

İnebolu, 20
İngiliz Yüksek Komiserliği, 19
İsmail Canbulat, 96, 105
İsmail Hakkı Bey, 48
İsmet Paşa, 46, 49, 58
İstanbul, 20, 34, 44
İttihat ve Terakki Cemiyeti, 13,
14, 123, 132, 137, 142, 185, 187
İzmit Mebusu Şükrü, 96, 103,
113, 115, 124, 146

K

Kara Kemal, 96, 116, 122, 124,
130, 131, 133, 134, 136, 137,
146

Kara Vasıf, 36, 105, 114, 117,
125, 131, 132, 134, 135, 145
Kastamonu, 49
Kazım Dirik, 98, 102
Kazım Karabekir, 24, 45, 46,
48, 96, 103, 104, 105, 108,
109, 110, 111, 112, 115, 118, 123,
124, 125, 126, 148, 149, 163,
180
Kazım Karabekir Paşa, 45, 46,
48
Kel Ali Bey, 112, 113, 117, 118, 123
Kemençeci Köseoğlu Hamit,
49
Kılıç Ali, 59, 60
Kırlak Hüseyin, 49
Kütahya, 58, 153

L

Laz İsmail, 96, 97, 98, 99, 103,
104, 110, 113, 115, 117, 118, 120,
121, 124, 126, 127, 150

M

Manuk Manukyan, 91, 92,
93, 94
Mehmet Akif, 70
Mehmet Rifat Efendi, 35
Mercan Altunyan, 160
Mersinli Cemal Paşa, 123
Mintika Palas Oteli, 20
Mussolini, 88, 90, 179
Mustafa Kemal Paşa, 13, 17, 18,
19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28,
29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 42, 44, 45, 47, 48,
49, 50, 52, 53, 54, 55, 56,
58, 60, 61, 63, 64, 65, 67,

68, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 82, 83, 84, 90, 92, 93,
95, 96, 98, 99, 100, 101, 102,
103, 105, 108, 109, 114, 131,
141, 142, 143, 144, 145, 146,
148, 149, 150, 153, 156, 157,
162, 165, 178, 180, 185, 186,
187, 188
Mustafa Sagir, 42, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 73, 179, 187

O

Ohannes, 76, 92
Osman Ağa, 45, 46, 48, 49, 54,
57, 59, 60
Osmanoğlu Sarı Mustafa, 49

P

Pertev Bey, 171
Polis Müdürü Tahsin, 52, 74,
75, 179
Pontus, 48

R

Rauf Bey, 17, 23, 28, 38, 98,
99, 104, 105, 117, 118, 119,
120, 123, 134, 135, 136, 137,
142, 180
Riyaset-i Celile Muhafız
Bölüğü, 49
Rüştü Bey, 45, 49

S

Sarı Efe Edip, 96, 97, 113, 115,
118, 121, 127, 137, 148, 149,
150
Serkeş, 76
Simav, 58
Sinop, 20
Soluoğlu Hüseyin, 49

Ş

Şükrü Sökmensüer, 171

T

Taşhan Oteli, 49
Tevfik Rüştü, 50
Teyyareci Feza, 61
Tığlıoğlu Ömer, 49
Topal Osman, 19, 21, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 105, 145, 179,
183, 184, 185, 186
Trabzon, 45, 46, 54

V

Vahdettin, 17, 18, 19, 32, 33, 37,
89, 122, 178, 179, 186, 187
Vahram Çavuş, 166
Vatan ve Hürriyet Cemiyeti,
13, 14

Y

Yılancıoğlu Hasan, 49

Atatürk'ü Öldürme Planları

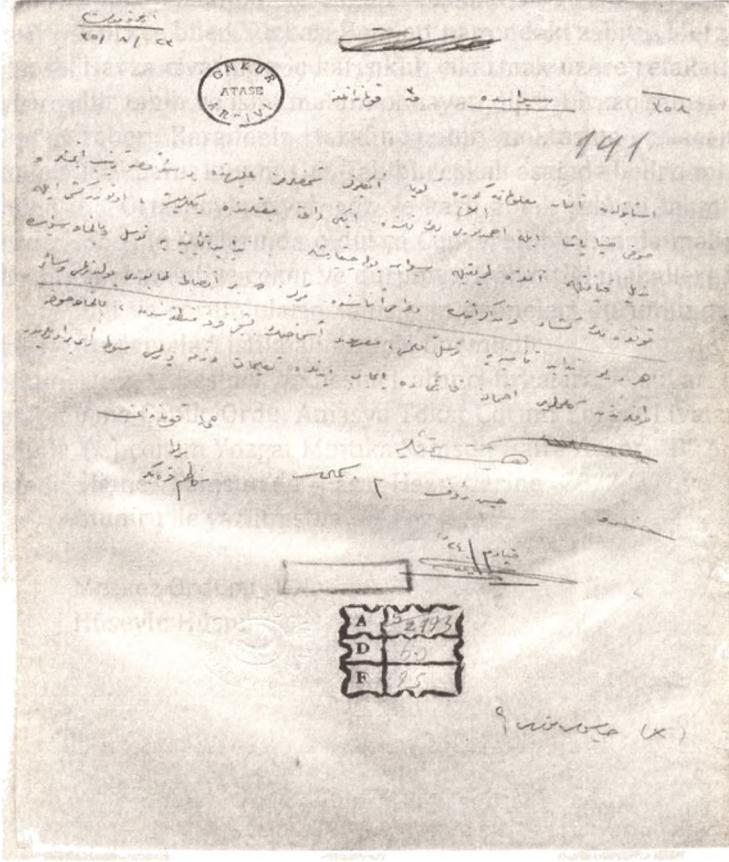
Umit Dogan

EKLER

Atatürk'ü Öldürme Planları

Ek-1: İngilizlerin Mustafa Kemal ve Rauf Beylere Suikast İçin Sofu Ziya ve Ahmed Nuri Beyleri Gönderdikleri Hakkında Belge.

(ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:182.)

Ek-1'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

23/8/35

Sivas'ta 3. F. Kumandanlığı

İstanbul'dan alınan bilgilere göre güya İngilizler şahıslarımıza karşı bir suikast tertip etmişler ve Sufi Ziya Paşa ile Ahmed Nuri Bey namında iki dayı ve beraberinde yirmişer otuzar kişi ile tebdil-i kıyafet Ankara yoluyla Sivas'a yola çıkarmışlar. Ulaştırma konusunda tedbirler ve bilhassa Sivas'ta kongrenin güşat ve müzakerelerin sürdüğü esnada merkezde bir inzibat taburu bulundurulması ve her türlü kongreye gelen kişilerin ulaştırmada sıkıntı yaşayanların Beşinci Fırka mıntkasından bilhassa Havza taraflarından gelmeleri ihtimaline icâb edenlere ta'limâtın gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Temsil Heyeti

Hüsrev

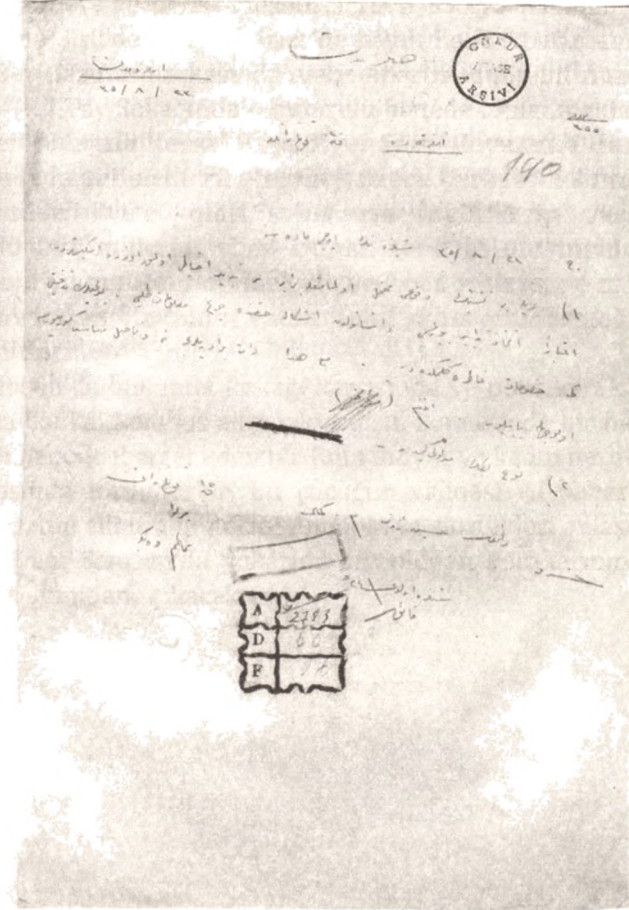
Hüseyin Rauf

M. Kemal

Mirliva Kazım Karabekir

**Ek-2: Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti Üyelerinin
Verilen Suikast Haberine Karşı Tedbir Alındığını Bildirdik-
leri Belge.**

(ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:183.)

Ek-2'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Numru 355

Ankara'da K. 20. Kumandanlığına
Erzurum'dan 23/8/35

21/8/35 şifrenin 3. Maddesine

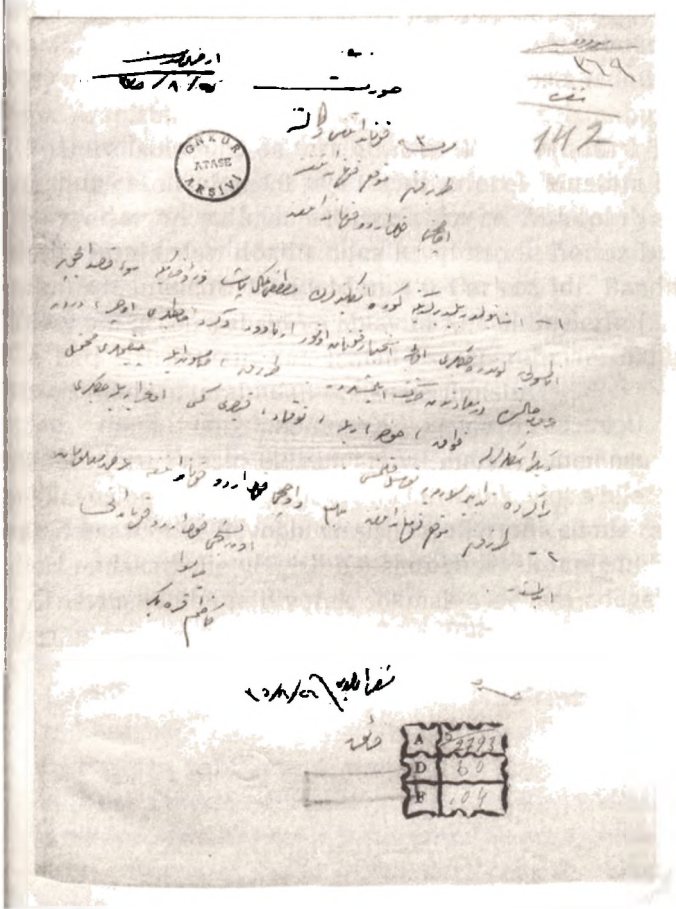
1- Böyle bir teşebbüsün vuku'u muhtemel olmamak-
la beraber bir tedbir ihtiyatı olmak üzere Eskişehir'den
itibaren tedbirlerin alınması ve İstanbul'dan işgal hak-
kında malumat talebi, yolcuların araştırılması gibi husus-
lar akla gelmektedir. Tabii ki siz kardeşlerimizce ne ve
nasıl münasip görülürse ol tamamıyla yapıyor efendim.

2- Nûh beyin medlulü kimdir ?

K. 15. Kumandanı Mirliva Kazım Karabekir
Hüseyin Rauf
M. Kemal
Hüsrev

**Ek-3: İngilizlerin Mustafa Kemal ve Rauf Beylere Karşı
Suikast İçin Yolladıkları Şahıslar Hakkında Gerekli Tedbir-
lerin Alınmasının İstendiği Belge.**

(ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:346, Belge No:183)

Ek-3'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Numru 369

Şifre 142

Suret

Numru 3. Kumandanlığı Vekaleti'ne

Trabzon Mevki' Kumandanlığı'na

3. Kolordu Kumandanlığı'na

1- İstanbul'dan bildirildiğine göre İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beye suikast için Anadolu'ya göndercekleri evvelce bildirilen 30 Arnavut ve Kürt zabıtları üçer dörder grup halinde İstanbul'dan hareket etmişlerdir. Trabzon ve Samsun ile çıkmaları muhtemel diğer kişilerin Kavak, Havza, Zile, Tokat, Kayseri gibi uğrayabilecekleri lâzım gelen tedbirlerin alınması.

2- Trabzon Mevki' Kumandanlığı'ndan tenami' ve Üçüncü Kolordu Kumandanlığına konu hakkında mâ'lûmat verilmiştir.

On Beşinci Kolordu Kumandanı Mirliya Kazım Karabekir
Şifre edildi. 26/8/35

Faik

Ek-4: İngilizlerin Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'ya Suikast İçin Maaşlı Suikast Grubu Kurduklarına Dair İstihbarat Raporu.

(TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No:16, Belge No: 16001)

[illegible]

Ek-4'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

- 1- 29 Şubat 37 Topçu Yüzbaşı Abdulkerim Efendi-yi(...) etmiştim. Birçok safsatalardan sonra yalnız otuz ki-şilik bir zabıta grubu 3 ay vade ile Mustafa Kemal Paşa emir birlikte Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi İsmet Pa-şa'ya Kuvvayı Milliyeyi nüfuz aralarına suikast için gön-derilmiştir. Bu zabitanın buradaki ailelerine İngilizlerce 150 lira maliye maaş vermekte olduğunu söylüyor ve sui-kast yapan zabitanın aileleri buraca 10 000 liralık bir mükafatla terkin edilegelmiş... Mamafih Kerim'den bunla-rı anlayacağım bu ırka mensup İzmir'de mevcut etmiş!
- 2- Topçu mülazım evveli Kürt Zeki ve arkadaşı ki bunlar diğer (...) suikast için götürülmüştür.

1 Mart 37

Ek-5'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

İstihbarat 462
Antalya Havalisi K.Şifre
Muğla Havalisi K.Şifre
Silifke Havalisi K. Şifre
Cephe-i Ahz-ı Asker Riyasetine
Konya Mevki' K.
Konya Vilayetine
Adana Vilayetine Tahrirat
Söke'de Aydın Mutasarrıflığına Şifre
Denizli Mutasarrıflığına Şifre
Burdur Mutasarrıflığına Şifre
Isparta Mutasarrıflığına Şifre
Niğde Mutasarrıflığına
Muharrerat yazıldı. 31/3/37

1- 30 kişilik bir Zabıta Grubunun cephe kumandanlarıyla daha bazı zevata suikastta bulunmak üzere 3 ay arayla İngilizler tarafından Anadolu'ya gönderildikleri ve bunların ailelerine aylık olarak 150'şer lira maaş verildiği ve maksadın oluşması halinde 10000 lira ikramiye verileceği ve içlerinde Ermeni fedailerinin de bulunmakta olduğu,

2- Merkez Kumandanı Emin Paşa zamanında İnzibat Bölüğü Kumandanlığında bulunan Süleymaniyeli Piyade Yüzbaşı Mevlüt Efendinin suikast grubuna para ve talimât götürmek üzere Anadolu'ya geçtiği haber alınmıştır. Tutuklanmalarına fevkalade önem verilmesi rica olunur.

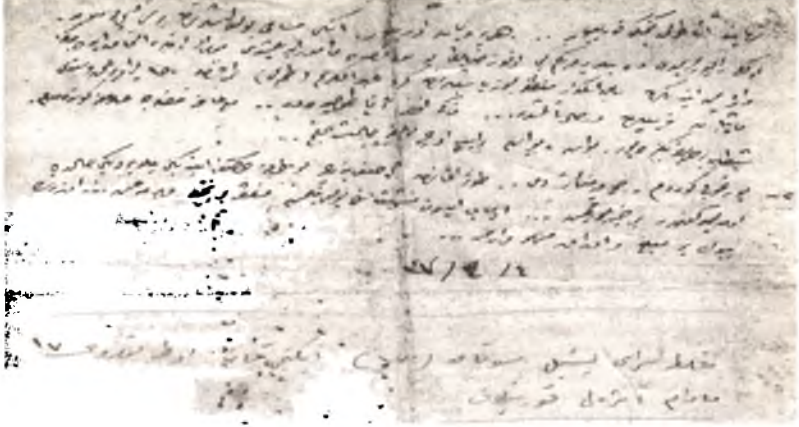
3- İstihbaratın 30/3/37 tarih ve 462 numrudadır.

Ek-6'da Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

1- 3 Nisan 37 Şevket'le birleştim. Fakat Sabık Emek-tar Mıntika Kumandanıyla buluşacağım için 4 Nisan'da buluşmaklığımız hususunda kendisinden rica ettim. Ufak tefek bazı şeyler ağzından almaya başladım. İş bu suikast İstanbul'da doğmuş değildir. Bidayette Erzincan'ın Horan mahallesinde Çatladı Hoca namıyla maruf bir şahsın evinde ilk ictimâ' yapılıyor. Suikastçiler tedarik ediliyor. Bilahire en ziyâde yazabilecekleri (?) bir yer teşkil edecek Merzifon ve havalisine geliyorlar. O sırada bizim mehud Asaf Bey'in refiki Bekir Bey orada mahfuz imiş. Çünkü Bozok İsyanında medhaldar olduğundan (parmağı oldu-ğundan) onunla temas yapıyorlar. Onun davetiyle İstan-bul'a o Cemaat-i Hafiyenin müntesipleri geliyor. Asaf vası-tasıyla **Damat Paşa'ya** ve yine Asaf vasıtasıyla **İngiliz Generaline** takdim ediliyorlar. Süleymaniyeli Pepe Selim ve bizim merkezdeki hâl ve hazırda (?) mevkuf bulunan Adil ve Şevket bir Cemiyet-i Hafiyeye teşkil ediyorlar. Tâbi bunlardan **Damat Paşa'nın** haberi olduğundan yekdiğer-lerine Şevket ve Adille temasları söyleniyor. Bu sırada İs-tanbul işgali baş gösteriyor. Heyet faaliyete geçiyor. **Adil Mustafa Kemâl Paşa hazretlerine atacağı bir kurşuna mukabil allesine yirmi bin lira ikramiye verilmesini talep ediyor.** Bu sırada işe Necmettin Hüseyin Bey ve **Said Mollalar** karışıyor. Cemiyet büyüyor. Bu sırada Mustafa Sagir Bey meydana çıkıyor. İlk temas Harita Da'iresi Zabıtanıdan (subaylarından) 317 tevellütlü Müm-taz bu şahsiyetle peydayı münasebet ediyor (temas kuru-yor). Salih Paşa sükut ediyor. Ferit Paşa çıkarıyor, Adil merkeze alınıyor, gitmekten vazgeçiyor. Adilin yerine 55.alayda bulunmuş Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen) Zeki Efendi dâhil oluyor.(Topçu) Bu sırada Kuvvayı İnzibatiye teşkil olunuyor. Zeki mezkûr teşkilattan ayrılarak Kuvvayı İnzibatiye'ye geçiyor. En nihayet o teşkilat lağv ediliyor.

Ek-6/1: Damat Ferit, İngiliz Generali, Said Molla ve Necmeddin Hüseyin Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Planı Hakkındaki İstihbarat Raporu.

(TİTEA, Kutu No:54, Gömlek No:41, Belge No: 41-A001)

Ek-6/1'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

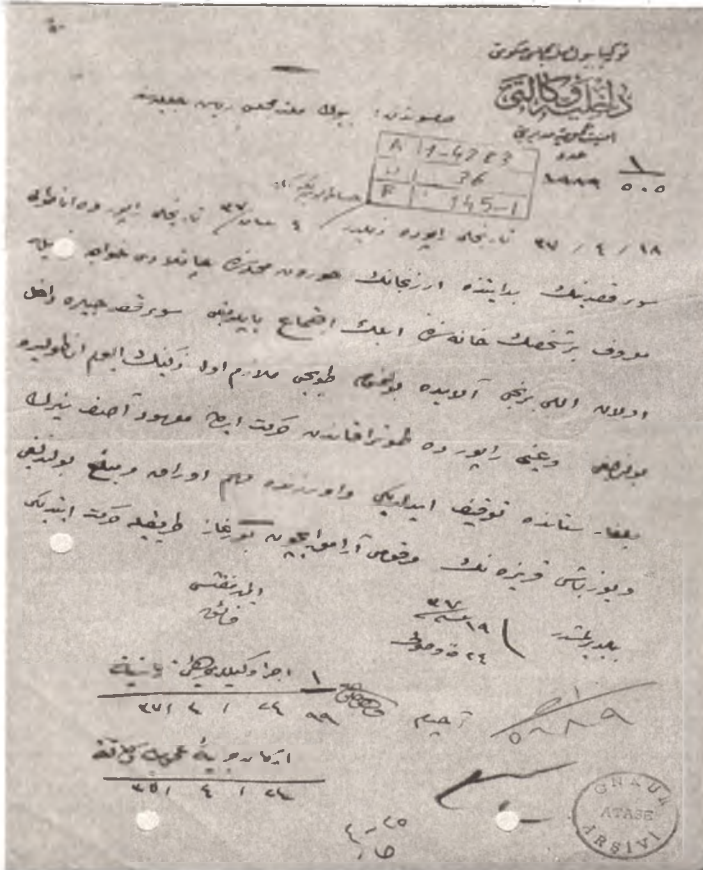
Nihayet Anadolu'ya gitmeyi kuruyor her yere başvuruyor eski mesai (...) bir şey bulamıyor. Evvel ki raporlarımda da bildirdiğim gibi 30 Zabıt (subay) bu suikasta me'mur edilmişti. Mumai-leyh onlara ilhak edeceğine (katılacağına) dair yemin ettiğinden Mülhak Üsküdar Mıntıka Yüzbaşılardan Kürt Abdülkerim(topçu) tarafından 150 lira verilmiş ve senedi (...) derhal almıştır Zeki Efendi Anadolu'dadır mamafih mukaddemce alâka göstermedim şeytan bir herife benziyor yavaş yavaş bir ipucu bulmaya çalışacağım.

2- Yorgubu gördüm çok müte'essirdi. Tutrakan'dan Asaf Neper'in (?) bu tarafa hareket ettiğini bildirdiği hâlde on bir gündür haber yokmuş. İcâb eden teşebbüsünde yolu tükenmesine münhasır bir tahliye mühürlenmiş (...) üzerinde büyük bir meblâğ ve evrak-ı mühimme (önemli evrak) varmış.

4/4/37 Galatasaray yeşil sokak (170) ikinci kat oda numara 17 Madam Entrel Korinlof

**Ek-7: Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Tertibine Dâhil
Olan Üsteğmen Zeki'nin Anadolu'da Olduğu Hakkında
Belge.**

**(ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:659, Belge
No:140aa.)**

Ek-7'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Emniyet Umumiyet Müdüriyeti
Aded 1/505

Samsun'dan: Büyük Millet Meclisi Riyaset Celilesinden

18/4/37 tarihli raporun devamıdır. Hüsameddin Bey'e gelen 4 Nisan 37 tarihli raporda Anadolu suikastının başlangıcında Erzin-can'ın Horon mahallesinde Çatladi Hoca namıyla maruf bir şahsın hanesinde ilk çalışma yapıldığı suikastçılara dâhil olan 51. Alayda bulunan Topçu Mülazım Evvel Zeki'nin bundan önce Anadolu'da bulunduğu ve aynı raporda Tutrakan'dan hareket eden ma'hud Asaf Neper Bulgaristan'da tevkif edildiği ve üzerinde mühim ev-rak ve meblağ bulunduğu ve Yüzbaşı Ferize'nin şahsı aramak için boğaz yoluyla hareket ettiği bildirilmiştir. 19 Nisan 37

Emniyet Müfettişi Faik
İcrâ Vekilleri Riyasetine
24/4/37

Erkan-ı Harbiye'i Umûmîye Vekaletine
24/4/37

Ek-8'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

20/9/36

Ankara

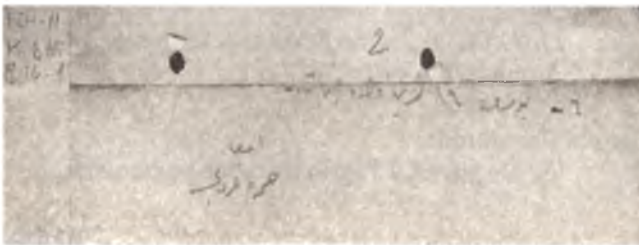
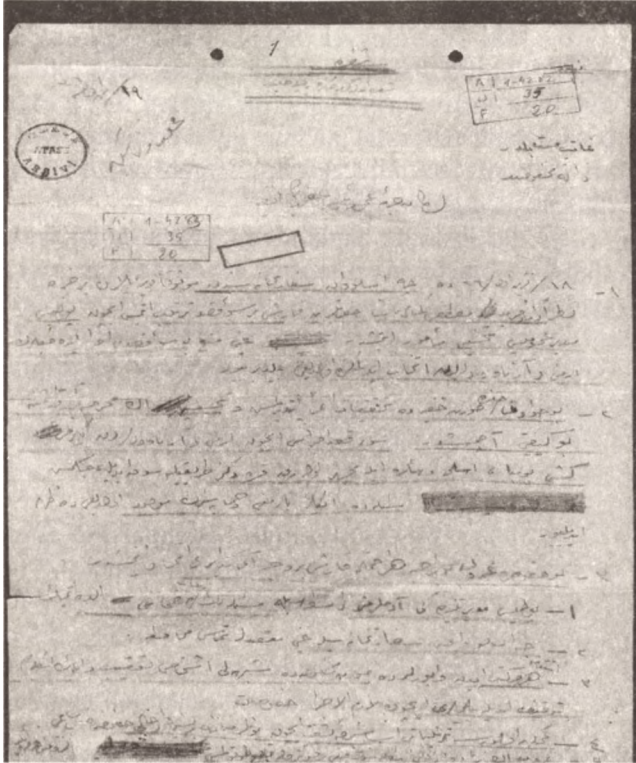
1-İstanbul'dan emin bir kaynaktan öğrendiğimize göre İtilaf Hükümetlerinin meseleyi hâl edemedikleri halde Anadolu'daki Hükümete su'ikastlar tertip etmek arzusunda oldukları haber alınmıştır. İstanbul Hükümetinin Anadolu'da ve bilhassa Ankara'da da adamları olduğu eldeki bilgilere göre tahlil edilmektedir Anadolu'da gerçekleşen bütün vakalar süratle ve gerçek olarak İstanbul tarafından öğrenilmektedir

2-Şark Garb (...) Adana camiaları 3.K. şifre ile müdahaleye bir dâhiliye ve hariciye delilinde tahriren yazılarak arz edilmiştir. 1476 numaralıdır.

Erkan-ı Harbiye'i Umumiye Re'isi İsmet

Ek-9: Damat Ferit Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya Sui-kast için Polis Müdürü Tahsin'i Görevlendirdiğine Dair Hamza Grubundan Gelen İstihbarat Raporu.

(ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:665, Belge No:14, 14a)

Ek-9'da Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Gayet Aceledir
Kişiyi Mahsusdur.
19 Teşrinievvel 36

Erkan-ı Harbiye'i Umûmîye Reisi (...) Beyefendi

1- 18 Teşrinievvel 36'da Çekoslovak Elçiliğinden gönderilen bir habere nazaran Damat Ferit Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine karşı bir suikast tertip etmesi için polis müdür umumisi me'mur tayin etmiştir. Aynı kaynak bu suikastı icrâ edeceklerin Ermeni ve Arnavutlardan oluşmuş olduğunu bildiriyor.

2- Bu havadis hakkında gizlilikle tahkikat icrâ ettirilmiş ve Tahsin en muhterem bir arkadaşına bu keyfiyeti açmıştır. Suikast icrası için Ermeni ve Arnavutlardan yirmi kişi bomba silah vesaire ile Karadeniz yoluyla sevk edilecekmiş meselede İngiliz parmağı ve himayesinin mevcut olduğu da zannediliyor.

3- Bu hususta grup burada her ihtimale karşı aşağıdaki tedbirleri almıştır.

1. Polis Müdüriyetindeki adamlarımız vasıtasıyla meselenin tertibat safhasını elde etmek.
2. Çekoslavak Elçiliğinden aynı maksatla temas kurulması.
3. İstikamete hareket eden vapurlarda şüpheli şahısları takip ve ilk iskelede tevkif edilebilmeleri için gereğinin yapılması.
4. Mümkün olursa tertibatı esasınca keşif için bunlar konusunda birisinin dâhili hususta mesa'i.
5. Grup en ziyade Erikli iskelesinin (...) tutulması lüzumunu arz eyledi.

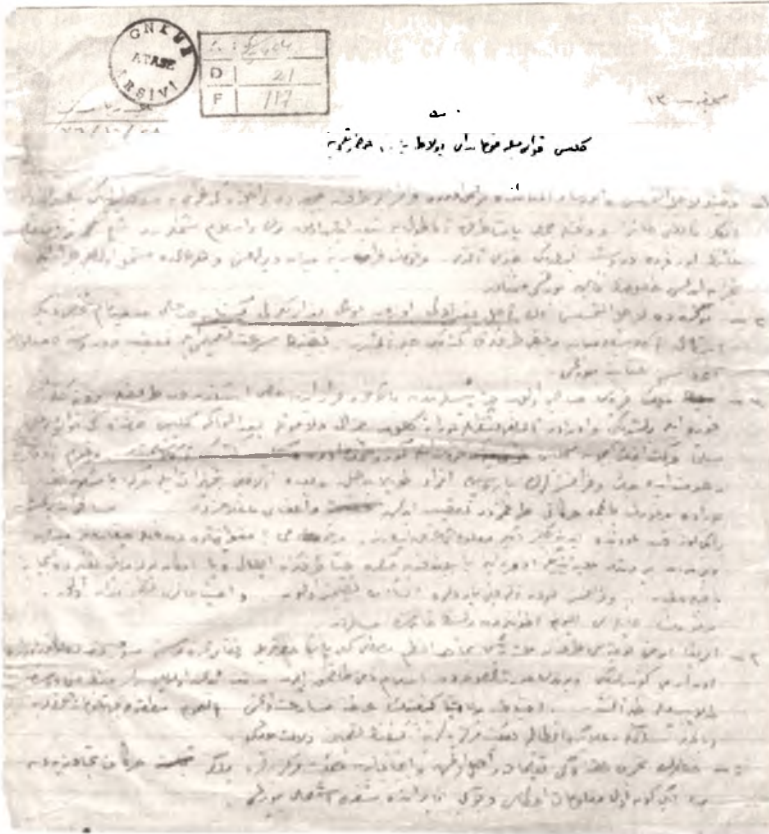
Belgenin Devamında;

6. Bu şifre 19 Teşrinievvel'de yazılmıştır.

İmza
Hamza Grubu

**Ek-10: Amerika Ermeni Komitesi'nin Mustafa Kemal Pa-
şa'ya Suikast Hazırlığında Olduğuna Dair Belge.**

(ATASE Arşivi, İSH, K:12, Gömlek No:796, Belge No:115)

Ek-10'da Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Kilis Kuvvayı Milliye Kumandanlığı Polat Paşa Hazretlerine
28/10/36

1-Vaktiyle yardımda bulunmak ve yol göstermek üzere Fransızlar tarafından cephe dâhilindeki karaya sevk edildiği bildirilmiş olan İngiliz tabiiyetine haiz ve vaktiyle Cemal Paşa tarafından Anadolu'ya ta'yin edilmiş olan Türk ve İslam şeyhlerinden Şeyh Mehmed Remzi nâmlı hainin Urfa'da tutuklandığı haberi alındı. Adı geçenin firarına meydan verilmemesine ve her halde müstehak olduğu suçlardan dolayı cezalandırılması hususunun temin buyrulması temennimizdir.

2-Bu kere de Bağdatlı asıllı uzun boylu buğday benizli kestane saçlı Said nâm şahsın diğer eşkali anlaşılamayan yoldaşı tarafınıza gittiği haber alınmıştır. Duruma hızlı bir şekilde müdâhale edilip takip edilmesi ve devamında mâ'lûmat verilmesi hususunda.

3-Mülk köyü tarafında olup çete reislerinden bilahire firar eden Hacı İskenderun yoluyla Beyrut'a gelerek Koro ile birleştiği ve oradan aldığı vesika ile buraya gelip General Delamot'la istişare ettikleri ve Kilis tarafındaki Kuvvayı Milliyeden salimen hareket etmek için Kilis kumandanlığına götürmek üzere Kilis'e gittiği anlaşılmıştır. Adı geçen adamların davet edecek ve Fransızların parasını toplayacak ve sonra alacağı teçhizat ile harekete başlayacaktır. Burada adı geçenin bütün hareketi tarafımızdan takip edilmiş ve (...) azalarından (...) misafir ettirilmiştir. Bir iki güne kadar dönüşünde edineceğimiz diğer malumatı 'arz ederiz. Adı geçen şahısların ayaklanmasına meydan vermeden bir dizi tedbirimizle yapılandıktan sonra tarafınıza gönderilmesi veya imkan bulunamadığı takdirde icabına bakılacaktır. Ve Fransızlardan alacağı paralarda inşallah nasibimiz olur. Ve harcadığımız miktarı tatmine imkan sağlar adı geçenin aileleri arkadaşlardan birisinin hanesinde misafirdir.

4-Amerika Ermeni Komitesi tarafından Millet Reisi Mücahit-i Azam Mustafa Kemâl Paşa Hazretleriyle muhterem refikalarına sulkastta bulunmak üzere 10 Ermeni gönderildiği ve bunların halk arasında Müslüman görünmek için sünnet edilmiş olduğu bir Ermeni'nin ifadesinden dolayısıyla haber alınmıştır. İstihbarattan dolayı tedbirli davranılması keyfiyetten durumun ciddiyetine göre davranılması bilumum mıntika ve cephe kumandanlıklarına ve bilhassa Silifke, Alanya, Antalya Merkez Heyetlerine durumun bildirilmesi hususunu.

Ek-11: Çerkez Ethem'in Mustafa Kemal Paşa'yı Öldürmek Üzere Anadolu'ya Üç Adam Götüreceği Hakkında İstihbarat Raporu

(ATASE Arşivi, İSH, K:7, Gömlek No:656, Belge No:106.)

Ek-11'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Numru 49

18/3/ 37

Ankara'da Erkan-ı Harbiye'i Umumiye Riyasetine
İzmir muhabirimiz aşağıdaki bilgileri vermiştir:

1- **Çerkez Ethem Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek için Anadolu'ya 3 adam götürmek üzeredir. İsim ve eşkalini ve hareketlerini takip ediyoruz.**

2- Yunanlılar İzmir, Aydın ve havalisi ahalisine silah ve civar köyler ise bulunlar Londra Konferansı'yla İzmir'i Türklere iade ederse ahalinin ve burada bulunanların direniş gösterecek değildir.

3- 3 Mart 37'de 18 vagon sağlık malzemesi alet ve edevat Uşak'a götürülmüştür.

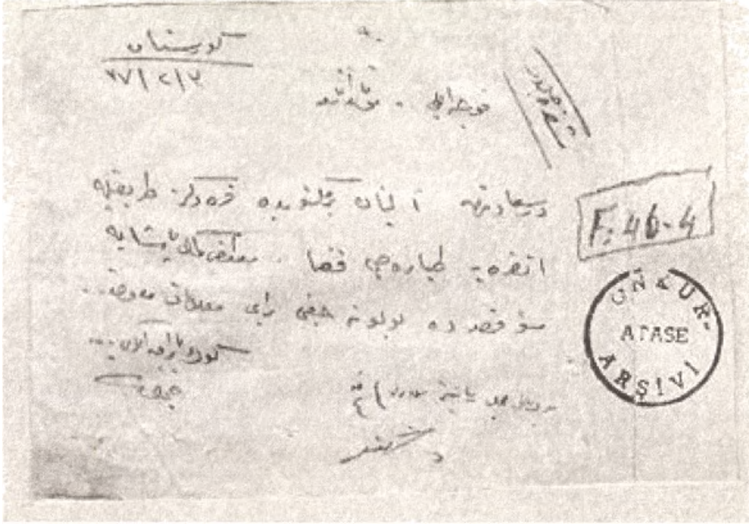
4- 2 Mart 37'de vapurla yüz elli ikmal askeri gelmiş ve Uşak cephesine gönderilmiştir. Aynı vapurla kilitli miktarda mühimmat ve zâhire malzemesi gelmiş punta (...) nakil edilmiştir.

5- İzmir muhabirimiz Ankara'nın mezkûr havalideki 3 memuruyla temasa geldiği ve müştereken faaliyete başladıklarını bildirmiştir. İşbu (...) mektupları İtalya (...) vasıtasıyla postahane de postalarını yalnız İtalyan vapurlarıyla gönderilirken raporları geç gelmektedir. Ankara mümeyyizleriyle teşrik-i mesa'ie rağmen raporlarının irsaline devam etmiş ve yalnız Ankara'ya bildirdikleri malumatın işaret etmesi tebliğ ettik.

6- 49 numaralı İstihbarat Raporu 19/3/37'de yazılmıştır.

Ek-12: Teyyareci Feza İsimli Şahsın Mustafa Kemal Paşa'ya Suikastta Bulunacağı Hakkında İstihbarat Raporu

(ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ae)

Ek-12'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Kocaeli Kumandanlığına 3/2/37

Şifrelidir

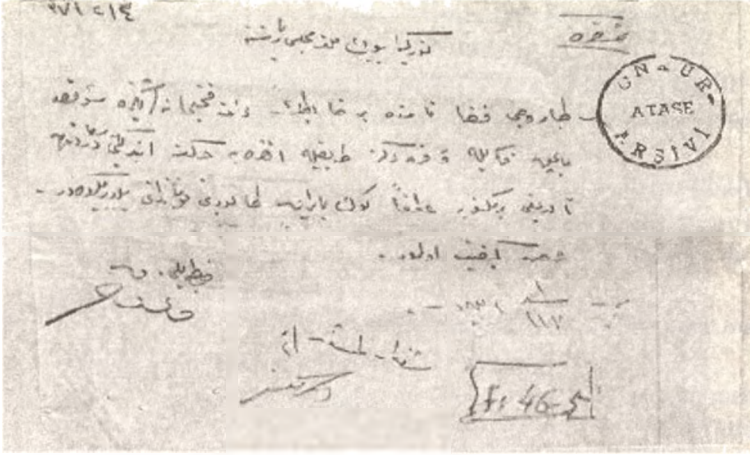
Dersaadet'ten (İstanbul) alınan bir mektupta Karadeniz yoluyla Ankara'ya Teyyareci Feza Mustafa Kemâl Paşa'ya suikastta bulunacağı bilgisi mevcuttur.

Gök Bayrak Alayı Cemal

Atatürk'ü Öldürme Planları

Ek-13: Deli Halit Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya Suikastı Haber Verdiği Şifre.

(ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ad)

Ek-13'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

4/2/37

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Teyyareci Feza namında bir zabıtın şahsınıza suikast yapmak fikriyle ve Karadeniz yoluyla Ankara'ya hareket ettiğini İstanbul'dan aldığı bir mektuba atfen Gök Bayrak Taburu Kumandanı bildirmektedir 'arz keyfiyet olur.

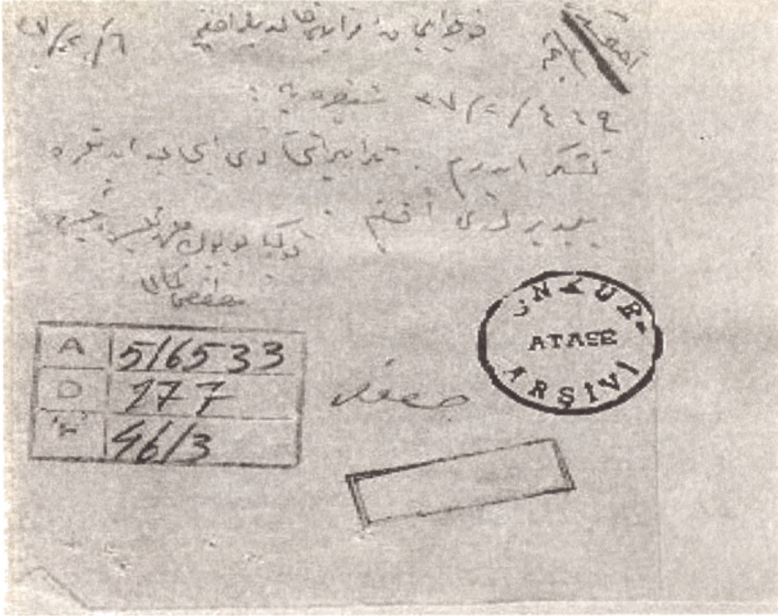
Kocaeli K.

1/117 iledir.

Ümit Doğan

**Ek-14: Mustafa Kemal Paşa'nın Suikast Haberini Veren
Halit Paşa'ya Teşekkür Cevabı.**

(ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44ac)

Ek-14'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

6/2/37

Kocaeli K.Miralay Halit Beyefendi

4/2/37 Şifreye

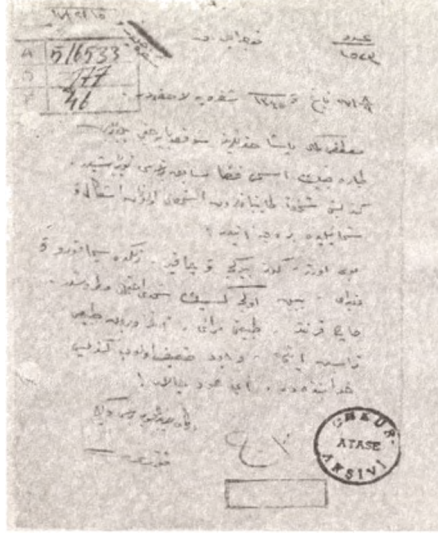
Teşekkür ederim tedbir alması icâb edenlere bildirildi Efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemâl

Atatürk'ü Öldürme Planları

Ek-15: Fevzi Paşa'nın Suikastçı Teyyareci Feza'nın Eşkal Bilgilerini Verdiği Yazı.

(ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:879, Belge No:44)

Ek-15'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

15/2/37

Adet 1523

8/9/37 tarih ve 1345 şifreye lahaktır.

Mustafa Kemâl Paşa hazretlerine suikast yapılacağı bildirilen Teyyarecinin ismi Feza sâbık rütbesi yüzbaşısıdır. Kendisini şahsen tanıyanlardan alınan bilgiye göre eşkal ve emareleri aşağıdadır. Boy orta göz büyükçe ve çakır renkte sima kuru ve buğday bıyık evvelce kesik şimdi değişik ihtimallerdedir saç karante tabiatı merai ağız ve burun tâbii zayıf ince, vücut zayıf olup kendisi habenzedir. İyi ud çalar.

Erkan-ı Harbiye'i Umumiye Vekili Fevzi

Ek-16: İşgalci İngiliz Subayı Bennett ve Beraberindeki Heyetin Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Yapmak Üzere Anadolu'ya Gececekleri Hakkındaki İstihbarat Raporu

(ATASE Arşivi, İSH, K:13, Gömlek No:865, Belge No:171)

[illegible]

Ek-16'da Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Halledenin imzası	Numrusu	12.kolordu kumandanlığı	Tarihi	Mahreci
	285 İstihbarat	Şifre hali	16/3/37	C.M

1-İstanbul'da mütekaidd Jandarma Binbaşısı Asaf Neper Mülazım Evvel Şevket, Rus Kaymakamlığından İngiliz ordusuna Binbaşı olarak kabûl edilen Kortilof Kırım Kumandanlığından Prens Rüstem Prens Fevzi ve Mansur Cakorof Zeki ve Celal Beylerle akdemce **İngilizlerin İstanbul'daki Karargah-ı Umumi** Ajans Şube Müdürü bulunan **Bennett'ten** oluşan bir heyetin Bandırma veyahut Antalya tarikiyle Anadolu'ya gelecekleri ve Bennett'in İzmir'de pek çok tanıdıkları olması dolayısıyla İzmir tarikiyle Anadolu'ya geçmeleri daha kolay olduğu ve bu heyetin vazifesi her neye mal olur ise olsun Mustafa Kemâl Paşa hazretlerine suikast meselesini temin etmekten ibaret olduğu ihbâr olunmakta bulunduğu Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden bildirilmektedir.

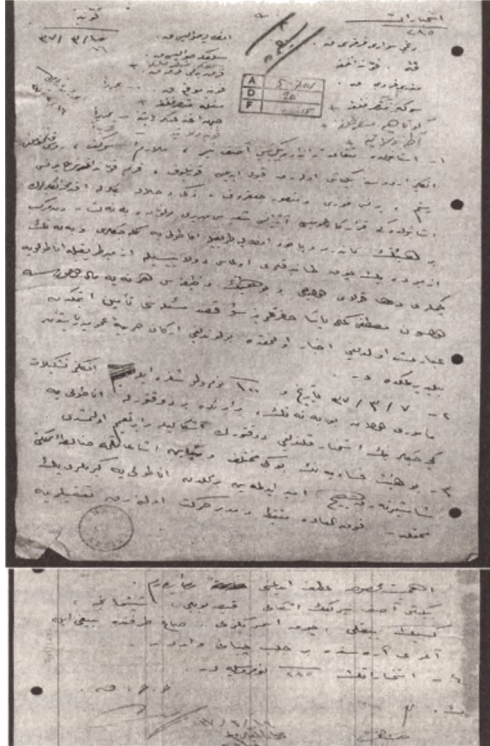
2-7/3/37 tarih ve 100 numarulu şifre ile İngiliz Teşkilat Memuru Olan Bennett'in heyetinin beraberinde bir doktorla Anadolu'ya geçeceklerini istihbar kılındığı doktorun eşkaliyle beraber ta'mim olunmuştur.

3- Bu fesat heyetinin bu gibi birbirine uymayan işaretlerle memleket zabıtasını şaşırtmaya çalışarak hiç ümit edilmeyen bir mahalden Anadolu'ya geçmeleri pek muhtemeldir fevkalade dikkatli ve tedbirli hareket olunarak takiplerinin ehemmiyeti mahsusa ad edilmesini rica ederiz Binbaşı Asaf Beyin eşkali kısa boylu şişmanca kesik bıyıklı çok esmer benizli sağ tarafında bıyığı ile ağzı arasında bir halep çıbanı vardır.

M.M.G. Rafet

Ek-17: İşgalci İngiliz Subayı Bennett ve Beraberindeki Heyetin Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Yapmak Üzere Anadolu'ya Gececeklerinin İlgili Yerlere Bildirildiği Belge.

(ATASE Arşivi, İSH, K:11, Gömlek No:743, Belge No:124-124aa)

Ek-17'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

İstihbarat 285

Birinci Süvari Fırkası

12 K Kumandanlığı Müdürü Gurub K.

Söke Aydın Mutasarrıflığına ve Kütahya Mutasarrıflığına ve Adana Vilayetine

Antalya Havalisi K.

Silifke Havalisi K.

Atatürk'ü Öldürme Planları

Silifke Mutasarrıflığı

41.Fırka K.

Konya Mevki'i K.

Muğla Mutasarrıflığına

Cephe-i Ahz Asker Riyasetine Tahriren

Konya Vilayetine Tahriren

Konya 16/3/37

Tahrirat Tarihi 16/3/37

1-İstanbul'da mütekaid Jandarma Binbaşısı Asaf Neper Mülazım Evvel Şevket, Rus Kaymakamlığından İngiliz ordusuna Binbaşısı olarak kabûl edilen Kortilof Kırım Kumandanlığından Prens Rüstem Prens Fevzi ve Mansur Cakorof Zeki ve Celal Beylerle akdemce İngilizlerin İstanbul'daki Karargah-ı Umumisi Ajans Şube Müdürü bulunan Bennett'ten oluşan bir heyetin Bandırma veyahut Antalya tarikiyle Anadolu'ya gelecekleri ve Bennett'in İzmir'de pek çok tanıdıkları olması dolayısıyla İzmir tarikiyle Anadolu'ya geçmeleri daha kolay olduğu ve bu heyetin vazifesi her neye mal olur ise olsun Mustafa Kemâl Paşa hazretlerine suikast meselesini temin etmekten ibaret olduğu ihbâr olunmakta bulunduğu Erkan-ı Harbiye'i Umumiye Riyasetinden bildirilmektedir.

2-7/3/37 tarih ve 100 numrulu şifre ile İngiliz Teşkilat Memuru Olan Bennett'in heyetinin beraberinde bir doktorla Anadolu'ya geçeceklerini istihbar kılındığı doktorun eşkaliyle beraber ta'mim olunmuştur.

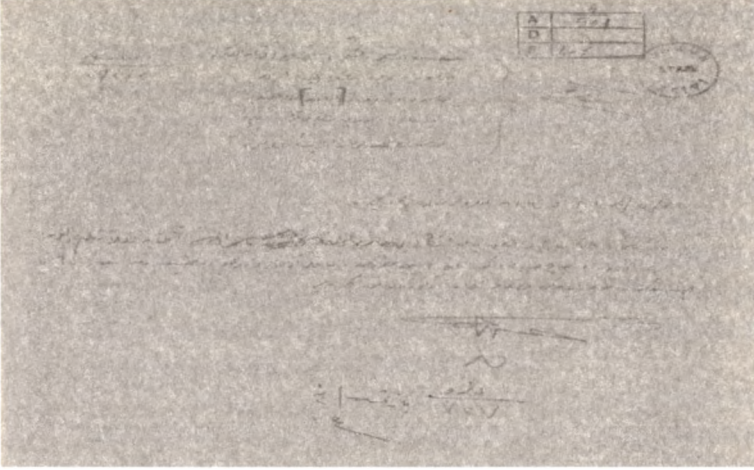
3- Bu fesat heyetinin bu gibi birbirine uymayan işaretlerle memleket zabıtasını şaşırtmaya çalışarak hiç ümit edilmeyen bir mahalden Anadolu 'ya geçmeleri pek muhtemeldir fevkalade dikkatli ve tedbirli hareket olunarak takiplerinin ehemmiyeti mahsusa ad edilmesini rica ederiz Binbaşısı Asaf Beyin eşkali kısa boylu şişmanca kesik bıynklı çok esmer benizli sağ tarafında bıyığı ile ağzı arasında bir halep çıbanı vardır.

4-İstihbaratın 285 numrusuydur. 16/3/37

M. M. G.

Ek-18: Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Yapmayı Planlayan İngiliz Yüzbaşı Bennett'in Eşkâl Bilgilerinin Çeşitli Kumandanlıklara Bildirildiği Yazı.

(İSH, K:17, Gömlek No:1256, Belge No:4aa.)

Ek-18'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

15. , 5. , 6. Fırka Kumandanlıklarına
Samsun, Bafra Askeri (B) Amirliğine
Samsun ordu (Amasya) mutasarrıflığına
Yozgat ve Çorum (...) Kumandanlığına
Samsun'da Kumandan Paşa Hazretlerine
Amasya 2/3/37

28/2/37 Tarih ve 686 Numrulu Şifreye Zeyldir.

Yüzbaşı (Bennett)in tahkik edilen eşkali atıye naklen tebliğ olunur. Boyu uzun, saçı sarı, gözü mavi, bıyık matruş, yanaklar az kırmızı, vücudu zayıf ve münasip al kısmı çok büyük ve toka ederken fazlaca açar ve güzel Türkçe bilir.

Numru 727. Yazılmıştır.

Ek-19'da Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Samsun'da

Kumandan Paşa Hazretlerine

Amasya 28/2/337

Numru 686

1- İstanbul'da İngiliz Teşkilat Memuru gayet fesih Türkçe bilen Yüzbaşı Bennett namındaki zabıtın Merzifon Havza civarında iç karışıklık çıkarmak üzere refakatinde bir tabib ve ismi malum olmayan diğer birkaç şahısla beraber Karadeniz tarafında bir noktasına çıkacakları istikbarat kılınmıştır. Tabibin eşkali aşağıda belirtilmiştir.

Orta boylu siyah göz ve kaşlı ablak çehreli tahminen 35 - 36 yaşlarında oldukça Cenevrelî bir lisanla mâlik ve sık sık enfiye çeker ve durumun icâb ettiği mahallere tebliği ve sorumluların şahısların gelmeleri durumunda tutuklamaları istikbalimiz için önemlidir.

2- Beşinci, on beşinci, altıncı firkalara ve süvari liva-sına Canik, Ordu, Amasya Tokat Çorum Yozgat Livalarına (...) çorum Yozgat Mıntıka Samsun Bafra Askeri "B" Amirliğine, Samsun'da Paşa Hazretlerine 28/2/37 ve 686 numru ile yazılmıştır.

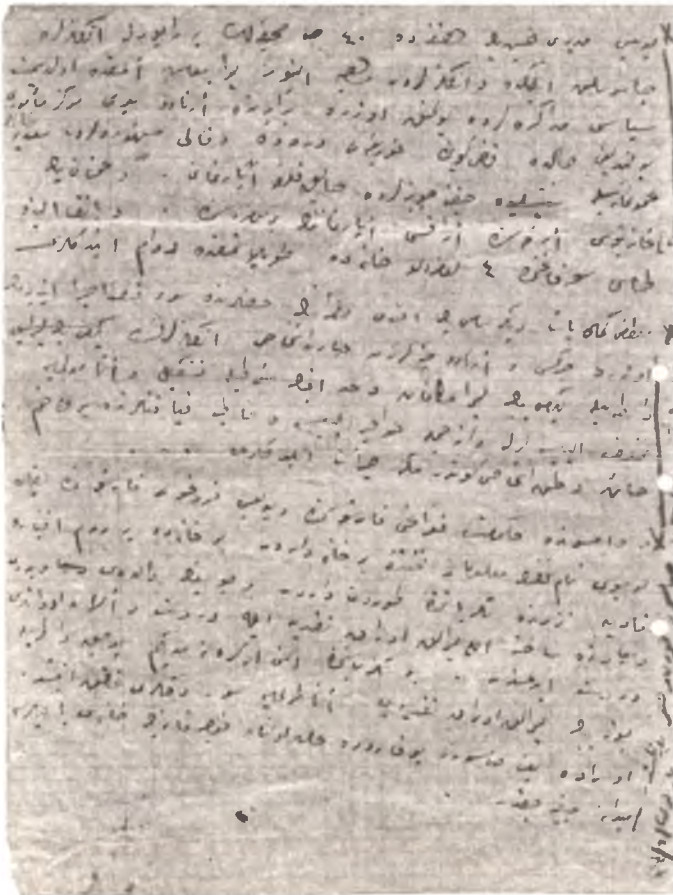
Merkez Ordusu K. Namına

Hüseyîn Hüsnü

Atatürk'ü Öldürme Planları

Ek-20: İngilizler'in Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Yapmaları İçin Polis Müdürü Tahsin Vasıtasıyla 20.000 Lira Mükafaat Verdikleri Çerkez ve Arnavut Çeteleri Hoca ve Subay Kıyafetleriyle Anadolu'ya Gönderdikleri Hakkında İstihbarat Raporu

(ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:1474, Belge No:26aaa)

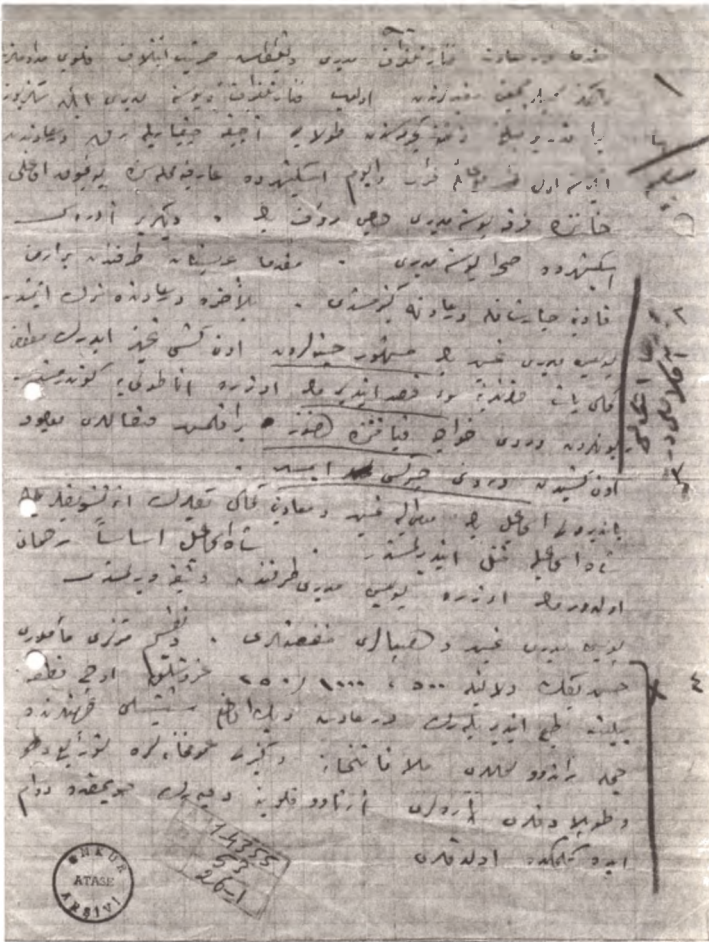
Ek-20'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Polis Müdürü Tahsin Bey haftada 40 sayfalık bir raporla İngilizlere casusluk eylemekte ve İngilizlerden bu iş için 600 lira maaş almakta olduğu siyasi müzakerelerde bulunmak üzere beraberinde Arnavut yedi merkez memuru bulunduğu halde Kadıköy'de Kurbağalıdere'de defalı meşhurelerden Sadiye hanımın imarethanesiyle Şişli'de (...) Cevizler'de hayık Kalfa Apartmanı ve Osman Bey Gazinosu arkasında Ajans Apartmanının bir numarasında ve (...) Tay Sokağında 4 numrulu hanede toplanmakta devam ettikleri **Mustafa Kemal Paşa diğer Sami Beyefendi Hazretleri haklarında suikast icrâ ettirmek üzere Çerkez ve Arnavut çetelerinden ibaret olan şahısların İngilizlerin vasıtasıyla 20.000 lira mükafat vaad etmek şartıyla oluşturulmuş ve Anadolu'ya muhtelif elbiselerle ve hoca elbisesi ve zabıta kıyafetlerinden bir takım vatan haini şahıs göndermeğe cüret eyledikleri...**

Samsun'da hükümet konağı karşısında ve polis karakolu karşısında bakkal Lombos adındaki şahsın ikametinde bir hane vardır. Bu hanede ikamet eden bir Rum ihtiyar ve kadın nezdinde sekiz yaşında torundurlar. Bu çocuğun validesi ve babası İstanbul'da sahte elli liralık nakidi Anadolu'ya sürdükleri anlaşılmıştır. Orada yani Samsun'da yukarıda arz olunan kocakarının hanesi basılırsa ümidane çıkacaktır.

Ek-21: Polis Müdürü Tahsin'in 10 Kişiyi Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Yapmak Üzere Anadolu'ya Gönderdiği Hakkında İstihbarat Raporu.

(ATASE Arşivi, İSH, K:14, Gömlek No:1474, Belge No:26aa)

Ek-21'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

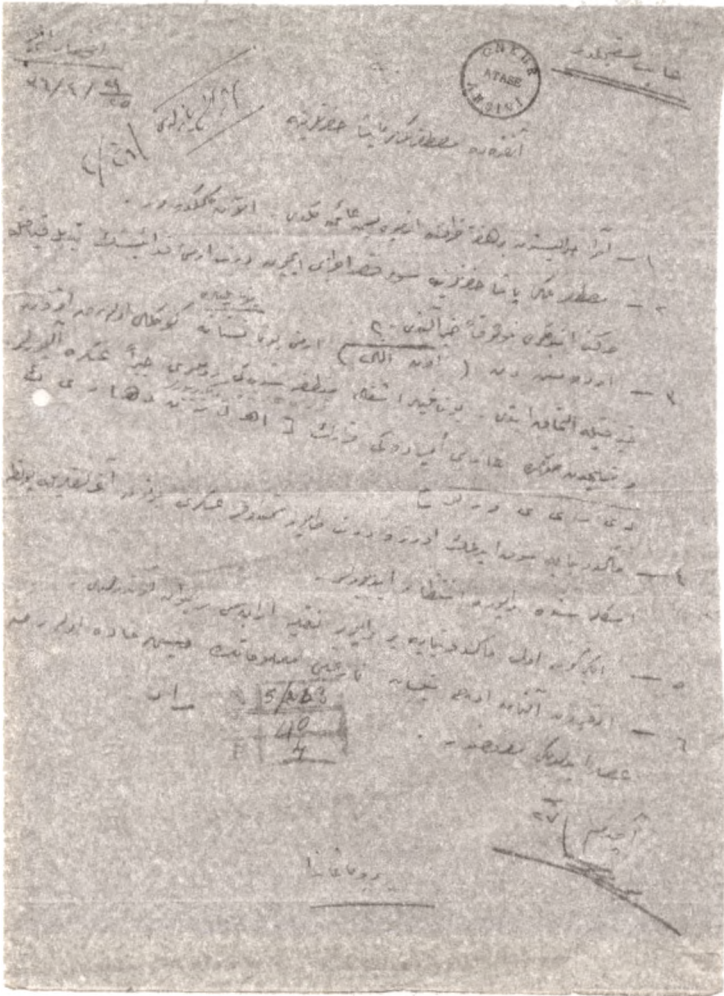
Daha önce İstanbul Fener Telgraf Müdürü ve Beşiktaş Hürriyet İtilaf Kulübü üyelerinden ve İngiliz Muhibler Cemiyetine kayıtlı olup Fener Telgraf Deposuna müdür iken 800 lira kadar bir meblâğ zimmetine geçirmesinden dolayı açığa çıkarılacak İstanbul'dan iki sene evvel ailece firar ve bundan sonra Eskişehir'de Arifiye Mahallesi Boncukoğlu Hanı'nda Fırka Posta Müdürü Hacı Rauf Bey ve diğer bir adresi Eskişehir'e Sahra Posta Müdürü mukaddema Arabistan tarafından bir Ermeni kadın İstanbul'a girmişti. Bilahire İstanbul'u da terk etmiştir. **Polis Müdürü Tahsin Bey meşhur çetelerden 10 kişi teçhiz ederek Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine suikast ettirmek üzere Anadolu'ya göndermiştir. Bunlardan dördü hoca kıyafetinde henüz bırakılmış sakalları mevcut. 10 kişiden 4'ü Çerkez idi. Bandırmalı İsmail Bey adı geçen Tahsin ve Muavini Kemâl Beylerin (...) Şah İsmail'e katl ettirilmiştir. Şah İsmail esasen rahmanı öldürmek üzere polis müdürü tarafından vesikâ verilmiştir.**

Polis Müdürü Tahsin elemanları ve merkezi memuru Hasan Bey'in kılavuzluğunda 500, 1000, 250 kuruşluk 3 kıt'a bilet tab ettirilerek darsaâdet ve Beyoğlu ve şişli taraflarında cümle randevu mahalleri mülakathane ve gizli hanelere giderek topladıkları paraları Arnavut kulübüne diyerek sokmakta devam edegelmekte oldukları.

Atatürk'ü Öldürme Planları

Ek-22: Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Yapmak Amacıyla Kılık Değiştirmiş 4 Ermeni Fedaisinin Yola Çıktığı Hakkındaki İstihbarat Raporu.

(ATASE Arşivi, İSH, K:12, Gömlek No:838, Belge No:100)

Ek-22'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Gayet aceledir
Akhisar, İzmir
24/25/4/36
Ajansa yazıldı
28/4

Ankara'da Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine

1-Adana bölgesinden bir hafta içerisinde İzmir'e 5 aile geldi, halen de gelmektedir.

2-Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine suikast icrası için 4 Ermeni fedaistin tebdil-i kıyafetle hareket ettikleri delillere dayanalı olarak haber alındı.

3-Ödemiş'ten (...) Ermeni Yunanistan'a (Yunanlılara) gönüllü olarak uzun kıyafetle ittihak etti. Yunanlılar işgal mıntıkasındaki Rumları cebren askere alıyorlar. Karargahlarında biriktiriyorlar ve teslimden sonra Gaziemir'deki kararın (...)

4-Makedonya'ya sevk edilmek üzere 4 tabur şemendifer askeri bütün ağırlıklarıyla punta iskelesinde rapora intizar ediliyorlar.

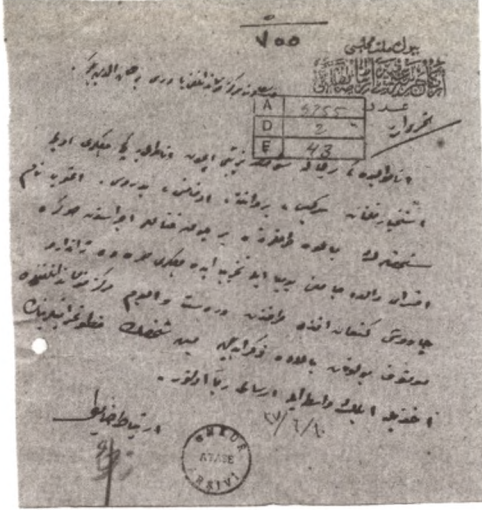
5-İki gün evvel Makedonya'ya bir rapor nakliye arabası ve hayvan götürüldü.

6-İzmir'den alınan 3 Nisan tarihli malumatın 5 madde olarak 'arz edildiği maruzdur.

Murat

Ek-23: Suikastçı Ermeni Fedailerinin Fotoğraflarının İstendiğini Gösteren Belge

(ATASE Arşivi, İSH, K:19, Gömlek No:1474, Belge No:112)

Ek-23'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Büyük Millet Meclisi

Erkan-ı Harbiye Umûmîye Riyaset Zabıtlığı

755

Dersaadet Merkez Kumandanlığı Yaveri Burhaneddin Bey

Anadolu'daki yöneticilere suikast tertibi için Anadolu'ya geçecekleri evvelce bildirilmiş manasına Serkes, Berdante, Ohannes, Bederus, Ağop nam şahısların Beloh(?) taraflarında birçok fenalık icrasından sonra Aksaray Valide Câmii'ni bomba ile tahrip edecekleri sırada Jandarma Çavuş Kenan efendi tarafından tutuklanmış ve halen Merkez Kumandanlığında tutuklu bulunan devamda zikredilen beş şahsın fotoğraflarının ahziyla ilk vasıta ile irsali rica olunur.

10/6/37

İrtibat Zabıtı

Ek-24'te Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Dakika Saat	Tarih	Mahal	Rapor	Gönderen
104			Gönderilmiştir.	
9/1/38			Vasıl olmuştur	
Adres: Erkan-ı Harbiye'iumûmiye Riyaset Celilesine Numru 1383 30/12/37 tarih ve 3530 numaralı şifre ile arz edilen Ohannes (Halîl) ve Serkeş (Osman)'ın fotoğrafı ekte takdim kılınmıştır. İş bu fotoğraftan birer nüsha Samsun- İstanbul - İzmit'e ve iki nüshası da (...) kumandanlığına gönderilmiştir. Garb Kumandanlığına Anadolu'da en üstte bulunan zata karşı suikast icrası ve vazifesiyle görevlendirilen ve Anadolu'ya geldiği istihbarat edini- len Ohannes (nam-ı müste'arı Halîl) ve Serkeş (nam-ı müste'arı Osman) olan iki Ermeni fedaisinin fotoğrafı rabten gönderilmiştir efendim.				

Ümit Doğan

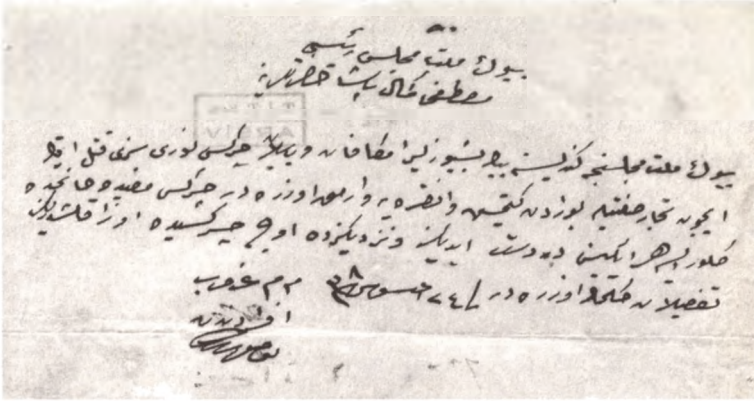
**Ek- 25: Ermeni Suikastçılar Ohannes ve Serkeş'in Yazı
Ekinde Gönderilen Fotoğrafları**

(ATASE Arşivi, İSH, K:21, Gömlek No:1724, Belge No:25)

**Ek-26: Büyük Millet Meclisi'nce Mustafa Kemal Paşa'ya
Suikast Yapmakla Çerkez Nuri'nin Tüccar Kılığında Yola
Çıktığı Hakkında İstihbarat Raporu**

(TİTEA, Kutu No:57, Gömlek No: 69, Belge No:69001)

Ek-26'da Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Büyük Millet Meclisince kendisine 1500 lira mükafaat verilen
Çerkez Nuri sizi öldürmek için tüccar sıfatıyla buradan gitmiş ve
Ankara'ya varmak üzeredir Çerkez Müfid Duhancı da gelir ise her
ikisini tutuklayın ve yanınızdan 3 Çerkez'i de uzaklaştırınız şöyle
ki gelmek üzeredir.

24 Ağustos 38

Mim Mim Grubu Efradından

Ek-27: Linç Edilen İzmir Metropolit Hrisostomos'un İntikamını Almak Üzere Kurulan Rum Komitesi'nin 8 Adamını Mustafa Kemal Paşa'yı Öldürmek Üzere İzmir'e Gönderdiği Hakkında İstihbarat Raporu

(TİTEA, Kutu No: 49, Gömlek No: 42, Belge No: 42001)

نمبر ٤٠٤ - ١٩ - ٣٨
دارد ایریریہ نظرًا خریستوس استغاثی المدارندہ فی ١٠ - ١٠
ناسدہ بر دیم حقیقہ کی کشف ایتمہ . حقیقہ اعضا سیکرشیہ
مطابق لای حقیقہ سہر قضا جہ ایتمہ اورندہ ایریریہ کوئندہ

Ek-27'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

Numru 404 - 19 Eylül 38

Ulaşan raporlara bakıldığında Hrisostomos'un intikamını almak üzere Eritere adında bir Rum Komitesi kurulmuştur. Komite azasından 8 kişiyi Mustafa Kemal Hazretlerine suikast düzenlemek üzere İzmir'e göndermiştir.

Müsadere 3

Ek-28'de Gösterilen Belgenin Türkçe Çevirisi:

İcrâ Vekilleri Heyeti Riyaseti
Özel Kalem Müdüriyeti
'Aded

Bakanlar Kurulu'na

1- Bulgar siyasetinin lehimize gelişmekte olduğu ve Meclîs'in 14 Mart'ta lağv edildiği, 15 Nisan'da yeni seçimin icrâ edileceği yeni seçimde mevcut hükûmete destek eylemesi Türk milletvekillerince takdîr ettiği, çeteler sebebiyle Sırp- Bulgar ilişkilerinin buhranlı olup Niş Konferansına beyhude nazarıyla bakılabileceği ve hükûmet muhaliflere ürkütme siyaseti takip ettiği Sofya muhbirimizden.

2- Yunanistan halkını yakından tanıyan bir bayanın malumatına nazaran **Çerkes Ethem ve kardeşi ve diğer arkadaşlarıyla bir komite teşkil edip adamlarından birini Anadolu'ya geçirmeğe muvafık oldukları ve mak-satları Kemal, Fevzi, İsmet ve Refet Paşalara suikast ile bir hükûmet darbesi meydana getirmek olduğu** ve hususi bir kaynaktan alınan malumata nazaran Meriç cephesinde Yunan fırka kumandanlarının Gümölcine'ye davet eylediği ve bir Askeri Meclîs akit olunduğu ve Yunan zabitanının harbe taraftar ve gayrı taraftar olmak üzere ikiye ayrıldığı Batı Trakya ile Makedonya'nın güney tarafında komünistlik faaliyetlerinin endişe verici derecede bir şekil aldığı Yunanistan'da cumhuriyet taraftarlarıyla ihtilal heyeti idarecileri arasında bir itilaf husulü için çalışılmakta olduğu ve fakat İngiltere'nin buna muhalefet ettiği.

3- Yunanlıların Midilli'ye eski bir teyyare getirdikleri Yunan albaylarından Sarıyanis Albay Liyaçanuskondolis ile General Pallis'in 9 Mart'ta bir Yunan torpidosuyla ve de ağaca çıktıkları General Pallis ile Galiyaçanus Dimetoka'ya ve Sarıyanis ile diğerlerinin Gümölcine'ye gittikleri İstanbul kumandanlığından, 601 numaralıdır.

Atatürk'ü Öldürme Planları

**Ek-28/1: Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast
Yapılacağı İddiası Hakkında Yapılan Tahkikata Ait Yazış-
malar**

(BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:102, Dosya No:662,
Sıra No: 24/1)

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Mevzuat Genel Müdürlüğü
Tarih: 24/5/1929
Hesap: 115
Uzunlu: 115

25
Mevzuat Genel Müdürlüğü
Tarih: 24/5/1929

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
CEZAİYE KURULU

Emre 588

Hayatın yirmi sekizinde bir kadın yanında Türk -
kennelara bulundığı beyanıyla Reisicumhur konseptleri hakkında -
batholome bir çayın mevzuat olanağının bahale hakikati hali telg-
rafından telgrafın sarıha ve salı olanağının cevabı verildi-
ki Mektep vilâyetinden bildirilmesi Cevabı kayıftan tahkiki -
Mektep vilâyetinden rica edilmiş içi . Geryi henüz cevap alı-
nması incede kennele Punt beyin Mektep vilâyetinin çaktığı ve vi-
lâyetin cevaben yamışta telgrafların sarıhları ahısın vilâyetten
gönderilmele mameur emelleribuyuruluk üre laffın tekdin halı-
da etendin .

Mektep vilâyeti

S. Kaya

J

030 10 102 662 24

9-0-29-18871

Çevre postane mameurda atıldığı yata takt ve mameurda dard ita eten etendin.

-2-

1/

Umit Doğan

**Ek-28/2: Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast
Yapılacağı İddiası Hakkında Yapılan Tahkikata Ait Yazış-
malar**

(BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:102, Dosya No:662,
Sıra No: 24/2)

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Baskı: Üçer Baskı
Gör
Fon
Umit

Telgraflar cıvıtları

84C
25

T. C.
BASBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 1 - Buvele tahkikata mabzun dahiye emri kış, idareci tahkikatından bu-
yarak gidi buvele mabzunun geyat var . Malmat varem bini tamı
için 10'dan mabzınlar . Fon
- 2 - Buvele bu geyat buvele buvele mabzun . Bu ufk bir m-
mak buvele . Fon
- 3 - Buvele buvele mabzun vurit olan gıfne telgrafına ile vurit
cevap bulaya mabzun cıvıtları , Mabze valisi
Fon

Amalınca mabzınlar 1/6/39

030 10 102 662 24

Çevre paralı mabzun 10 102 662 24

2

Atatürk'ü Öldürme Planları

**Ek-29: Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast ve
Rejime Karşı Darbe Yapılacağına Dair Rodos Valiliğinden
Gelen İstihbarat Hakkında Dâhiliye Vekaletinin Yazısı**

(BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:104, Dosya No:679,
Sıra No: 38.)

**T.C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ**

Resmîyet Üsmâsı Mâclûsuna

Şube 1-2-3

İsmâ 1099

Üsmâ

BAŞVEKÂLETİ ÇELİLE

İtalya Sefareti mütegarının Hariciye Vekâleti

Mütegarı ile vâkı müfâvâtında Rodos valisinden İtalya Sefareti ne bavevâhidir cümlelât verilmiştir.

(Mütegarın başı adınlar Martello - Riso belediye reisine müracaat ederek Türkiye'de gelecek ilk baharda Rizin aleyhinde bir hareketi ihtilâliye ile Gazi Memurlarına bir suikast işareti

arısında bir gün gahirda kenteler teğetkâli ettiğini bildirilmişler ve hareketi ihtilâliye muvaffakiyetle netice bulunma be

sârlarına Martello - Riso'ya ihtilâllarını tamâm etmeğe teşvik edilmiştir. İhtilâli firmanın bu teşvik Rejime karşı ahalinin mu

mmiyetisizliğinden tevliit ettiği ve her ne kadar sabitler rejim teğetkâli: işler de eğer ve ahalinin buna muhalif olduğu ve İhtilâli hareketi başına Mâsin Kara Rızir peşman getirileceği ve

Rodos Valisinin istihbarına nasurun bu işlerin her ne kadar kâhmetten ziyade bir fanteziye kimsiyetinde de Türkiyeyi alâhade edeceği tahmin kılınmış ve hareketi ihtilâliyeti İngiltere ve

Fransa (bilhassa Fransa) devletinin müddet ve zaman kimsiyetinde teğetkâliye teğetkâliye olduğu Hariciye Vekâletinden bildirilene

karşına hariciye derhal işler eden Vilâyata teblig edilmeye alınmış cevaplarında böyle bir teğetkâliye vaktüne dair bir cevaptan elde edilemediği ve bu bapta Mâsin gelen tedbirin alındığı bildirilmiştir. Arz olunur efendim.

Bahiliye Vekili

R.C.K.U. arz edilmiştir.

030 10 104 679 B

Çevresinde bulunan muhteremler ile ilgili bu belge ve muhteremler ile ilgili olan diğer belgeler.

Ümit Doğan

Ek-30/1: Reiscumhur Mustafa Kemal Atatürk'e Suikast Teşebbüsünü Araştırmak Üzere Bir Heyetin Beyrut'a Gitmek Üzere Görevlendirilmesi Hakkındaki Kararname.

(BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:59, Dosya No:89, Sıra No: 4/1)

T. C.
BAŞVEKÂLET
Genel Müdürlüğü
Sayı: 2
3578

Kararname

Dahiliye vekillikinden yasılan 18/II/1935 tarih ve 10694 sayılı tenkerede;Fransa Elçiliğinden alınan bir mektupta Suriye Ali Hukukleri M. de Hertel in mekmalarıyla resmi Türk Birliği hususundaki iktisadî bir hare daha ibret nakmedile iki taraf müteahhasısları aramızda yapılacak bir temanın suikast teşebbüsünün Suriyedeki hük ve teşkilâtı etrafındaki tahkikatı kolaylaştıracağı fikrinde olduğna ve bu iş için Emniyet işleri umum müdürüMehmet Hamdi idaresi Emniyet işleri müdürü ile görüşmek üzere Berute gitmesi fikrini telkin etmekte olduğna oibetle Emniyet işleri Umum Müdürü Şakir Sükrümenler başda olmak üzere Trakya Umumi Müfettişlik Müşevir Memvini İsmet ile polis Niyazi ve Harbiyeden birimci daire şube müdürlerinden Celal Tervik'in Berute gönderilmeleri ve kendilerine siyasi pasaport,yevmiye ,nakıl masrafı ve saruri masraflarının isap eden dövizin verilmesi istenmiş ve Maliye vekillikinden yasılan 26/II/1935 tarih ve sayılı - müteahhasne de tahakkuk edecek bütün masraflarının dövizle verilmesinin de mahsur olmadığı bildirilmiştir.

Bu iş lare Vekilleri Heyetince 26/II/1935 de görüşülerek teklif veçhile adı yasula olanların Berute gönderilmeleri ve kendilerine 12000 sayı kararnamaya göre gündelik ve siyasi pasaport veril-

18.12.1935 5 89 4

Atatürk'ü Öldürme Planları

Ek-30/2: Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk'e Suikast Teşebbüsünü Araştırmak Üzere Bir Heyetin Beyrut'a Gitmek Üzere Görevlendirilmesi Hakkındaki Kararname.

(BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:59, Dosya No:89, Sıra No: 4/2)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KABİNE MÜDÜRLÜĞÜ
Kısmi nizam
1

- 8 -

mesai ve işin huzursuzluğuna binen tahliyat için kiralanacak bir yer için
teklif için otomobil ve mülkleri masraflarının ödemesi ve konaklarının
garajı kadar döviz verilmesi düşünülmüştür...

22/11/1933

KARAR

K. Atatürk

M. V.

S. İsmail

M. V.

S. Samiye

M. V.

Y. Gök

M. V.

S. Kaya

M. V.

S. İsmail

M. V.

S. Samiye

M. V.

S. Alihan

M. V.

A. Zülkarn

M. V.

C. Zeynep

M. V.

S. R. İsmail

M. V.

K. İsmail

M. V.

M. İsmail

1933 22 11 1933 59 89 4/2

**Ek-31: Suikast Teşebbüsünün Araştırılması İçin Beyrut'a
Giden Heyete Bari Rıza ve Pertev Bey'in Dâhil Edilmesi
Hakkındaki Kararname.**

(BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:60, Dosya No:100, Sıra No: 007)

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar Sayısı
3

Kararname

7802

25/11/1935 tarih ve 2/3578 sayılı kararnameye ekidir,
Suikast meselesi üzerinde tahkikatte bulunmak üzere Cemiyet -
işleri umum müdürü Şukri Sökmenler'in Paşakalısında Suriyeye giden Hey-
ete iştiraki zaruri görülen Millî Cemiyetten Pertev ile yene bu mesele -
etrafında Mandeter hükûmetle temasa etmak üzere geçen Ağustos ayı içinde
acile olarak Suriyeye gönderilmiş olan Hariciye vekillliği birinci daire
Umum Müdür müavini ve eski Beirut Başkonsolosu Bari Rızanın memuriyetle-
rinin kabulü ile kendilerine mensup oldukları idareler bütçelerinden -
13052 sayılı kararnameye göre gündelik ve zaruri masraflarının verilmesi
Hariciye vekillliğinin 25/12/1935 tarih ve 12100/2274 sayılı tevkiresi -
üzerine lere Vekilleri Heyetinin 2/1/1936 toplantısında onanmıştır.

2/1/1936

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Ş. V.

J. İ. İmami

A. V.

J. İmami

M. V.

J. İmami

D. V.

S. Kaya

M. V.

J. İ. İmami

M. V.

J. İmami

M. V.

J. İmami

M. V.

A. Kaya

K. V.

C. Zengin

A. M. V.

J. İ. İmami

A. M. V.

J. İmami

Z. V.

M. Kaya

03	18	01	02	60	100	7
----	----	----	----	----	-----	---

Atatürk'ü Öldürme Planları

Ek-32: Suikast Teşebbüsünün Araştırılması İçin Emniyet Müfettişi Nazmi Bey'in Beyrut'a Gönderilmesi Hakkında Kararname

(BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:63, Dosya No:26, Sıra No: 005.)

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Konu sayı
3

4880

Kararname

Sui kasd teşebbüsü hakkında tetkikat ve tahkikatta bulunmak üzere Emniyet müfettişlerinden Hamminin Derute gönderilmesi ve kendisine 75008 sayılı kararnameye göre gündelik ve görevi kadar diğer maaş-adesi verilmesi, Dahiliye Vekillliğinin 3/4/36 tarih ve 3617/6968 sayılı teahkürü üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 6/4/36 toplantı-ında onanmıştır.

6/4/36

REİSİCUMRA

K. Atatürk

Bp. V.

J. H. H.

Ad. V.

S. S.

M. M. V.

K. S.

Da. V.

S. Kaya

Mh. V. V.

S. S.

Mh. V.

S. S.

Mh. V.

S. S.

Mh. V.

A. S.

İh. V.

C. S.

S. İ. M. V.

P. S.

G. İ. V.

R. S.

Zr. V.

M. S.

000 10 01 00 45 26 5

Ümit Doğan

**Ek-33: Sulkast Teşebbüsünde İfadesi Alınmasına Lüzum
Görülen Kişilerin Suriye'den Ankara'ya getirilmesi için Suri-
ye'ye Giden Heyetin Masraflarının Karşılanması Hakkında
Kararname**

(BCA, Fon Kodu: 30..18.1.2, Kutu No:62, Dosya No:12, Sıra
No: 017)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Konu sayı
4052

Sulkast meselesinden dolayı ifadelerinin alınmasına lüzum gö-
terilen ve Suriyede bulunan ehl-i sünnetin Ankara'ya getirilmesi için 18/1/1966
tarihinde ikinci defa Suriye, Filistin ve Şerki Erden'e gidip gelen An-
kara vilâyeti Millî Emniyet hizmetinde müstahdem Miftetîş Perştov'e -
Emniyet işleri Umum Müdürlüğü büfdesinden 13082 sayılı kararnamaya göre
saruri masraflarının verilmesi , Dahiliye vakillüğünün 18/2/1966 tarih ve
1668/3000 sayılı tezkereci üzerine İore vakilleri Heyetinde 14/2/1966 da
onanmıştır.

14/2/1966

REİSİ KURULUŞ

K. Akintürk

B. V.

T. T. T.

A. V.

S. S.

M. M. V.

K. K.

D. V.

C. C.

M. V.

S. S.

M. V.

T. T.

M. V.

S. S.

M. V.

A. A.

B. V.

C. C.

S. M. V.

P. P.

G. V.

K. K.

Z. V.

M. M.

62 12 13

Atatürk'ü Öldürme Planları

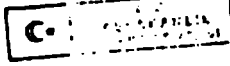
**Ek-34/1: Reiscumhur Atatürk'e Suikast Teşebbüsüne Adı
Karışan Halife Abdülmecit'in Katibi Tarafından Yazılan ve
Suikast İddialarını Yalanlayan Mektup**

(BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:203, Dosya No:387,
Sıra No: 14/1)

Adliye Bakanlığı
ADLİYE VEKÂLETİ
sayı
18

24/2/1936

Tüğrek bəq vəkıllıqı

Elis'den Gəlip imnəsilə gələn və ərəp hərfləriylə
yazılı bulanan məktubun bir nüsxəsi bəqli olaraq ərs
və təhkim olunur .

Adliye vekili

S. Samsat

Arzadiləli Həfi

24 - 2 - 36

030	10			203	387	14
-----	----	--	--	-----	-----	----

Ümit Doğan

**Ek-34/1: Reisicumhur Atatürk'e Suikast Teşebbüsüne Adı
Karışan Halife Abdülmecit'in Katibi Tarafından Yazılan ve
Suikast İddialarını Yalanlayan Mektup**

(BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Kutu No:203, Dosya No:387,
Sıra No: 14/1)

File
16 Şubat 1936

Sureti

Ben emel kaid tertibatında halife Abdülmecid han
hareketlerinin alâmlarını gösterilmiş olduğuna emelini emm-
nin hareketlerinde ayırmak müdârici iddianın emelini emel-
dikten sonra emelini emelini emelini emelini emelini emelini
de ihrazı emelini emelini emelini emelini emelini emelini emelini
rinala kınatın emelini emelini emelini emelini emelini emelini emelini
hâş bir emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün
vaktiye emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün
teknip ayların .

Halife hareketlerinin
emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün
emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün emmün

030	10			25	327	14
-----	----	--	--	----	-----	----

2

Ek-35: Reisicumhur Atatürk'e Suikast Teşebbüsüne Ait Ali Saib Ursavaş'ın Dokunulmazlığının Kaldırıldığı Mazbatası

(TBMM Zabıt Ceridesi, D.V, C.5, s.250.)

Urfa sayıtları Ali Saib Ursavaşın taşrii masuniyetinin kaldırılması hakkında Başvekâlet tezkeresi ve Adliye ve Teşkilâtı esasîye encümenlerinden mürekkeb Muhtelit encümen mazbatası (3/152)

Adliye ve Teşkilât esasîye encümenlerinden mürekkeb Muhtelit encümen mazbatası

Y. B. M. M.

Ad T. K. Kurûmenlerinden mürekkeb

18 - X - 1935

Muhtelit encümen

Karar No. 19

Kesir No. 3/152

Yüksek Başkânlığı

Baleisemur Atatürk'e salâmet yapmak için aralarında gizlice ittifak ederek silâhla emsîyet teşkil etmekte oldukları Yahya ve arkadaşları hakkında yapılan tahkikat sırasında, Urfa sayıtları Ali Saib Ursavaş da bu gizli ittifaktan ol bulundığı ve salâmet için Türkiyeye gelen adamları sevk ve idare etmeği taahhüd ettiği anlaşılmaktadır. Ondan dolayı hakkında hususî tahkikat yapılmak için taşrii masuniyetinin rufi Resubdileti 17 - X - 1935 tarihli ve 5744 numarak teahhüdle talim edilmei şartına bu tahkiki evrak Muhtelit encümenine tevdi kılınmakla Dahillî encümenince 178 nci maddesi hükmüne tevfiqen bu evrak teahhüd edilmei şarte ilâmeti encümenine verildi.

İlâmeti encümenin tahkikatı ve Ali Saib Ursavaşın istisnaî tedbirleri olarak tanzim eyinildiği mazbatada; ilâmetleri alımsız olanlara şâyedilâmetlerin hükmüne göre Süriyede Ölmüşlerdir Atatürk'e bir salâmet yapmaları kararlaştırıldığı ve Yahya ile dört arkadaşın istisnaî ve bombas ile silâhlandırılarak bu iş yapmaya mecbur edilmeyi ve Muhtelit bir encüme ile hususî yakını bir yere gönderilmesi ve Kilitlen Türkiye hükümetine gizlice geymiş oldukları ve yapmaları taahhüdün olan salâmetin ne suretle yapılacağına mebus Ali Saib Ursavaşın idare etmeği yandı.

Bu hale mebus mebus Ali Saib Ursavaş

atıl ve imad edilme suçuna mahiyetli Türk cem kâzınca bu tahkiki hükmüne göre taahhüdli emsîye kâzınca 13 nci maddesine mevfiak gürünüşü odufunda dahillî encümenin 180 nci maddesine tevfiqen taşrii masuniyetinin rufi kılınmakla bu karar verildi.

Yüksek Başkânlığı mebusları,

Başkan	M. M.	Kâtib
Bursa	Mazim	Mardin
Rafet Camtan	Kemal Orur	Edeb Ergin
Ara	Ara	Ara
Mağla	Çarrah	Konya
Yusuf Vadi	Pand Balca	Ali Pand Cebazay
Ara	Ara	Ara
Ordu	Keseli	Keseli
A. İhsan Tokpın	Hasan Hayri Fın	Ruşah Akça
Ara	Ara	Ara
Traleson	Edirne	Konya
Rafet Karadeniz	Şeref Aykut	Ali İhsan Türkel
Ara	Ara	Ara
Bahadır	Keseli	Malatya
O. Nispet Burcu	Halâh Turp	Emrullah Barhan
Ara	Ara	Ara
Beyrutan	Bursa	Çorum
Pand Sürmen	Aliş Akışık	Münir Çoşkı
Ara	Ara	Ara
Bursa	Seyhan	İçel
B. Ferid Talay	Ali Münir Yafsan	Hamdi Oğuzan

Ümit Doğan

"PAPA EFTİM BU MEMLEKETE BİR ORDU KADAR HİZMET ETMİŞTİR."
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

TÜRK PAPA

İSTİKLAL HARBİNDEN
ERGENEKON SÜRECİNE
PAPA EFTİM VE
TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİNİN
FAALİYETLERİ...

ÜMİT DOĞAN

kr i p t o

MUSTAFA KEMAL'İN MUHAFIZI

TOPAL OSMAN

ALİ ŞÜKRÜ BEY CİNAYETİNİN GİZLİ KALMIŞ GERÇEKLERİ

ÜMİT DOĞAN

kr i p t o

9.
BASKI

ATATÜRK'Ü ÖLDÜRME PLANLARI

SUIKAST VE DARBE GİRİŞİMLERİ

ÜMİT DOĞAN

"MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA ATACAĞIM HER KURŞUN İÇİN YİRMİ BİN LİRA İSTİYORUM İ"

- İngiliz Generali, Damat Ferit ve Said Molla, Mustafa Kemal'e suikast düzenlemek için nasıl bir pazarlık yaptılar?
- "Atatürk bizdendi" diyen İngiliz Yüzbaşı Bennet, Atatürk'ün öldürülmesi için hangi suikast planına dahil oldu?
- Yurt dışındaki Vahdettin, Mustafa Kemal'e nasıl bir suikast düzenleyerek yönetimi ele geçirmek istedi?
- Atatürk'e darbe yapmak için Amerika'dan yardım isteyen kimdi?
- Hangi yabancı devlet 30 kişilik subay grubuna maaş bağlayıp Mustafa Kemal'e suikast için Anadolu'ya gönderdi?
- Mustafa Kemal'e düzenlenmesi muhtemel suikastler için gizli gruplar Ankara'ya nasıl istihbarat gönderdiler?
- Komitacı Ermenilerin Mustafa Kemal'i öldürme planları neydi?
- Çerkez Ethem'in Millî Mücadele sırasındaki suikast girişimleri yurt dışına kaçtıktan sonra nasıl devam etti?
- Yurt dışındaki Çerkez Ethem ve Halife Abdülmecid'in de adının karıştığı suikast tertibinde neler yaşandı?
- Daha Samsun'a çıktığı günlerde Mustafa Kemal'e suikast yapan Pontusçu Rumların daha sonra Ankara'da devam eden suikast planları neydi?
- İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos'un intikamını almak bahanesiyle Mustafa Kemal'e suikast yapmak için nasıl bir komite kuruldu?

Hayretler içinde kalacağınız suikast girişimlerini okurken "Atatürk bunca suikast girişimini atlattı da Millî Mücadele'yi nasıl kazanmış, nasıl yeni bir devlet kurmuş ve devrimler yapmış?" demekten kendinizi alamayacaksınız. Daha önce yayınlanmamış arşiv belgeleri ışığında hazırlanan bu çalışmada "Atatürk'ü kimler, ne zaman, ne şekilde ve hangi planlarla öldürmek istemiş?" sorularına cevaplar aranmış ve "tarihçi" kisvesi altında Atatürk'e saldıran, Cumhuriyet tarihini eğip bükmeye çalışan sözde aydın ve yazarların iddialarına belgeler ışığında bilimsel cevaplar verilmiştir.

instagram.com/kriptokitaplar
facebook.com/kriptokitaplar
twitter.com/kriptokitaplar

25TL

ISBN: 978-605-4991-40-2

krypto

Kültür Mah. Atac 2 9k. No: 71/B Canbaya - Ankara - Tel: 0312 432 1923 - Faks: 0312 432 1933
www.kriptokitaplar.com - e-posta: krypto@kriptokitaplar.com